

**DE
DELTA
TRADITIE**

DE ILIAS IN SPROOKJESVORM

WARD BLONDÉ

De verhalende Delta-traditie

Korte beschrijving

De verhalende Delta-traditie is de vierde van vijf Homerische tradities die Ward Blondé ontdekte in de Ilias. Het levert aantrekkelijke sprookjes op, die waren ondergesneeuwd door andere verteltradities, maar in dit boek tot leven komen.

Samenvatting

Dit boek over de verhalende Delta-traditie heeft een dubbele doelgroep. Ten eerste de leek die graag unieke sprookjes leest die – volgens de theorie in dit boek – stammen van Centraal- en Oost-Europese strijdersclans uit de bronstijd. Voor hen zijn er de wrok van Achilles, de roof van Helena, en het mededogen van Achilles, ontstaan van de overladen aanwezigheid van de Griekse verteltradities. Ten tweede de wetenschapper die de verhalende Delta-traditie wil onderscheiden van andere mondelinge tradities in de Ilias en de Odyssee van Homeros, aan de hand van 158 Delta-kenmerken. De wetenschapper en de geïnteresseerde leek komen ook te weten hoe Odysseus door de eeuwen heen is gegroeid van een heraut – de diplomaat van de bronstijd – tot de listige held die de gevaarlijkste avonturen doorstaat tijdens zijn terugreis naar Ithaka.

Net als de Europese Beta-traditie stamt de verhalende Delta-traditie af van een maatschappij van clans die elkaar tot de dood bevechten op het slagveld. Ze verbranden hun doden, plaatsden de resten in urnen en werpen daarboven grafheuvels op. Hun bolwerken zijn omringd door wallen van hout en aarde, met daaromheen een gracht. Dit wijst allemaal in de richting van het proto-Keltische Europa van de bronstijd, waarin de uitvaartgewoonten van de Urnenveldvolken zich versmelten met die van de Grafheuvelvolken. Strijdwagens en geofferde paarden op de brandstapel wijzen dan weer in de richting van de nomaden in Oost-Europa, Rusland en Centraal-Azië.

De verhalende Delta-traditie de Ilias in sprookjesvorm

Ward Blondé

Eerste editie: 2021

Alle passages van de Ilias en de Odyssee in dit boek zijn afkomstig van M.A. Schwartz' vertaling: Homerus Ilias & Odyssee.

Ward Blondé

De verhalende Delta-traditie: de Ilias in sprookjesvorm

Email: wardblonde@gmail.com

<https://wardblonde.net>

<https://www.facebook.com/TheAlphaTradition>

<https://independent.academia.edu/WardBlonde>

Twitter: @ward_blonde

Omslag: Bart Vliegen

Eindredactie: Jules Looman

©2021 Ward Blondé

NUR: 683 (Oudheid voor 500 v. Chr.)

ISBN: 9789464359152

Quotes over eerdere boeken in de Homerische Tradities serie:

William F. Hansen, Professor Emeritus in Klassieke Studieën en Folklore:

Ik heb je argument met interesse gelezen. Het “koningsverhaal” dat je reconstrueert is, voor zover ik weet, nergens gedocumenteerd in mondelinge tradities. (November 2019)

Haris Koutelakis, Doctor in Archeologie en Geschiedenis:

Ik heb zonet mijn boek over de “Odyssee” afgewerkt na vele-vele jaren. Uiteraard heb ik daarin citaties gemaakt naar jouw boek. Maar nu moet ik je nieuwe boek lezen! (November 2019)

Emmanuel Pantos, Homerische vriend:

Dit is een excellent georganiseerde tekst. Goed gedaan. Ik kijk al uit naar je Gamma, Delta en Epsilon werken. (November 2019)

Margaretha Kramer-Hajos, Hoofddocent en Doctor in Klassieke Archeologie over de Europese Beta-traditie:

Bedankt—dit ziet er fascinerend uit! (April 2020)

Nissim Tsuk-Ran, Doctor in Vergelijkende Literatuur en Homerische Poëzie:

Heel erg bedankt voor deze onmisbare informatie voor mijn onderzoek. Je Alpha-traditie tot Epsilon-traditie is heel nieuw en mij onbekend, en heel interessant. (Augustus 2020)

Nicholas Nikoloudis, Doctor in culturele en Europese geschiedenis:

Ik ben geen expert in archeologie of Homerische studies, maar ik vind je methodologie heel interessant en ik geloof dat het een significante bijdrage kan leveren tot een beter begrip van het antropologische en culturele substraat van het verre Europese verleden. (Oktober 2020)

Louise Jensby, Master en docent in Geschiedenis en Klassieke Studieën, over het Mykeense koningsverhaal:

Ik apprecieer je ideeën en conclusies echt en vind je argumenten overtuigend. Goed geschreven en gemakkelijk te volgen. (Oktober 2020)

Johan Weststeijn, expert in mondelinge tradities en onderzoeker in het Departement Arabische en Islamitische Studieën:

Ik ben nu ook de rest van je boeken aan het lezen, interessant! (Oktober 2020)

Lorne Hill, Emeritus in Geschiedenis met Geschiedenis van de Griekse Oudheid als hobby, Departement Geschiedenis, Universiteit van Toronto, Canada, over de Europese Beta-traditie:

Je bent gefeliciteerd om zo'n lastig onderwerp te behandelen. Jouw bevindingen verdienen een gedetailleerde bespreking door experts. (Mei 2021)

Dankwoord

De cover kwam er dankzij Bart Vliegen van Watch It. Laura Haak van het Frick-taler museum Rheinfelden (Zwitserland) bedank ik om de afbeelding van de verdedigingswal van Wittnauer Horn te verschaffen, en Hanna Marti van Archäologie Schweiz voor de regels rond de reproductie ervan. Jules Looman van À la carte redactie wil ik bedanken voor het becommentariëren, nalezen en verbeteren van het boek in zijn laatste fasen.

Over de auteur

Ward Blondé is sinds zijn twaalfde gebeten door de Homerische Kwestie. Hij studeerde Latijn-wiskunde en één jaar Grieks aan het Sint-Lodewijkcollege in Lokeren. Vanwege zijn aanleg voor wiskunde en logica werd hij burgerlijk ingenieur fysica en doctor in de toegepaste biologische wetenschappen. Hij werkte als post-doc in Graz, Trondheim en Amsterdam, maar werkt tegenwoordig als bio-informaticus in België (regio Gent). In zijn vrije tijd bestudeert hij sinds 1993 Schwarz' vertaling van de Ilias en de Odyssee.

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Leeswijzer	8
1 Wetenschappelijke achtergrond	9
Terminologie	9
De Homerische Kwestie: van Analytici tot Neoanalytici	11
Over de vertaalbaarheid van vertelkenmerken	13
De Europese Beta-traditie: een verwante traditie	14
De Europese herkomst van de verhalende Delta-traditie	16
Homerische Tradities: van Alpha tot Epsilon	20
De Mykeense Alpha-traditie	20
De Aeolische Gamma-traditie	22
De Ionische Epsilon-traditie	22
2 De verhalende Delta-traditie: passages en vertelkenmerken	24
De Delta-passages in de Ilias (en de Odyssee)	24
De vertelkenmerken van de Delta-traditie: D1 tot D51	27
3 De wrok van Achilles	44
Sprookje 1: De wrok van Achilles (een reconstructie)	46
Vertelkenmerken van het wroksprookje: Da1 tot Da15	71
Verdediging van de reconstructie van het wroksprookje	75
Algemeen: scheepskamp, noch koningen, noch goden	75
Reconstructies specifiek voor het wroksprookje	76
4 De roof van Helena	79
Sprookje 2: De roof van Helena (een reconstructie)	79
Vertelkenmerken van het Helenasprookje: Dh1 tot Dh17	111
Verdediging van de reconstructie van het Helenasprookje	116
Het hoofdthema: Zeus die het onrecht bestraft	116

Paris en Pandaros: een ontdebbling	117
Nestor en Machaon: een verwisseling	119
Het Paard van Troje: versmolten symboliek	120
5 Het mededogen van Achilles	121
Sprookje 3: Het mededogen van Achilles (een reconstructie)	121
Vertelkenmerken van het mededogensprookje: Dc1 tot Dc41	145
De opgenomen vertelkenmerken: Dc1 tot Dc32	145
De niet-opgenomen vertelkenmerken: Dc33 tot Dc41	154
Verdediging van de reconstructie van het mededogensprookje	158
6 Ontlede Delta-passages	159
De meest zuivere Delta-passages	159
De meerlagigheid van Hektors bezoek aan Troje in Ilias VI	167
7 Odysseus: van heraut tot held	170
De herauten Idaios, Odios en Odysseus	170
De typische scène van de dappere verkenners	173
Vertelkenmerken: Ds1 tot Ds34	174
Voorbeeldpassages	181
Odysseus en Menelaos op bezoek in Troje	182
De Dolonie: een nachtelijke spionagetocht	183
Priamos in het scheepskamp van de Grieken	186
Odysseus en Diomedes als spionnen in Troje	189
Sinon misleidt de Trojanen met een leugenverhaal	191
De Grieken in het Paard van Troje	193
Menelaos lokt Proteus in een hinderlaag	194
Odysseus bij de tovenares Circe	196
Odysseus' leugenverhaal bij Eumaios	199
Odysseus' leugenverhaal bij Penelope	202
8 Conclusies	207
Bibliografie	212
De Homerische Kwestie	212
De literaire bronnen	219
Overzicht van de verteltradities	221
Gepubliceerd	221
Nog te publiceren	221

Overzicht van alle vertelkenmerken (Alpha - Delta)	222
A1-55: De Mykeense Alpha-traditie	222
Ah1-41: Het heldenverhaal	223
Ak1-33: Het koningsverhaal	225
B1-50: De Europese Beta-traditie	226
Ba1-23: Het opstellen van het leger voor de strijd	227
Bb1-15: De strijder in nood en de helper	228
Bc1-10: De strijder die zijn kompaan verwijt	228
Bd1-10: De laffe boogschutter	228
Be1-9: Het achtergehouden eergeschenk	229
Bf1-10: De wrokkende strijder	229
Bg1-22: De roem voor de vader	229
G1-68: De Aeolische Gamma-traditie	230
Gd1-21: Het vernietigingsverhaal	232
Gm1-9: Het monsterverhaal	233
Gs1-13: Het verlossingsverhaal	233
Gt1-11: Het televerhaal	233
D1-51: De verhalende Delta-traditie	234
Da1-15: De wrok van Achilles	235
Dc1-41: Het mededogen van Achilles	236
Dh1-17: De roof van Helena	237
Ds1-34: De dappere verkenner	237

Inleiding

Dit boek over de verhalende Delta-traditie is geschikt voor twee doelgroepen. Ten eerste voor de leken die graag unieke oorlogssprookjes uit de Europese bronstijd willen lezen, maar niet noodzakelijk zijn geïnteresseerd in een wetenschappelijk onderzoek. Zij kunnen doorbladeren naar *De wrok van Achilles* (p.46-p.71), *De roof van Helena* (p.79-p.111), en *Het mededogen van Achilles* (p.121-p.144).¹ Toch kan het ook nuttig zijn om eerst de figuur op p.18 te bekijken, als voorbeeld van een verdedigingswal waar de gevechten in de sprookjes vaak om draaien.

De tweede doelgroep bestaat uit wetenschappers die zijn geïnteresseerd in de Ilias en/of de Odyssee. Zij worden ingewijd in de vertelkenmerken en de passages van de verhalende Delta-traditie, in de besprekingen van de gereconstrueerde sprookjes, en in het mondelinge verleden van het personage Odysseus.

Dit boek is het vierde in de reeks ‘Homerische Tradities’. Die reeks bestaat uit vijf Griekse verteltradities die in de Ilias, aan de hand van zogenaamde vertelkenmerken,² kunnen worden ontdekt. De eerste drie boeken in de reeks zijn *De Mykeense Alpha-traditie: oorsprong der Griekse verhalen* (Blondé 2018), *De Europese Beta-traditie: oorsprong van de Ilias* (Blondé 2019), en *De Aeolische Gamma-traditie: oorsprong der Romeinse verhalen* (Blondé 2020). Het laatste boek in de reeks, dat na dit vierde deel zal verschijnen, wordt *De Ionische Epsilon-traditie: Homeros’ laatste hand*. De vijf verteltradities zijn benoemd volgens hun vermoedelijke afkomst, op de verhalende Delta-traditie na. In dit boek worden de volgende zaken bewezen:

1. In de Ilias zit een afzonderlijke verteltraditie verborgen, met eigen vertelkenmerken, passages, en sprookjes: de verhalende Delta-traditie.

¹De vele voetnoten zijn vooral bestemd voor de tweede doelgroep: de wetenschapper.

²Zie het onderdeel ‘Terminologie’ op p. 9

-
2. De verhalende Delta-traditie is een variant van de Europese Beta-traditie die de krijgsverhalen in een sprookjesvorm brengt.
 3. Net als de Europese Beta-traditie stamt de verhalende Delta-traditie van de niet-Griekse Europese bronstijd.
 4. Van de vijf mondelinge tradities heeft de verhalende Delta-traditie de sterkste invloed uitgeoefend op de architectuur van de Ilias.
 5. Het personage Odysseus is gedurende de evoluties van de mondelinge tradities op Griekse bodem van een heraut in de verhalende Delta-traditie geëvolueerd tot de listige held in de Odyssee.

Het hele Homerische Tradities project wil een revolutionaire bijdrage leveren aan de Homerische Kwestie, op basis van het clusteren van vertelkenmerken in mondelinge tradities, verhaaltypes, verhalen, en typische scènes, en op basis van een grondige kennis van een vertaling van de Ilias.³ Dit neemt niet weg dat er nog veel kan worden aangevuld door wetenschappers met een goede kennis van de Homerische kunsttaal of meer kennis over bepaalde regio's en tijdvakken binnen het enorme gebied dat de vijf mondelinge tradities naar alle waarschijnlijkheid bestreken.

Leeswijzer

We kunnen nu beginnen aan het onderzoek naar de verhalende Delta-traditie. In hoofdstuk 1 is de wetenschappelijke achtergrond meegegeven. In hoofdstuk 2 worden de passages en de vertelkenmerken van de verhalende Delta-traditie benoemd. De hoofdstukken 3, 4, en 5 bevatten gereconstrueerde sprookjes over de wrok van Achilles, de roof van Helena, en het mededogen van Achilles. Een analyse van de verhalende Delta-traditie aan de hand van geannoteerde passages volgt in hoofdstuk 6. Hoofdstuk 7 beschrijft hoe het personage Odysseus vanuit de rol van heraut in de verhalende Delta-traditie is gegroeid tot een veelzijdig karakter in de Odyssee. Tenslotte, in hoofdstuk 8, volgen de conclusies.

³Dit past goed bij de hypothese dat mondelinge tradities en hun vertelkenmerken voortdurend werden vertaald en zich dus uitstrekten over verschillende talen en dialecten.

Hoofdstuk 1

Wetenschappelijke achtergrond

In dit hoofdstuk is eerst de nodige terminologie over mondelinge tradities meegegeven. Dan volgt een onderdeel waarin kort is toegelicht hoe Homeroswetenschappers in het verleden te werk zijn gegaan. We kunnen een viertal stromingen onderscheiden: de Analytici, de Unitariërs, de Oralisten, en de Neoanalytici. Daarna wordt een lans gebroken om, naast de tekst in de oorspronkelijke taal, ook vaker vertalingen te gebruiken in het onderzoek naar oudere verteltradities. Er volgen dan twee onderdelen met achtergrondkennis over de Europese Beta-traditie (Blondé 2019), die nauw verwant is met de verhalende Delta-traditie. Tenslotte worden de overige verteltradities toegelicht.

Terminologie

Voordat we overgaan tot de wetenschappelijke theorieën, kan het nuttig zijn om eerst een aantal termen over mondelinge tradities te verduidelijken. Een *mondelinge traditie* of *verteltraditie* is een traditie waarin barden of zangers, vooral in ongeletterde gemeenschappen, verhalen overleveren door de eeuwen heen. Daarbij maken ze vaak gebruik van een versvorm of *metrum*, zoals de *dactylische hexameter*, waarin de woorden moeten passen. In de dactylische hexameter worden woorden ingedeeld in lettergrepen die kort of lang zijn, en moeten die lettergrepen passen in zes (hexa in het Grieks) zogenaamde voeten. Daarbij is een voet ofwel lang-lang (een spondee), ofwel lang-kort-kort (een dactyl).

Barden beheersen dit systeem zo goed dat ze er mondelinge teksten in kunnen *improviseren*. Dat doen ze door veel kleinere bouwblokken dan een

uren durende mondelinge tekst uit het hoofd te leren. Zulke bouwblokken bestaan bijvoorbeeld uit vaste combinaties van *epitheta* (bijvoeglijke naamwoorden) en zelfstandige naamwoorden: de helmboswuivende Hektor, de snelvoetige Achilles, de gladgeschaafde strijdwagen, enzoverder. Die vaste combinaties passen dan in een deel van het versmetrum.

Een ander voorbeeld van een bouwblok is de *typische scène*. Dat is een scène in een verhaal die regelmatig voorkomt, zoals het aanbreken van een nieuwe dag, het bereiden van de maaltijd, of het onthalen van een gast.¹ Die scène krijgt dan een typische structuur, als houvast voor de barden, en laat vaak ook volledige verzen letterlijk terugkeren. Zo kunnen lange *passages* (tekstdelen) vorm krijgen.

Nog een voorbeeld van een bouwblok is de *Homerische vergelijking*. Dat zijn vergelijkingen die in de Ilias en de Odyssee worden gemaakt tussen gebeurtenissen in het verhaal en bepaalde categorieën, zoals dieren of ambachten. Een voorbeeld van een heel korte Homerische vergelijking is ‘*Achilles sprong, een leeuw gelijk, de hut uit naar buiten*’.²

Een *verhaaltipe* omvat een plan voor een verhaal waarvan er verschillende voorbeelden zijn. Het Griekse heldenverhaal is een verhaaltipe. De verhalen over Herakles en Perseus zijn concrete voorbeelden van dit verhaaltipe. Mondelinge tradities, verhaaltipes, verhalen, en typische scènes zijn voorbeelden van een *vertelbereik*.

Het onderscheiden van verschillende vertelbereiken in de Homerische Tradities serie gaat via *vertelkenmerken*. Dat zijn vooral inhoudelijke elementen, zoals ‘koning’, ‘strijdwagen’, of ‘wijn’. Maar het kan ook gaan om de relatie tot andere vertelbereiken, of om verteltechnieken, zoals het maken van nevenvertellingen, of het gebruiken van Homerische vergelijkingen. Vertelkenmerken die een bepaald vertelbereik karakteriseren komen namelijk voor in hechtere clusters dan vertelkenmerken uit een verschillend vertelbereik. De hechtheid van een cluster van vertelkenmerken wordt bepaald door twee dimensies: ten eerste, hoe dicht de kenmerken in de tekst voorkomen, en ten tweede, voor conceptuele kenmerken, hoe nauw verwant ze zijn in betekenis.

Vertelbereiken kunnen dus worden ontdekt door het clusteren van vertelkenmerken die voorkomen in dezelfde passages en die verband houden via hun betekenis. Voor de Homerische Tradities serie gaat het om vijftwin-

¹Zie Edwards 1992 voor meer voorbeelden van typische scènes in de Ilias.

²Ilias XXIV 573.

tig vertelbereiken, gekarakteriseerd door enkele honderden tot zo'n duizend vertelkenmerken.³

De versie van de Ilias die aan ons is overgeleverd, wordt soms *onze* Ilias genoemd. Dit is in tegenstelling tot *de* Ilias, waarmee vaak wordt verwezen naar de Ilias in de Ilias-traditie die vóór de fixatie van onze Ilias kwam.

De Homerische Kwestie: van Analytici tot Neoanalytici

De Analytici^{4,5,6} gaan uit van de basisveronderstelling dat de Ilias meerdere auteurs heeft die achtereenvolgens aan dezelfde tekst hebben gewerkt. Die auteurs zouden dan een kern, of een oer-Ilias, systematisch hebben uitgebreid of redactioneel hebben bewerkt. Deze basisveronderstelling past goed bij de vaststelling dat de Ilias een lappendeken van passages vormt die qua vorm en stijl van elkaar verschillen. Zo zijn er de nevenvertellingen, de godenvergaderingen, de gevechtspassages, de Homerische vergelijkingen, de passages die letterlijk weerkeren, en ook passages die men – schijnbaar – gemakkelijk kan wegnemen zonder het geheel van de Ilias te schaden. Zoals in deze reeks van Homerische Tradities wordt aangetoond, is deze toestand vooral het gevolg van verschillende vertelbereiken die hebben ingewerkt op een Ilias-traditie.

De Unitariërs^{7,8} hebben altijd volgehouden dat de Ilias het werk is van een meesterauteur die het materiaal dat aan hem is overgeleverd, voortreffelijk heeft gecombineerd tot een geheel. Zij wijzen op de grote eenheid van de Ilias en op allerlei details die aantonen dat de door de Analytici gewraakte passages toch op hun precieze plaats thuishoren.

³Zie p. 27-43 en Appendix 'Overzicht van alle vertelkenmerken (Alpha - Delta)'.

⁴Wilamowitz' (1916) denkwerk vormde een hoogtepunt na meer dan een eeuw van analytische literatuur.

⁵Van Thiel (1982, 1988) argumenteert dat een vroege Ilias en een vroege Odyssee door verschillende barden werden gedicht, terwijl een late Ilias en een late Odyssee door eenzelfde bard werden afgewerkt.

⁶West (2011) hangt een theorie aan waarbij een enkele meesterbard een tekst in opeenvolgende stadia heeft uitgebreid en bewerkt aan de hand van de hem mondeling overgeleverde teksten.

⁷In tegenstelling tot vele Unitariërs die de eenheid trachten aan te tonen door te claimen dat slechts een auteur zo geniaal kon zijn, probeert Willcock (1990) de eenheid beredeneerd te verdedigen.

⁸Meier (2018) bestudeert onder andere de hoofdstukken II tot VII van de Ilias in detail en concludeert dat, ondanks de schijnbare onderbrekingen, de Ilias een eenheid vormt.

De Oralisten⁹ leggen de nadruk op het feit dat de Ilias, met zijn vele vaste formules, herhalingen en typische scènes, een mondelinge tekst is in plaats van een schriftelijke. Volgens hun theorie heeft een enkele bard de hele Ilias aan een vertraagd tempo voorgedragen aan iemand die het op schrift heeft gesteld. Toch is het oralisme veel meer dan de theorie over de fixatie. Het verklaart veel aspecten van de teksten en is daarom een beslissende stap voorwaarts geweest in onze kennis van de oudste Griekse literatuur.

De Neoanalytici¹⁰ hebben de vraag onderzocht hoe de Ilias en de Odyssee passen in de Trojaanse Cyclus¹¹ (voor zover die is bewaard), en zelfs in andere schriftelijke bronnen, zoals de Hesiodische werken.¹² Ze komen tot de conclusie dat de Ilias de verhalen van de Trojaanse Cyclus als bekende achtergrond veronderstelt en dat passages uit de Trojaanse Cyclus gerecycleerd zijn in de Ilias. Hoewel de Trojaanse Cyclus pas later in een gefixeerde vorm is gekomen dan de Ilias, is *onze* Ilias, de gefixeerde versie van de Ilias die aan ons is overgeleverd, toch jonger dan de Trojaanse Cyclus. Deze theorie is wel compatibel met de gepresenteerde theorie achter de Homerische Tradities serie, waarin zowel de Ilias als de Trojaanse Cyclus veel ouder zijn dan hun gefixeerde vorm. Toch lijkt het zo te zijn dat de Ilias vaak de hoofdpersonages heeft opgeëist in de typische scènes en patronen, gedurende een Ilias-traditie die mogelijk eeuwen oud is.

De theorie voor het ontstaan van de Ilias in de Homerische Tradities serie probeert het beste van deze bestaande theorieën te verenigen. Misschien kan ze *Multi-oralistisch* worden genoemd, vanwege de meerdere verteltradities en omdat het Oralisme toch de meest vruchtbare inzichten levert. In dit boek zal bijvoorbeeld worden aangetoond dat de hoofdstukken VI en X van de Ilias een meerlagig verleden hebben, waarin de Ionische Epsilon-traditie telkens de jongste laag vormt. De situatie voor de Odyssee is anders en moet misschien meer vanuit een Analytisch perspectief worden benaderd,¹³ in het bijzonder voor de laatste fasen van de fixatie. Toch verschaft de Multi-oralistische aanpak een veelzijdig inzicht in de oudere fasen van de Odyssee.

⁹Lord (1960, 1991) heeft het werk van Milman Parry (1930), die de gedichten van hedendaagse Servo-Kroatische barden onderzocht, voortgezet. Dit gaf uiteindelijk een unieke kijk op het ontstaan van de Homerische werken en op het vakgebied van het Oralisme in het algemeen.

¹⁰Burgess 2001; Montanari 2012 *Homeric Contexts: Neoanalysis and the Interpretation of Oral Poetry*. Dit is een boek met hedendaagse bijdragen over Neoanalyse.

¹¹Evelyn-White 1995; West 2013 *A Commentary on the Lost Troy Epics*.

¹²Evelyn-White 1920.

¹³Heubeck 1990 *A Commentary on Homer's Odyssey: Introduction and Books I-VIII*, Vol. 1. Oxford University Press on Demand.

Ze levert namelijk de beschrijving aan van het koningsverhaal,¹⁴ het televerhaal,¹⁵ en de typische scène van de dappere verkenner (zie hoofdstuk 7), die allen aan de grondslag liggen van de Odyssee.

Over de vertaalbaarheid van vertelkenmerken

De grote namen in het Homerosonderzoek zijn vooral experts geweest die de Homerische werken in hun oorspronkelijke taal hebben onderzocht. Die extra kennis is zonder twijfel een belangrijk voordeel. Zo hebben de Oralisten kunnen ontdekken dat het hexametersysteem waaraan de verzen voldoen al sinds de Mykeense tijd in gebruik was en tijdens de Griekse Duistere Eeuwen ook een Aeolische fase moet hebben doorgemaakt. Bovendien is men in een vertaling overgeleverd aan de nauwkeurigheid van de vertaler. Bijvoorbeeld: de drie namen die worden gebruikt voor de Grieken, namelijk Achaiërs, Danaërs, en Argiven, worden door sommige vertalers gewoon als Grieken vertaald. Ook de dubbele namen die de personages meestal hebben, zoals de naam van hun vader en hun eigen naam, worden soms gereduceerd tot de gemakkelijker te onthouden eigen naam.

Toch zijn er waarschijnlijk ook bepaalde nadelen verbonden aan de studie van de Ilias in het Homerische Grieks. Ten eerste vergt de studie van een dode taal veel studietijd. Bovendien loopt men het risico dat een vreemde, dode taal het lezen bij het opzoeken teveel vertraagt, zodat men automatisch geneigd is om op de taalkundige details te letten, in plaats van op de betekenisvolle inhoud. Maar het belangrijkste nadeel is wel dat de taalkundige aspecten van Homeros de minst waardevolle zijn met betrekking tot de studie van een mondelinge traditie. Het zijn juist de vertaalbare kenmerken van de verhalen waarin het publiek was geïnteresseerd en die dus door de barden werden overgeleverd en vertaald naar het eigentijdse dialect van de eigen regio. Hoewel het strikte hexametersysteem bepaalde eeuwenoude taalkundige kenmerken overleverde, is de taal toch veel jonger dan de vertaalbare vertelkenmerken van een mondelinge traditie. En het zijn net die vertaalbare vertelkenmerken die zo betekenisvol zijn, en dus van groot belang voor geschiedkundigen en archeologen.

Dat vertaalbare vertelkenmerken gemakkelijk duizend jaar teruggaan in de tijd en moeiteloos taalbarrières doorbreken kan goed worden aangetoond aan de hand van de rendieren van de Kerstman. Net zoals de schimmel

¹⁴Blondé 2018, p. 23-49.

¹⁵Blondé 2020, p. 49-54.

van Sinterklaas in België en Nederland gaan die dieren namelijk terug tot Sleipnir, het achtbenige paard van de god Odin in de Noordse mythologie, meer dan duizend jaar geleden. Maar nog vele andere vertelkenmerken van de eindejaarsverhalen in Europa gaan zo ver terug in de tijd en zijn wijd verspreid over het continent. Daar horen bijvoorbeeld de zwart-wit tegenstelling en de angstaanjagende boemannen en monsters bij. Als we echter een neerslag zouden maken van die eindejaarsverhalen en -liederen op een bepaald ogenblik, zullen we vaststellen dat de taal hooguit enkele decennia oud is en beperkt blijft tot een bepaalde taal of dialect. Net zo is het gesteld met de fixatie van de Ilias-traditie in de Ionische Epsilon-traditie. Terwijl de vertaalbare vertelkenmerken zich ver uitstrekken door de eeuwen heen en over een groot gebied, maken de taalspecifieke kenmerken slechts een kleine cirkel om de coördinaten van de textuele neerslag. Daarom lijkt het wel aan te raden dat Homeroswetenschappers ook de taal leren van de Homerische vertelbereiken en hun bijhorende vertelkenmerken.

De Europese Beta-traditie: een verwante traditie

De verhalende Delta-traditie is nauw verwant met de Europese Beta-traditie. Beide tradities veronderstellen dezelfde setting van twee vijandige kampen die oorlog voeren op het slagveld en elkaars versterkte vestingen bedreigen. Maar voor de Europese Beta-traditie zijn de rauwe gevechtspassages de kern van de vertelling, terwijl de verhalende Delta-traditie zich richt op het gebeuren voor en na de strijd op het slagveld. Dit zijn de tien voornaamste vertelkenmerken van de Europese Beta-traditie.¹⁶

- B1. Het strijdgewoel
- B2. Gruwelijke verwondingen
- B3. Strijdwagens
- B4. Progressieve typische scènes
- B5. Thematische typische scènes
- B6. De tussenkomst van de oorlogsgoden
- B7. Duels
- B8. Het clansysteem

¹⁶Blondé 2019, p. 70-72.

B9. De strijdpsychologie

B10. Beta-specifieke vaste formules

Zoals blijkt uit B4 en B5,¹⁷ behoren tot de vertelkenmerken van de Europese Beta-traditie ook een aantal typische scènes. Dat zijn vertelbereiken die op hun beurt bestaan uit een verzameling vertelkenmerken. Het gaat om de volgende typische scènes:¹⁸

B39. Het opstellen van het leger voor de strijd

B40. De strijder in nood en de helper

B41. De strijder die zijn kompaan verwijt

B42. De laffe boogschutter

B43. Het achtergehouden eergeschenk

B44. De wrokkende strijder

B45. De roem voor de vader

De typische scènes kunnen verder worden onderverdeeld in thematische typische scènes en progressieve typische scènes.¹⁹ De vertelkenmerken B40 tot en met B45 zijn thematische typische scènes die op verschillende plaatsen in het dichtwerk kunnen worden ingezet. B39, het opstellen van het leger voor de strijd, is een progressieve typische scène die gebonden is aan een bepaalde plaats in het dichtwerk. Toch is deze typische scène zo belangrijk geworden, dat ze op meerdere plaatsen in het dichtwerk is ingezet, vaak met een vervormde logica. Andere voorbeelden van progressieve typische scènes zijn het eerste vuur dat in de huizen valt, de dood van de belangrijkste held, en de uitvaartplechtigheid.

In de Ilias vullen de Europese Beta-traditie en de verhalende Delta-traditie elkaar aan, zodat het moeilijk is om te achterhalen hoe de gevechtsscènes in de verhalende Delta-traditie werden ingevuld. Daarvoor worden namelijk vertelkenmerken gebruikt die moeilijk te onderscheiden zijn van die van de Europese Beta-traditie. Misschien kon de verhalende Delta-traditie zelfs niet zonder de Europese Beta-traditie, en maakten barden midden in de Delta-sprookjes geregeld de omslag naar gevechtspassages in de Europese

¹⁷ Alle codes van vertelkenmerken uit dit boek en de voorgaande boeken zijn samen met hun korte beschrijving weergegeven in de appendix 'Overzicht van alle vertelkenmerken (Alpha - Delta)'.

¹⁸ Blondé 2019, p. 79-80.

¹⁹ Blondé 2019, p. 11.

Beta-traditie. Omgekeerd lijkt de verhalende Delta-traditie de beschrijving van het strijdersleven buiten het slagveld, in elk geval in onze Ilias, voor een groot deel te hebben overgenomen.

Sommige vertelkenmerken worden gedeeld door beide tradities. De wal en de gracht (B24 = D9), en de grafheuvels (B30 = D30) zijn daarvan voorbeelden. De uitvaartplechtigheid (D37) lijkt dan weer volledig door de verhalende Delta-traditie te zijn overgenomen. Bij sommige gedeelde vertelkenmerken ligt er een totaal andere nadruk. Zo behoren ‘paarden en wagens’²⁰ wel tot de verhalende Delta-traditie, maar wordt er in de schaarse Delta-passages op het slagveld wel meestal te voet gevochten, terwijl de strijdwagen bij de Europese Beta-traditie bijna nooit uit beeld verdwijnt. Als speer en zwaard samen worden vermeld, dan gaat het waarschijnlijk om de verhalende Delta-traditie, terwijl de gruwelijke verwondingen eerder bij de Europese Beta-traditie horen.

De Europese herkomst van de verhalende Delta-traditie

Aangezien de Europese Beta-traditie en de verhalende Delta-traditie zo nauw zijn verbonden, stammen ze bijna zeker van dezelfde geografische locatie. In het boek over de Europese Beta-traditie is betoogd dat deze locatie Centraal-Europa is, of in elk geval het niet-Griekse Europa.²¹ De bedoeling van dit onderdeel is dan ook om aan te tonen dat zowel de Europese Beta-traditie als de verhalende Delta-traditie waarschijnlijk uit het niet-Griekse Europa stammen, en dat ze compatibel zijn wat betreft de beschrijving van de maatschappij waaruit ze stammen.

Een belangrijke reden om het in Centraal-Europa te zoeken is dat de begrafenisgewoonten er overeenstemmen met die in de Ilias, namelijk een versmelting van de gewoonten van de Urnenveldvolken en de Grafheuvelvolken, zoals in de Riegsee regio.²² Ondanks de overeenkomsten tussen de begrafenisgewoonten in de Ilias en de Centraal-Europese begrafenisgewoonten waren er in de Griekse Duistere Eeuwen wel heldencultussen waarvan sommige duidelijke parallellen hebben met de beschrijvingen in de Ilias.²³

²⁰ *ἑπταπλοσίου*.

²¹ Blondé 2019, p. 46-49.

²² De Laet 1967 p. 126-158; Falkenstein (2012) beschrijft de verschuiving van grafheuvels naar urnenvelden in zuidelijk Centraal-Europa; Smith (1957) haalt aan dat de combinatie van urnen met grafheuvels ook na de transitie naar urnenvelden regelmatig terug is te vinden. Zie ook p. 36.

²³ Hägg 1999.

Mogelijk waren dat imitaties²⁴ van de mondelinge en culturele traditie die de Grieken ontvingen uit Centraal-Europa,²⁵ eerder dan dat de Ilias zuiver Griekse heldencultussen weerspiegelt. Vele van de heldencultussen vereren immers Homerische helden. Bovendien integreerden de Grieken de graven uit de Mykeense periode met de heldencultussen, waardoor er bijna geen cultussen zijn die goed overeenkomen met de Ilias. Een wederzijdse beïnvloeding tussen de Homerische uitvaartpassages en de Griekse heldencultussen lijkt wel erg aannemelijk. Toch hoeft dit geen afbreuk te doen aan de opvallende overeenstemming tussen de Ilias en de Centraal-Europese uitvaartgewoonten. Zie ook vertelkenmerk D30 op p. 36 voor een meer gedetailleerde beschrijving van de Homerische uitvaartpassages.

De reden oom ook Oost-Europa en misschien zelfs Rusland en Centraal-Azië als oorsprongsgebied aan te duiden, is het gebruik van strijdwagens en het offeren van paarden op de brandstapel van Patroklos. Paarden waren erg belangrijk voor de Euraziatische nomaden²⁶ die rondzwierven in die regio. Strijdwagens werden al rond 2000 v. Chr. gebruikt in de Aziatische steppe en ze hebben zich in het daarop volgende millennium systematisch naar het westen verspreid. Rond 1600 v. Chr. werden ze al gebruikt in Griekenland, maar nog niet in Centraal-Europa. Mogelijk is een aanwezigheid van strijdwagens rond 1200 v. Chr. in Centraal-Europa dus te laat om een basis te vormen voor een verteltraditie waarin strijdwagens zo centraal staan.

Waarschijnlijk is de belangrijkste aanwijzing voor een niet-Griekse Europese afkomst het gegeven dat het gevecht bij de Griekse wal van aarde en hout, met een gracht eromheen,²⁷ traditioneel is.²⁸ De wal, de gracht en het opstellen van strijdwagens voor de gracht²⁹ zijn namelijk een onderdeel van de typische Europese Beta-scène van het opstellen van het leger voor de strijd,³⁰ en ze staan centraal in de gevechten gedurende meerdere hoofdstukken van de Ilias. Dit terwijl de Griekse wal in de Ilias goed overeenstemt met

²⁴Volgens Coldstream (1976) volgen de cultussen uit de Homerische epen, terwijl Antonaccio (1995) het tegengestelde betoogt.

²⁵Zie Blondé 2019 (p. 133-139) voor de theorie dat een Centraal-Europees, ideologie-gedreven rijk Griekenland overheerste tijdens de Griekse Duistere Eeuwen.

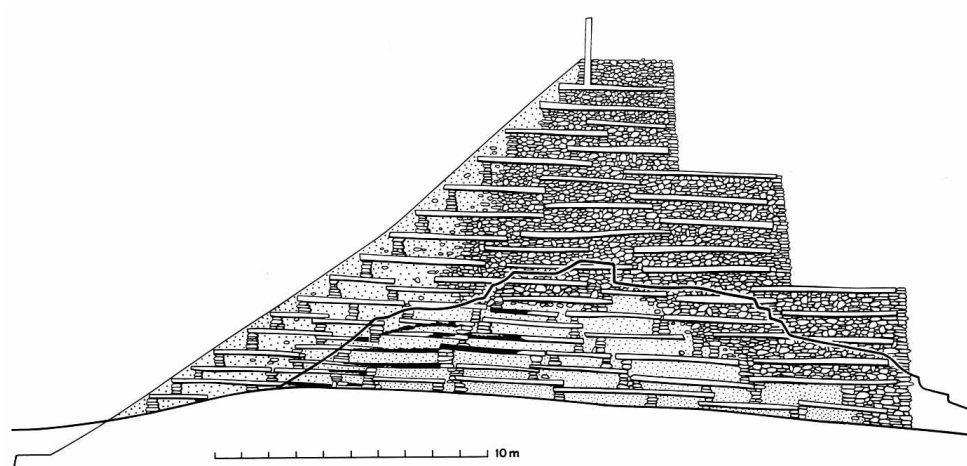
²⁶Zie ook Erlikh 2019 voor de beschrijving van een pre-Scythisch strijdersgraf.

²⁷De Laet 1967, p. 137: “In Zwitserland waren sommige dorpen op de top van een heuvel gelegen. De toegang ertoe was versperd door een gracht en door een uit aarde en stenen opgetrokken wal, verstevigd met een horizontale houten balkconstructie. Een typisch voorbeeld ervan is de Wittnauer Horn.”

²⁸Blondé 2019, p. 86-91.

²⁹Dit geeft aan dat een oorsprong van nomaden hooguit een gedeeltelijke oplossing kan zijn.

³⁰Zie B39, Ba7, Ba10, en Ba20 in Appendix ‘Overzicht van alle vertelkenmerken (Alpha - Delta)’.

Figuur 1: Gereconstrueerde doorsnede van de verdedigingswal van Wittnauer Horn (Drack 1968, p. 109). Wittnauer Horn was een goed verdedigbaar dorp op een heuvel in het heuvelachtige kanton Aargau in het noorden van Zwitserland (Bersu 1945; Drack 1968; Berger 1996). Het dorp kende meerdere bewoningsperioden (tweede millenium v. Chr. tot 8ste eeuw n. Chr.). Links van de wal, niet afgebeeld, ligt een gracht, wat deze doorsnede in overeenstemming brengt met de wal en de gracht van de Grieken in de Ilias. De aanwezige stenen kunnen misschien verklaren waarom de balken van de Griekse torens kraakten onder de worp der stenen (Ilias XII 36-37), en waarom de stenen ter aarde vielen “zo dicht als sneeuwvlokken” (Ilias XII 154-161 en Ilias XII 278-289).

de verdedigingswallen in Centraal-Europa (zie Figuur 1). De Griekse bolwerken waren echter van steen en in de hoogte gebouwd, wat een aarden wal met een gracht eromheen uitsluit. Dat *grafheuvels*³¹ en *de wal van aarde en hout*³² tot dezelfde verteltraditie behoren, wordt het duidelijkst aangetoond door de volgende passage:

Toen het nog geen dageraad was, maar nog schemerende nacht, kwam een uitgelezen schare van Grieken bij de brandstapel samen en zij wierpen er omheen in de vlakte een gemeenschappelijke grafheuvel op en bouwden daarvoor een wal en hoog bolwerk, een beschermende wal voor de vloot en henzelf, met stevig sluitende poorten er in, een doorgang voor paarden en wagens. (Ilias VII 433-439)

³¹Zie B30 en D30 in Appendix ‘Overzicht van alle vertelkenmerken (Alpha - Delta)’.

³²Zie B24 en D9 in Appendix ‘Overzicht van alle vertelkenmerken (Alpha - Delta)’.

Zie ook vertelkenmerk D9 op p. 29 voor een meer gedetailleerde beschrijving van de Homerische verdedigingswallen. Aangezien de wal en de gracht onmiskenbaar tot de Europese Beta-traditie behoren, moeten we op basis van de bovenstaande passage besluiten dat het voor de grafheuvels waarschijnlijk ook zo is. Toch behoort de bovenstaande passage, waarin de wal en de gracht worden aangelegd, duidelijk tot de verhalende Delta-traditie. Het is namelijk een onderdeel van een veel langere passage van de verhalende Delta-traditie.³³ Die langere passage wordt verder (zie p. 163) gedeeltelijk geanalyseerd. Dat de grafheuvels ook tot de verhalende Delta-traditie behoren blijkt uit nog veel andere passages waarin de grafheuvels de functie hebben van een landschapkenmerk, of waarin ze een onderdeel vormen van een Delta-passage over een uitvaart. Een voorbeeld van dit laatste is de passage waar de Ilias mee afsluit:

Negen dagen vervoerden zij ontzaglijk veel hout. Toen de tiende dageraad aan de mensen het licht had gebracht, droegen zij de dappere Hektor wenend naar buiten en legden het lijk hoog op de brandstapel en staken de vlam er in. Toen in de vroege morgen de roosvingerige dageraad glansde, verzamelde zich het volk om de brandstapel van de roemrijke Hektor. Eerst blusten zij de vuurgloed met fonkelende wijn, zover als de vlam had gereikt. Toen verzamelden wenend de broeders en vrienden de witte beenderen; hete tranen stroomden hun van de wangen. De beenderen borgen zij in een gouden urn die zij hulden in zachte purperen doeken. Toen zetten zij hem in een holle groeve, die zij van boven met een laag grote stenen bedekten. Snel wierpen zij een grafheuvel op. Wachtposten zaten overal in het rond, opdat niet een aanval van de krachtig gewapende Grieken hen zou verrassen. Nadat zij de grafheuvel hadden gebouwd, keerden zij terug. Daarna kwamen zij voor de rijkelijke maaltijd bijeen in het paleis van Priamos, hun edele koning.

*Zo verzorgden zij de begrafenis van de paardentemmende Hektor.
(Ilias XXIV 783-804)*

Buiten de vertelkenmerken die verband houden met de begrafenisgewoonten, vinden we in deze passage een rijkelijke maaltijd (D5), de afwisseling van dag en nacht (D17), wachtposten (D20), wijn (D21), vuur en brand-

³³Ilias VII 273-441.

hout (D26), en tranen, geween en geklaag (D46). Al deze vertelkenmerken behoren tot de verhalende Delta-traditie.

Ook de wijze van strijden is een argument voor een niet-Griekse Europese herkomst. Maar net zoals de praktijk van het opwerpen van grafheuvels nauwkeuriger is opgetekend door de verhalende Delta-traditie, is de wijze van strijden beter belicht door de Europese Beta-traditie.³⁴ De wijze van strijden komt wel voldoende aan bod in de verhalende Delta-passages om vast te stellen dat ook dit aspect hoogstwaarschijnlijk overeenstemt met de Europese Beta-traditie. Zo is er sprake van paarden en wagens in de verhalende Delta-traditie, en wordt er gevochten met zwaarden, speren, en pijl en boog. Ook neemt de verhalende Delta-traditie sommige thema's over van de Europese Beta-traditie, zoals de eergeschenken voor Achilles, zijn wrok en de vele thema's in Ilias VI (zie p. 167). Maar de verhalende Delta-traditie levert geen extra bewijsmateriaal voor een Centraal-Europese herkomst wat betreft de wijze van strijden, bovenop het materiaal dat al is besproken voor de Europese Beta-traditie. Hiervoor komt het er dus op aan om op de nauwe band tussen de Europese Beta-traditie en de verhalende Delta-traditie te wijzen.

We kunnen dus besluiten dat zowel de verhalende Delta-traditie als de Europese Beta-traditie waarschijnlijk uit het niet-Griekse Europa afkomstig zijn op basis van de aarden wal en de gracht, de begrafenisgewoonten, de wijze van strijden, en ook de nauwe band tussen de beide tradities. In het volgende onderdeel worden de overige verteltradities besproken.

Homerische Tradities: van Alpha tot Epsilon

De Mykeense Alpha-traditie

Behalve de Europese Beta-traditie en de verhalende Delta-traditie behoren ook de Mykeense Alpha-traditie, de Aeolische Gamma-traditie, en de Ionische Epsilon-traditie tot de Homerische Tradities reeks. Van deze vijf tradities is de Mykeense Alpha-traditie vermoedelijk de oudste. Mogelijk gaat ze terug tot de vroege Mykeense tijd, wanneer de Mykeense maatschappij nog niet was geëvolueerd tot een bureaucratisch bestel waarin de onderlinge machtsverhoudingen nauwkeurig waren bepaald. In elk geval lijkt de Mykeense Alpha-maatschappij op die van de maffia, en zijn het verwoesten van steden en een gewelddadige machtsoverdracht schering en inslag. Dit blijkt

³⁴Blondé 2019, p. 15-25 en p. 46-47.

uit de voornaamste vertelkenmerken van de Mykeense Alpha-traditie: oorlogen om steden, bloedige vetes binnen de familie, koningen, de dappere held, de wissel van de macht, de cyclus van ellende, de wraak bij de terugkeer, de bijzondere opvoeding, fatale vrouwen en mislukte huwelijken.³⁵

Twee verhaaltypes gaan terug tot de Mykeense Alpha-traditie: het koningsverhaal en het heldenverhaal. Het koningsverhaal toont zich in vier concrete verhalen: de strijd om Ithaka in de Odyssee, de overdracht van de macht in Mykene, de zeven tegen Thebe, en de oorlog om Troje. Het gaat om een koning van een stad die bedrogen wordt tijdens zijn lange afwezigheid. Verraders nemen de macht over. Dit leidt tot een belegering van de stad door de koning en zijn getrouwen. Uiteindelijk delven de verraders het onderspit.

Het heldenverhaal vinden we terug in evenveel verhalen als er Griekse helden zijn. Het gaat over een held die een bijzondere opvoeding krijgt tijdens een moeilijke jeugd. Wanneer de held volwassen wordt begaat hij grootse daden in een ander koninkrijk en trouwt hij er met de koningsdochter. Toch eindigt de held uiteindelijk ongelukkig.

De Mykeense Alpha-traditie vinden we onder andere terug in de vele nevenvertellingen van de Ilias. Tien procent van de Ilias kunnen we op die manier toewijzen aan de Mykeense Alpha-traditie. We treffen haar ook aan in de vele eigennamen van personen en plaatsen. Hoewel de scheepscatalogus in Ilias II als geheel afstamt van een typische scène in de Europese Beta-traditie, vinden we er daardoor toch veel van de Mykeense Alpha-traditie in terug.

In de vele korte nevenvertellingen over de strijders die sterven op het slagveld vinden we alle vijf verteltradities terug: vaak vermengd, maar niet in gelijke mate. 29 gedode strijders worden beschreven volgens de Mykeense Alpha-traditie. Ter vergelijking, voor de Europese Beta- tot de Ionische Epsilon-traditie zijn er respectievelijk 19, 17, 4, en 4 beschreven slachtoffers.³⁶

³⁵Zie A1 tot A10 in Appendix 'Overzicht van alle vertelkenmerken (Alpha - Delta)'.

³⁶Door de vermenging zijn de nevenvertellingen niet mutueel exclusief toegeschreven aan een verteltraditie. De vier beschrijvingen van gesneuvelden volgens de verhalende Delta-traditie zijn de volgende: Ilias X 314-317 (Dolon), Ilias XI 104-113 (Isos en Antiphos), Ilias XI 122-125 (Peisandros en Hippolochos) en Ilias XXI 34-46 (Lykaon). Ook objecten krijgen soms een nevenvertelling mee, respectievelijk 2 (Ilias II 101-108: een scepter en Ilias X 261-270: de helm met zwijnentanden), 0, 1 (Ilias XV 530-532: Meges' schild), 0, en 3 (de helm met zwijnentanden, Meges' schild en Ilias XVI 143-144: de speer van Achilles).

De Aeolische Gamma-traditie

De Aeolische Gamma-traditie blijkt een moderne variant te zijn van de Mykeense Alpha-traditie, die bovendien sterk is vermengd met de Europese Beta-traditie. Waarschijnlijk ontstond ze in de Aeolische regio rond Troje, nadat de Grieken die regio in de Duistere Eeuwen hadden gekoloniseerd. Ze is vooral te herkennen aan een reeks eigennamen van personen, steden, regio's, rivieren, goden, paarden, en voorouders. Daaronder bevinden zich Achilles, Diomedes, Herakles, en Aeneas voor de personen, Troje en Dardanos voor de steden, Xanthos en Skamandros voor de rivieren, Apollo en Poseidon voor de goden, Xanthos voor de paarden, en Tros en Dardanos voor de voorouders. De vele godenvergaderingen in de Ilias en de Odyssee stammen waarschijnlijk ook af van de Aeolische Gamma-traditie. Vertelkenmerken die erg karakteristiek zijn voor de Aeolische Gamma-traditie, zijn rivieren, de naam Xanthos, verminkte lijken, nimfen en goden als moeder of vader, en samengestelde monsters. Ook zeevaart lijkt pas nu te zijn doorgedrongen tot een Griekse mondelinge traditie, aangezien dit Gamma-kenmerk niet lijkt te clusteren met vertelkenmerken in de Mykeense Alpha-traditie, de Europese Beta-traditie, of de verhalende Delta-traditie. De vele schepen in de scheeps-catalogus waren bijvoorbeeld ooit strijdwapens.³⁷

De Aeolische Gamma-traditie is waarschijnlijk ontstaan in de Aeolische regio rond Troje, maar heeft zich vervolgens verspreid via de vele kolonisaties van de Grieken in Groot-Griekenland (Magna Graecia). Haar verspreiding lijkt samen te vallen met die van de cultus rond de moedergodin Cybele, wat een van de vertelkenmerken van de Aeolische Gamma-traditie is die niet in de Ilias voorkomt. In elk geval blijkt de Aeolische Gamma-traditie de oorsprong te zijn van de Romeinse mythologie, zoals die onder andere is opgetekend in de Aeneis van Vergilius.³⁸

De Ionische Epsilon-traditie

De Ionische Epsilon-traditie, tenslotte, heeft de vier andere mondelinge tradities voortreffelijk gecombineerd en vereeuwigd in haar systeem van hexameters, epitheta en Homerische vergelijkingen.

Over hoever de hexameters teruggaan in de tijd, is geen eensgezindheid.³⁹ Maar in elk geval staat de Ionische Epsilon-maatschappij toch ver

³⁷Blondé 2019, p. 92.

³⁸Fitzgerald 1983, Virgil, *The Aeneid*.

³⁹Dickinson 1986, Berg 2000.

van die van de Mykeense Alpha-traditie. De gastvriendschap staat erin centraal. Dit houdt in dat verre kennissen op rondreis royaal worden ontvangen en worden voorzien van veel dure geschenken. Maar ook minder verre gasten worden altijd vriendelijk en met veel etiquette verwelkomd.

Het meest opvallende vertelkenmerk van de Ionische Epsilon-traditie is het luxueuze materialisme: alles is mooi, kostbaar, glanzend, gladgeschaafd, en zoet geurend. Andere typische vertelkenmerken zijn zang en dans, de poëtische stijl met veel beschrijvende bijzinnen en dubbele epitheta, Muzen, de lier van Apollo, wedstrijden, emotionele taferelen, olijfbomen, en slaven en slavinnen. De hele Ionische Epsilon-traditie wordt in een volgend boek uitgebreid beschreven.

Dit besluit de wetenschappelijke achtergrond. In het volgende hoofdstuk gaan we op zoek naar de essentie van de verhalende Delta-traditie.

Hoofdstuk 2

De verhalende Delta-traditie: passages en vertelkenmerken

In dit hoofdstuk is de verhalende Delta-traditie voorgesteld zoals dat ook is gebeurd in de eerdere boeken in de Homerische Tradities reeks. We dringen door tot de kern, door zowel de Delta-passages als de algemene Delta-kenmerken op een rij te zetten. De vertelkenmerken van de afzonderlijke sprookjes en de belangrijkste typische scène van de verhalende Delta-traditie, die van de dappere verkenners, komen pas in volgende hoofdstukken aan bod. Het analyseren van passages, door ze te voorzien van referenties naar vertelkenmerken, gebeurt pas na de besprekingen van de sprookjes, omdat die hun eigen lijsten met vertelkenmerken hebben. Op die manier kan er gerefereerd worden naar alle vertelkenmerken.

De Delta-passages in de Ilias (en de Odyssee)

Net zoals voor de voorgaande verteltradities, de Mykeense Alpha-traditie, de Europese Beta-traditie, en de Aeolische Gamma-traditie, geldt dat de kenmerkende passages nooit helemaal zuiver tot een enkele verteltraditie behoren.¹ In elk geval is de Ionische Epsilon-traditie altijd aanwezig.² Toch zijn vele Delta-passages vaak erg zuiver. Dat geldt in het bijzonder voor de dia-

¹Zie onderdeel 'De meest zuivere Delta-passages' voor fragmenten van sommige van de meest zuivere Delta-passages. ²Bovendien zullen vele sleutelpassages van de verhalende Delta-traditie worden 'overschreven' met de vertelbereiken van bepaalde rollen/barden tijdens de fixatie van de Ilias. Dit zal worden uitgelegd in het boek over de Ionische Epsilon-traditie.

logen tussen de personages. De passages in de Ilias waarin de verhalende Delta-traditie is terug te vinden, zijn:

I 1 - 187	Kalchas wijst Agamemnon op de krenking van priester Chryses
I 223 - 248	Achilles beledigt Agamemnon en zweert met de scepter in de hand
I 274 - 418	De afwikkeling van Agamemnons voornemen en Achilles' plannen
I 431 - 478	De Grieken offeren aan Zeus en richten een feestmaal aan
II 19 - 156	Agamemnon test het leger
II 173 - 446	Nestor en Agamemnon bereiden het leger voor op de strijd
II 788 - 818	De Trojanen zien het Griekse leger en wapenen zich eveneens
III 1 - 183	De legers bereiden een bindende afspraak voor
III 191 - 229	Helena en Priamos op de wallen van Troje
III 245 - 380	De afspraak tussen de legers wordt beëdigd met plechtige rituelen
III 448 - 461	Menelaos zoekt Paris en Agamemnon eist de overwinning op
IV 146 - 219	Herauten en een geneesheer zijn in de weer op het slagveld
VI 37 - 101	Helenos zegt dat Hektor offers moet laten brengen in Troje
VI 237 - 529	Hektor ontmoet zijn familieleden binnen de wallen
VII 44 - 122	Hektor doet een voorstel tot een duel met Zeus als getuige
VII 159 - 243	De Grieken kiezen Aias als tegenstander van Hektor
VII 273 - 441	De beide kampen onderhandelen over Helena
VII 464 - 482	De Grieken bereiden een maaltijd en gaan slapen
VIII 53 - 77	De Grieken en de Trojanen trekken ten strijde in de ochtend
VIII 130 - 197	Hektor spot met Diomedes op het slagveld
VIII 213 - 252	Zeus zendt een arend om de Grieken bij te staan
VIII 485 - IX 123	De legers bereiden een maaltijd en houden krijgsraad
IX 162 - 181	Nestor verdeelt de taken in een krijgsraad
IX 224 - 265	Odysseus tracht Achilles over te halen tot de strijd

IX 344 - 387	Achilles volhardt in zijn wrok
IX 410 - 446	Achilles' twee wegen en Phoinix' antwoord
IX 485 - 501	Phoinix over Achilles' opvoeding en trots
IX 515 - 523	Phoinix zegt dat Achilles zijn wrok moet opgeven
IX 600 - 713	De afgezanten keren onverrichter zake terug
X 1 - 579	Dolon, Odysseus en Diomedes ondernemen een spionagetocht
XI 84 - 142	Een Beta-scène met achtergrond over de Delta-sprookjes
XI 761 - 847	Nestor vraagt Patroklos om Achilles over te halen
XII 196 - 264	Zeus geeft tekens aan Hektor en Polydamas
XIII 723 - XIV 134	De Trojanen hergroeperen en de Grieken houden krijgsraad
XVI 1 - 129	Patroklos mag met de wapenrusting van Achilles strijden
XVIII 233 - 355	Hektor en Polydamas discussiëren in de krijgsraad
XIX 134 - 339	Odysseus en Achilles spelen elk hun rol
XXI 520 - XXIII 64	Achilles doodt Hektor en de Trojanen jammeren
XXIII 1 - 64	Achilles eet met tegenzin, wast zich niet, en gaat slapen
XXIII 108 - 139	De Grieken bereiden de verbranding van Patroklos voor
XXIII 153 - 198	De Grieken bereiden een maaltijd en bouwen een brandstapel
XXIII 216 - 258	Achilles verbrandt Patroklos
XXIV 1 - 22	Achilles kan de slaap niet vatten
XXIV 122 - 804	Priamos koopt het lijk van Hektor los

In de Odyssee vinden we ook een Delta-passage over de dood van Achilles:

Od. XXIV 36 - 84 Achilles sterft op het slagveld en wordt begraven

Naast die passage in Odyssee XXIV vinden we nog een reeks passages in de Odyssee die de kenmerken hebben van de typische scène van de dappere verkenners. Toch zijn die passages ver doorgewolueerd binnen de Ionische Epsilon-traditie. Ze worden besproken in hoofdstuk 7.

De vertelkenmerken van de Delta-traditie: D1 tot D51

Uit de korte beschrijvingen van de Delta-passages zijn al een aantal vertelkenmerken te destilleren. De passages beschrijven de acties naast het slagveld, zoals het nuttigen van een maaltijd, het offeren aan Zeus, of het verzamelen in een krijgsraad. Hierna volgt een opsomming van alle algemene vertelkenmerken, de vertelkenmerken die in elk Delta-sprookje konden worden ingepast door de Delta-barden:³

D1 De afwisseling van de strijd

Hoewel de verhalen van de verhalende Delta-traditie net als de Europese Beta-traditie om de strijd op het slagveld draaien, is de verhalende Delta-traditie gespecialiseerd in het brengen van afwisseling op de vele gevechtspassages. De afwisseling van de strijd ligt in de vele dialogen, de vergaderingen, de maaltijden, de offers en de scènes binnen de wallen. Vlak voor de strijd moeten de strijders zich wapenen, vlak erna worden de paarden losgemaakt van de wagens en wassen de strijders zich. Ook tijdens de gevechtspassages zelf wordt er meer afwisseling gebracht door middel van thema's, motieven en het inzoomen op de hoofdpersonages.

Wanneer Hektor tijdens de strijd binnen de wallen van Troje verschijnt vraagt Hekabe, Hektors moeder: *Mijn kind, waarom hebt gij de dappere strijd verlaten en komt ge hier?*^{4,5}

D2 Krijgsraden

In de krijgsraden⁶ zijn het de aanzienlijkste strijders die het meest te zeggen hebben. Ze gaan te werk met woorden, in plaats van daden. De clanleider heeft beslissingsrecht. De leeftijd is zeer belangrijk: de oudste strijders hebben het meeste aanzien. In de verhalende Delta-traditie komen vele vermeldingen voor van zo'n krijgsraad, sommige uitgebreid en sommige terloops.⁷

D3 Dialogen

De directe rede is een belangrijk instrument voor de barden van de verhalende Delta-traditie. De dialogen blijken ook veel beter bewaard te

³De Delta-barden zijn de barden die door de eeuwen heen in de verhalende Delta-traditie hebben voorgedragen. ⁴Ilias VI 253-254. ⁵Voorbeelden: Ilias VI 253-254, Ilias VII 274-282, Ilias XVIII 241-246. ⁶αγορα, ομηρηρης. ⁷Voorbeelden: Ilias II 788-789, Ilias VII 382-383, Ilias XVIII 246-255.

zijn in de overlevering. Ze hebben vaak een typische opbouw die geïnspireerd is door het idee dat de woorden binnen een formele krijgsraad worden uitgesproken, ook als dat niet zo is. Het volgende lijstje aan retorische technieken is kenmerkend voor de verhalende Delta-traditie:

- Luister naar mijn wijze raad, ik zal zeggen wat mij het beste lijkt
- De almachtige Zeus heeft mij verkondigd dat ...
- Jou en je dwaasheid wil ik bestrijden
- Wat jij daar zegt, staat mij niet aan
- Je kan toch zeker iets anders bedenken, beter dan dit
- Als je dit waarlijk in ernst verkondigt, ontnamen de goden zelf je het verstand
- Wat beschuldig je een onschuldig man
- Ga ons nu voor, zoals je hart je ingeeft, talm niet langer
- Komaan, laten we doen wat ik aanraad
- Zwijg

Na de rede volgt actie. De spreker wordt toegejuicht of er valt juist een lange stilte. Dit verschaft de bard een eenvoudig instrument om het verhaal even te recapituleren en het een nieuwe wending te geven.⁸

D4 Tegenstellingen

De Delta-bard is een hokjesdenker. Dag–nacht, vriend–vijand, strijd–verpozing, jong–oud, stadswal–slagveld, woord–daad. Een strijder is laf of dapper, een voorstel verstandig of dwaas. Ofwel blinkt een strijder uit in de oorlog, ofwel in de krijgsraad. Zo’n hokjesdenken maakt het voor de bard gemakkelijk om een verhaal te improviseren zonder teveel te moeten nadenken. Het publiek kan daardoor ook gemakkelijker het verhaal volgen.⁹

D5 Maaltijden met veel vlees en wijn

De maaltijd¹⁰ is een zeer belangrijke sociale activiteit voor de strijders. Gebraden vlees¹¹ en wijn¹² kunnen niet ontbreken. De aanzienlijkste strijders krijgen een ereplaats. De Delta-bard grijpt elke gelegenheid aan om de maaltijd te integreren in het verhaal.¹³

⁸Voorbeelden: Ilias II 333-336, Ilias VII 398-399, Ilias VIII 492-542. ⁹Voorbeelden: krijgsraad–oorlog: Ilias I 258, jong–oud: Ilias II 789, strijd–verpozing: Ilias XIX 221-237. ¹⁰*δορπον, δαυτη.*

¹¹*κρεας.* ¹²*ουνος.* ¹³Voorbeelden: Ilias VIII 502-503, Ilias IX 70-71, Ilias XVIII 245.

D6 De herhaling van hetzelfde vertelkenmerk

Nog een techniek die het de Delta-barden gemakkelijker maakt om hun verhaal te improviseren is de herhaling van hetzelfde vertelkenmerk. Bijvoorbeeld: wanneer Achilles water opwarmt om het lijk van Patroklos te wassen, worden de vertelkenmerken ‘vuur’¹⁴ en ‘water’¹⁵ drie-maal na elkaar gebruikt, en ‘ketel’ tweemaal.^{16,17}

D7 De samenwerking met de Europese Beta-traditie

De Europese Beta-traditie en de verhalende Delta-traditie lijken niet zonder elkaar te kunnen om een verhaal te brengen dat zo hoogstaand is als de Ilias. De Europese Beta-traditie levert de gevechtdaden op het slagveld, terwijl de verhalende Delta-traditie vooral het gebeuren voor en na de strijd vorm geeft. Waarschijnlijk werden de Europese Beta-traditie en de verhalende Delta-traditie vaak gecombineerd in dezelfde vertellingen in hun regio van herkomst en ten tijde van de Duistere Eeuwen in Griekenland. Toch waren de beide tradities vermoedelijk elk afzonderlijk in staat om een volwaardig verhaal te brengen. De gereconstrueerde sprookjes leveren daarvoor het bewijs voor wat de verhalende Delta-traditie betreft.¹⁸

D8 De typische scène van de dappere verkenners

De verhalende Delta-traditie werkt met een aantal typische scènes, zoals de maaltijd, de vergadering, de handelingen vlak na de strijd, de offerplechtigheid, enzovoort. Een typische scène die bijna is uitgegroeid tot een verhaal op zich, is die van de dappere verkenners. Een verkenners of een klein groepje van verkenners wordt uitgestuurd naar vijandelijk gebied om een gevaarlijke opdracht uit te voeren. Toch slaagt de verkenners telkens in zijn opzet. Deze typische scène is te herkennen aan meer dan dertig vertelkenmerken, die in hoofdstuk 7 worden besproken. Het is vanuit deze typische scène dat Odysseus van heraut tot listige held is gegroeid.¹⁹

D9 Wallen, grachten, poorten, torens en het slagveld

De wallen²⁰, grachten²¹, poorten²² en torens²³, gebouwd door de Grieken rondom hun schepen, vormen een centraal element in de verhalen

¹⁴D26: vuur en brandhout. ¹⁵D38: ketels, badkuipen en water om te wassen. ¹⁶Ilias XVIII 344-348.

¹⁷Voorbeelden: eten en eten bereiden: Ilias VII 314-323, nacht: Ilias VIII 500-502, zwijgen: Ilias IX 29-30. ¹⁸Voorbeelden: duel Paris-Menelaos: Ilias III 351-356, Paris-Diomedes: Ilias XI 369-372, ongewapend raken: Ilias XXI 161-168. ¹⁹Voorbeelden: Odysseus en Menelaos: Ilias III 199-224, Dolon, Odysseus en Diomedes: Ilias X 1-579, Priamos en Idaios: Ilias XXIV 1-804. ²⁰*ειλαρα, τειχος*.

²¹*ταφρος*. ²²*πυλη*. ²³*πυργος*.

van de verhalende Delta-traditie.²⁴ De Delta-barden bespreken de stenen wallen van Troje niet in detail,²⁵ maar de wal van aarde en hout rond het Griekse kamp des te meer (zie Figuur 1 op p. 18). Daarvoor ligt een gracht met daarover brugjes bij de poorten. In de zuivere Delta-sprookjes is de situatie identiek voor het kamp van de vijand (de Trojanen). De wallen spelen een belangrijke rol in verschillende soorten passages. Hun functie als beveiliging is doorslaggevend. Binnen de wallen bevinden zich de vrouwen, kinderen en ouderen. Vanaf de wallen kan de vlakte veilig worden overzien. De wallen en poorten worden bewaakt door wachtposten en als de strijd kantelt in de vlakte, dan is het zaak om zo snel mogelijk binnen de wallen te vluchten. Verschillende emotionele passages vinden plaats op de stadswallen. Het tegenovergestelde van de stadswal is de vlakte,²⁶ die vaak de betekenis heeft van ‘slagveld’.²⁷

D10 (Het vermelden van) ‘woorden’ of ‘strijd’

De oorlog²⁸ is een taak voor de volwassen mannen. De oudere mannen, de vrouwen en de kinderen blijven binnen de wallen van de stad. Het werk van de oorlog staat tegenover het werk in de krijgsraad, waar het niet aankomt op daden maar op wijze woorden.²⁹ Dat laatste is meer de taak van oudere mannen. Zowel het vermelden van de woorden ‘woord(en)’ en ‘strijd’, als de aanwezigheid van de concepten zelf, zijn verhalende Delta-kenmerken.³⁰

D11 Eden en verdragen

De eden³¹ en verdragen³² verraden veel over de maatschappij waarin we de rivaliserende kampen van de verhalende Delta-traditie moeten plaatsen.³³ Ze gaan gepaard met veel ceremonie, er worden dieren geofferd en wijn geplengd voor Zeus. Zijn beide kampen aanwezig dan is Zeus de getuige. Anders zijn het de afgevaardigde herauten die getuige zijn. Van een schriftelijke getuigenis is geen sprake. De eden en verdragen zijn heilig.^{34,35}

²⁴O’Driscoll (2017, p. 77) betoogt dat wallen rond vestigingen in de Europese bronstijd een meerlagige functie hadden: verdedigen bij geweld, sociale cohesie bevorderen, en status uitstralen. ²⁵In Ilias XXII 3 is er wel sprake van ‘kantelen’ (επαλξίς). ²⁶πεδίου. ²⁷Voorbeelden: Griekse wal, poorten, en gracht: Ilias VII 337-343, belegerde Griekse toren: Ilias XII 332, Trojaanse wallen: Ilias VIII 517-519 en Ilias XXI 606-611. ²⁸μαχη, μαχομαι, tekort schieten in de oorlog: απ(τ)ολεμος. ²⁹μυθος. ³⁰Voorbeelden: Ilias I 258, Iliad II 342, Ilias VI 522, Ilias IX 35. ³¹ορκιον. ³²συνθεσια. ³³Zie ook Kitts 2005 *Sanctified violence in Homeric society: oath-making rituals and narratives in the Iliad*. ³⁴πιστος. ³⁵Voorbeelden: duel: Ilias III 267-310, wapenstilstand: Ilias VII 411-412, eed: Ilias XIX 249-268.

D12 Thema's en motieven

In de Ilias kunnen we verschillende afzonderlijke verhalen van de verhalende Delta-traditie onderscheiden dankzij de thema's en de motieven. Grote thema's zijn de wrok van Achilles, de valsheid van de Trojanen, en het mededogen van Achilles. Voorbeelden van motieven zijn het ongewapend raken, de onschendbaarheid van Achilles, Aias als beschermer van de Grieken en landschapskenmerken zoals bomen of grafheuvels. De vele thema's en motieven worden later afzonderlijk besproken voor de verschillende sprookjes.³⁶

D13 Het enigzins sobere materialisme

Terwijl het materialisme in de Ionische Epsilon-traditie overdadig is – alles is mooi, kunstig bewerkt, uniek, exotisch, enzovoort – is het materialisme van de verhalende Delta-traditie soberder. Ketels en badkuipen worden vaak vermeld, en ze dienden in de historische Delta-maatschappij waarschijnlijk om brons op te slaan. De duurste stukken zijn de wapenrustingen uit edelmetaal, de gouden scepter van de clanleider, en de bekers om wijn te plengen voor Zeus. De strijders bezitten ook 'paarden en wagens', maar die worden niet in detail beschreven, en ze worden ook veel minder vaak ingezet dan in de Europese Beta-traditie. Toch is het sobere materialisme van de verhalende Delta-traditie niet gemakkelijk aan te tonen, omdat de Ionische Epsilon-traditie de Delta-passages vaak heeft vervangen door meer overdadige beschrijvingen.³⁷

D14 Herauten

Naast de strijders zijn de herauten³⁸ de favoriete personages van de Delta-bard. Ze spelen een voorname rol in het oorlogsgebeuren. De herauten, 'aan Zeus geliefd', zijn officiële afgezanten die veilig het vijandige kamp kunnen betreden en verlaten. Ze zijn de bode van Zeus en van de mensen. Met de scepter dwingen ze overal respect af. De heraut is het instrument van de krijgsraad en vaak wordt hij met de belofte van geschenken uitgestuurd naar vriend of vijand. Ook het verzorgen van de plechtigheden bij het maken van een heilige eed valt onder de

³⁶Voorbeelden: de valsheid van Paris: Ilias VII 347-362, de wrok van Achilles: Ilias IX 314-317, ongewapend raken: Ilias XXI 162-179. ³⁷Voorbeelden: Ilias XVI 221-231, Ilias XVIII 344-353, Ilias XXIV 228-233. ³⁸κηρυξ.

bevoegdheid van de heraut.³⁹ Daarnaast is hij het manusje van alles dat ook minder belangrijke opdrachten moet uitvoeren.⁴⁰

D15 De symmetrie tussen beide vijandige kampen

Het kamp van de Grieken⁴¹ en het kamp van de Trojanen hebben dezelfde structuur. Ze hebben beiden hun omwalde vesting onder leiding van de clanleider: Agamemnon voor de Grieken en Priamos voor de Trojanen. Behalve deze identieke situatie vereenvoudigt de Delta-bard soms het verhaal door ook de handelingen van de Grieken en de Trojanen symmetrisch te maken. Daarbij kunnen dan dezelfde bewoordingen worden gebruikt. Voorbeelden zijn het verzamelen van de doden of het bereiden van een maaltijd.⁴²

D16 Geschenken en kostbaarheden

Geschenken⁴³ en kostbaarheden⁴⁴ dienen om vriend en vijand te verzoenen.^{45,46} Tegenover de vijand kunnen ze worden ingezet om hen mild te stemmen bij overgave, als zoenoffer bij een moord of als losgeld. Binnen het eigen kamp dienen ze om strijders over te halen gevaarlijke militaire opdrachten uit te voeren, of als omkoopmiddel om een bepaald standpunt in te nemen tijdens een vergadering. Wanneer de stad wordt belegerd, moeten de schatten soms worden verzameld binnen het centrale heiligdom. Dit kan verschillende redenen hebben: als extra beveiliging, als offer aan de goden, of om ze gereed te hebben om de vijand te verzoenen.⁴⁷

D17 De afwisseling van dag en nacht

Vanaf het moment dat het verhaal wordt verteld in de verhalende Delta-traditie, schiet het tijdsverloop snel op.⁴⁸ Al gauw laat de bard opnieuw de nacht⁴⁹ vallen of de duisternis⁵⁰ intreden, zodat de strijd wordt gestaakt. Er is opnieuw ruimte voor maaltijden, krijgsraden en een nieuwe evaluatie van de krijgstoestand. Ook de ochtend⁵¹ en de middag⁵² wor-

³⁹Zie ook Kitts 2005, p. 116-119. ⁴⁰Voorbeelden: offeren: Ilias III 245-248, duel stoppen: Ilias VII 273-277, boodschap brengen: Ilias IX 170. ⁴¹De 'Grieken' worden in de Homerische werken doorgaans aangeduid als Achaiërs (*Αχαιοι*), Argiven (*Αργείοι*), of Danaërs (*Δαναοι*). Hellenen (*Ελληνες*) en Panhellenen (*Πανελληνες*) worden precies eenmaal gebruikt. ⁴²Voorbeelden: Ilias VII 417-432, Ilias VIII 502-503/IX 65-66, Ilias XVIII 241-244. ⁴³*δωρον*. ⁴⁴*κτημα*. ⁴⁵*αρσκω*. ⁴⁶Volgens Wilson (2002) maken de helden in de Ilias een onderscheid tussen *apoina* (afkoopsom) en *poinë* (wraak of betaald zetten). ⁴⁷Voorbeelden: Paris aan de Grieken: Ilias VII 363-364, Agamemnon aan Achilles: Ilias IX 120-123, Paris aan Antimachos: Ilias XI 123-125. ⁴⁸de Jong (2007) en Nünlist analyseren het tijdsgebruik in de Ilias en andere literatuur uit de Griekse Oudheid. ⁴⁹*νυξ*. ⁵⁰*κυφας*. ⁵¹*εωθεν, ηως, πρωι δ' υπηροιοι*. ⁵²*Ηελιος μεσον ουρανον*.

den vaak benadrukt als tijdstip. Soms wordt door de strijders de wens of de voorspelling geuit dat nog diezelfde dag de vijand zal worden verslagen.⁵³

D18 **Odysseus, Idaios en Odios als herauten**

Een heel eigenaardige vaststelling is dat Odysseus in de verhalende Delta-traditie de rol van heraut heeft. Hij is het die als afgezant wordt gestuurd voor de belangrijkste boodschappen. Bovendien zijn er twee herauten die een gelijksoortige naam hebben: Idaios en Odios. Een evolutieschets van het personage Odysseus, van de heraut in de verhalende Delta-traditie tot de listige held in de Odyssee, volgt in hoofdstuk 7.⁵⁴

D19 **Nestor, Hektor en Achilles als aanvoerders**

De oude Nestor uit de Mykeense Alpha-traditie heeft in de verhalende Delta-traditie de rol van de oudste en aanzienlijkste leider in de krijgsraad.⁵⁵ Hij maakt de krijgsplannen en verdeelt de taken. Agamemnon prijst hem als de grootste held op het slagveld, maar zoals het sprookjes betaamt, is het de jonge antiheld Diomedes die de daden van Nestor laat verbleken. Bij de Trojanen is het Hektor⁵⁶ die de rol van Nestor heeft, en bij de Grieken in het mededogensprookje is het Achilles.⁵⁷

D20 **Wachtposten**

Het opstellen van wachtposten⁵⁸ staat in nauw verband met de beveiligende functie van de stadswallen. De wachtposten moeten waarschuwen voor een eventuele aanval van het vijandige leger. Kenmerkend voor goede wachters is dat ze steeds waakzaam⁵⁹ zijn en niet in slaap⁶⁰ vallen. Bovendien zijn het bijna altijd jongelingen die de orders opvolgen van de leiders van de krijgsraad. Antilochos, Thrasymedes en Meriones zijn typische voorbeelden van zulke jongelingen. Hoewel het idee in de zuivere sprookjes is dat de jongelingen nog te jong zijn voor de strijd, zien we Antilochos, Thrasymedes, en Meriones in onze Ilias toch vaak in het heetst van de strijd aan het werk.^{61,62}

⁵³Voorbeelden: Ilias VII 279-282, Ilias VIII 500-503, Ilias XVIII 239-245. ⁵⁴Voorbeelden: Odysseus: Ilias I 430-431, Idaios: Ilias VII 381-387, Odysseus en Odios: Ilias IX 169-170. ⁵⁵Volgens Frame (2009) vertoont Nestor parallellen met Nasatya, een van de Vedische tweelingen. ⁵⁶Zie ook Kozak 2016 voor een karakterisering van Hektor. ⁵⁷Voorbeelden: Nestor: Ilias II 433-441, Hektor: Ilias VIII 489-497, Nestor: Ilias IX 52-67. ⁵⁸*φυλαξ, φυλακευς, φυλακτηρη, σκοπος*. ⁵⁹*φυλασσω*. ⁶⁰*υπινος*. ⁶¹Toch verklaart dit waarom Thrasymedes en Antilochos nog onkundig waren van de dood van Patroklos in Ilias XVII (377-383). ⁶²Voorbeelden: Trojaanse knapen en oude mannen: Ilias VIII 517-519, honderden Griekse jongeren: Ilias IX 66-88, Griekse wacht: Ilias X 180-193.

D21 **Wijn**

Het lijkt misschien een detail, maar de wijn⁶³ is een goede indicator om de verhalende Delta-traditie op het spoor te komen. Ze wordt niet alleen vernoemd in combinatie met de maaltijden maar ook om te plengen bij plechtigheden of om de brandstapel te doven na een crematie.^{64,65}

D22 **De veilige terugkeer binnen de wallen**

Voor de Delta-bard bestaat het strijdgebeuren uit twee zones: een veilige zone binnen de wallen en een onveilige erbuiten. Een zeer herkenbaar element is de blijdschap die de personages vertonen bij het terugkeren van een strijder uit een gevaarlijke situatie. Of juist de grote bezorgdheid wanneer een strijder zich in het onveilige strijdperk waagt. In verband daarmee staat ook het uithoren van strijders naar het lot van andere strijders op het slagveld.⁶⁶

D23 **Jonge antihelden**

De helden die zich al lang met raad en daad bewezen hebben in het verleden zijn niet altijd de echte helden in deze epische sprookjesverhalen. Dat zijn vaak de jongsten en meest onervarenen op het slagveld, die in de ogen van de clanleider nog geen aanzien hebben. Als het er echt op aankomt, blijken zij juist de dappersten te zijn en behoeden ze het leger voor de ondergang. De belangrijkste antiheld is ongetwijfeld Diomedes, hoewel we ook Odysseus, Antilochos, Menelaos en Patroklos in deze rol kunnen terugvinden. Het zijn de populaire duo's uit de Europese Beta-traditie en de Aeolische Gamma-traditie die deze mooie rol hebben gekregen.⁶⁷

D24 **Zeus en soms Athene of Apollo**

De strijders vrezen voornamelijk één god, die we in de Ilias onder de naam 'Zeus' zien verschijnen, hoewel ook Athene en Apollo die rol van Zeus soms voor hun rekening nemen.⁶⁸ Bij het bidden tot Zeus

⁶³*olivos*. ⁶⁴Zie ook Papakonstantinou 2009 voor de drinkgewoonten in de Homerische wereld. Kourakou-Dragona (2015) heeft een boek samengesteld met twintig essays over wijn in de Griekse Oudheid. Wat voor een Grieks publiek als 'wijn' (*olivos*) is vertaald, kan misschien ook bier of mede zijn geweest in het geval van een Centraal-Europese oorsprong. Zie ook Nelson 2005 voor de drinkgewoonten onder barbaren. Uit Ilias IX 489-491 blijkt dat ook kinderen deze wijn drinken. De Homerische goden nuttigden de honingspijzen nektar (drank) en ambrozijn (voeding). ⁶⁵Voorbeelden: bij een eed: Ilias III 269-270, om te plengen: Ilias VI 258-261, bij de maaltijd: Ilias IX 71. ⁶⁶Voorbeelden: Andromache tot Hektor: Ilias VI 431, Polydamas tot Hektor: Ilias XVIII 254-256, binnen Troje vluchten: Ilias XXI 608-611. ⁶⁷Voorbeelden: Diomedes: Ilias IX 53-59, Diomedes: Ilias XIV 111-112, Menelaos en Antilochos: Ilias XVII 684-686. ⁶⁸Volgens Pucci (2018) is Zeus de goddelijke sluitsteen die de acties van de mensen bepaalt.

heffen ze de handen ten hemel. Zeus is de god van donder en bliksem en is aanwezig in de buurt van het slagveld. Hij wordt ook soms genoemd als ‘Zeus, die de krijg der mensen beslist’. Aan de heren die het strijdgebeuren bepalen, vertelt Zeus via allerlei tekenen of hij hen gunstig gezind is. De zegen van Zeus wordt door deze heren gebruikt en misbruikt als excuus om aan te vallen of juist om de moed op te geven.⁶⁹

D25 Agamemnon en Priamos als clanleiders

De peetvaders die de clan leiden, zijn Agamemnon⁷⁰ voor de Grieken en Priamos voor de Trojanen. Agamemnon heeft niet zozeer een rol als strijder in de zuivere verhalende Delta-traditie, een rol die hij wel heeft in de Europese Beta-traditie. Hij is een dramatisch personage geworden dat erg lijdt onder de zware verantwoordelijkheid die op zijn schouders rust. Hij mislukt in al zijn pogingen om de oorlog ten goede om te buigen en hij wordt uiteindelijk radeloos en besluiteloos. Gelukkig zijn er ook voor deze rol de antihelden Diomedes en Odysseus, om te tonen hoe het wel moet.⁷¹

D26 Vuur en brandhout

De Delta-bard aarzelt niet om in zijn verhalen een vuur⁷² te onsteken wanneer hij de mogelijkheid ziet. ’s Nachts bij de wacht, voor het braden van het vlees, om de doden te verbranden of om een badkuip met water op te warmen. Wat zeer opvallend is, is dat hij ook steeds vermeldt dat er brandhout⁷³ moet worden verzameld.⁷⁴

D27 List en bedrog

De donkere kant van de eden en verdragen is dat iemand zijn woord kan breken door list⁷⁵ of bedrog.⁷⁶ Het lijkt er soms op dat in de verhalende Delta-maatschappij alles kan gebeuren in een oorlog, zoals het doden van een onderhandelaar, het listig binnendringen van het vijandelijke kamp, of een wapenstilstand schenden. Het zijn vooral de Trojanen in het verhaal van de roof van Helena die telkens hun woord breken.⁷⁷

⁶⁹Voorbeelden: gebed tot Zeus: Ilias III 298, gebed tot Athene: Ilias X 274-291, Zeus als getuige: Ilias XIX 258. ⁷⁰Porter 2019 *Agamemnon, the pathetic despot: reading characterization in Homer*.

⁷¹Voorbeelden: Agamemnon: Ilias I 225-231, Priamos en Agamemnon: Ilias III 261-267, Agamemnon: Ilias VIII 218-233. ⁷²*πυρ, πυρα, πυρη*. ⁷³*ξυλον, υλη*. ⁷⁴Voorbeelden: geforceerd gebruik: Ilias II 338-342, kampvuren: Ilias VIII 560-563, vuur en hout onder een ketel: Ilias XVIII 344-348.

⁷⁵*πολυμητις*. ⁷⁶*ψευδω*. ⁷⁷Voorbeelden: Pandaros: Ilias IV 112-115, listige Odysseus: Ilias X 382-384, Antimachos: Ilias XI 123-125.

D28 Machaon, de geneesheer die de gewonde Grieken verzorgt

Zowel in het verhaal over de wrok van Achilles als in dat over de roof van Helena spelen de gewonden een belangrijke rol in de plot. Machaon is de geneesheer⁷⁸ van de Grieken die de gewonden verzorgt. Hoewel Machaon in de Ilias zelf gewond raakt, en door Nestor wordt weggeleid, was vermoedelijk ooit het omgekeerde het geval. Nestor is een van de belangrijkste helden in de verhalende Delta-traditie, dus lijkt het logisch dat hij uitvalt om de spanning op te bouwen.⁷⁹

D29 Vrouwen, kinderen, jongelingen en oude mannen

Net zoals de bard streeft naar een afwisseling van dag en nacht, streeft hij ook naar een afwisseling van leeftijd en geslacht. De vrouwen,⁸⁰ kinderen⁸¹ en ouderen⁸² nemen geen deel aan de strijd en blijven dus veilig binnen de stadswallen. Ze kunnen een rol krijgen als wachter, in passages die zich op of binnen de wallen afspelen, of als voorwerp van bescherming. Omdat de Delta-bard zijn verhalen noodgedwongen in een asymmetrisch verhaal moet inpassen, waarbij de Grieken zonder vrouwen ver van huis zijn, besteedt hij extra aandacht aan de Trojaanse vrouwen.⁸³

D30 Grafheuvels, lijkverbranding en urnen

Het is een vaststelling van groot belang dat het verbranden van de lijken ook tot de verhalende Delta-traditie behoort. Na een periode van strijd wordt het slagveld voorgesteld als een plaats die bezaaid is met bloed en lijken. De lijken moeten worden verzameld als de strijd is gestaakt, zodat de nabestaanden hun uitvaart⁸⁴ kunnen verzorgen en ze kunnen rouwen bij de lijkverbranding.⁸⁵ Eerst moeten de lijken worden gereinigd. Er wordt een brandstapel⁸⁶ gemaakt waarop het lijk van de held centraal wordt gelegd, en waarop soms ook geofferd vee, honden, paarden, en zelfs mensen⁸⁷ aan de rand worden gelegd. Na de verbranding wordt de brandstapel gedoofd met wijn en worden de beenderen⁸⁸ verzameld en in een urn⁸⁹ gestoken, met een laag vet⁹⁰ eromheen. De urn wordt in een groeve⁹¹ geplaatst, waarboven vervolgens een grafheuvel⁹² wordt opgeworpen. Daartoe wordt eerst een kring of fundering

⁷⁸ *ιατρος*. ⁷⁹ Voorbeelden: Menelaos helpend: Ilias III 200-208, zelf gewond: Ilias XI 505-507, wijn drinkend: Ilias XIV 1-6. ⁸⁰ *γυνη, θηλυς, χηρα*. ⁸¹ *παις, νηπιαχος, πρωθηβης*. ⁸² *γερων, πολιοκροταφος*. ⁸³ Voorbeelden: Andromache en haar kind: Ilias VI 405-409, knapen, oude mannen, en vrouwen: Ilias VIII 518-520, Hekabes blote borsten: Ilias XXII 77-81. ⁸⁴ *ταφος*. ⁸⁵ *καιω, κατακαιω*. ⁸⁶ *πυρη, πυρκαια*. ⁸⁷ Ilias XXIII 166-175. ⁸⁸ *οστεον*. ⁸⁹ *φιαλη, λαρναξ, θηκη*. ⁹⁰ *δημος*. ⁹¹ *καπετος*. ⁹² *τυμβος, σημα*.

van stenen⁹³ geplaatst om de grafheuvel af te bakenen. Dat alles is gro-
tendeels in overeenstemming met de uitvaartgewoonten die we in de
bronstijd aantreffen in Centraal-Europa. Het offeren van paarden zou
een praktijk kunnen zijn die van de Euraziatische nomaden stamt, voor
wie ruiterschap en strijdwagens een belangrijke rol speelden.⁹⁴

D31 Wapenen en de overgang tussen rust en gevecht

Het verhaal van de Delta-bard kan zich in twee toestanden bevinden:
strijd of wapenstilstand. Voor de overgang van de ene toestand naar de
andere begaan de strijders steeds dezelfde handelingen. Gaan ze naar
de strijd, dan moeten ze eerst eten en hun wapenrusting aantrekken.⁹⁵
Keren ze terug uit de strijd, dan moeten ze de paarden uitspannen, zich
reinigen, en eten.⁹⁶

D32 Wassen en zalven

Zowel levende als dode strijders moeten na de strijd worden gerei-
nigd⁹⁷ van bloed en vuil. Wanneer Hektor zich bijvoorbeeld tijdens het
strijdgebeuren binnen de wallen van de stad begeeft om Paris te halen,
schaamt hij zich om wijn te plengen voor Zeus omdat hij bedekt is met
bloed en vuil.⁹⁸ En wanneer Hektor sterft, is zijn vrouw Andromache
net bezig om een ketel met water op het vuur te zetten, zodat Hektor
zich kan wassen.⁹⁹ Na het wassen volgt het zalven¹⁰⁰ met olijfolie¹⁰¹ of
zalf.^{102,103}

D33 De opsomming van een groep of gevolg

Wanneer de leiders een beslissing hebben genomen, zoals over het op-
stellen van de wachtposten of het halen van geschenken, of bij het ver-
zamelen of ontbinden van de krijgsraad, maakt de Delta-bard een op-
sommig van de personen die deelnemen aan de betreffende actie. Of
hij vermeldt dat zo'n gevolg is gekozen.¹⁰⁴

D34 Vogelwichelaars, zieners en de priesterrol

Om de wil van Zeus te ontvangen, vragen de strijders wel eens om

⁹³θεμεθλα. ⁹⁴Voorbeelden: gesneuvelden verbranden: Ilias VII 333-336, grafheuvel van Ilos: Ilias XI 369-372, Hektors uitvaart: Ilias XXIV 784-804. ⁹⁵ζωννυμι, κορυσσω, κατα τευχε εδυν, επι τευχεα δ' εσσευοντος. ⁹⁶Voorbeelden: de Trojanen snellen te wapen: Ilias II 808, de Grieken steken zich opnieuw in de wapens: Ilias IV 222, de Grieken en de Trojanen wapenen zich 's morgens: Ilias VIII 54-56. ⁹⁷νιζω, αναψυχω, λουω. ⁹⁸Ilias VI 264-268. ⁹⁹Ilias XXII 442-445. ¹⁰⁰αλειφω. ¹⁰¹ελαιον. ¹⁰²αλειφαρ. ¹⁰³Voorbeelden: wassen in zee en in kuipen, en dan zalven: Ilias X 572-577, wassen en zalven van een lijk: Ilias XVIII 344-351, Agenor wil zijn zweet wassen in de rivier: Ilias XXI 560-561. ¹⁰⁴Voorbeelden: bereidwilligen voor een duel: Ilias VII 762-769, wachters: Ilias IX 80-84, gezanten naar Achilles: Ilias IX 167-170.

raad bij vogelwichelaars¹⁰⁵ of zieners.¹⁰⁶ Kalchas voor de Grieken en Helenos en Polydamas voor de Trojanen kunnen de betekenis van een overvliegende vogel wel duiden. Een grote arend¹⁰⁷ van rechts is zeker een goed teken.¹⁰⁸ De communicatie tussen Zeus en de mensen gebeurt ook met andere tekenen dan vogels, zoals bliksemschichten.

Hoewel de Ilias begint bij de priester¹⁰⁹ Chryses, zien we toch vaker dat de belangrijkste protagonisten de rol van priester opnemen:¹¹⁰ Agamemnon, Priamos, Hektor, en Achilles.¹¹¹ Zij zijn het dan die offeren, wijn plengen, bidden tot Zeus, en vogeltekens interpreteren.¹¹²

D35 **Het offeren van vee en wijn**

Geslacht vee en wijn horen bij de maaltijden, maar ze worden ook vermeld wanneer er een offer¹¹³ dient te worden gemaakt voor een god. De wijn wordt geplengd¹¹⁴ uit een schone beker die speciaal daarvoor is bestemd. Van het vee worden soms haren afgeknipt als het offer wordt gebracht bij een verdrag of een eed. In dat geval houdt degene die het verdrag uitsprekt de haren van het vee omhoog.^{115,116}

D36 **De scepter**

De scepter¹¹⁷ is een houten staf, belegd met goud, die in het bezit is van de clanleiders. Ze wordt gebruikt bij redevoeringen om het gezag van de clanleiders te symboliseren. Het zijn dus vooral de clanleiders en hun herauten die de scepter hanteren. Toch wordt de scepter meer in het algemeen gebruikt door iemand die iets belangrijk heeft te zeggen.^{118,119}

D37 **Rouw en lijkverzorging**

Het verzorgen van en rouwen¹²⁰ om een dode is een typische scène van de verhalende Delta-traditie die nauw verwant is met de typische scènes van de lijkverbranding, het bijzetten van de beenderen in een urn, en het opwerpen van een grafheuvel. Het lijk wordt gewassen en gezalfd¹²¹ en

¹⁰⁵οἰωνοπολος. ¹⁰⁶θεοπροπος. ¹⁰⁷Zie ook D39. Johansson (2012) maakte een systematische studie van de passages met vogels in de Ilias en concludeert dat de dichter van de Ilias een grote kennis had over vogels. ¹⁰⁸σημα, τερας. ¹⁰⁹αρητηρ, ευχετης. ¹¹⁰Zie ook Dignas 2008. ¹¹¹Agamemnon: Ilias III 271-296; Priamos: Ilias XXIV 302-321; Hektor: Ilias VI 263-275; Achilles: Ilias XVI 220-249. ¹¹²Voorbeelden: Kalchas: Ilias II 322, Helenos: Ilias VI 75, Polydamas: Ilias XII 210-229. ¹¹³εκατομβη, θυος, ιερευω. ¹¹⁴σπεινω, λειβω. ¹¹⁵Zie ook Kitts 2005. ¹¹⁶Voorbeelden: wijn en lammeren: Ilias III 269-273, wijn, kleden, en runderen: Ilias VI 264-275, schone beker: Ilias XVI 225-233. ¹¹⁷σκηπτρον. ¹¹⁸Combella 1948, p. 210; Zie ook Unruh 2011. ¹¹⁹Voorbeelden: Agamemnon en Odysseus: Ilias II 185-186, herauten bij een duel: Ilias VII 276-277, bij een eed: Ilias X 321-322. ¹²⁰αναστεναχω, γοαω, θρηνηω, κλαιω, στεναχω, στονοεις. ¹²¹αλειψω.

op een bed¹²² gelegd, eventueel overdekt met een wit lijkkleed.¹²³ De vrouwen hebben de taak om rond het lijk te zitten, het te bewenen, en de leiding te nemen in klaagbeden.^{124,125}

D38 **Ketels, badkuipen en water om te wassen**

Ketels¹²⁶ komen op verschillende manieren aan bod, maar in elk geval om water¹²⁷ in op te warmen door middel van brandhout en een vuur dat onder de ketel wordt ontstoken. Het water wordt gebruikt om er een strijder mee te wassen, of een lijk. Agamemnon belooft ook ketels en wasbekkens¹²⁸ als geschenken voor Achilles, als die zou meevechten. Die ketels waren nog niet door vuur geraakt.^{129,130}

D39 **Slangen, roofvogels en bliksems als goddelijke tekens**

Het is vooral Zeus die communiceert met de strijders over zijn gezondheid, via slangen,¹³¹ vogels,¹³² donder,¹³³ en bliksem.¹³⁴ Zieners kunnen deze tekens¹³⁵ duiden, maar ook de gewone strijders kunnen sterk onder de indruk zijn van zulke tekens. Zo huiverden de Trojanen toen een arend een slang liet vallen in de Trojaanse gelederen. Polydamas raadde Hektor af om het Griekse kamp aan te vallen op basis van dit teken.^{136,137}

D40 **Het gezamenlijke toejuichen van een voorstel, of een lange stilte**

Tijdens vergaderingen of bij dialogen wordt het betoog van een strijder vaak toegejuicht¹³⁸ door de luisterende menigte. Op die manier kunnen strijders die niet uitblinken op het slagveld, toch nog roem behalen in de krijgsraad. In plaats van het juichen kan er ook juist een stilte¹³⁹ vallen.¹⁴⁰

D41 **Polydamas, de vriend en raadgever van Hektor**

Polydamas, de zoon van Panthoös, is een vriend en raadgever van Hektor. Beiden waren in dezelfde nacht geboren. Terwijl Hektor een opti-

¹²² *λεχος*. ¹²³ *φαρος*. ¹²⁴ *γoos, κλαυθμος*. ¹²⁵ Voorbeelden: Achilles om Patroklos: Ilias XVIII 349-355, Briseïs om Patroklos: Ilias XIX 286-302, de Trojanen om Hektor: Ilias XXIV 707-726. ¹²⁶ *τρειπους*. ¹²⁷ *υδωρ*. ¹²⁸ *λεβης*. ¹²⁹ Gerloff (1986) onderzoekt klasse A ketels uit de Europese bronstijd, waaronder ook die uit de Urnenveldengemeenschappen. ¹³⁰ Voorbeelden: geschenken voor Achilles: Ilias IX 122-123, wassen na een bad in zee: Ilias X 576, water om een plengbeker en handen te wassen: Ilias XVI 229, water opwarmen: Ilias XVIII 344-349. ¹³¹ *δρακων*. ¹³² arend: *αετος*, kuiken: *νεοσσος*, mus: *στρουθος*. ¹³³ *βρουταω, κτυπεω, κτυπος*. ¹³⁴ *σελας, κεραυνος*. ¹³⁵ Zie D34. ¹³⁶ Ilias XII 200-229. ¹³⁷ Voorbeelden: slang die mussen eet: Ilias II 308-330, donder: Ilias VIII 169-171, arend met hert: Ilias VIII 247-251, arend met slang: Ilias XII 200-222. ¹³⁸ *επιαχω, ιαχω*. ¹³⁹ *ακew, ακη, σιωπαω, σιωπη*. ¹⁴⁰ Voorbeelden: Odysseus: Ilias II 333-335, Diomedes na een stilte: Ilias VII 398-404, Hektor: Ilias XVIII 310-313.

mist is, belust op roem, is Polydamas een pessimist die aan de hand van zowel rationele argumenten als tekens van Zeus telkens onheil voorspelt. Wat de sprookjes betreft heeft Polydamas vooral een rol in het mededogensprookje. Toch is er ook minstens een verhalende Delta-dialogoog met Polydamas die waarschijnlijk tot geen van de drie sprookjes behoort,¹⁴¹ of tot meerdere tegelijk.¹⁴²

D42 **Het mennen, in- of uitspannen en voederen van de paarden**

Hoewel in de reconstructies van de drie sprookjes¹⁴³ de strijdwagens¹⁴⁴ achterwege zijn gelaten, behoren ze toch tot de verhalende Delta-traditie. Erg typisch is het uitspannen¹⁴⁵ en voederen¹⁴⁶ van de paarden¹⁴⁷ na de strijd, wanneer het krijgsvolk zich wast en zelf aan de maaltijd begint. In de Europese Beta-traditie worden de strijdwagens vaak beschreven in meer details: het derde bijpaard, het mennen vlak achter de strijder die te voet gaat, het opstellen van de strijdwagens bij de gracht, enzovoort. In de verhalende Delta-traditie blijft het meestal bij een korte vermelding van ‘paarden en wagens’. Toch blijft de grens tussen de Europese Beta-traditie en de verhalende Delta-traditie erg dun en is het vaak moeilijk te achterhalen welke traditie precies aan het woord is. In elk geval zijn de beide tradities compatibel wat betreft het gebruik van de strijdwagen.^{148,149}

D43 **Oude versus jonge strijders**

De verhalende Delta-traditie varieert tussen strijder en niet-strijder, en binnen de groep der strijders varieert ze ook tussen oud en jong. De jonge knapen¹⁵⁰ krijgen taken toebedeeld zoals het houden van de wacht. De oude¹⁵¹ strijders hebben meer aanzien dan de jongen,¹⁵² op het slagveld, maar vooral in de krijgsraad. Anderzijds scheidt deze situatie de rol van de jonge antiheld die, ondanks zijn leeftijd, grootse daden be gaat op het slagveld, en op gejuich wordt onthaald bij zijn tussenkom-

¹⁴¹Dit wordt in het boek over de Ionische Epsilon-traditie verduidelijkt. ¹⁴²Voorbeelden: over wal en gracht: Ilias XII 60-64, over arend en slang: Ilias XII 210-216, over Achilles' terugkeer: Ilias XVIII 250-258. ¹⁴³Zie hoofdstukken 3, 4, en 5. ¹⁴⁴strijdwagens: *αρμα, οχος*, paarden drijven: *ιπιηλασιος*. ¹⁴⁵*λυω* ¹⁴⁶*δελπυον*. ¹⁴⁷*ιπιος*. ¹⁴⁸Kuznetsov (2006) onderzoekt de oorsprong van strijdwagens in de regio tussen Europa en het Oeralgebergte, waar ze rond 2000-1800 v. Chr. in gebruik werden genomen. Kristiansen (2018, p. 23) bevestigt dat strijdwagens vanaf de Urnenveldenperiode in Europa opdoken. ¹⁴⁹Voorbeelden: paarden voederen en wagens nakijken: Ilias II 383-384, de wal en de gracht: Ilias VII 339-342, de zorg voor Hektors paarden: Ilias VIII 184-191, na de terugkeer binnen het kamp: Ilias X 567-569. ¹⁵⁰*πρωθηβης*. ¹⁵¹*γερων*. ¹⁵²*νεος*.

sten in de krijgsraad. In het Helenasprookje zien we Diomedes in die rol.¹⁵³

D44 Referenties naar de Trojaanse Cyclus

Ook de verhalen die voor en na de Ilias komen in de Trojaanse cyclus, zijn beïnvloed¹⁵⁴ door de drie verhalende Delta-sprookjes. Dat komen we vooral te weten door referenties in de Homerische Delta-passages, of door gelijksoortige Delta-passages. We hebben de slang in Aulis (Kypria¹⁵⁵–Ilias II 299-308), de slang die Philoktetes beet (Kypria–Ilias II 721-725) en het bluffen bij de maaltijd in Lemnos (Kypria–Ilias VIII 229-234), de dood van Thersites (Aithiopsis¹⁵⁶–Ilias II 211-277), de voorspelde dood van Achilles (Aithiopsis–Ilias XXII 358-360), het ontzetten van Achilles' lijk door Aias (Aithiopsis–gelijksoortig aan Ilias XVII-XVIII), de nasleep van de dood van Achilles (Aithiopsis–Odyssee XXIV 36-94), de list met het paard van Troje bedacht door Odysseus (Kleine Ilias¹⁵⁷ en Val van Troje¹⁵⁸–gelijksoortig aan Ilias X), en de voorspelde val van Troje (Val van Troje–Ilias XXIV 727-729).¹⁵⁹

D45 Losgeld

Losgeld¹⁶⁰ kan zowel dienen om levende gevangenen mee vrij te kopen, als om een lijk los te kopen, zodat het door de nabestaanden kan worden verbrand. Thersites verwijt Agamemnon om het losgeld in ontvangst te nemen van de vele Trojanen die de Griekse strijders gevangen nemen. In de voorgeschiedenis van het mededogensprookje is het vooral Achilles die veel gevangenen verkoopt¹⁶¹ of vrijlaat¹⁶² voor losgeld.¹⁶³

D46 Tranen, geweent en geklaag

De verhalende Delta-traditie vertolkt ook de heftige emoties die horen bij oorlogen op leven en dood. Van de vrouwen wordt zelfs verwacht dat ze wenen¹⁶⁴ en klagen¹⁶⁵ bij het lijk wanneer een dode is gevallen. Maar ook bij de mannen wellen tranen¹⁶⁶ op, zoals bij Agamemnon

¹⁵³Voorbeelden: jongen en ouden bijeen: Ilias II 789, te oud voor de strijd: Ilias III 149-151, wacht houden: Ilias VIII 518-521. ¹⁵⁴Burgess (2001) betoogt dat de Trojaanse cyclus een grotere autoriteit heeft als vertegenwoordiger van de Griekse traditie over de Trojaanse Oorlog dan de Ilias.

¹⁵⁵Evelyn-White 1995, Kypria ¹⁵⁶Evelyn-White 1995, Aithiopsis ¹⁵⁷Evelyn-White 1995, Little Iliad.

¹⁵⁸Evelyn-White 1995, Fall of Troy. ¹⁵⁹Voorbeelden: slang in Aulis: Ilias II 299-308, maaltijd in Lemnos: Ilias VIII 229-234, dood van Achilles: Ilias XXII 358-360. ¹⁶⁰απουνα. ¹⁶¹περαω.

¹⁶²λυσω. ¹⁶³Voorbeelden: Thersites over Agamemnon: Ilias II 229-231, Dolons smeekbede: Ilias X 378-381, voor Hektors lijk: Ilias XXIV 228-237. ¹⁶⁴αμυσσω, χρω. ¹⁶⁵κλαιω, κωκυω, στεναχω.

¹⁶⁶δακρυον.

wanneer het Griekse kamp omsingeld is door de Trojanen, en bij Patroklos wanneer hij Achilles komt smeken om hulp.¹⁶⁷

D47 **Het succesvol aanroepen van een god**

Sommige mensen kunnen contact maken met de goden door middel van een gebed. Mogelijk ging het daarbij oorspronkelijk vooral om Zeus. Voorbeelden zijn de priester Chryses, die bidt¹⁶⁸ tot Apollo, Agamemnon vlak voor het duel tussen Paris en Menelaos, die bidt tot Zeus, en Priamos voor zijn tocht naar het Griekse scheepskamp, die ook tot Zeus bidt. Thetis, de moeder van Achilles, die in de oorspronkelijke sprookjeswereld waarschijnlijk een gewone mens was, heeft ook direct contact met Zeus.¹⁶⁹ Odysseus en Diomedes bidden dan weer tot Athene voor een nachtelijke spionage-opdracht in het kamp van de Trojanen. In al deze gevallen horen¹⁷⁰ de goden de gebeden en reageren ze – hoewel niet steeds onmiddellijk – gunstig voor de mens die bidt.¹⁷¹

D48 **Bloed en vuil**

Tijdens het vechten raken de strijders onvermijdelijk bedekt met bloed¹⁷² en vuil.¹⁷³ Dat moet er na de strijd worden afgewassen, zowel voor de levende strijders als voor de gesneuvelden.¹⁷⁴

D49 **Wee mij, waartoe overweegt mijn hart deze dingen?**

De formule ‘Maar waartoe overweegt mijn hart deze dingen?’¹⁷⁵ komt vijfmaal voor in een monoloog in de Ilias, waarvan driemaal in de context van het mededogensprookje, éénmaal in die van het wroksprookje, en éénmaal in die van het Helenasprookje. ‘Wee mij’¹⁷⁶ is daarbij viermaal het begin van de monoloog.¹⁷⁷

D50 **Nu zou (voortduren van A), als niet (plotwending B)**

In de verhalende Delta-verzen wordt er vaak gebruik gemaakt van een vaste formule om nadruk te leggen op een nieuwe wending: “Nu zou¹⁷⁸ (een vaak overdreven voortduren van de voorafgaande situatie A), als

¹⁶⁷Voorbeelden: Andromache: Ilias VI 405-408, Agamemnon: Ilias IX 13-14, Patroklos Ilias XVI 2-3.

¹⁶⁸*αραομαι, ευχομαι.* ¹⁶⁹Ilias I 498-528 en Ilias XXIV 103-106. ¹⁷⁰*κλυω.* ¹⁷¹Voorbeelden: Chryses: Ilias I 35-42, Agamemnon: Ilias III 275-302, Odysseus en Diomedes: Ilias X 274-295, Priamos: Ilias XXIV 306-321. ¹⁷²*αιμα, αιματοεις.* ¹⁷³*λυθρον, βροτος.* ¹⁷⁴Voorbeelden: Hektors handen bij zijn rondgang in Troje: Ilias VI 268, opgehaalde lijken: Ilias VII 425, Patroklos' lijk: Ilias XVIII 345. ¹⁷⁵*αλλα τι η μοι ταυτα φιλος διελεξατο θυμος.* ¹⁷⁶*ω μοι.* ¹⁷⁷Voorbeelden: Odysseus tot zichzelf: Ilias XI 407, Menelaos tot zichzelf: Ilias XVII 97, Agenor tot zichzelf: Ilias XXI 562, Hektor tot zichzelf: Ilias XXII 122, en Achilles tot de Grieken: Ilias XXII 385. ¹⁷⁸*εϋθα κε* en/of *και νυ κε.*

niet¹⁷⁹ (*de nieuwe wending B*).” Een voorbeeld daarvan vormen de volgende verzen: *Nu zouden zij de ganse dag tot zonsondergang toe Hektor daar buiten de poort met tranen hebben beklaagd, als niet de oude koning vanuit de wagen geroepen had tot het volk: “Maak plaats voor de muildieren!”*¹⁸⁰ Toch is het voortduren van de voorafgaande situatie A niet altijd overdreven. Het is ook niet onbelangrijk om te vermelden dat deze formule vaak voorkomt bij strijdpassages die zijn aangemaakt in de verhalende Delta-traditie, en dus in het grensgebied ligt met de Europese Beta-traditie.¹⁸¹

D51 Zolang (A), zo lang (B), maar toen (A’), dan (B’)

Een formule die nauw lijkt aan te sluiten bij de vorige, over het overdreven voortduren, is die waarin vier situaties in een logisch verband worden geplaatst: “Zolang¹⁸² (*oude situatie A*), zo lang¹⁸³ (*oude situatie B*), maar¹⁸⁴ toen¹⁸⁵ (*nieuwe wending A’*), dan¹⁸⁶ (*nieuwe wending B’*)”. Een voorbeeld daarvan is het volgende: *Zolang het morgenstond was en het heilige daglicht toenam, zo lang troffen de wapens van beide partijen hun doel en sneuvelde ’t krijgsvolk. Maar toen de zon in het midden stond van de hemel, toen hield de vader der goden de gouden weegschaal omhoog.*¹⁸⁷ Ook deze formule bevindt zich in het grijze gebied tussen de Europese Beta-traditie en de verhalende Delta-traditie.¹⁸⁸

Dit zijn de algemene vertelkenmerken van de verhalende Delta-traditie. Ze komen voor in meerdere Delta-passages, in de drie sprookjes in de volgende hoofdstukken – de wrok van Achilles, de roof van Helena, en het mededogen van Achilles – en in de typische scène van de dappere verkenners. Het volgende hoofdstuk gaat over het sprookje van de wrok van Achilles.

¹⁷⁹ *εὐ μὴ*. ¹⁸⁰ Ilias XXIV 713-716. ¹⁸¹ Andere voorbeelden: de Trojanen binnen Troje gejaagd: Ilias VI 73-76, Hektor en Aias vechten met het zwaard: Ilias VII 273-275, een aanval op Nestor: Ilias VIII 90-91, de Trojanen opgesloten als lammeren in een kooi: Ilias VIII 130-132, de Grieken gevluht in de schepen: Ilias XI 310-313, de Trojanen verjaagd: Ilias XIII 723-725, Troje ingenomen door Patroklos: Ilias XVI 698-700, Hektor behaalt roem: Ilias XVIII 165-167, Achilles doodt nog meer Paionen: Ilias XXI 211-213. ¹⁸² *οφρα*. ¹⁸³ *τοφρα*. ¹⁸⁴ *αυταρ*. ¹⁸⁵ *ημος*. ¹⁸⁶ *τοτε*. ¹⁸⁷ Ilias VIII 66-69. ¹⁸⁸ Andere voorbeelden: de Grieken verbreken de rijen: Ilias XI 84-90, Agamemnon moet de strijd verlaten: Ilias XI 264-268, Patroklos moet dringend naar Achilles gaan: Ilias XV 390-397, de Grieken halen de overhand: Ilias XVI 777-780.

Hoofdstuk 3

De wrok van Achilles

De andere verteltradities uit de Homerische Tradities serie zijn meestal sterk verbonden aan allerlei plaats- en persoonsnamen en aan vele mythologische feiten. Door al dit overgeleverde materiaal aan bod te brengen, kunnen dergelijke verhalen hun aantrekkelijkheid verliezen. Het plotverloop, de thematiek en de moraal worden namelijk steeds meer naar de achtergrond verdrongen. Bovendien vergen de vele eigennamen en de vele verhalen een grotere voorkennis van de toehoorder, wat in het bijzonder problemen oplevert voor een jonger publiek.

De sprookjes die we tegenwoordig kennen over Roodkapje en Assepoester zijn veel eenvoudiger van opzet, met slechts enkele hoofdpersonages, een duidelijke verhaallijn en een moraal. De verhalen die we in dit boek zullen bespreken, zijn ook sprookjes, maar dan met een iets meer complexe opzet. Ze hebben een aanzienlijke invloed gehad op de Ilias en in zekere mate ook op de verhalen van de Trojaanse cyclus.

Net als bij de andere verteltradities is ook de verhalende Delta-traditie gekarakteriseerd door een reeks vertelkenmerken (zie hoofdstuk 2). Maar de belangrijkste manier om deze verteltraditie te openbaren, is door de sprookjes zelf te hervertellen. De verhalen in dit boek moeten worden gelezen als een poging om vervormde en overladen vertellingen in de Ilias te herstellen in al hun eenvoud. De vertelkenmerken van de verhalende Delta-traditie zijn de leidraad om die verborgen verhalen naar boven te halen. Toch treffen we met die methode gaten in de vertelling, veranderde rollen, en verbogen verhaallijnen aan. Daar is telkens zo goed als mogelijk een oplossing voor gezocht. Het gaat dus om reconstructies, niet om kant-en-klare sprookjes waarover het laatste woord is gezegd. Waar mogelijk is er zo dicht mogelijk

bij de originele tekst van de Ilias gebleven, met veel aandacht voor de thema's en de motieven die steeds terugkeren.

De sprookjes gaan telkens over een gemeenschap van strijders met een beperkt aantal hoofdpersonages. Beperkt althans in vergelijking met, bijvoorbeeld, de grote hoeveelheden strijders die worden opgenoemd in de Europese Beta-traditie. Om de sprookjes echt te kunnen volgen, moeten er toch nog zo'n vijf tot tien personages worden onthouden.

De drie sprookjes die worden gereconstrueerd, zijn dus deels verzonnen, maar toch ook erg belangrijk voor het ontleden van de Ilias. Vele passages in de Ilias gaan rechtstreeks terug op deze sprookjes. Sommige daarvan zijn ook sleutelpassages in de Ilias, terwijl vele andere juist verloren gaan in het kluwen van de Ilias-vertelling. Voor wie de Ilias leest, is Aias misschien een vrij droog personage, een held als vele andere. Er zijn zelfs twee Aiasen (Aianten) in de Ilias, die bovendien vaak samen strijden. Maar na het volgende sprookje over de wrok van Achilles zou de specifieke rol van Aias onmiddellijk duidelijk moeten zijn. Deze rol is niet verzonnen. Ze wordt duidelijk door de juiste fragmenten in de vertelling terug samen te plaatsen.

Het zal ook onmiddellijk opvallen dat 'de Grieken' in de reconstructies zijn gereduceerd van een volk, dat in de Ilias overigens met drie verschillende benamingen wordt benoemd, tot de populatie van een enkele omwalde¹ stad of burcht. De Trojanen blijven gewoon een stadspopulatie. Dit strookt helemaal niet met de Griekse verhalen over de oorlog tegen Troje, waarin de Grieken per schip aan de kust voor Troje liggen aangemeerd. Toch past deze achtergrond wonderwel in de sprookjes. Waarom bouwden de Grieken ook een wal met poorten en een gracht rond hun scheepskamp? Wat helpt het de Trojanen om de Griekse schepen in brand te steken? En hoe slaagt Aias erin om dat te verhinderen door van schip tot schip te springen? Een en ander wordt veel logischer door deze vondst: een belangrijk deel van de Ilias gaat terug op een model van twee gelijkwaardige steden die op voet van oorlog leven met elkaar. De schepen zijn eigenlijk huizen.

De wrok van Achilles is het hoofdthema van de Ilias. Het wroksprookje bevat dus een groot deel van de verhaallijn die ook in elke korte inhoud van de Ilias wordt beschreven. Maar de wrok wordt ook belicht in een nevenvertelling van Phoinix over de held Meleager.² Daarin is Meleager, die wrok koestert ten opzichte van zijn moeder, ook in tweestrijd of hij zijn stadsgenoten helpt of niet. Op basis van de wrok van die beide helden, Achilles en Meleager, kan het wroksprookje worden gereconstrueerd.

¹Zie Figuur 1 op p. 18 voor een doorsnede van een typische wal in Centraal-Europa. ²Ilias IX 524-599.

Sprookje 1: De wrok van Achilles (een reconstructie)

Lang, lang geleden, in een land ver van hier, midden in uitgestrekte wouden en heuvellanden, woonden de Grieken. Ze leefden in hun burcht, die omgord was door een wal van aarde en hout met daarbuiten een slotgracht, onder leiding van hun koning Agamemnon. Vele dappere strijders waren er opgeleid door Phoinix, de strijdleraar, en door Nestor, de oudste zoon van Agamemnon. Zo heersten de Grieken over de omgeving, waarin ze regelmatig de strijd aanbonden met vijandige burchten wanneer onenigheid ontstond over vrouwen of kostbare bezittingen.³ De krijgsbuit droegen ze over aan Agamemnon, die zijn strijders beloofde met passende eergeschenken.⁴

De grootste vijanden van de Grieken waren de Trojanen. Telkens wanneer Zeus de oorlog tussen de Grieken en de Trojanen ontstak, waagden alle Griekse strijders hun leven voor elkaar, voor hun burcht en het Griekse volk dat daarin leefde. Geen van de strijders kon dan gemist worden, want de stoere Trojanen lieten zich niet gemakkelijk verjagen.⁵

Achilles was de dapperste van de Griekse strijders.⁶ Hij was de zoon van Thetis, een oude zieneres, die ooit een bijvrouw was van Agamemnon. Hij was van dezelfde leeftijd als Patroklos, zijn boezemvriend, die op jonge leeftijd door Agamemnon als bastaardzoon was geadopteerd. Samen waren ze opgeleid door Phoinix, om van dienst te zijn bij de bescherming van de Griekse burcht. Ook de andere Griekse strijders vormden een hechte groep. Het waren Aias en Eurypylos, Nestor, Idomeneus, Machaon de geneesheer, Odysseus de gewijde heraut, Teukros, Menelaos, Protesilaos, Antilochos en Thrasymedes, de jongelingen die als wacht werden opgesteld, en nog vele anderen. Ze waren allen vrienden die elkaar niet in de steek lieten. Ze hadden respect voor Zeus, de machtige dondergod, voor Agamemnon, hun koning, en voor Kalchas, de priester.⁷

Allen, behalve Achilles. Hij ergerde zich steeds meer aan koning Agamemnon. Telkens wanneer Achilles een grote krijgsbuit verzamelde, bracht hij deze naar de burcht van de Grieken en overhandigde alles aan Agamemnon. Die verdeelde de buit, maar een deel hield hij voor zichzelf. Achilles

³Inleidende reconstructie. ⁴Ilias I 163-167 en Ilias II 225-233: Agamemnon krijgt niet alles, maar wel meer als de anderen, en zonder ervoor te moeten meevechten. ⁵Inleidende reconstructie. ⁶Ilias II 768-769. ⁷Inleidende reconstructie. Thetis is een zeegodin die huwde met Peleus. Patroklos werd samen met Achilles door Peleus en Phoinix grootgebracht. De meeste van de overige genoemde Grieken zijn koningen die over verschillende steden in Griekenland regeerden.

was niet langer tevreden met de eergeschenken die hij ontving. Hij wou een groter aandeel in ruil voor de dappere daden die hij op het slagveld beging.⁸

Nu ook weer hadden de Grieken de strijd met een naburig bolwerk gewonnen, de stad van Eëtion.⁹ Ze hadden veel goud en brons verworven, en veel mooie vrouwen, die leefden in de stad en in de omgeving. Achilles had zijn leven gewaagd in een duel met de sterkste van de vijandelijke strijders. Hij won het duel en doodde de held, en daarna versloeg hij eenieder die nog weerstand durfde bieden. Agamemnon verdeelde de buit. Achilles liet hij als eerste kiezen, wat hij maar verlangde als eergeschenk.¹⁰ Die koos de mooiste van de buitgemaakte vrouwen, Briseïs, de jongste dochter van Briseus, een priester van Zeus.¹¹

Zo was de situatie aan de vooravond van de dag dat Achilles bevangen werd door een eindeloze wrok, een wrok die aan vele Grieken het leven zou kosten. Hoe was dat geschied? Muze, vertel mij dit verhaal en begin bij het begin.¹²

De dag na de overwinning van de Grieken verscheen Briseus¹³ voor de burcht van de Grieken. Hij bracht een onmetelijke losprijs met zich mee en hield in zijn hand zijn heilige priesterstaf. Antilochos, de wachter, bracht hem tot bij Agamemnon, waar de priester hem smekend toesprak: “Agamemnon, machtige koning, aan u mag Zeus het vergunnen om te heersen over de wijde omgeving. Maar ach, geef de vrijheid terug aan mijn kind en aanvaard deze losprijs. Heb ontzag voor Zeus, de machtige dondergod.”¹⁴ Maar dit was niet naar de zin van Agamemnon. Bars sprak hij: “Priester, verlaat onze burcht en keer niet terug, nu niet of later. Je dochter krijg je niet terug, zij is als eergeschenk aan Achilles gegeven. Ze zal oud worden binnen de wallen van deze burcht.”¹⁵

De oude man werd bang en keerde zwijgend terug naar zijn huis. Toen hij alleen was, ver van de Griekse burcht, bad hij smekend tot Zeus: “Aanhoor mij, Zeus, machtige dondergod. Zowaar ik ooit een heilig altaar voor u heb gebouwd, waarop ik vele stieren en geiten heb geofferd, vervul deze wens voor mij: laat de Grieken boeten voor mijn tranen!”¹⁶ Zeus aanhoorde zijn bede en hij trof de Grieken met een plaag. De pest brak uit in de burcht van de Grieken.¹⁷ Velen stierven en kwamen op de brandstapel. Een volle maand duurde de plaag al toen Agamemnon alle Grieken verzamelde. Hij sprak in

⁸Inleidende reconstructie volgens Ilias I 163-167. ⁹Ilias I 366-367 ¹⁰Inleidende reconstructie. Van een duel is geen sprake. Achilles mocht niet als eerste kiezen. ¹¹Ilias I 391-392: Briseïs werd door het leger aan Achilles gegeven. ¹²Ilias I 1-4. ¹³Ilias I 11: Chryses, vader van Chryseïs. ¹⁴Ilias I 17-21: Heb ontzag voor Zeus' zoon Apollo. ¹⁵Ilias I 25-32: Chryseïs zal oud worden in Agamemnons paleis in Argos. ¹⁶Ilias I 33-42: Chryses bidt tot Apollo. ¹⁷Ilias I 61.

het midden van de vergadering: “Grieken, dit kan zo niet langer. Laten we aan Kalchas, de ziener, vragen om ons de felle toorn van Zeus te verklaren. Misschien is hij gegriefd over een gelofte of een offer.”¹⁸ Kalchas stond op en sprak op het welzijn van allen bedacht: “Koning Agamemnon, je vraagt mij om de wrok te verklaren van Zeus, de machtige dondergod. Maar luister en zweer mij, dat je bereid bent mij te beschermen met woorden en daden. Want ik ben mij bewust een man te zullen vertoornen, die mij ver overtreft in kracht en strijdvaardigheid.”¹⁹ Agamemnon sprak: “Wees onbevreesd en doe je godsspraak. Ik zweer bij Zeus dat niemand hier in de stad van de Grieken zijn sterke hand aan jou zal slaan, zelfs niet Achilles, die zich beroemt om de sterkste strijder te zijn.”²⁰ Toen vatte de ziener moed en sprak: “Niet om een gelofte of een offer is Zeus vertoornd, maar omdat zijn priester, Briseus, zijn dochter niet terugkreeg. Niet eerder zal de pest verdwijnen voor het mooie meisje is teruggegeven aan haar vader samen met een rijkelijk offer.”²¹

Toen Kalchas zweeg en ging zitten, sprong Achilles op, razend van woede. Dreigend richtte hij zich tot Kalchas met de woorden: “Onheilspreekt! Nooit kan jij eens iets gunstigs voorspellen. Altijd is het de lust van je leven om leed te voorspellen. Iets goeds heb je nooit gezegd of gedaan. Ook nu weer leert je orakeltaal ons dat de Grieken daarom sterven, omdat ik Briseïs niet wil afstaan. Toch, als het moet, wil ik haar afstaan. Ook ik wil een einde aan het leed van de Grieken. Maar geef mij onmiddellijk een ander geschenk,²² dat van Aias of Odysseus²³ of dat van koning Agamemnon. Het gaat toch niet op dat juist ik ongeëerd blijf.”²⁴

“Achilles,” zo antwoordde Agamemnon, “wie is zo hebzuchtig als jij? Hoe moeten de Grieken je nu een eergeschenk geven? De buit is verdeeld, gemeenschappelijk bezit weet niemand hier liggen. Gehoorzaam aan Zeus en geef het meisje nu terug. Wij zullen het je drie-, viermaal vergoeden, zodra we een nieuwe buit hebben gemaakt.”²⁵ Achilles keek hem dreigend aan en sprak: “Och, jij onbeschaamde gierigaard! Hoe zal nog één van de Grieken aan jou gehoorzamen en op rooftocht gaan ter meerdere eer en glorie van jou? Om jou te believen wagen wij ons leven in de strijd, veel moeite kost het ons om buit te verzamelen en hierheen te brengen. Maar komt het aan op verdelen dan krijgen wij, strijders, slechts weinig, het grootste aandeel hou je voor jezelf. En nu durf je mij ook nog te beroven van mijn eergeschenk, dat

¹⁸Ilias I 59-67: Achilles verzamelt het krijgsvolk en spreekt. ¹⁹Ilias I 68-83: macht in plaats van kracht en strijdvaardigheid. ²⁰Ilias I 84-91: Achilles spreekt. ²¹Ilias I 92-100: Agamemnons meisje Chryseïs wordt gevisieerd. ²²Ilias I 101-118: Agamemnon is woedend en spreekt. ²³Ilias I 138.

²⁴Ilias I 119-120. ²⁵Ilias I 121-129: Achilles spreekt tot Agamemnon.

ik met mijn eigen handen hierheen heb gehaald. Ach, ik ben niet van plan, als ik niet meer van tel ben, hier nog langer rijkdom en weelde te vergaren voor jou.”²⁶

Daarop sprak Agamemnon, de machtige koning: “Doe zoals je wilt, ik smeed je niet terwille van mij nog te vechten. Ik heb hier wel anderen die mij zullen eren. Maar hou dit voor gezegd: het meisje zal je afstaan.”²⁷ Bitter antwoordde Achilles: “Een lafaard ben je en over een stelletje lafaards regeer je. Om je zelf in het harnas te steken en mee te vechten met het krijgsvolk, daartoe mis je de durf. Heel wat gemakkelijker is het om binnen de wallen van de burcht te blijven en de dappersten van hun eergeschenk te beroven. Trek nu maar je plan met de Grieken die jou nog willen gehoorzamen. Het merendeel van de krijg wordt verricht door mijn handen.”²⁸ En daarop nam hij de scepter van de Grieken en sprak: “Bij deze scepter zweer ik, met Zeus als getuige, dat eens de dag zal komen dat je zal smeken om Achilles. Dan zal je in je wanhoop de Grieken niet kunnen helpen, nu je mij hebt ontnomen wat je mij eens hebt gegeven. Je zal je het hart in de borst verscheuren van spijt, dat je de beste van de Grieken niet hebt geëerd.”²⁹ Daarop wierp hij de scepter ter aarde en ging terug zitten. Tegenover hem gromde Agamemnon van woede.³⁰

Toen sprong Nestor op, de meest ervaren strijder, en sprak: “Ach, hoe zouden onze vijanden zich verheugen, als zij wisten van de twist tussen jullie beiden. Jullie die de voornaamsten van de Grieken zijn, de ene in de kriegsraad, de andere op het slagveld. Luister naar mijn voorstel, of het misschien een oplossing kan brengen.”³¹ Achilles, twist niet hard tegen hard met de koning. Een scepterdragende vorst die door Zeus wordt geroemd, geniet een hoger aanzien. Jij, Agamemnon, hoe hoog ook in aanzien, laat toch je toorn tegen Achilles varen, de machtige schutsmuur in de grimmige strijd. Zend Briseïs terug naar haar vader, maar geef Achilles een ander meisje in de plaats.”³² Agamemnon gaf ten antwoord: “Nestor, altijd spreek je wijze woorden in de raad, zoals ook nu. Maar deze man daar wil over allen de baas spelen, al zal er één zijn die daar niet aan gehoorzaamt. Zeus verleent kracht aan zijn speer, geeft hem dat ook het recht om te schelden?”³³

Met deze woorden besloot Agamemnon de vergadering. Hij stond op en zond de Grieken terug heen.³⁴ Achilles ging naar zijn kamer, wenend om zijn eigen ongeluk. Hij sloot zich op en kwam er niet meer buiten. Maar

²⁶Ilias I 148-171. ²⁷Ilias I 173-187. ²⁸Ilias I 223-232. ²⁹Ilias I 233-244. ³⁰Ilias I 245-247. ³¹Ilias I 252-258. ³²Ilias I 275-284: Nestor vraagt Agamemnon slechts om zijn toorn tegen Achilles te laten varen. ³³Ilias I 285-291. ³⁴Ilias I 304-305.

Agamemnon vergat zijn besluit niet. Hij sprak tot Odysseus, de gewijde heraut: “Ga naar de kamer van Achilles en breng Briseïs hierheen. Geef hij haar niet dan kom ik haar zelf halen met een groter gevolg, des te erger voor hem.”³⁵ Odysseus ging door de stad van de Grieken naar het huis van Achilles, bevreesd om de toorn van de wrokkende strijder. Hij ging binnen in de kamer en sprak: “Gegroet Achilles, dappere strijder. Agamemnon, onze machtige koning, zond mij hierheen om Briseïs op te halen, met Zeus als getuige. Geef je haar niet dan komt hij haar zelf halen met een groter gevolg, des te erger voor jou.” Deze woorden staken Achilles als een mes in het hart, maar hij bedwong zijn woede en sprak waardig: “Odysseus, veelgeprezen heraut van de Grieken, jij bent voor mij niet schuldig. Vervul je taak en neem Briseïs mee.”³⁶ Na deze woorden leidde Odysseus het meisje weg.

Wenend bleef Achilles alleen achter in zijn kamer. Thetis, zijn oude moeder, hoorde zijn gesnik en zocht hem op in zijn kamer. Toen ze zijn tranen zag zette ze zich naast hem neer en sprak zacht: “Waarom ween je mijn kind? Welk leed wondde je hart? Zeg het, zodat wij het beiden weten.”³⁷ Diep zuchtend gaf Achilles ten antwoord: “Ach lieve moeder, moet ik je dit alles vertellen? We gingen naar de rijke stad van Eëtion, die verwoestten wij en we brachten alles hierheen. Het leger verdeelde de buit eerlijk en ik kreeg Briseïs, de mooie dochter van Briseus, de priester. Maar toen kwam Briseus naar de stad van de Grieken om zijn dochter los te kopen. Agamemnon zond hem heen met barse woorden. Toornig keerde de oude man terug en Zeus verhoorde het gebed van zijn geliefde priester. Hij zond de pest naar onze stad, waardoor wij hier sterven, één na één. Toen verklaarde Kalchas dat ik Briseïs, mijn eergeschenk, moest afstaan. Agamemnon steunde dat besluit, maar hij gaf mij geen nieuw eergeschenk. Met lege handen blijf ik hier achter, ongeëerd en van geen tel meer. Nu voert Odysseus Briseïs terug naar haar vader. Moeder, bewijs nu een dienst aan je zoon en bid tot Zeus dat hij de Grieken straft door oorlog te brengen over deze stad.”³⁸ Medelijdend sprak Thetis, haar ogen vol tranen: “Mijn arm kind, waartoe bracht ik je toch ter wereld als bijvrouw van Agamemnon, nu hij jou zo behandelt, zijn bloedeigen zoon. Blijf nu hier en luister naar mijn raad: wanneer er oorlog uitbreekt en de Grieken worden belaagd door verbeterde vijanden, vecht dan niet mee, maar laat alle Grieken aan hun lot over. Ik zal bidden tot Zeus, dat hij oorlog

³⁵Ilias I 318-325: De herauten Talthybios en Eurybates krijgen deze taak. ³⁶Ilias I 334-336. ³⁷Ilias I 360-363: Thetis, een zeegodin, duikt uit de golven op. ³⁸Ilias I 364-395, Ilias I 407-410: Achilles vertelt Thetis dat Agamemnon Chryseïs moest afstaan en daarop Briseïs aan Achilles ontnam als vergoeding.

hierheen brengt. Dan zullen alle Grieken beseffen hoe dom ze wel waren om jou zo te behandelen.”³⁹

Ondertussen bracht Odysseus Briseïs terug naar haar vader, samen met een offer voor Zeus. Hij gaf het meisje terug in de armen van Briseus en sprak: “Briseus, koning Agamemnon zendt mij hierheen om uw dochter terug te geven en een heilig offer te brengen aan Zeus. Mochten wij voor de Grieken de gunst kunnen winnen van de machtige dondergod, die hen nu met rampen bezoekt.”⁴⁰ Briseus sloot vol vreugde zijn lieve kind in de armen. Daarna slachtten ze het vee en Briseus bad tot Zeus: “Hoor mij, almachtige Zeus, god van donder en bliksem. Ook mijn vorige bede heb je verhoord, je hebt mij geëerd en het volk van de Grieken gestraft met de pest. Vervul nu ook voor mij deze wens: laat het genoeg zijn en weer van de Grieken de dodelijke ziekte.”⁴¹

Zo was zijn gebed en Zeus aanhoorde hem. Niet langer werden de Grieken geplaagd door de pest. Ze vierden feest met veel vlees en volle bekers wijn,⁴² behalve Achilles, die bleef wrokken in zijn kamer.⁴³ Maar niet lang bleven de Grieken gespaard van onheil, want in haar droefheid bad Thetis tot Zeus. Smekend hief ze haar armen ten hemel en sprak: “Vader Zeus, verhoor het gebed dat ik uitspreek: eer mijn zoon, hij is door koning Agamemnon beledigd, die hem zijn eergeschenk ontnam. Bewijs in uw wijsheid, almachtige Zeus, eer aan mijn zoon en breng oorlog naar deze burcht, totdat de Grieken hem eerbied tonen en hem een rijke vergoeding aanbieden.”⁴⁴

Zeus aanhoorde ook haar bede en hij wekte de krijgslust van de Trojanen. De volgende dag marcheerden ze met een talrijk leger naar de burcht van de Grieken. Antilochos, de jonge wachter van de Grieken, merkte hen tijdig op en sloeg alarm. Alle Grieken wapenden zich terstond, behalve Achilles. Hij bleef wrokkend in zijn kamer, al verlangde zijn hart naar oorlog en krijgsdaden. De Griekse strijders stelden zich op in het gelid voor de wallen en de gracht van de burcht en met een bang hart wachtten ze de Trojanen op. Ze waren bevreesd voor een nederlaag, nu Achilles zich niet onder hen bevond, maar niemand durfde het te laten merken. Toen de Trojanen dicht waren genaderd, trad Hektor naar voren.⁴⁵ Hij was de sterkste en dapperste van de Trojanen en zelfs Achilles deinsde er voor terug om hem in de strijd te ont-

³⁹Ilias I 413-422: Niet Agamemnon, maar Peleus, is de vader van Achilles. Thetis plant om Zeus te bezoeken op de Olympos. ⁴⁰Ilias I 440-445: Nog steeds Chryses in plaats van Briseus. ⁴¹Ilias I 446-456: Chryses bidt tot Apollo in plaats van Zeus. ⁴²Ilias I 467-471. ⁴³Ilias I 488-491. ⁴⁴Ilias I 495-510: Thetis vraagt Zeus op de Olympos om de overwinning aan de Trojanen te schenken. ⁴⁵Reconstructie. De Grieken en de Trojanen voerden al tien jaar oorlog toen de wrok van Achilles begon.

moeten.⁴⁶ Nu trad hij in het midden en sprak: “Grieken, dappere krijgers, jullie beslissing was verstandig om niet naar onze vesting te komen tijdens jullie rooftocht, die jullie veel mooie vrouwen en kostbare bezittingen moet hebben opgeleverd. Een mindere vijand aanvallen is één ding, maar hoe reageren jullie in de verdediging van de buit die jullie hebben verzameld tegen een meerdere? Wij, Trojanen, eisen een eerlijk deel van alle bezittingen in jullie stad. Als jullie ze niet vrijwillig naar buiten brengen, zullen we ze met geweld veroveren en jullie bolwerk platbranden.”⁴⁷

Nestor sprak ten antwoord: “Hektor, wees blij dat we jullie burcht hebben gespaard op onze rondgang, het zou jullie slecht zijn vergaan. Als jullie hierheen komen om te vechten, kom dan maar op. Wij gaan een gevecht niet uit de weg. Vele dappere, jeugdige strijders staan hier klaar om jullie warm te verwelkomen.”⁴⁸

“Altijd zijn jullie dapper met woorden”, zo antwoordde Hektor, “maar wie onder jullie is ook dapper met daden?”⁴⁹ Als één van die dappere strijders de lust voelt om met mij te vechten, laat hem dan nu naar voor treden. Ik doe het volgende voorstel, Zeus mag onze getuige zijn: als hij mij doodt, laat hij dan mijn wapens roven en brengen binnen de Griekse stad, maar laat hij mijn lichaam teruggeven, in ruil voor een grote losprijs, opdat de Trojanen en de vrouwen van Troje na mijn dood mij eervol verbranden. De overige Trojanen trekken zich terug. Als ik hem dood en Zeus mij roem geeft, zal ik zijn wapens roven, maar het lijk zal ik teruggeven, opdat de Grieken hem eervol verbranden en een grafheuvel opwerpen.⁵⁰ Daarna betalen jullie een rijke vergoeding uit de buit die jullie hebben gemaakt, ofwel begin ik een nieuw duel met eender wie nog de lust heeft om te vechten. Geven jullie je daarna nog niet over, dan vechten wij hier tot we de ondergang van jullie burcht aanschouwd hebben.” Zo sprak Hektor.⁵¹ Alle Grieken verstomden en lange tijd bleven ze stil. Ze waren beschaamd om dit voorstel te weigeren, maar bevreesd om het op zich te nemen.⁵²

Uiteindelijk trad Menelaos naar voor, hoewel hij nog een jonge knaap was en onervaren in het duel op leven en dood. Schijnbaar onbevreesd snoerde hij zijn wapenrusting aan en stelde zich op, gereed voor de strijd. Dit zou voor Menelaos de dood hebben betekend, als niet Nestor hem bij de hand had gegrepen. Hij leidde hem terug naar de rijen der Grieken⁵³ en sprak: “Dwaas ben je, Menelaos, en dwaasheid is niet wat je past! Bind niet de strijd aan met een sterkere held, met Hektor, voor wie zelfs Achilles terugdeinsde in de

⁴⁶Ilias VII 113-114. ⁴⁷Reconstructie. ⁴⁸Reconstructie. ⁴⁹Reconstructie. ⁵⁰Ilias VII 73-86. ⁵¹Reconstructie. ⁵²Ilias VII 92-93. ⁵³Ilias VII 103-108: Menelaos is noch jong, noch onervaren. Agamemnon leidt Menelaos weg.

strijd. We zullen wel een ander vinden onder de Grieken om tegen Hektor te strijden.”⁵⁴

Zo sprak hij tegen Menelaos, maar tegen de overige Grieken ging hij tekeer met bittere verwijten: “Grieken, lafaards, wat staan jullie te treuzelen nu Hektor dit voorstel heeft gedaan? Is dan niemand onder jullie zo vol strijd-lust, dat hij onmiddellijk uit zichzelf naar voren treedt? Och, mocht Achilles nog meevechten in ons midden, dan had Hektor spoedig zijn tegenstander gevonden. Maar jullie zijn niet van plan om tegen Hektor te strijden.”⁵⁵ En terstond stelde hij een tiental strijders op in een kring. Aias koos hij en Eury-pylos, Idomeneus en zijn vriend Meriones, Teukros, de boogschutter, Protesilaos en de dappere Thoas, Philoktetes en ook Odysseus, de gewijde heraut.⁵⁶ Zelf voegde hij zich als laatste in de kring en hij beval aan Odysseus om het lot te werpen. Allen baden ze dat het lot bij Aias viel, stil bij zichzelf opdat de Trojanen het niet hoorden, want Aias was de sterkste strijder, na Achilles. Het lot viel zoals ze hadden gehoopt, bij Aias. Odysseus raapte het op en wees het hem toe, zichtbaar voor allen.⁵⁷

Zo trad Aias in het strijdperk tegen Hektor. Alle Grieken keken hem vol bewondering aan, want hij was groot en sterk en hij had een reusachtig schild. Maar een bevende angst bekreep de Trojanen, een ieder, ja, ook bij Hektor bonsde het hart in de borst. Maar het was niet mogelijk nu terug te deinzen of te sluipen binnen de drom van zijn mannen; hij had uitgedaagd tot de strijd.⁵⁸ Dicht voor Hektor bleef Aias staan en hij sprak: “Hektor, nu zal je dadelijk weten wat voor helden het Griekse leger heeft in zijn midden, ook zonder Achilles, die altijd als eerste het gelid van de vijand doorbrak. Nu blijft hij achter in zijn huis, wrokkend op Agamemnon, onze leider, maar onder ons zijn er velen die je het hoofd kunnen bieden. Begin en open de strijd.”⁵⁹

Tot hem sprak de dappere Hektor: “Aias, pocher, plaag me niet als een zwakke knaap of een vrouw.”⁶⁰ Toon maar eerst eens wat je kan in de strijd. Want behalve Achilles ken ik geen enkele Griek die niet onmiddellijk voor mij in het stof bijt.”⁶¹ En zonder meer wierp hij zijn speer op en slingerde het in het reusachtige schild van Aias. Het scheurde door de bovenste laag, maar het bleef daarna steken. Na hem slingerde Aias zijn speer en hij trof het ronde schild van Hektor. De speer drong door het schild en doorboorde

⁵⁴Ilias VII 109-116: Agamemnon spreekt. ⁵⁵Ilias VII 157-160. ⁵⁶Ilias VII 161-169: Agamemnon, Diomedes, en de beide Aianten zijn kandidaat, maar niet Teukros, Protesilaos, en Philoktetes. Odysseus is geen heraut. ⁵⁷Ilias VII 170-189: Nestor is geen kandidaat. Een onbenoemde heraut werpt het lot. ⁵⁸Ilias VII 211-218. ⁵⁹Ilias VII 224-232: Achilles blijft achter bij de schepen. ⁶⁰Ilias VII 233-236. ⁶¹Reconstructie volgens Ilias IX 352-355.

het borstharnas langs de zijde. Maar Hektor week opzij en ontsnapte zo aan de dood. Toen trokken beiden de lange speren uit hun schild en ze waagden opnieuw een aanval. Hektor stak zijn speer midden in het schild, maar niet er doorheen, de bronzen punt boog krom.⁶²

Zo zouden beiden onvermoeibaar verder hebben gestreden tot de zon onderging, als niet de Trojanen hun belofte hadden verbroken. Overmoedig, nu ze hadden gehoord dat Achilles niet deelnam aan de strijd, begonnen ze met stenen te werpen naar de Grieken. Maar dezen lieten zich niet onbetuigd en weldra barstte een algeheel gevecht los. Niemand hield zich nog afzijdig.⁶³ De knoppen van de schilden botsten, de zwaarden kletterden, bloed gutste over de aarde. Er was gejuich en gekreun, van zij die doodden en van zij die stierven.⁶⁴

De Grieken verweerden zich zo goed als ze konden. Ook degenen die doorgaans het minst waren in aanzien, wierpen zich dapper in de strijd.⁶⁵ Antilochos⁶⁶, Thrasymedes, en Menelaos doodden elk een man. Maar na enige tijd kregen de Grieken het zwaar te verduren. Ze misten Achilles pijnlijk, want niemand slaagde erin om de sterke Hektor het hoofd te bieden. Deze ging als een razende tekeer in de rijen van de Grieken. Ze hielden niet langer stand en ze vluchtten terug naar de stad.⁶⁷ Alleen Aias hield stand. Hij zwaaide met zijn grote schild en bestookte de Trojanen met zijn zwaard, de Grieken dekkend bij hun aftocht.⁶⁸ Maar ook Aias moest terugwijken, stap voor stap, zeer tegen zijn wil, want hij was bezorgd om de stad van de Grieken.⁶⁹

Toen alle Grieken tot de laatste man binnen de wallen waren gevluht sprak Hektor te midden van de Trojanen: “Omsingel nu de stad, dappere Trojanen, en bestorm de wallen en de poorten. Laat geen van de Grieken ontkomen en werp het vuur in hun huizen. Laat ze boeten voor hun overmoed, zodat voortaan eenieder siddert en beeft, die we bezoeken om krijgsbuit te verzamelen.”⁷⁰ Zo sprak Hektor en juichend stormden de Trojanen los op de aarden wallen en de poorten van de stad. Ze rukten de steunsels los en ze wrikten aan het hout van de borstwering. Een vlaag van stuifzand rees op boven de stad en viel neer op de daken van de huizen. Een geroep en getier weerklonk door de hele stad.⁷¹

⁶²Ilias VII 244-263. ⁶³Reconstructie naar analogie met Ilias III 79-83. Het duel tussen Hektor en Aias in Ilias VII wordt door herauten beëindigd omdat de nacht valt. ⁶⁴Ilias IV 448-451. ⁶⁵Reconstructie. ⁶⁶Ilias IV 457. ⁶⁷Reconstructie volgens Ilias VIII 213-216. ⁶⁸Ilias XI 543-545: Aias gebruikt zijn zwaard niet. ⁶⁹Ilias XI 555-556. ⁷⁰Reconstructie. Het Griekse scheepskamp kan niet worden omsingeld. ⁷¹Ilias XII 35-36, Ilias XII 175-177, Ilias XII 253-262: De huizen zijn schepen.

Toen Achilles dit hoorde vanuit zijn kamer, waar hij wrokkend teneer zat, riep hij dadelijk met luide stem om Thetis, zijn moeder. Deze hoorde de roep en ze kwam naar hem toe. Ze vroeg onmiddellijk: “Waarom roep je mij Achilles, wat wil je van mij?” “Geliefde moeder, zieneres van Zeus”, zo antwoordde Achilles, “ik denk dat de Grieken nu smekend mijn knieën zullen omvatten,⁷² gedreven door onduldbare nood. Geef raad, vraag aan Zeus hoe ik moet handelen en vertel het mij.” Daarop trok Thetis zich terug in afzondering en ze hief haar handen ten hemel,⁷³ biddend tot Zeus, de almachtige god. Zij smeekte om verhoord te worden en vroeg hem om het lot van haar zoon. Zeus hoorde haar bede en antwoordde, hoorbaar alleen voor Thetis. Met knikkende knieën keerde Thetis terug naar Achilles, want ze was bevreesd dat zijn einde nabij was. Bedachtzaam sprak ze tot hem:⁷⁴ “Achilles, Zeus heeft voor jou twee wegen bestemd. Als je opstaat en strijdt om de Trojanen te verdrijven, zal je sterven in de strijd, maar je zal geëerd zijn en je roem zal nooit vergaan. Als je hier blijft, is eer en roem je ontzegd, maar dan wacht je een langdurig leven in plaats van een vroegtijdige dood.”⁷⁵ Na deze woorden verdween ze. Ontsteld door wat Thetis gezegd had, bleef Achilles in zijn kamer achter.⁷⁶

De oorlog woedde verder rondom de wallen en de poorten van de Griekse stad, de hele dag lang. De Trojanen probeerden de wal van de Grieken te breken,⁷⁷ maar die gaven zich niet gewonnen. Waar een gat viel in de borstwering, schermde de doorgang af met hun schilden en bestookten ze de vijand aan de voet van de wal.⁷⁸ Toen de zon onderging en de duisternis viel, staakten de Trojanen de strijd. Ze legerden hun kamp in de vlakte voor de wallen en ze sprokkelde brandhout. Dan ontstaken ze vuren overal rondom de stad en ze bereidden het avondmaal met vlees en wijn, die ze haalden uit hun stad.⁷⁹

Ook de Grieken kwamen bijeen bij het avondmaal. Maar ze waren allen in de geweldige greep van de angst.⁸⁰ Agamemnon was hevig bezorgd, de tranen stroomden hem over de wangen. Zwaar zuchtend sprak hij te midden van de Grieken:⁸¹ “Vrienden! Zeus, de machtige dondergod heeft mij in zware verblinding verstrikt. Eens beloofde hij mij dat ik zou heersen over de wijde omgeving en veel krijgsbuit zou vergaren, maar nu in snood bedrog laat hij mij roemloos ten onder gaan tegen de Trojanen.”⁸² Vroeger beefden

⁷²Ilias XI 608-609: Achilles roept Patroklos en spreekt tot hem. ⁷³Ilias IX 568. ⁷⁴Reconstructie. Dit contact tussen Thetis en Zeus komt nergens voor. ⁷⁵Ilias IX 410-416: Achilles spreekt en citeert iets wat zijn moeder Thetis buiten de Ilias moet hebben gezegd. ⁷⁶Reconstructie volgens einde Ilias IX. ⁷⁷Ilias XII 35-37. ⁷⁸Ilias XII 262-264. ⁷⁹Ilias VIII 497-509. ⁸⁰Ilias IX 1-2. ⁸¹Ilias IX 13-16. ⁸²Ilias IX 17-21.

alle vijanden voor ons en nu vechten ze om de ondergang van onze stad. De houten wering op de wallen heeft het al begeven.”⁸³ De Grieken zwegen, beschaamd omdat ze tekort schoten in de strijd.

Dan sprak Nestor, op het welzijn van allen bedacht: “Agamemnon, tot jou allereerst richt ik mijn woord, want jij bent koning over veel krijgsvolk en aan jou gaf Zeus de scepter, om leiding te geven aan ieder. Daarom moet je voor een ander voltooien, wat deze voorstelt ten beste. O koning, bedenk dat je Achilles zijn eergeschenk hebt ontnomen, al heb ik je het nog ontraden. Daarmee heb je de beste strijder beledigd en eerloos achtergelaten. Nu zit hij wrokkend teneer in zijn kamer. Laten we ook nu nog bedenken, hoe we hem door milde geschenken en vriendelijke woorden kunnen verzoenen en overreden.”⁸⁴

Agamemnon, de oude koning sprak ten antwoord: “Nestor, mijn daden van verblinding die je daar noemt, zijn maar al te waar. Achilles, aan Zeus geliefd, is onmisbaar in de strijd. Ik ben bereid om hem een schadevergoeding aan te bieden voor het verlies van Briseïs, zijn eergeschenk. In het bijzijn van jullie allen zal ik de kostbare geschenken noemen: een schild van vijf lagen dik met een zilveren draagriem, een speer met een bronzen punt, geklemd in een gouden ring, een bronzen zwaard, een schitterend borstharnas, een helm op maat, vijf ketels, nog door geen vuur geraakt, en daarenboven schenk ik hem Chrysothemis, die weldra mijn bijvrouw zou worden. Ik zal hem plechtig zweren dat ik nooit met haar sliep, zoals het verkeer is tussen man en vrouw.⁸⁵ Laat Odysseus, de gewijde heraut, naar Achilles’ huis gaan om hem deze boodschap te brengen.”⁸⁶

En dus ging Odysseus terug op weg naar het huis van Achilles. Hij klopte aan en trof er Achilles alleen aan, treurend in zijn kamer. Met de scepter in de hand sprak hij hem toe: “Ik groet je, Achilles, in naam van Agamemnon, onze koning. Want wij zien voor ons een groot onheil, dat ons met vrees vervult. Hektor en de Trojanen sloegen hun legerkamp op rondom de stad, vele vuren ontstaken ze om ons het vluchten te beletten en ze zullen niet rusten voordat ze onze stad hebben verwoest. Het behoud van ons allen staat op het spel als jij je niet opmaakt ten strijde.”⁸⁷ Agamemnon schenkt je een vergoeding voor het leed dat hij je aandeed. In het bijzijn van ons allen noemde hij de geschenken: een schild van vijf lagen dik met een zilveren

⁸³Reconstructie volgens Ilias XII 256-263. ⁸⁴Ilias IX 96-113. ⁸⁵Ilias IX 114-134: Achilles krijgt veel meer geschenken aangeboden, waaronder zijn meisje Briseïs, maar geen wapenuitrusting. Chrysothemis is een dochter van Agamemnon. ⁸⁶Ilias IX 169: Een coalitie van meerdere personen wordt gezonden, waaronder Odysseus en de herauten Odios en Eurybates. ⁸⁷Ilias IX 225-235: Hektor dreigt de schepen te verbranden en de Grieken te doden.

draagriem, een speer met een bronzen punt, geklemd in een gouden ring, een bronzen zwaard, een schitterend borstharnas, een helm op maat, vijf ketels, nog door geen vuur geraakt, en daarenboven schenkt hij je Chrysothemis, die weldra zijn bijvrouw zou worden. Hij zal je plechtig zweren dat hij nooit met haar sliep, zoals het verkeer is tussen man en vrouw.”⁸⁸

Achilles antwoordde hem: “Odysseus, gewijde heraut, zonder omwegen zal ik je vertellen hoe ik zal handelen. Niet zal ik opstaan om te strijden, want het blijkt dat men geen dank oogst door tegen de vijand te strijden, steeds weer opnieuw. Gelijk is het aandeel voor hem die thuisblijft en voor hem die vecht wat hij kan. Gelijk is de eer voor een lafaard en voor een dappere. De dood komt voor hem, die werkeloos blijft, evenzeer als voor hem die vele dappere daden volbrengt. Het brengt mij geen voordeel dat ik leed heb verduurd en steeds weer mijn leven heb gewaagd in de oorlog. Vele burchten heb ik veroverd in de wijde omgeving. Uit al die burchten maakte ik vele kostbare schatten buit en steeds bracht ik alles naar Agamemnon, die was achtergebleven in de burcht van de Grieken. Hij nam het aan en deelde er weinig van uit, het merendeel hield hij voor zichzelf. De eergeschenken die hij aanbood aan de andere Griekse strijders, die zijn nu hun blijvend bezit. Het mijne alleen ontnam hij weer. Daarom vecht ik niet meer mee. Nu moet hij zelf maar bedenken hoe hij de stad van de Grieken verdedigt met de overige strijders. Ga nu, Odysseus, en vertel hem dit alles zoals ik het zeg. En zijn geschenken, ze zijn mij gehaat, ik geef er geen zier om. Laat hij bij Chrysothemis slapen en van haar gezelschap genieten.”⁸⁹

Toen Odysseus verslag uitbracht van hetgeen Achilles had gezegd, viel er een sombere stilte over de vergadering van de Grieken. Bij Phoinix, de oude strijdleraar van de Grieken, sprongen de tranen in de ogen.⁹⁰ Hij stond op en sprak: “Laat mij dan gaan naar Achilles, om te zien of hij naar mij misschien luistert. Ik heb hem grootgebracht en alles geleerd,⁹¹ mij heeft hij altijd gehoorzaamd.”

Ook Phoinix ging op weg naar Achilles en hij trad bij hem binnen. Met een trillende stem trachtte hij het hart van Achilles te beroeren: “Achilles, mijn dappere zoon, ik heb gehoord dat je onze stad in de steek wilt laten, nu een onzalige wrok in je hart voer.⁹² Ach, waartoe voedde ik je op en bracht ik je groot? Samen met Patroklos heeft Agamemnon je toevertrouwd aan mij

⁸⁸Ilias IX 261-276: idem als voor Ilias IX 114-134: Achilles wordt geen wapenrusting beloofd. ⁸⁹Ilias IX 307-337: Agamemnon bleef achter in het scheepskamp. Hij mag bij Briseïs slapen. ⁹⁰Ilias IX 432-433: Phoinix is deel van de coalitie en zit dus al in de tent van Achilles. ⁹¹Ilias IX 485. Phoinix komt aan het woord voordat Odysseus terugkeert. ⁹²Reconstructie volgens Ilias IX 432-433.

om jullie alles te leren, toen jullie nog heel jong waren,⁹³ want ik had jullie van harte lief. Nooit wilde jij aan tafel gaan zitten, voor ik je op mijn knie had gezet, het vlees had gesneden en je gevoerd en de beker met wijn aan je lippen had gebracht. Dikwijls heb je mijn kleed bevuild, de wijn uitspuwend in kinderlijke ondeugd.⁹⁴ Herinner je de tijd dat je nog onervaren was in de oorlog en in de krijgsraad, waar de mannen zich met eer onderscheiden. Toen heb ik je alles geleerd, om kundig te zijn in het spreken en machtig in daden.⁹⁵ Al snel werd jij de machtigste strijder, groot en sterk van gestalte, vaardig met het zwaard en de speer. Ik bracht je groot om deze stad voor het schandelijk verderf te beschermen. Achilles, bedwing je trots.⁹⁶ Nu is het ogenblik aangebroken om mij je opvoeding te vergoeden. Wanneer de huizen in brand staan is het moeilijk ze nog te redden. Aanvaard de geschenken van Agamemnon en sta op. Als geen ander zullen de Grieken je eren. Als je opstaat om te vechten zonder geschenken, zal je niet meer zo geëerd zijn, ookal weer je de vijand af.”⁹⁷

“Phoinix, geliefde strijdleraar”, zo antwoordde Achilles vastberaden, “de eer waarover je spreekt heb ik niet nodig. Ik meen geëerd te zijn door Zeus zelf. Maar nu iets anders, prent het in je geest. Probeer mij niet met smeekbeden te beroeren ten gunste van Agamemnon. Als je mij liefhebt, betoon dan geen vriendschap aan hem, opdat mijn vriendschap voor jou niet verandert in haat.⁹⁸ Ga nu terug, want noch Agamemnon, noch een ander van de Grieken kan mij overreden. Het heeft geen zin om mij beurtelings te verlokken met allerlei woorden.”⁹⁹

Verslagen keerde Phoinix terug naar de Grieken en vertelde wat Achilles had gezegd. De Grieken waren ten einde raad. Nestor stond op en sprak in het midden van de vergadering: “Laten we nog een laatste maal proberen om Achilles over te halen tot de strijd. Een goede vriend, die van zijn leeftijd is, moet naar hem toe gaan en hem vragen om op te staan in naam van de vriendschap. Maar laten we eerst water halen om de handen te wassen en gebiedt stilte, opdat we bidden tot Zeus om mededogen.” De Grieken wasten zich de handen en baden, maar niemand durfde zich aan te bieden voor de lastige taak, want allen hadden ze schrik om Achilles te vertoornen.

Tenslotte koos Nestor Aias, al was hij onwillig. Maar in de hoop om de Grieken van de ondergang te redden ging hij toch op weg. Hij trad binnen bij Achilles¹⁰⁰ en sprak: “Achilles, dierbare vriend, denk toch aan de vriend-

⁹³Ilias IX 434-440: Over Patroklos wordt niets gezegd. ⁹⁴Ilias IX 486-491. ⁹⁵Ilias IX 440-443.

⁹⁶Ilias IX 494-496: om Phoinix zelf voor het verderf te beschermen. ⁹⁷Ilias IX 601-605: wanneer de schepen in brand staan. ⁹⁸Ilias IX 606-614. ⁹⁹Ilias IX 310-311. ¹⁰⁰Reconstructie. Phoinix keert niet terug en ook Aias behoort tot de coalitie.

schap waarmee wij je altijd geëerd hebben. Een eindeloze wrok heeft Zeus in je hart gelegd omwille van één meisje. Nu bieden wij je een uitverkoren meisje aan en daarboven nog geschenken. Laat je toch verzoenen en eerbiedig de hechte banden die wij, Grieken, allen hebben. Ik ben uitverkozen om jou te verzoenen als vriend. Ik begeer van alle Grieken je trouwste en dierbaarste vriend te zijn.”¹⁰¹

“Aias”, zo antwoordde Achilles, “deze woorden beroeren mij het hart, en ik ben met je leed begaan. Maar mijn borst zwelt van toorn, wanneer ik bedenk hoe krenkend Agamemnon mij behandeld heeft, alsof ik een eerloze vreemdeling was, geen lid van deze gemeenschap. Niet eerder zal ik deelnemen aan de strijd, voordat Hektor en de Trojanen mijn eigen huis bereikt hebben.¹⁰² Ga nu heen en bericht mijn boodschap aan de Grieken.”

Aias keerde terug naar de vergadering van de Grieken en sprak duidelijk voor allen: “Achilles is niet van plan om zijn wrok op te geven¹⁰³. Pas als Hektor en de Trojanen zijn eigen huis hebben bereikt, zal hij de strijd aanbinden. Ach, Agamemnon, had je hem maar nooit gesmeekt en een rijke vergoeding aangeboden, nu heb je hem nog trotser gemaakt. Wij moeten hem verder laten, of hij nu opstaat of blijft wrokken. Hij zal de strijd hervatten als zijn geweten hem daartoe aanspoort. Komaan, laten we allen doen wat ik aanraad. Verkwik jullie met vlees en wijn, wat kracht geeft en moed, en ga dan slapen. Morgen hervatten we de strijd opnieuw en proberen we de Trojanen te verjagen.”¹⁰⁴ Zo sprak Aias voor de krijgsraad en de overige Grieken keurden dit voorstel goed.¹⁰⁵ Nestor stelde wachtposten op overal rondom de wallen, om alarm te slaan wanneer de Trojanen een aanval zouden wagen.¹⁰⁶ Iedereen ging slapen, zowel bij de Grieken als bij de Trojanen. Alles bleef rustig gedurende de nacht.¹⁰⁷

De volgende ochtend in alle vroegte wapenden de beide legers zich opnieuw en de Grieken bezetten de wallen rond de stad. Allen, behalve Achilles, want die bleef wrokkend in zijn kamer zitten. Hektor stookte de Trojanen op met bluffende woorden: “Dappere Trojanen, nog voor de avond valt zullen wij het vuur werpen in de huizen van deze stad en de Grieken doden tot de laatste man. Laat niemand verslappen in de strijd, zodat het eenieder ter ore komt hoe wij omgaan met de vijand. Na deze dag zal niemand nog spreken van de heerschappij van de Grieken.” Zo hoorde Hektor en alle Trojanen

¹⁰¹Ilias IX 630-642. ¹⁰²Ilias IX 643-652: Er is geen sprake van een lidmaatschap van een gemeenschap. Achilles zal deelnemen wanneer de Trojanen de tenten en schepen van de Myrmidonen bereiken. ¹⁰³Ilias IX 677-678: Odysseus zegt dit wanneer de coalitie terugkeert. ¹⁰⁴Ilias IX 698-709: Diomedes zegt dit. ¹⁰⁵Ilias IX 710-711. ¹⁰⁶Ilias IX 66-67. ¹⁰⁷De Dolonie, waarin Odysseus en Diomedes Dolon doden, vindt die nacht plaats.

juichten luid.¹⁰⁸ Woedend bestormden ze de wallen en de poorten rondom de stad. Het geschreeuw en het gebeuk klonk tot in de wijde omgeving. Grote stofwolken rezen ten hemel. De Trojanen renden rondom de wallen om een onbewaakte plek te treffen en over de borstwering te klimmen. Ze rukten aan de houten versterking, in de hoop ze te breken.¹⁰⁹ Telkens snelde Aias of een ander der Grieken ter plekke om de Trojanen terug te drijven.¹¹⁰ Zo duurde de strijd een halve dag. Vele strijders raakten gewond in het gedrang aan de borstwering van de wallen.

De Grieken weerden zich dapper, maar ze misten Achilles pijnlijk. Wanneer de Trojanen merkten dat Achilles nog steeds niet was opgestaan, gingen ze nog woedender tekeer.¹¹¹ Steeds meer Grieken moesten de strijd staken, gewond door een pijlschot of een speer. Nestor kon het niet langer aanzien. Hij snelde naar de ziekenboeg waar hij Machaon aantrof, de geneesheer van de Grieken: “Machaon, er zitten hier al teveel Grieken werkloos teneer, geplaagd door pijnlijke wonden. Nu moet je even je taak laten rusten en meekomen naar het huis van Achilles. Samen kunnen we hem vast overhalen om op te staan en de Grieken van de ondergang te redden.”¹¹²

Zo gingen ze samen op weg naar het huis van Achilles. Ze troffen hem aan in zijn kamer. Opgewonden sprak Nestor: “Achilles, nu kan je toch niet langer halsstarrig blijven wrokken. De Grieken bevinden zich in grote moeilijkheden. Weldra springen Hektor en de Trojanen binnen de wallen van de burcht. Je wacht toch zeker niet tot de huizen ondanks onze weerstand worden verzeugd door het vuur en wijzelf rij na rij worden gedood?”¹¹³ En Machaon voegde eraan toe: “Kom dan zelf kijken in de ziekenboeg om te zien welk leed over het leger is gekomen. Velen van de dappersten zitten er teneer, gewond door een pijlschot of een lansstoot.”¹¹⁴ Maar nog steeds liet Achilles zich niet overhalen. Bitter sprak hij: “De moeilijkheden waarin de Grieken verkeren, hebben ze zelf gezocht. Want niemand heb ik bereid gezien om mijn leed te vergoeden wanneer Agamemnon mij mijn eergeschenk ontnam. Ook toen de Trojanen kwamen en Hektor de Grieken uitdaagde, waren jullie niet bereid om krijgsbuit te verzamelen als afkoopsom,¹¹⁵ ook al was Hektor iedereen de baas. Nu moeten jullie zelf maar bedenken hoe jullie je eigen leed kunnen afwenden.¹¹⁶ Ook ik heb het leven lief. Waarom zou ik mijn

¹⁰⁸Reconstructie. ¹⁰⁹Ilias XII 35-38. ¹¹⁰Ilias XII 365-367. ¹¹¹Reconstructie. ¹¹²Ilias XI 646-653: Achilles zag hoe Nestor iemand gewond uit de strijd bracht en zond Patroklos naar Nestor om te vernemen wie het was. Patroklos stelde vast dat het Machaon was. ¹¹³Ilias XI 663-667: Nestor zegt iets dergelijks tegen Patroklos. ¹¹⁴Ilias XI 654-662: Nestor zegt iets dergelijks tegen Patroklos. ¹¹⁵Reconstructie. Zo een ontmoeting tussen Nestor of Machaon, en Achilles, komt nergens voor. ¹¹⁶Ilias IX 345-352: Achilles zegt dit tegen Odysseus.

leven op het spel zetten voor een ander?”¹¹⁷ Zo sprak Achilles. Zijn wrok was nog niet bekoeld en hij bleef de woorden van zijn moeder indachtig.¹¹⁸

Toen Nestor en Machaon zich somber terug op weg begaven naar de ziekenboeg, geschiedde een groot onheil in de strijd om de wallen.¹¹⁹ De Trojanen maakten een groot gat in de borstwering dat doorgang gaf aan velen.¹²⁰ Onmiddellijk stormde Aias naar de plaats des onheils. Met zijn grote schild en zijn zwaard kon hij de toevloed stoppen. Nog andere Grieken snelden ter plaatse, Eurypylos en Teukros en Menelaos. Dapper weerden ze zich allen om de vijand tegen te houden. Maar de Trojanen kwamen sterker opzetten, met meer manschappen. Ze beukten op de schilden van de helden en ze bestookten hen met lansen en zwaarden.¹²¹ Eurypylos werd getroffen door een pijl in de rechterdij. De schacht brak af en bezwaarde zijn dij. Hij week achteruit,¹²² weg van de wal, en riep met schelle stem: “Grieken, houdt stand en stel jullie teweer achter Aias, die bestookt wordt door speren en pijlen. Slechts moeizaam kan hij de Trojanen nog tegenhouden.”¹²³ Zelf moest Eurypylos terugkeren binnen de stad om zijn pijnlijke wonde te verzorgen.¹²⁴ Terwijl hij het strijdgewoel verliet, zag hij dat Aias niet langer standhield en de eerste Trojanen binnen de wallen sprongen.¹²⁵

Aan de andere kant van de stad vochten de Grieken en de Trojanen met gelijke kansen. Patroklos hield er al vele uren stand, maar nu was zijn lans gebroken en hij spoedde zich naar zijn huis om een nieuwe te zoeken.¹²⁶ Eerst ontmoette hij Nestor en Machaon, die waren teruggekeerd vanuit het huis van Achilles. De bedachtzame Nestor zag zijn gebroken lans en sprak tot hem: “Patroklos, dappere strijder, nu is het tijd voor jou om even uit te rusten van de oorlog en je te bekommeren om de gewonden. Dan kan Machaon, nog niet vermoeid door het oorlogswerk, jouw plaats overnemen.¹²⁷ Maar ach, nog liever zou ik hebben dat je Achilles probeert over te halen tot de strijd. Wie weet of je met behulp van Thetis, zijn moeder, hem kunt overhalen. Groot is de overredingskracht van een vriend. Als hij zelf niet wilt opstaan, laat hij dan zijn wapenrusting afstaan aan jou. Misschien zien de Trojanen je voor hem aan en slaan ze op de vlucht. Dat zou een verademing zijn voor de Grieken.”¹²⁸

Patroklos was door Nestors woorden bewogen en haastte zich tussen de huizen naar Achilles. Maar toen hij al rennend kwam ter hoogte van het huis

¹¹⁷Ilias IX 318-322: Achilles zegt dit tegen Odysseus. ¹¹⁸Reconstructie. ¹¹⁹Reconstructie. ¹²⁰Ilias XII 467-470: Hektor breekt de poort en springt naar binnen. ¹²¹Reconstructie volgens Ilias XII 261-268, Ilias XII 343-350, en Ilias XII 467-471. ¹²²Ilias XI 581-584. ¹²³Ilias XI 586-589. ¹²⁴Ilias XI 808-811. ¹²⁵Reconstructie. ¹²⁶Ilias XIII 256-257: Meriones gaat naar zijn tent om een nieuwe speer te zoeken. ¹²⁷Reconstructie. ¹²⁸Ilias XI 789-802.

van Odysseus, de heraut, kwam hij Eurypylos tegen. Bevangen door medelijden hield hij halt¹²⁹ en sprak: “Dappere Eurypylos, zeg mij of de Grieken de geweldige Hektor nog kunnen tegenhouden, of dat wij weldra allen de dood vinden.”¹³⁰ “Niet langer, Patroklos”, zo antwoordde de gewonde Eurypylos, “kunnen de Grieken de Trojanen buiten de wallen houden.”¹³¹ Ook al verweert Aias zich als nooit tevoren, toch zijn de Trojanen al binnen de wallen van de stad gesprongen. Maar breng mij nu behouden naar de ziekenboeg en snijd de pijl uit mijn dij en was met warm water het bloed uit mijn wond en strooi er dan zachte kruiden op,¹³² zoals je geleerd hebt van Phoinix, onze strijdleraar.” Hem antwoordde Patroklos: “Hoe moet dit nu gaan, Eurypylos? Ik ben op weg naar Achilles op bevel van Nestor, om hem over te halen tot de strijd. Toch laat ik je niet in je pijnlijke kwelling in de steek.” En hij leidde Eurypylos naar de ziekenboeg waar hij met zijn mes de pijl uit de wonde begon te snijden.¹³³

Ondertussen drongen nog meer Trojanen binnen de wallen van de stad. Luid schreeuwend trachtten ze zich een doorgang te banen naar de huizen van de Grieken. Hektor riep tot alle Trojanen: “Breng vuur, laat allen tezamen de strijdkreet weergalmen! Nu schenkt Zeus ons de dag, die opweegt tegen alle andere: de stad van de Grieken te verwoesten¹³⁴ en hun heerschappij te breken.” De Trojanen doorbraken de rijen van de Grieken. Met fakkels in de hand stormden ze los op de huizen. De Grieken beklommen de daken van hun huizen. Met hun lange speren verhinderden ze de Trojanen om het vuur in hun huizen te werpen.¹³⁵ Aias sprong met grote stappen over de daken van de huizen, in zijn handen zwaaiend met zijn lange speer.¹³⁶ Hij maande de Grieken aan om de stad en de huizen te beschermen. Zijn stem rees naar de hemel.¹³⁷

Toen kon Thetis de noodkreten van de Grieken niet langer aanhoren. Ze ging binnen bij Achilles¹³⁸ en sprak: “Achilles, mijn lieve zoon, nu heeft Zeus toch voor jou vervuld wat je eens hebt gebeden, je handen heffend ten hemel, dat alle Grieken in het nauw werden gedreven in deze stad en van jouw hulp verstoken bitter leed zouden lijden.”¹³⁹ Denk toch aan het leed dat

¹²⁹Ilias XI 803-813: ter hoogte van de vloot van Odysseus. ¹³⁰Ilias XI 818-820. ¹³¹Ilias XI 821-823.

¹³²Ilias XI 827-829: Aias wordt hier niet vermeld door Eurypylos. ¹³³Ilias XI 837-844: Er is geen sprake van een ziekenboeg, maar van een tent. ¹³⁴Ilias XV 718-720: Hektor beveelt om de schepen te nemen, in plaats van de stad te verwoesten. ¹³⁵Ilias XV 387-388: De Grieken gebruiken lange palen vanaf hun schepen, die voor gevechten op zee zijn bestemd. ¹³⁶Ilias XV 674-685, Ilias XV 742-746: Aias ging met grote stappen over de dekken van de schepen. ¹³⁷Ilias XV 686-688: Aias roept om de vloot en de tenten te beschermen. ¹³⁸Reconstructie naar analogie met de tussenkomst van Kleopatra in het Meleagerverhaal: Ilias IX 588-591 ¹³⁹Ilias XVIII 74-77.

zal geschieden als de stad genomen wordt: de mannen gedood, de stad in as gelegd, de kinderen en de vrouwen ontvoerd door de vijand.¹⁴⁰ Nu is het bijna te laat, de Trojanen bevinden zich al binnen de wallen van de stad en ze proberen de huizen in brand te steken.¹⁴¹ Maar ga niet zelf in de strijd, want je zal niet behouden terugkeren.¹⁴² Als Patroklos komt, leen hem dan je wapenrusting, zodat de Trojanen hem voor jou aanzien en op de vlucht slaan.”¹⁴³

“Lieve moeder”, zo zuchtte Achilles, “hoe kun je zo spreken. Het vervult mijn hart met boosheid dat iemand het aandurft om een ander van zijn eergeschenk te beroven, omdat hij toevallig koning is. Het meisje, dat de Grieken mij als eergeschenk hebben gegeven en dat ik buitgemaakt heb met mijn eigen lans, dat heeft Agamemnon mij uit de handen gerukt, als was ik een eerloze vreemdeling. Maar ach, wat geschied is zullen we laten rusten.¹⁴⁴ Ga heen, lieve moeder, en tracht mij niet langer te bepraten. Ik zal nadenken over wat je hebt gezegd.”¹⁴⁵

Zo ging hun gesprek. Maar ondertussen hield Aias niet langer stand. Moeizaam ging zijn hijgende adem, van al zijn leden droop in stromen het zweet. Geen ogenblik was er verpozing, steeds opnieuw verschenen de Trojanen met brandende toortsen. Toen brak het ogenblik aan dat het eerste vuur viel in de huizen van de Grieken. Hektor sprong op Aias toe en sloeg met zijn zwaard op diens lans, de lans die tot dan toe de Trojanen had teruggedreven. De punt vloog eraf en Aias bleef achter met een stomp stuk hout in zijn hand. Dadelijk wierpen de Trojanen het vuur in het huis dat het meest aan de rand lag, dat van Protesilaos. Luid knetterde het laaiende vuur.¹⁴⁶

Toen Patroklos dit hoorde, waar hij nog steeds neerzat om Eurypylos te verzorgen, sloeg hij met zijn hand op de dij en sprak klagend: “Eurypylos, nu kan ik hier niet langer blijven, hoezeer je dat ook wenst. Ik zie aan de rand van de stad het loeiend geweld van het vuur. Ik haast mij naar Achilles en maan hem aan tot de oorlog. Wie weet kan ik hem overtuigen. Groot is de overredingskracht van een vriend.”¹⁴⁷ Na deze woorden spoedde hij zich naar het huis van Achilles.

De tranen stroomden Patroklos van de wangen uit bezorgdheid voor de Grieken. Wenend¹⁴⁸ sprak hij tot Achilles: “Achilles, grootste held van de Grieken, verwijt het mij niet dat ik je kom smeken, want zo groot is het leed

¹⁴⁰Ilias IX 592-594: Kleopatra zegt dit tegen Meleager. ¹⁴¹Reconstructie volgens Ilias IX 588-590 (het Meleagerverhaal) en Ilias XV 716-719. ¹⁴²Ilias IX 410-413: Achilles vertelt over zijn lot tegen de coalitie in zijn tent. ¹⁴³Ilias XI 794-800: Nestor maakt deze suggestie tegen Patroklos. ¹⁴⁴Ilias XVI 52-60: Achilles zegt dit tegen Patroklos. ¹⁴⁵Reconstructie. ¹⁴⁶Ilias XV 704-706, Ilias XVI 102-124: Het schip van Protesilaos vat vuur. ¹⁴⁷Ilias XV 390-404. ¹⁴⁸Ilias XVI 2-3.

van de Grieken. De besten zijn gewond, Aias kan niet langer standhouden en het huis van Protesilaos brandt al, aan de rand van de stad. Maar jij Achilles, mijn boezemvriend, jij blijft onbuigzaam. Mocht mij nooit een woede grijpen, zoals jij koestert, ongelukkige. Wat heeft een ander aan jouw roemruchtigheid, als ze allen vergaan? Hardvochtige! Niet Phoinix, niet Thetis hebben je opgevoed, maar een steenharde rots en een donkergrijs moeras, zo star is je hart. Als je dan zelf niet bereid bent om in de strijd te gaan, sta mij dan tenminste toe om jouw wapenrusting aan te trekken, zodat de Trojanen mij voor jou aanzien en op de vlucht slaan. Dat zou een verademing zijn voor de Grieken.”¹⁴⁹

Hevig bewogen sprak Achilles: “Ach Patroklos, mijn moeder kwam al hierheen en ook zij beroerde mijn hart.¹⁵⁰ Het was dus niet doenbaar om tot het einde toe in mijn wrok te volharden, al dacht ik dat daaraan pas een einde zou komen als Hektor en de Trojanen mijn eigen huis hadden bereikt. Toe, neem dan mijn wapenrusting en omgord ze zelf,¹⁵¹ zodat het voor éénieder lijkt dat ik ben opgestaan, tot ellende voor de Trojanen. Verjaag de Trojanen tot buiten de wallen, maar blijf zelf binnen het bolwerk. Ga niet de strijd aan in de vlakte om roem te vergaren met mijn wapenrusting.”¹⁵²

Haastig wisselde Patroklos zijn wapenrusting met die van Achilles. Hij gespte zich het enorme borstharnas om de schouders, op zijn hoofd zette hij de helm met de blinkende kam, waaraan iedereen Achilles van verre herkent. Hij nam het grote ovale schild en de reusachtige speer, die hij met moeite kon zwaaien.¹⁵³ Daarmee rende hij naar buiten en hij spoedde zich naar het strijdgewoel bij het huis van Protesilaos.¹⁵⁴

Zonder aarzelen sprong Patroklos midden tussen de strijders en hij doodde de Trojaan Pyraichmes met een stoot van zijn speer in de borst.¹⁵⁵ Allen die hem zagen, meenden dat Achilles was teruggekeerd in de strijd en er ging een schok door de rijen van de Trojanen. In paniek lieten ze hun wapens vallen en ieder probeerde zijn eigen vege lijf te redden. Allen hadden ze schrik om te worden bedwongen onder de geduchte lans van Achilles. Maar de Grieken die Patroklos zagen, werden vervuld van uitzinnige vreugde. Een machtig gejuich steeg ten hemel en verspreidde zich langs de wallen rondom de hele stad. De Grieken herademden uit hun benauwenis en verheugd drumden ze de Trojanen terug.¹⁵⁶ Ze blusten het huis van Protesilaos dat half ver-

¹⁴⁹Ilias XVI 20-45: Aias wordt hier niet vermeld. ¹⁵⁰Ilias XVI 50-51: Achilles zegt het tegenovergestelde: Thetis heeft hem geen beschikking van Zeus verkondigd. ¹⁵¹Ilias XVI 60-64. ¹⁵²Ilias XVI 87-92. ¹⁵³Ilias XVI 130-144: Patroklos neemt de speer van Achilles niet, omdat die te zwaar is voor hem. ¹⁵⁴Ilias XVI 285-286. ¹⁵⁵Ilias XVI 287-289: Pyraichmes wordt geraakt in de rechterschouder.

¹⁵⁶Reconstructie volgens Ilias XVI 278-283.

brand bleef liggen.¹⁵⁷ De Trojanen vluchtten terug weg over de wallen en over de gracht naar de vlakte. Patroklos zette de achtervolging in, gevolgd door de overige Grieken. Telkens doodde Patroklos de laatste man.

Zo jaagden de Grieken de Trojanen voor zich uit in de vlakte tussen de burchten der Grieken en Trojanen. Geen van de strijdwaardige Grieken bleef achter, uitgezonderd Achilles en uitgezonderd ook Thrasymedes en Antilochos, want zij waren nog te onervaren voor de strijd in de vlakte en Nestor gebood hen om de wacht te houden bij de poort van de stad¹⁵⁸. De anderen renden weg van de stad, steeds verder in de vlakte, tot ze uit het zicht van de poorten en de wallen verdwenen. Maar toen ze al een eind op weg waren, halverwege tussen de steden van de Grieken en de Trojanen, vuurde Hektor de Trojanen aan met bestraffende woorden: “Schaam jullie Trojanen, waar vluchten jullie heen? Toon nu jullie moed! Want ik ga deze man tegemoet om te weten, wie hij wel is, die hier doet wat hij wil en ons veel leed heeft gebracht en vele Trojanen heeft gedood.¹⁵⁹ Hij draagt de wapenrusting van Achilles, maar ik wil eens beproeven of hij ook diens befaamde strijdvaardigheid bezit.” En zonder meer draaide hij zich om en ging Patroklos tegemoet. Bluffend sprak hij: “Patroklos, wat heb je toch een mooie wapenrusting gekozen om mee ten strijde te trekken. Al dunkt me dat je borstharnas en je helm een maat te groot zijn voor jou. Of had je misschien gehoopt dat een grotere wapenrusting ook je macht in de strijd zou vergroten?” Zo sprak hij, want hij herkende Patroklos van dichtbij.¹⁶⁰ Zonder dralen wierp hij zijn speer en hij trof Patroklos in de buik. Dreunend stortte Patroklos ter aarde.¹⁶¹ De roem die hij behaalde was groot, maar van korte duur. De Grieken waren geschokt toen ze het zagen en ze bleven verschrikt staan.

Onmiddellijk sprong Hektor toe op het lijk om de wapenrusting te roven.¹⁶² Triomfantelijk stak hij de wapenrusting van Achilles in de hoogte in het zicht van alle Trojanen. Hij stak het één der Trojanen in handen¹⁶³ en sprak: “Dappere Trojanen, sleep nu ook het lijk van Patroklos naar onze burcht. Een grote losprijs zullen de Grieken betalen om deze held een waardige verbranding te gunnen.”¹⁶⁴ De Trojanen schaarden zich opnieuw in het gelid en drongen de Grieken achteruit.¹⁶⁵

¹⁵⁷Ilias XVI 293-294. ¹⁵⁸Ilias XVII 377-383: Er is geen sprake van een gebrek aan ervaring van Thrasymedes en Antilochos. ¹⁵⁹Ilias XVI 422-425: Sarpedon zegt dit tegen zijn manschappen, de Lyciërs. Het is een van de weinige aanwijzingen in de Ilias dat Patroklos voor Achilles wordt aanzien.

¹⁶⁰Reconstructie. Hektor heeft al langer door wie Patroklos is. Ook Apollo en Euphorbos hebben een aandeel in het doden van Patroklos. ¹⁶¹Ilias XVI 818-822. ¹⁶²Ilias XVI 799-800, Ilias XVII 125.

¹⁶³Ilias XVII 130-131: Hektor steekt de wapenrusting niet in de hoogte, maar trekt ze zelf aan. ¹⁶⁴Ilias XVII 229-232. ¹⁶⁵Ilias XVII 233.

Aan Menelaos was het niet ontgaan dat Hektor Patroklos had gedood.¹⁶⁶ Hij ging door de voorste rijen en zocht naar Aias, de schutsmuur van de Grieken. Weldra vond hij hem¹⁶⁷ en hij riep: “Aias, grootste held van de Grieken, kom hierheen! Laat ons strijden voor het lijk van Patroklos, of wij het kunnen heroveren. Zijn wapenrusting is al geroofd door Hektor.”¹⁶⁸ Samen spoedden ze zich naar het lijk van Patroklos.¹⁶⁹ Aias dekte het met zijn grote schild en stelde zich er beschermend voor.¹⁷⁰

Een verwoede strijd ontbond zich in de vlakte tussen de burchten van de Grieken en de Trojanen. Op een klein lapje grond bevochten de legers elkaar, want telkens hitste Hektor de Trojanen op om Aias van het lijk te verdrijven. Het dreunen van het brons, het kraken van leer en schilden, en het gekletter van zwaarden en speren stegen op van het slagveld.¹⁷¹ Grote stofwolken rezen ten hemel, veel bloed droop op de aarde. Zo duurde de strijd en niemand kon nog zeggen of de zon aan de hemel stond of de maan, want waar de dappersten streden om het lijk van Patroklos, was alles in nevel gehuld.¹⁷² Al die tijd vochten Aias en Menelaos zij aan zij bij het lijk van Patroklos.¹⁷³

Toen brak het ogenblik aan dat Aias het lijk van Patroklos kon ontzetten uit de strijd. Hij tilde het lijk op zijn schouder en vluchtte ermee naar de burcht van de Grieken. Menelaos en Meriones hielden ter plaatse stand om de Trojanen tegen te houden.¹⁷⁴ Maar nu de dappere Aias terugweek uit de voorste linies hielden de overige Grieken niet langer stand. Ze werden achteruit gedreven door de Trojanen.¹⁷⁵ Toen sprak Phoinix, de oude strijdleraar:¹⁷⁶ “Menelaos, je hebt je man gestaan in de strijd. Laat het nu aan de dapperste mannen om het lijk te beschermen en het gelid van de vijand te keren.¹⁷⁷ Loop nu voor de vluchtenden uit en boodschap aan Antilochos, die op wacht staat bij de poort, dat Patroklos is gesneuveld in de strijd. Vraag hem om naar Achilles te gaan en hem dit droevige nieuws te melden.¹⁷⁸ Misschien kan dit hem alsnog overhalen om de Grieken te helpen in de strijd.” Onmiddellijk gaf Menelaos gehoor aan deze opdracht. Hij spoedde de anderen ver vooruit naar de stad van de Grieken.

¹⁶⁶Ilias XVII 1-2. ¹⁶⁷Ilias XVII 113-116. ¹⁶⁸Ilias XVII 120-122. ¹⁶⁹Ilias XVII 123-124. ¹⁷⁰Ilias XVII 128-129. ¹⁷¹Ilias XVI 635-637. ¹⁷²Ilias XVII 366-369. ¹⁷³Ilias XVII 237, Ilias XVII 508. ¹⁷⁴Reconstructie volgens Ilias XVII 668-736: Menelaos roept Meriones en de beide Aianten op om voor het lijk van Patroklos te strijden. Daarna licht hij Antilochos in over de dood van Patroklos en keert dan terug naar het lijk. Menelaos en Meriones dragen vervolgens het lijk naar de schepen, terwijl de beide Aianten de Trojanen tegen houden. ¹⁷⁵Ilias XVII 747-761. ¹⁷⁶Ilias XVII 555. ¹⁷⁷Ilias XVII 508: Automedon roept Menelaos om hulp omdat hij wordt bedreigd door Hektor en Aeneas. ¹⁷⁸Ilias XVII 651-655: Aias vraagt dit aan Menelaos.

Antilochos en Thrasymedes zagen de Grieken komen vanuit de verte. Nog steeds waren ze onwetend over de dood van Patroklos, toen Menelaos hen bereikte.¹⁷⁹ Hijgend sprak Menelaos tot hen: “Antilochos en Thrasymedes, droevig nieuws zullen jullie vernemen. Je ziet zelf ook dat de Grieken teruggedreven worden door de Trojanen. Gedood is de edelmoedigste onder ons, Patroklos, tot groot leed van de Grieken. Zijn wapens zijn in het bezit van Hektor. Antilochos, ga jij naar Achilles en vertel het hem.”¹⁸⁰ Antilochos gaf zijn wapenrusting aan Menelaos en zo snel als hij kon spurte hij naar het huis van Achilles.¹⁸¹ Met tranen in de ogen sprak hij tot de wrokkende held:¹⁸² “Wee ons, Achilles, een zeer droevige tijding zal je vernemen, ach was het nooit gebeurd. Patroklos, jouw boezemvriend, aan ons allen geliefd, is gedood door Hektor. Aias brengt zijn lichaam hierheen, naakt, de wapens zijn in het bezit van Hektor.”¹⁸³ Toen Achilles dit nieuws hoorde, omving hem een donkere wolk van smart. Hij raapte met beide handen het stof van de aarde en strooide het over zijn hoofd.¹⁸⁴ Luid slaakte hij een jammerende kreet.¹⁸⁵

Dat hoorde zijn moeder¹⁸⁶ en ze kwam toegesnel op Achilles. Bezorgd vroeg ze hem: “Waarom ween je mijn kind? Welk leed verwondde je hart?”¹⁸⁷ Klagend sprak Achilles: “Lieve moeder, wat moet ik doen? Hektor heeft Patroklos gedood, mijn geliefde vriend, die ik eerde boven al mijn andere vrienden, die ik liefhad als mijn eigen leven. De wapenrusting die eens de mijne was, is nu in de handen van Hektor.¹⁸⁸ Wee mij. Hoe moet ik nu gaan in de strijd? Ik ken geen ander die een passende wapenrusting draagt, of het moest de grote Aias zijn. Maar ook zelf weert hij zich op het slagveld om het lijk van Patroklos te beschermen.”¹⁸⁹

Thetis sprak ten antwoord, met tranen in de ogen:¹⁹⁰ “Achilles, mijn dappere zoon, als je dan toch wilt ten strijde gaan, aanvaard dan de wapenrusting die Agamemnon voor jou op maat liet maken om je te schenken als vergoeding voor het meisje dat hij je ontnam. Maar ik smeed je, doe het niet en blijf buiten het strijdgewoel.¹⁹¹ Want onmiddellijk na Patroklos staat ook voor jou het noodlot gereed.¹⁹² Ga naar de wallen en de gracht en vertoon je zonder wapenrusting, zodat de Trojanen denken dat je je wrok hebt opgegeven. Zo kan je de overige Grieken redden van de ondergang.”¹⁹³

¹⁷⁹Ilias XVII 378-379. ¹⁸⁰Ilias XVII 684-693. ¹⁸¹Ilias XVII 698. ¹⁸²Ilias XVIII 16-17. ¹⁸³Ilias XVIII 18-21. ¹⁸⁴Ilias XVIII 22-24. ¹⁸⁵Ilias XVIII 34-35. ¹⁸⁶Ilias XVIII 35. ¹⁸⁷Ilias XVIII 72-73. ¹⁸⁸Ilias XVIII 80-84. ¹⁸⁹Ilias XVIII 188-195: Achilles klaagt hierover bij Iris. ¹⁹⁰Ilias XVIII 94. ¹⁹¹Reconstructie. Thetis overhandigt Achilles zelf een wapenrusting die ze door de vuurgod Hephaistos heeft laten smeden. ¹⁹²Ilias XVIII 95-96: Onmiddellijk na Hektor in plaats van Patroklos. ¹⁹³Ilias XVIII 198-201.

“Moeder”, zo antwoordde Achilles, “hou mij niet tegen nu ik wil gaan in de strijd. Waarom voorspel je mij de dood? Ik wens niet langer te leven onder mijn vrienden, zolang Hektor niet door mijn lans is geveld en niet met zijn leven heeft geboet voor de dood van Patroklos.”¹⁹⁴ Droevig antwoordde Thetis: “Dan wacht je naar je eigen woord een spoedige dood, mijn kind.”¹⁹⁵ Maar Achilles was al op weg naar koning Agamemnon, met woede bezield.¹⁹⁶

Antilochos, met zijn snelle voeten, ging rond overal in de stad om te verkondigen dat Achilles zijn wrok ten einde ging brengen.¹⁹⁷ Zij, die tijdens de strijd in de stad bleven, de oude mannen en de gewonde strijders, kwamen allen bijeen in de vergaderzaal van het huis van Agamemnon, leunend op hun wandelstokken en hun speren.¹⁹⁸ Achilles nam het woord en richtte zich tot de koning der Grieken: “Agamemnon, machtige heerser, wat heeft het ons opgebracht dat wij omwille van een meisje in bijtende twist tegen elkander hebben gewoed?¹⁹⁹ Vele levens van de Grieken had ik kunnen redden²⁰⁰ en dat van Patroklos, die mijn bijstand heeft gemist in het uur van zijn dood. Ik word versmacht van spijt dat ik aan mijn wrok niet eerder een einde heb gemaakt. Schenk mij nu de wapens die je voor mij liet maken, zodat ik onmiddellijk ten strijde kan gaan.”²⁰¹ De aanwezige Grieken waren verblijd toen ze hoorden dat Achilles zijn wrok beëindigde.

Agamemnon rees op uit zijn zetel en sprak:²⁰² “Achilles, dikwijls hebben de Grieken mij deze daad verweten, dat ik je van je eergeschenk heb beroofd. Niet minder vaak heb ik me mijn verblinding beklaagd. Maar ach, vergeef het mij, het was Zeus zelf die mij van mijn verstand beroofde.²⁰³ Naar willekeur kiest Zeus het lot dat ons stervelingen te wachten staat. Het heeft geen zin om over begane daden achteraf te jammeren. We kunnen slechts hopen dat het tij zich keert en het ons beter vergaat in de toekomst. Zo ben ik ook nu verheugd om te horen dat je je wrok aflegt.²⁰⁴ Wacht nu hier, hoezeer ook de oorlog je roept, zodat ik je schadevergoeding kan aanbieden, alwat Odysseus je gisteren in je kamer kwam beloven.”²⁰⁵

De dappere Achilles antwoordde hem: “Agamemnon, vorst van de Grieken, geef mij de wapens die je voor mij liet maken op maat. De mooie Chrysothemis mag je mij geven, zoals het je past, of je mag ze ook voor je-

¹⁹⁴Ilias XVIII 90-93. ¹⁹⁵Ilias XVIII 95-96: Achilles is bestemd om kort na Hektor te sterven.

¹⁹⁶Reconstructie. ¹⁹⁷Ilias XIX 40-41: Achilles gaat zelf rond bij de schepen. Er is op dat ogenblik ook geen strijd aan de gang. ¹⁹⁸Ilias XIX 42-53: Volgens de Ilias kwamen deze lieden *ook* naar de vergadering. ¹⁹⁹Ilias XIX 55-58. ²⁰⁰Ilias XIX 61-62. ²⁰¹Reconstructie volgens Ilias XIX 55-73.

²⁰²Ilias XIX 74-77. ²⁰³Ilias XIX 85-86. ²⁰⁴Reconstructie. ²⁰⁵Ilias XIX 134-142.

zelf houden,²⁰⁶ want ikzelf zal niet levend terugkeren uit de strijd. Maar iets anders wil ik je vragen, sta het mij toe. Als ik sterf en mijn lijk in de handen van de Trojanen valt, koop het dan los en leg het naast dat van Patroklos.²⁰⁷ Leg ons samen op de droevige brandstapel en verzamel onze beenderen in dezelfde urn, zodat wij ook na de dood samen blijven, zoals we bij ons leven ook samen zijn opgevoed in deze stad.”²⁰⁸ Een sombere stilte viel in de zaal onder de Grieken na het horen van deze woorden. Met een bedrukt gelaat gaf Agamemnon zijn zegen aan Achilles. Daarna overhandigde hij hem de schitterende wapens.²⁰⁹

Achilles wapende zich in hun midden. Zijn tanden knarsten bij het zien van de rusting, zijn ogen schitterden een vurige glans. Hij omgordde zich met het borstharnas en paste zich de helm op het hoofd. Dan nam hij het grote, vijflagige schild en hij zwaaide de speer met de gouden ring. De wapens zaten hem als gegoten, gemakkelijk kon hij ermee bewegen.²¹⁰ Onder het oog van de aanwezige Grieken spoedde Achilles zich naar het slagveld, een schitterende glans blonk naar alle kanten.

Ondertussen bereikten de Grieken, onder vreselijk geschreeuw en vluchtend voor de mannenmoordende Hektor, de wallen van de burcht. Het scheen hen niet te lukken om het lijk van Patroklos in veiligheid te brengen, want telkens weer greep Hektor het bij de voeten, begerig hem weg te sleuren. Aias stootte hem weer weg van het lijk, waarna Hektor de Trojanen opstookte om een nieuwe aanval op te zetten. Zo waren de Grieken en de Trojanen in strijd verwickeld²¹¹ toen Achilles op de wal van de Griekse burcht verscheen, uitkijkend over de vlakte. Toen hij de Trojanen zag en Hektor liet hij een luide schreeuw weerklinken over de gracht. Verbijsterd staakten de Trojanen hun strijd, zo schel klonk de schreeuw. Toen ze zagen dat Achilles bovenop de wal stond, in een vurig blikkerende wapenrusting, sloeg de schrik hen om het hart.²¹² Tevergeefs probeerde Hektor de Trojanen op te stoken om nog langer voor het lijk van Patroklos te vechten.

Verheugd brachten de Grieken Patroklos in veiligheid. Ze brachten hem tot in de stad, waar Achilles net kwam aangesnel.²¹³ Wenend sprak hij tot zijn dode kameraad: “Patroklos, mijn vriend, die ik liefhad boven eenieder, had ik mijn wrok maar eerder opgegeven. Dan had ik jouw leven

²⁰⁶Ilias XIX 146-148: Agamemnon liet geen wapenrusting maken voor Achilles. Chrysothemis noch Briseïs komt hier ter sprake. ²⁰⁷Reconstructie. Achilles sterft in de Ilias niet onmiddellijk na Patroklos. Achilles vraagt ook nergens om zijn lijk los te kopen. ²⁰⁸Ilias XXIII 80-92, Ilias XXIII 245-248. Zoals Achilles en Patroklos samen werden opgevoed bij Peleus. ²⁰⁹Reconstructie. ²¹⁰Ilias XIX 364-391: Thetis liet deze wapenrusting maken door de god Hephaistos. ²¹¹Ilias XVIII 148-160. ²¹²Ilias XVIII 214-231. ²¹³Ilias XVIII 231-235.

kunnen sparen, en dat van vele andere Grieken.²¹⁴ Ook ikzelf zal nu de aarde rood kleuren met mijn bloed, want ik zal niet terugkeren uit de strijd. Niet zal ik rusten voor ik vele Trojanen gedood heb, om jou te wreken.²¹⁵ Daarna aanvaard ik mijn lot zoals Zeus het beschikt. De Grieken zullen mijn lijk hierheen brengen en het verbranden met dat van jou. Tot dat ogenblik blijf jij hier onbegraven liggen.²¹⁶ In dezelfde urn, onder dezelfde grafheuvel, zal ons gebeente rusten.”²¹⁷

Zo weerde Achilles het noodlot af van alle Grieken. Achilles ging voorop in de strijd en doodde talrijke Trojanen, waaronder ook Hektor. Maar toen het namiddag werd en de zon aan haar terugweg begon, werd Achilles zelf gedood in de strijd.²¹⁸

Om het lijk van Achilles ontstond een hevige strijd. De Trojanen probeerden het binnen hun bolwerk te brengen, maar de Grieken trokken Achilles aan de benen weg. Zo zouden ze tot aan zonsondergang hebben gestreden,²¹⁹ als Aias het lijk van Achilles niet op zijn schouders had getild en het binnen de gelederen van de Grieken had gebracht. De overige Grieken dekten zijn aftocht. Aias bracht het lijk van Achilles terug tot binnen de Griekse stad, terwijl Odysseus de Trojanen van hem afweerde.²²⁰ Zo eindigde Zeus, die de oorlog tussen de mensen beslist,²²¹ de strijd tussen de Grieken en de Trojanen.²²²

De Grieken wasten en zalfden de lichamen van Achilles en Patroklos en legden ze op een baar. Weeklagend omringden ze de opgebaarde lijken, hete tranen stortten ze ter aarde.²²³ Klagend sprak Thetis: “Achilles, mijn lieve zoon, zo heb je je eigen dood bewerkstelligd, en die van je dierbaarste vriend, alles omwille van een meisje. Van de geschenken die je gekregen hebt van Agamemnon heb je niet kunnen genieten.”²²⁴ Zo rouwden de Grieken de hele nacht.²²⁵

De volgende dag verzamelden ze hout voor een grote brandstapel.²²⁶ Zij aan zij legden ze de lijken van Achilles en Patroklos erop.²²⁷ Toen de lijken waren verbrand, doofden ze de brandstapel met wijn en verzamelden ze de beenderen²²⁸ en plaatsten ze deze in eenzelfde urn van goud.²²⁹ Voor de stad van de Grieken plaatsten ze de urn in een kuil en daarboven wierpen

²¹⁴Reconstructie. ²¹⁵Ilias XVIII 329-337. ²¹⁶Ilias XVIII 338, Ilias XIX 29-33. ²¹⁷Ilias XXIII 80-92, Ilias XXIII 245-248. ²¹⁸Reconstructie. Achilles gaat wel voorop in de strijd en doodt Hektor, maar wordt zelf niet onmiddellijk gedood. ²¹⁹Odyssee XXIV 36-43. ²²⁰Evelyn-White 1995, Aithiopsis: Achilles' lijk wordt naar het scheepskamp gebracht. ²²¹Ilias XIX 224. ²²²Reconstructie. ²²³Ilias XVIII 350-353, Odyssee XXIV 43-46. ²²⁴Reconstructie volgens Odyssee XXIV 58-64. ²²⁵Ilias XVIII 354-355. ²²⁶Ilias XXIV 784: Dit gaat over de begrafenis van Hektor. ²²⁷Reconstructie. Achilles en Patroklos worden niet samen verbrand. ²²⁸Ilias XXIV 791-793. ²²⁹Odyssee XXIV 74.

ze een grote grafheuvel op. Tot op de dag van vandaag kan je die grafheuvel van verre zien staan,²³⁰ als droeve herinnering aan de tragedie die de Grieken had getroffen.²³¹

Vertelkenmerken van het wroksprookje: Da1 tot Da15

Naast de algemene vertelkenmerken van de verhalende Delta-traditie bevat dit wroksprookje ook een aantal specifieke vertelkenmerken. Op basis van die laatste vertelkenmerken is het te onderscheiden van de andere Delta-sprookjes. De specifieke vertelkenmerken van het wroksprookje zijn:

Da1 Achilles, het tragische hoofdpersonage

Achilles²³² is het tragische²³³ hoofdpersonage, dat voor een verscheurende keuze staat. Vecht hij mee, dan sterft hij in de strijd. Volhardt hij echter in zijn wrok, dan blijft hij zonder eer en roem, en wordt hij gehaat door alle Grieken omdat hij hun burcht niet hielp te beschermen. De moraal van dit sprookje is dat roemvol sterven beter is dan te worden aanzien als een eerloze lafaard. Achilles gedraagt zich daarnaar en sterft in de strijd.²³⁴

Da2 De wrok van Achilles

De wrok²³⁵ van Achilles is het hoofdthema van het wroksprookje.²³⁶ Het is ook het hoofdthema van de Ilias, waarin de verteller in het allereerste vers²³⁷ aan de muze vraagt om de wrok van Achilles te bezingen. Achilles geeft zijn wrok pas echt op wanneer hij verneemt dat Patroklos is gedood. De strijder die zich wrokkend afzijdig houdt, is ook een thematische typische scène in de Europese Beta-traditie.^{238,239}

Da3 Aias, de grootste held na Achilles

Wanneer Achilles verstek laat gaan in het wroksprookje, is het Aias²⁴⁰ (de zoon van Telamon) die de rol overneemt van redder van de Grieken.

²³⁰Odyssee XXIV 81-83. ²³¹Reconstructie. ²³²Zie ook Zankor 1994. ²³³Zie Rinon 2008 voor een bespreking van de tragiek als een patroon in de Ilias. ²³⁴Voorbeelden: Achilles' woede: Ilias I 224-244, Achilles' tragisch lot: Ilias IX 410-416, Achilles' rouw: Ilias XVIII 22-27. ²³⁵*απομηνιω, μηνις, χολος*. ²³⁶Zie Muellner (1996) voor een bespreking van het wrokthema. ²³⁷Het allereerste woord van de Ilias, *μηνις*, is zelfs het Griekse woord voor *wrok*. ²³⁸Blondé 2019, p. 105-108. ²³⁹Voorbeelden: Achilles' onthouding: Ilias I 488-492, Achilles' weigering: Ilias IX 307-317, wrok opgeven: Ilias XIX 65-68. ²⁴⁰*Aias* (Golder 1999) is ook een toneelstuk geschreven door Sophokles (5de eeuw v. Chr.). Daarin gaat de aandacht vooral naar de zelfmoord van Aias. Toch vloeit die zelfmoord voort uit Aias' verwachting dat hij de grootste held is na Achilles.

Terwijl de overige Grieken bijna helemaal worden afgeslacht, houdt hij stand. Aias is ook een van de kandidaten om Achilles over te halen tot de strijd. Aias verwijst daarbij naar zijn vriendschap met Achilles, maar slaagt er niet in om Achilles zijn wrok te laten opgeven.²⁴¹

Da4 **Patroklos, de boezemvriend van Achilles**

Patroklos heeft een dubbele rol. Ten eerste is hij de vriend die er als enige in slaagt om het hart van Achilles te beroeren en hem zijn wrok te laten opgeven. Deze rol stamt van de typische scène van de wrok-kende strijder in de Europese Beta-traditie. In de tweede rol vult hij de zoonrol in bij het thema van de ‘roem voor de vader’, door bij Achilles te smeken om in zijn wapenrusting ten strijde te mogen trekken.^{242,243}

Da5 **Agamemnon, de leider die Achilles’ meisje ontnemt**

In de reconstruatie van het wroksprookje is Agamemnon de clanleider die zijn best doet om de vrede te bewaren voor zijn onderdanen, maar daarin faalt. Daarmee heeft hij een heel wat sympathieker rol dan in de Ilias, waarin Agamemnon Kalchas en Achilles uitscheldt en het meisje²⁴⁴ van Achilles inpikt voor zichzelf.²⁴⁵

Da6 **Thetis, de moeder van Achilles**

Net als Patroklos heeft Thetis de rol van degene die Achilles zijn hart nog kan beroeren tijdens zijn wrok. Deze rol is volgens de typische scène van de wrokkende strijder meestal weggelegd voor een vrouw.²⁴⁶ Toch lijkt het erop dat de laatste smeekbede van Thetis om Achilles zijn wrok te laten opgeven uit de Ilias is weggelaten. Zowel Nestor,²⁴⁷ Patroklos²⁴⁸ als Achilles²⁴⁹ verwijzen immers naar die hypothetische ontmoeting.²⁵⁰ Volgens de Europese Beta-traditie onthoudt de wrok-kende strijder zich ook van seksuele omgang. Thetis verwijst daarnaar door Achilles te zeggen dat het goed is om met een vrouw te slapen²⁵¹.

²⁴¹Voorbeelden: voor het duel met Hektor: Ilias VII 206-232, de schepen beschermend: Ilias XV 674-688, Patroklos’ lijk beschermend: Ilias XVII 278-286. ²⁴²Die dubbele rol heeft ook Kleopatra in het verhaal over de wrok van Meleager, waarin Kleopatra’s vader roem behaalde in zijn gevecht met Apollo (Ilias IX 556-560). Nagy (2013, p. 88-89) wijst erop dat Patroklos en Kleopatra elkaars naamtegenstellingen zijn. Patros (πατρος) betekent “voor de vader” en kleos (κλεος) betekent “roem”. ²⁴³Voorbeelden: Briseïs wegleiden: Ilias I 337-338, op missie naar Achilles: Ilias XI 836-839, Achilles zijn wrok verwijten: Ilias XVI 29-37. ²⁴⁴γυνή, κορη. ²⁴⁵Voorbeelden: tegen Chries: Ilias I 24-28, geschenken beloven: Ilias IX 114-124, geschenken overhandigen: Ilias XIX 184-197. ²⁴⁶Blondé 2019, p. 105-106. ²⁴⁷Ilias XI 793-794. ²⁴⁸Ilias XVI 36-37. ²⁴⁹Ilias XVI 50-51. ²⁵⁰Volgens Slatkin (1991, p. 8) moeten zulke weglatingen niet vanuit een analytisch perspectief worden bekeken, maar “verschaffen ze meer toegang tot wat Homeros’ publiek in de open hoorde.” ²⁵¹Ilias XXIV 130-131.

Tenslotte heeft Thetis ook de rol van degene die Zeus met succes aanroept om haar onheilplannen uit te voeren.²⁵²

Da7 **Het zwaar belegerde kamp van de Grieken**

Net zoals in het verhaal over de wrok van Meleager moeten de wallen²⁵³ en de torens²⁵⁴ van de Grieken zo zwaar worden belegerd dat het krijgsrumoer te horen is tot bij de wrokkende strijder. Achilles verklaart dat hij pas begint met vechten als de Trojanen tot bij zijn huis (schepen) zijn gekomen. Door de zware belegering verneemt Achilles vanuit zijn plaats van afzondering hoe het is gesteld met de oorlog.²⁵⁵

Da8 **De voorspelling dat Achilles zal sterven**

Verschillende personen, en ook een dier, voorspellen dat Achilles zal sterven in de strijd:²⁵⁶ Thetis, Hektor, het paard van Achilles, de schim van Patroklos, maar vooral Achilles zelf.²⁵⁷ Volgens Thetis zijn er twee wegen voor Achilles: die van een lang leven, maar zonder roem, of die van een roem die nooit zal vergaan, maar waarbij Achilles sterft in de strijd.²⁵⁸

Da9 **De geschenken voor Achilles**

De geschenken²⁵⁹ van Agamemnon om Achilles te verzoenen, behoren uitsluitend tot het sprookje van de wrok. In overeenstemming met de thematische typische scène van het achtergehouden eergeschenk²⁶⁰ zijn het deze geschenken waarvan Achilles nauwelijks kan genieten, omdat hij sterft in de strijd.²⁶¹

Da10 **De gezamenlijke uitvaart van Achilles en Patroklos**

Samenhangend met Achilles die zijn eigen dood voorspelt, is er ook de wens van Achilles om samen met Patroklos te worden begraven. De schim van Patroklos vraagt Achilles om hun gebeente in dezelfde urn en onder dezelfde grafheuvel te begraven. Omdat Achilles in de Trojaanse cyclus pas later sterft,²⁶² vraagt Achilles om de grafheuvel van

²⁵²Voorbeelden: smeken tot Zeus: Ilias I 502-510, Achilles' lot voorspellen: Ilias IX 410-411, Achilles aanmanen terug te eten, te slapen, en sexuele omgang te hebben: Ilias XXIV 126-132. ²⁵³*εὐλαρα, τεύχος*. ²⁵⁴*πυργος*. ²⁵⁵Voorbeelden: Eurypylos: Ilias XI 821-830, Aianten langsgaand op de muur: Ilias XII 265-268, Aias springend over de dekken: Ilias XV 674-676. ²⁵⁶Zie ook Burgess 2009, *The Death and Afterlife of Achilles*. ²⁵⁷Opnieuw volgens Slatkin (1991) is de sterfelijkheid van Achilles een centraal thema in de Ilias. ²⁵⁸Voorbeelden: Thetis' twee wegen: Ilias IX 410-416, Xanthos: Ilias XIX 404-410, Hektor: Ilias XXII 355-360, Patroklos' schim: Ilias XXIII 80-84, Achilles zelf: Ilias XXIII 243-248. ²⁵⁹*δωρον*. ²⁶⁰Blondé 2019, p. 103. ²⁶¹Voorbeelden: Agamemnons aanbod: Ilias IX 120-157, Achilles' weigering: Ilias IX 378-388, Achilles' onverschilligheid: Ilias XIX 145-149. ²⁶²Vanwege het mededogensprookje is dit onvermijdelijk het geval.

Patroklos niet te groot te maken. Zo kan de urn van Patroklos worden opgegraven wanneer Achilles sterft. Het feit dat Achilles de uitvaart van Patroklos wil uitstellen, kan er ook op wijzen dat Achilles en Patroklos in andere versies van de Ilias tegelijkertijd werden verbrand.²⁶³

Da11 Phoinix, die Achilles en Patroklos heeft opgeleid

Phoinix, de opvoeder van Achilles en Patroklos, is ook een deel van de coalitie om Achilles van gedachten te laten veranderen. Hij herinnert Achilles aan de opvoeding die hij van hem heeft gekregen. Toch slaagt Phoinix niet in zijn opzet.²⁶⁴ Phoinix (of eigenlijk Athene in de gedaante van Phoinix) roept de Grieken ook op om zich extra te weren in de strijd om het lijk van Patroklos.²⁶⁵

Da12 De vele personen die Achilles proberen over te halen

Een terugkerend motief is dat van de persoon of de groep personen die zich naar Achilles begeeft om hem over te halen tot de strijd.²⁶⁶ Ondertussen wordt de toestand steeds dramatischer: de Trojanen belegeren de wallen, steeds meer Grieken raken gewond, de Trojanen raken binnen de wallen, en het eerste huis vat vuur. Toch geeft Achilles zijn wrok niet op.²⁶⁷

Da13 Briseïs, het meisje dat Achilles wordt ontnomen

Briseïs, de dochter van Briseus, is het meisje dat Achilles door Agamemnon wordt ontnomen. Ze speelt een rol in de Ilias, maar alleen in het kader van het wroksprookje. In de reconstructie is haar rol iets kleiner, omdat ze daarin nooit wordt teruggegeven aan Achilles.²⁶⁸

Da14 Menelaos, de onervaren maar dappere held

Net als Antilochos, Thrasymedes, en Meriones is Menelaos in het wroksprookje een onervaren maar dappere held. Daarom is hij het die wordt uitgestuurd om Achilles, via Antilochos, te verwittigen over de dood

²⁶³Voorbeelden: de uitgestelde uitvaart van Patroklos: Ilias XVIII 329-335, Patroklos' schim: Ilias XXIII 83-84, een grafheuvel voor Patroklos en Achilles: Ilias XXIII 126, niet al te grote grafheuvel: Ilias XXIII 243-248. ²⁶⁴Kim (2000) wijst erop dat Achilles een evaluatie maakt of hij Phoinix onder zijn vrienden (*φίλοι*) moet rekenen, of onder zijn vijanden. ²⁶⁵Voorbeelden: als deel van de coalitie: Ilias IX 165-168, tot Achilles: Ilias IX 432-438, bij de strijd om het lijk van Patroklos: Ilias XVII 555-559. ²⁶⁶Scodel (2008, p. 157) heeft onderzocht hoe Homerische karakters interageren, en besluit dat ze worden gedreven door hoe ze worden geëvalueerd door zichzelf en door anderen. ²⁶⁷Voorbeelden: Nestors coalitie: Ilias IX 163-170, Patroklos: Ilias XVI 1-46, Antilochos: Ilias XVIII 1-21. ²⁶⁸Voorbeelden: Agamemnon zegt dat hij Briseïs aan Achilles zal ontnemen: Ilias I 184, Briseïs is een van de geschenken aan Achilles: Ilias IX 132, Agamemnon heeft nooit bij Briseïs geslapen: Ilias XIX 261.

van Patroklos. Wanneer hij het duel met Hektor wil aangaan, houdt Agamemnon hem tegen.²⁶⁹

Da15 **Antilochos, die Achilles overhaalt tot de strijd**

Antilochos is degene die Achilles uiteindelijk overhaalt tot de strijd door hem op de hoogte te brengen van de dood van Patroklos. Volgens de Aithiopsis neemt Achilles wraak voor de dood van Antilochos en worden Achilles en Antilochos gelijktijdig begraven. Volgens de Odyssee²⁷⁰ werden de beenderen van Achilles en Patroklos in dezelfde urn begraven, en de beenderen van Antilochos afzonderlijk daarvan, omdat Antilochos Achilles' meest geëerde vriend was na Patroklos.²⁷¹

Dit waren de vertelkenmerken van het wroksprookje. In het volgende onderdeel worden de keuzes die voor de reconstructie zijn gemaakt, verdedigd.

Verdediging van de reconstructie van het wroksprookje

Het is in de eerste plaats de bedoeling om aan te tonen dat er wroksprookjes, gelijksoortig aan de bovenstaande reconstructie, de ronde hebben gedaan in de Europese bronstijd en de Griekse Duistere Eeuwen.²⁷² Toch kan de reconstructie op een aantal punten worden verdedigd. Er zijn algemene reconstructies, die ook voor de andere Delta-sprookjes gelden, en reconstructies die specifiek zijn voor het wroksprookje.

Algemeen: scheepskamp, noch koningen, noch goden

Drie algemene reconstructies helpen om de complexiteit van het verhaal te verminderen: ten eerste is er de vervanging van een omwald scheepskamp door een omwalde stad, ten tweede worden de Griekse helden gereduceerd van koningen die veel volk leiden, tot individuele helden met een specifieke rol, en ten derde worden alle goden geweerd, behalve Zeus.

²⁶⁹Voorbeelden: het duel met Hektor: Ilias VII 109, Menelaos beschermt het lijk van Patroklos: Ilias XVII 1, Aias stuurt Menelaos naar Antilochos: Ilias XVII 652. ²⁷⁰Odyssee XXIV 78-79.

²⁷¹Voorbeelden: Antilochos wist nog niets van Patroklos' dood: Ilias XVII 378, Menelaos moet Antilochos naar Achilles zenden: Ilias XVII 653, Antilochos komt aan bij Achilles: Ilias XVIII 2. ²⁷²Hansen (2002) heeft zulke internationale verhalen systematisch onderzocht. Toch glipten de Delta-sprookjes door de mazen van het net, omdat ze in ongeletterde gemeenschappen de ronde deden.

Wat de wal om het Griekse scheepskamp betreft, kunnen we niet om het feit heen dat zulke wallen in gebruik waren in een heel uitgestrekt gebied ten noorden van Griekenland, gedurende een zeer lange periode. Het lijkt dan ook bijna uitgesloten dat de gevechtspassages in de *Ilias* geen invloed hebben ondergaan van de verhalen uit dat gebied. Een omweld scheepskamp is een ongezien fenomeen en is ook niet terug te vinden in de regio rond Troje. Waarschijnlijk is dat ook de reden waarom de barden Poseidon en Apollo laten samenwerken om de wal na de oorlog volledig te laten wegspoelen door de rivieren nabij Troje. Zo blijft het archeologische plaatje in orde.

Wat de rol van koning van de Griekse helden betreft, moeten we bekenen dat die de logica van een vereenvoudigd sprookje bemoeilijken. Wanneer Eurypylos de andere Grieken oproept om Aias te steunen, of wanneer Achilles zich afvraagt of hij Aias' wapenrusting kan gebruiken, staat de rol van koning over een deel van het leger in de weg. In plaats van leiding te geven aan hun leger, interageren de helden direct met elkaar en staan ze er vaak helemaal alleen voor in de strijd. De rol van koning voor elke held van naam stamt van de Mykeense Alpha-traditie (vertelkenmerk A3), terwijl er in de verhalende Delta-traditie maar plaats is voor twee koningen.

Wat de rol van de goden betreft, blijkt uit de reconstructie dat één god volstaat. Aangezien Zeus duidelijk verbonden is met de verhalende Delta-traditie, is de keuze gemakkelijk gemaakt. Andere goden, zoals Apollo als de god van de weggestuurde priester en Thetis als zeegodin, stammen vooral van de Aeolische Gamma-traditie. De goden van de oorlog, zoals Eris, Ares, en Iris in de Europese Beta-traditie, kunnen ook gemakkelijk worden weggelaten uit de verhalende Delta-sprookjes.

Reconstructies specifiek voor het wroksprookje

Een opvallend verschil tussen de *Ilias* en de reconstructie is dat Achilles in de *Ilias* sympathieker uitvalt dan in de reconstructie. In de *Ilias* ontnemt Agamemnon namelijk het meisje van Achilles om het voor zichzelf te houden. Het is Agamemnon die, volgens de ziener Kalchas, zijn meisje Chryseïs moet afstaan aan haar vader Chryses. Mogelijk is deze variant ontstaan omdat Achilles zodanig populair was bij de toehoorders van de Delta-barden, dat ze het onredelijke gescheld liever uit de mond van Agamemnon hoorden komen. Toch is slechts een gedeelte van de scheldpartijen bij Agamemnon ondergebracht in de *Ilias*. In de reconstructie is alle gescheld overgedragen naar een persoon, namelijk Achilles. Dat maakt het begrijpelijker dat Agamemnon klaagt over het taalgebruik van Achilles (*Ilias* I 291).

Achilles neemt in de *Ilias* ook het initiatief om Kalchas te raadplegen, en het is ook Achilles die Kalchas garandeert dat niemand de ziener kwaad zal doen. Dat levert extra bewijsmateriaal dat de rol van Achilles in de *Ilias* inderdaad is verwisseld met die van Agamemnon op sommige plaatsen waar Achilles niet wrokkend neerzit.

In de *Ilias* wordt de wrok van Achilles door de verwisseling nog onredelijker, omdat het ontnomen meisje Briseïs zich in de *Ilias* onder de door Achilles geweigerde verzoeningsgeschenken van Agamemnon bevindt. Voor die weigering is wel een verklaring: Achilles weet namelijk dat hij zal sterven als hij ten strijde trekt. Bovendien voelt Achilles zich gekrenkt en wil hij excuses van Agamemnon. Toch hoeft de logica in de reconstructie niet onder te doen voor die in de *Ilias*.

Een ander opvallend verschil tussen de *Ilias* en de reconstructie is dat Achilles zijn nieuwe wapenrusting in de *Ilias* krijgt van zijn goddelijke moeder Thetis, die ze heeft laten smeden door de vuurgod Hephaistos. Dat gegeven past veel beter in de Aeolische Gamma-traditie,²⁷³ waarin de held Memnon, de zoon van de godin Eos, ook met een wapenrusting van Hephaistos pronkt.²⁷⁴ Daarom is als oplossing voorgesteld dat Agamemnon ook een wapenrusting aan Achilles belooft.

Het tempo van de reconstructie ligt ook hoger dan in de *Ilias*. Achilles en Patroklos sterven in de reconstructie op dezelfde dag, waarop de Grieken en de Trojanen ononderbroken strijden. Een eerste hint die in het voordeel spreekt van die logica is dat Achilles in de *Ilias* weigert te eten voordat hij Patroklos heeft gewroken.²⁷⁵ Een tweede hint is de nadruk die er tijdens de vergadering binnen het scheepskamp wordt gelegd op degenen die niet meestrijden. Dat zijn de gewonden, zoals Diomedes en Odysseus, leunend op hun speren, maar ook zij die tijdens de strijd altijd in het scheepskamp blijven: de stuurlieden, de hofmeesters, en de uitdelers van spijzen.²⁷⁶ Dit wijst opnieuw op een logica waarbij de strijd nog aan de gang is, wat indruist tegen de feiten in onze *Ilias*.

Tenslotte is er het verschil dat Patroklos in de reconstructie vanaf het begin meevecht, terwijl hij in de *Ilias*, net als alle andere Myrmidonen, werkloos neerzit. Dat Patroklos niet meevecht en uiteindelijk smeekt om een wapenrusting om daarin zelf ten strijde te trekken, past desalniettemin goed bij zijn naam Patroklos, wat “roem voor de vader” betekent. De typische scène van de roem voor de vader stamt uit de Europese Beta-traditie.²⁷⁷ Ze gaat

²⁷³Blondé 2020, p. 120. ²⁷⁴Evelyn-White 1995, Aithiopis. ²⁷⁵*Ilias* XIX 199-214. ²⁷⁶*Ilias* XIX 42-50. ²⁷⁷Blondé 2019, p. 108-112.

over een zoon die smeekt om voor het eerst ten strijde te mogen trekken in de wapenrusting van zijn vader. Dat Patroklos de gewonde Eurypylos verzorgt,²⁷⁸ past ook goed bij die rol van de jonge zoon die al oud genoeg is om verzorger te kunnen zijn, maar nog te jong is voor de strijd. Toch lijkt het thema van de roem voor de vader nog beter te passen in het sprookje over het mededogen van Achilles. Om teveel overlap te vermijden, is er dus voor gekozen om van Patroklos een volwassen strijder te maken die meevecht. Dat is trouwens de manier waarop Nestor Patroklos naar Achilles zendt in de Ilias: als een boezemvriend die ouder is dan Achilles, en dus wijzer.²⁷⁹

Dit kan volstaan als bespreking van het wroksprookje. Dezelfde werkwijze is toegepast in het volgende hoofdstuk, dat gaat over de roof van Helena door Paris.

²⁷⁸Ilias XI 836-848 en Ilias XV 390-394. ²⁷⁹Ilias XI 784-788.

Hoofdstuk 4

De roof van Helena

Is de wrok van Achilles de samenvatting van de Ilias, dan kan het volgende verhaal over de roof van Helena¹ worden beschouwd als de samenvatting van de Trojaanse cyclus. Die bevat ook de verhalen die voor en na de Ilias plaatsvinden, maar waarvan er slechts korte fragmenten, samenvattingen en commentaren bewaard zijn. Niettemin bevat de Ilias voldoende stof om verborgen rollen, thema's en motieven te herbergen over sleutelfiguren als Diomedes, Paris, Odysseus, Agamemnon en Menelaos.

Sprookje 2: De roof van Helena (een reconstructie)

Een man kwam opgewonden aangelopen naar de burcht van de Grieken. Het was Menelaos, één van de strijders van Agamemnon, die met zijn mooie vrouw Helena even verderop buiten de burcht woonde. Thrasymedes, de jongeling die wacht hield voor de poort, bracht hem tot bij Agamemnon.² Menelaos nam het woord en sprak: “Agamemnon, machtige vorst van de Grieken, nu moet je je strijder bijstaan, als je tenminste denkt dat ik van enig nut ben in de strijd, waarin wij strijders keer op keer ons leven wagen om het Griekse volk in bescherming te nemen. De Trojaan Paris, de zoon van koning Priamos, kwam naar mijn huis in mijn afwezigheid en hij roofde mijn vrouw, Helena. Ook kostbare bezittingen stal hij uit mijn huis.³ Twee andere Trojanen, Polydamas en Deïphobos, vergezelden hem en voerden Helena weg. Nu bevindt ze zich binnen de wallen van de Trojaanse burcht.”⁴

¹Gumpert (2001) onderzoekt het verhaal van de ontvoering van Helena en zijn nasleep. ²Inleidende reconstructie. ³Evelyn-White 1995, Kypria: Menelaos is de broer van Agamemnon en woont in Sparta. ⁴Reconstructie.

Zwaar zuchtte Agamemnon.⁵ Hij richtte zijn blik ten hemel en sprak: “Vader Zeus, almachtige, opnieuw belast je mijn gemoed met drukkende zorgen.⁶ Eerst beloofde je een duurzame vrede tussen de Grieken en de Trojanen, maar na deze roekeloze daad van Paris komen de vredesverdragen weer in het gedrang.” Dan stond hij op en ging samen met Menelaos naar de kamer van Nestor, zijn oudste zoon, om raad te vragen. Bedachtzaam sprak deze:⁷ “Het beste wat we kunnen doen is om Odysseus, de gewijde heraut, met Menelaos mee te sturen naar de burcht van de Trojanen. Zij moeten de verdragen respecteren en Helena aan Menelaos teruggeven.⁸”

Het drietal ging op weg naar Odysseus en Agamemnon sprak: “Odysseus, gewijde heraut, vervul je heilige taak en ga met Menelaos naar de Trojanen met de scepter in de hand.⁹ Paris, de zoon van Priamos, heeft het vredesverdrag tussen de Grieken en de Trojanen verbroken en hij heeft Helena geroofd, de mooie vrouw van Menelaos.¹⁰ Ga als bode van Zeus en eis Helena terug, samen met de bezittingen die Paris roofde.”¹¹

In de burcht van de Trojanen heerste opgewondenheid. Het nieuws dat Paris een Griekse vrouw had geroofd, verspreidde zich onder alle Trojanen. Ze maakten zich zorgen dat de Griekse strijders zich zouden verzamelen om een oorlog tegen de Trojanen te beginnen. Iedereen sprak schande over Paris.¹² Koning Priamos liet alle Trojanen verzamelen om te overleggen over de toestand.¹³

Ondertussen nam Paris Antimachos terzijde. Die laatste had een gladde tong en kon steeds veel indruk maken tijdens de raad waarin de oudsten en de edelsten samenkwamen. Paris beloofde hem veel goud als hij op de raad zou pleiten om Helena niet terug te geven aan de Grieken.¹⁴

Net toen alle Trojanen bijeen waren in het huis van Priamos, meldden Odysseus en Menelaos zich aan bij de wachter voor de poort. Die bracht hen naar het huis van Priamos, waar alle Trojanen bijeen zaten. Zo stonden de twee Grieken daar, alleen en ongewapend, voor een bijeenkomst van vele vijanden.¹⁵ Odysseus was de kleinste van de twee, maar de meest eerwaardige. Hij hield zijn scepter omhoog en zijn ogen op de grond gericht. Zo stond hij

⁵Ilias IX 16. ⁶Ilias II 419-420. ⁷Reconstructie volgens Evelyn-White 1995, Kypria, en Ilias X 25-54. ⁸Ilias III 205-211: Antenor verwijst naar de komst van Menelaos en Odysseus binnen de wallen van Troje. Van verdragen is op dat ogenblik nog geen sprake. ⁹Reconstructie volgens Ilias III 205-206. ¹⁰Ilias VII 348-353: Antenor verwijst naar het verdrag gemaakt voor het duel tussen Menelaos en Paris, volgens hetwelke Helena moet worden teruggegeven. ¹¹Reconstructie volgens Ilias III 205-206. ¹²Ilias III 154-160: De Trojanen staan hier al op de wallen en het leger van de Grieken in het veld. ¹³Ilias VII 345-346. ¹⁴Ilias XI 123-125: Dit wordt verteld in een nevenvertelling bij een gedode strijder. ¹⁵Reconstructie volgens Ilias III 205-206.

een tijdlang stil. Maar zodra hij het woord nam, kwamen de woorden hem vloeiend over de lippen.¹⁶ “Gegroet Priamos, gegroet Trojanen, ik breng jullie een boodschap in naam van de Grieken. Heb respect voor de verdragen die de Grieken en de Trojanen sloten met Zeus als getuige. Paris heeft Helena, de vrouw van Menelaos, geroofd en hij bracht haar hierheen. Ook kostbare bezittingen stal hij uit hun huis. De Grieken eisen de onmiddellijke teruggave van Helena en de gestolen bezittingen.”¹⁷

Na deze woorden viel een lange stilte in de zaal. Koning Priamos stond op om zich terug te trekken samen met de edelsten van de Trojanen. In een aparte vergaderzaal sprak Paris als eerste:¹⁸ “Ik weiger Helena af te staan, kort en goed. Ik heb haar gekozen als mijn vrouw, voortaan hoort ze bij mij.”¹⁹ Eerst viel een stilte in de zaal, maar dan sprak ook Antimachos, die door Paris was omgekocht: “Luister naar mijn woord, edele Trojanen. Wij hoeven niet te dansen naar de pijpen van de Grieken. Deze kwestie zal ons alleen maar last bezorgen zolang Menelaos leeft en verlangt naar de mooie Helena, die nu bij Paris hoort. Odysseus, de gewijde heraut, hem laten we terugkeren, maar ik stel voor om Menelaos te doden nu hij hier ongewapend is verschenen in de burcht van de Trojanen.”²⁰

De Trojanen juichten dit woord toe, maar de rechtschapen Antenor kon deze laffe daad verhinderen: “Antimachos, hoe kwam zo’n woord je over de lippen. Wij zijn gebonden door heilige verdragen met de Grieken. Ook Menelaos heeft recht op bescherming nu hij binnen onze burcht is gekomen als gezant.”²¹

Priamos ontbond de vergadering en deelde het woord van Paris mee aan Menelaos en Odysseus.²² Ze keerden met lege handen terug naar de burcht van de Grieken. Menelaos werd niet gedood, maar zijn vrouw kreeg hij niet terug.²³

Agamemnon was woedend toen hij alles vernam. Hij riep de edelsten en de voornaamsten van de Griekse strijders samen in een vergadering. Nestor en Idomeneus waren er, Philoktetes, Aias, Eurypylos en Thoas. Ook Menelaos zelf was erbij. Agamemnon sprak bezorgd: “Vrienden, edelen en dappersten van de Griekse strijders, geef raad. Paris, de zoon van Priamos,

¹⁶Ilias III 209-223: Antenor vertelt hierover. ¹⁷Reconstructie volgens Ilias III 205-206.

¹⁸Reconstructie volgens Ilias VII 345-346. ¹⁹Ilias VII 355-362: Paris spreekt deze woorden tijdens een pauze in de strijd. ²⁰Ilias XI 138-142: Dit wordt verteld in een nevenvertelling bij een gedode strijder. ²¹Ilias VII 347-353: Over het doden van Menelaos is hier geen sprake. Antenor heeft het over het verdrag in verband met Helena. ²²Ilias VII 366-375: De heraut Idaïos zal de woorden van Paris aan de Grieken meedelen tijdens een pauze in de strijd. ²³Reconstructie.

heeft Helena geroofd, de vrouw van Menelaos, en vele van zijn bezittingen erbij. We stuurden Odysseus en Menelaos als gezanten naar de Trojanen om Helena terug te eisen, maar ze keerden met lege handen terug. De Trojanen hebben geweigerd om Helena en de bezittingen terug te geven. De eden en de verdragen die de Grieken en de Trojanen maakten, met Zeus als getuige, hebben ze geschonden.”²⁴

Daarop sprak Nestor als eerste: “Agamemnon, roemrijke koning, laten we niet onze tijd verpraten. Stel de taak niet langer uit die Zeus ons oplegt. Komaan, laat mij met Odysseus een rondgang maken en al het krijgsvolk hier verzamelen,²⁵ zodat we vandaag nog de Trojanen kunnen aanvallen en hun burcht verwoesten.”²⁶

De overige Grieken juichten dit voorstel toe. Samen met Nestor ging Agamemnon naar Odysseus en sprak: “Odysseus, gewijde heraut,²⁷ vervul nu nogmaals je heilige taak en ga rond bij de Griekse strijders met de scepter in de hand. Gebied hen allen naar de burcht te komen, gereed voor de strijd. Aan de oorlogstaak zal je ook zelf niet ontsnappen, Odysseus, want ook jij behoort je ditmaal op het slagveld te bewijzen.”²⁸

Zo sprak Agamemnon en samen met Nestor ging Odysseus op weg. De scepter van de Grieken hield hij bij zich, het familiestuk dat al vele generaties werd doorgegeven van vader op zoon.²⁹ Eén voor één bezocht Odysseus de Griekse strijders en hij maande hen aan om zich te melden in de burcht, zoals Agamemnon had verzocht.³⁰

Eén van de Griekse strijders, Palamedes, trachtte aan zijn taak als strijder te ontsnappen. Hij was al niet meer de jongste, maar zijn zoon, Teleander, was nog niet tot de volwassenheid gerijpt om de taak van de vader over te nemen. Palamedes deed zich voor als een waanzinnige door te balken als een ezel, zodat hij ongeschikt zou worden verklaard voor de strijd. Daarop sprak Odysseus fel: “Palamedes, geëerde Griekse strijder, moge ik niet langer de gewijde heraut van de Grieken heten te zijn, als ik uit dit huis geen strijder zal afvaardigen naar de Griekse burcht. Als jij ongeschikt bent om te strijden, dan vaardig ik Teleander af, je zoon.” Zo sprak Odysseus en al snel was Palamedes terug bij zijn zinnen.³¹

²⁴Reconstructie. ²⁵Evelyn-White 1995, Kypria, en Ilias II 433-440: Nestor stelt voor om samen met de voornaamste strijders een rondgang te maken. ²⁶Ilias II 413-414: Agamemnon bidt tot Zeus om nog diezelfde dag Troje te verwoesten. ²⁷Ilias II 278-280: Odysseus stond met de scepter in de hand naast Athene, die de gedaante aannam van een heraut. ²⁸Reconstructie volgens Evelyn-White 1995, Kypria. ²⁹Ilias II 186: Odysseus maakt zijn rondgang door het scheepskamp alleen. ³⁰Ilias II 187-206: Odysseus maant de strijders aan niet weg te varen in hun schepen. ³¹Evelyn-White 1995, Kypria: Het is Odysseus die zich waanzinnig voordeed, maar zich aansluit na de suggestie van Palamedes om Telemachos af te vaardigen.

Weldra verdrongen zich alle Griekse strijders in de burcht, onder het toezien van Agamemnon. Allen gingen ze zitten en bleven ze afwach- tend op hun plaatsen, behalve een zekere Thersites. Hij was een boer die buiten de wallen van de burcht woonde. Nog nooit had hij uitgeblonken door heldendaden in de strijd. Hij had kromme benen en liep mank. Nu stond hij recht en hij richtte zich tot de leider van de Grieken:³² “Agamemnon, wat heb je nu weer te klagen of te begeren? Vol van brons en goud is de Griekse burcht, vele mooie vrouwen daarin, die wij strijders je laten kiezen telkens als we een vijandelijk bolwerk hebben verwoest. Of ontbreekt het je nog aan goud, of aan een jonge vrouw om in je armen te slapen?”³³ Met het krijgsvolk je in het harnas te steken, daarvoor mis je de durf. Zeker, heel wat plezieriger is het in de sterke burcht te blijven en je krijgsvolk in het veld te zenden.³⁴ Nu durf ik er heel wat op verwedden dat je de Trojanen wilt aanvallen, al zijn die ons veruit de baas in de strijd, jij roekeloze.³⁵ Ik blijf hier niet langer, ik keer terug naar mijn huis.³⁶ Het sterke Troje nemen wij nooit.”³⁷

Zo schimpte Thersites op Agamemnon, maar eer hij het wist, stond Odysseus naast hem en hij sloeg hem met zijn staf op de rug. Kermend van de pijn dook Thersites ineen. De heraut van de Grieken sprak dreigend: “Verdwijen onder mijn ogen, laffe hond, en knoop dit goed in je oren: als je nog eenmaal een voet binnenzet in de burcht van de Grieken, hak ik je het hoofd van de romp, zowaar ik Odysseus heet.”³⁸ Jou hebben we voortaan niet meer nodig in ons midden. Voor de strijd kan jij toch niet dienen, laffe mankepoot.”³⁹

Daarop joeg hij Thersites de burcht uit onder luid bijval van de overige Grieken.⁴⁰ Toen het gelach en het rumoer was verstomd, stond Agamemnon op met de scepter in de hand, zichtbaar voor allen. Zuchtend sprak hij: “Grieken, trouwe strijders, jullie die gehoorzamen aan deze scepter, luister naar mijn woorden. Zeus stort mij tot mijn verdriet in eindeloze twisten en ruzies.⁴¹ Telkens verzwaart hij de drukkende last van mijn zorgen.⁴² De Trojanen hebben de vrede geschonden die er heerste tot nu. Paris roofde Helena, de vrouw van Menelaos, en daarbij stal hij vele kostbaarheden. Hij heeft geweigerd haar weer af te staan op ons verzoek. Nu heb ik besloten in overleg met de edelsten van de Grieken om het krijgsvolk te verzamelen en ten strijde

³²Ilias II 211-224: Thersites is geen boer. ³³Ilias II 225-233. ³⁴Ilias I 225-229: Achilles zegt dit tot Agamemnon. ³⁵Reconstructie. ³⁶Ilias II 236. ³⁷Ilias IX 417-419. ³⁸Ilias II 244-264: Odysseus dreigt slechts om Thersites naakt uit de vergadering te jagen indien hij nogmaals zo scheldt.

³⁹Reconstructie. De Grieken konden van het Trojaanse strand niet naar huis worden gezonden. ⁴⁰Ilias II 270-271: Thersites krijgt slechts een pijnlijke slag op de rug met de gouden staf van Odysseus.

⁴¹Ilias II 375-376. ⁴²Ilias II 419-420.

te trekken tegen de verderfelijke Trojanen.⁴³ Dat de zon niet ondergaat voor wij de Trojaanse mannen hebben gedood en hun burcht hebben verwoest.”⁴⁴

Alle Grieken juichten dit woord van Agamemnon luidkeels toe. Net wou Nestor overgaan tot het regelen van de plechtigheden en de voorbereidingen voor de strijd, toen Diomedes aankwam in de burcht. Hij woonde een eind verder weg dan de overige Griekse strijders. Odysseus en Nestor waren niet zelf naar hem toegegaan, maar ze hadden Phoinix naar hem gestuurd, de oude strijdleraar, om Diomedes in de burcht te ontbieden. Pas nu kwam hij aan en sprak hij luidop voor allen: “Agamemnon, wie is nu van jouw leiderschap gediend? Het gaat toch niet op om mij te laat uit te nodigen en allerlei zaken te regelen in mijn afwezigheid.⁴⁵ Altijd stel je je vertrouwen in dezelfde kring van strijders.⁴⁶ Ben ik dan misschien niet van tel omdat ik een jongeling ben en nog onervaren in de strijd?⁴⁷ Of hou je me voor een lafaard die zich graag ver houdt van het slagveld?”⁴⁸

Toornig gaf Agamemnon ten antwoord: “Diomedes, aan jou ben ik nog weinig dankbaarheid verschuldigd. Nooit heb je de vijand geweed of dappere daden begaan in de strijd. Als je niet kan wachten om het slagveld te betreden, des te beter, want we trekken vandaag nog ten strijde tegen de Trojanen. Voeg je nu maar bij de overige strijders en laat de voorbereidingen over aan de ervaren strijders.”⁴⁹

De krijgsraad werd hervat en Nestor nam het woord: “Grieken, al lang gaan we gebukt onder de roekeloze daden van de Trojanen. Nu is het ogenblik aangebroken om aan hun heerschappij een einde te brengen.⁵⁰ Ik verklaar dat de machtige Zeus ons de belofte gaf op de zege, met een bliksem-schicht van rechts.⁵¹ Ik sprak in de vergadering met de edelen: ‘Agamemnon, roemrijke koning, laten we niet onze tijd verpraten. Stel de taak niet langer uit die Zeus ons oplegt. Komaan, laat mij met de heraut een rondgang maken en al het krijgsvolk hier verzamelen.’⁵² Maar voordat we de strijd ontketenen, zullen we Kalchas hier ontbieden, de vogelwichelaar, om nog een duidelijk teken van Zeus te ontvangen.”⁵³

Kalchas trad in de kring van de edelen en openbaarde de wil van Zeus, maar niet luidop, zodat alleen Agamemnon en zijn vertrouwelingen het hoorden. Lang bleven ze praten onder elkaar nadat Kalchas had gesproken.⁵⁴ Dan nam Agamemnon opnieuw het woord en sprak tot allen: “Vrienden, de

⁴³Reconstructie. De krijgssituatie is in de Ilias al duidelijk voor de Griekse strijders. ⁴⁴Ilias II 413-414.

⁴⁵Evelyn-White 1995, Kypria: Achilles maakt zich kwaad op Agamemnon omdat hij te laat was uitgenodigd voor de strijd. ⁴⁶Ilias IV 283-291. ⁴⁷Ilias XIV 110-112. ⁴⁸Ilias IV 370-372. ⁴⁹Reconstructie volgens Ilias IV 365-371. ⁵⁰Reconstructie. ⁵¹Ilias II 350-353. ⁵²Ilias II 433-440. ⁵³Reconstructie volgens Ilias II 320-324. ⁵⁴Reconstructie.

grote Zeus heeft mij in wrede verblinding verstrikt, de hardvochtige. Eerst beloofde hij mij het bolwerk van de Trojanen te verwoesten. Maar nu blijkt dit alles bedrog te zijn en hij spoort mij aan om mij roemloos terug te trekken. Het is ons niet bestemd om de Trojanen te overwinnen. Ik raad jullie allen aan om terug huiswaarts te keren, want deze dag zal ons geen roem brengen.”⁵⁵

Vele krijgers waren opgelucht bij het horen van deze woorden. Ze ontsnapten wonderwel aan de levensgevaarlijke strijd. Allen stonden ze op en keerden terug huiswaarts.⁵⁶ Maar de bedoelingen van Agamemnon lagen anders. Slechts om hun geestkracht te beproeven, had hij deze woorden gesproken. Odysseus mengde zich onder het vertrekkende krijgsvolk met de scepter in de hand.⁵⁷ “Keert allen terug naar de burcht, Agamemnon heeft deze woorden niet in ernst gesproken. Nu stelt hij het leger op de proef, maar weldra zal hij het straffen.⁵⁸ Niemand weet hoe de zaken hier zullen lopen, of wij Grieken terug zullen keren met eer of met schande.”⁵⁹ Zo sprak hij onder de dappersten, maar tegen de angstigen, die het eerst waren opgestaan voer hij uit met schimpende woorden: “Zwakkelingen en lafaards, geen Griekse strijders meer, bende vrouwen.⁶⁰ Voor de oorlog deugen jullie niet, in het gevecht noch in de raad.⁶¹ Jullie kunnen we wel missen.” Zo herstelde hij gezag en orde. Weldra had hij alle dappere strijders terug verzameld binnen de wallen.⁶²

Nestor nam nu opnieuw het woord: “Agamemnon, neem een onwrikbaar besluit en geef maar dezen prijs aan de ondergang die buiten de anderen om terugkeren naar huis. Bereiken zullen zij niets!⁶³ Laat niemand terugkeren voor Troje is verwoest en de Trojanen gedood, en voor hij wraak heeft genomen voor Helena’s angsten en zuchten.⁶⁴ Laat, Agamemnon, elke strijder bij jou komen en laat hem een dure eed zweren voor jou en de edelen van de Grieken, dat hij niet versaagt in de strijd voor het bolwerk van de Trojanen is verwoest.⁶⁵ Dan zal je weten wie van het krijgsvolk laf is, en wie dapper.”⁶⁶

Eén voor één knielden de strijders voor Agamemnon en ze zwoeren de plechtige eed. Zorgvuldig onthield Agamemnon wie zich had aangemeld en hij nam zich voor om hen nog meer te eren in de toekomst.⁶⁷ Daarna brachten de Grieken de offerplaats in gereedheid. Ze plengden wijn aan Zeus en ze

⁵⁵Ilias II 109-141, Ilias IX 16-28; West (1997, p. 207-208) merkt de parallel op tussen deze test van het leger (de *Diapaira*) met het boek Rechters in het Oude Testament (7.2-3). Kelly (2014, p. 32-34) voert aan dat het onduidelijk is welke tekst ouder is: de Ilias of het boek Rechters. ⁵⁶Ilias II 151-154. ⁵⁷Ilias II 185-187. ⁵⁸Ilias II 190-193. ⁵⁹Ilias II 252-253. ⁶⁰Ilias II 235: Thersites zegt dit, niet Odysseus. ⁶¹Ilias II 202. ⁶²Ilias II 207-208. ⁶³Ilias II 343-347. ⁶⁴Ilias II 354-356. ⁶⁵Reconstructie. ⁶⁶Ilias II 365-366. ⁶⁷Reconstructie.

slachtten een vette os.⁶⁸ De edelen van de Grieken schaarden zich rondom de os. Ze hielden gerstekorrels in de hand en baden stil tot Zeus dat ze de Trojanen mochten overwinnen.⁶⁹

Tijdens dit bedrijf schoot plots een slang onder het altaar uit in een plataan omhoog. Op de hoogste tak zat een vogel en de slang verorberde het beestje in één grote hap. Kalchas verklaarde dadelijk het goddelijke teken en zei: “Zeus in zijn wijsheid toonde ons dit machtige teken. Zoals deze slang de vogel verslond, zo zullen wij spoedig ook de burcht van de Trojanen ten val brengen.” De Grieken juichten luid omwille van dit voorspoedige teken van Zeus.⁷⁰

Vuren werden ontstoken om een groot feestmaal te bereiden. De strijders gingen aan de maaltijd en ze deden zich te goed aan het vlees en de wijn.⁷¹ Ze spraken bluffende woorden tot elkaar: “Vandaag vecht ik in de voorste gelederen en ik verwerf eeuwige roem. In de strijd durf ik het op te nemen tegen tien, ja zelfs honderd Trojanen.”⁷²

Na de maaltijd maakten de Grieken zich klaar voor de strijd. De speren werden gescherpt, de schilden in gereedheid gebracht, de paarden gevoederd en de strijdwagens werden langs alle kanten onderzocht.⁷³ Nestor nam het woord en richtte zich tot Agamemnon: “Verdeel, Agamemnon, de mannen volgens afkomst,⁷⁴ en ga de rijen langs en bemoedig eenieder.”⁷⁵

De strijders werden opgesteld in linies⁷⁶ en Agamemnon ging de troepen langs. Nergens ontdekte hij een spoor van loomheid, noch van angst, noch van onwil om te vechten, want alle strijders waren belust op oorlog en roem.⁷⁷ Over Nestor, de oudste en aanzienlijkste strijder, sprak hij lovend: “Nestor, ik wenste dat ik tien strijders had als jij. Dan bukte zich weldra de burcht van Priamos onder de kracht van onze handen.”⁷⁸ Maar toen hij kwam bij Odysseus en Diomedes, sprak hij schimpend: “Wel waren jullie beiden de eersten om aan te schuiven aan de feestmaaltijd.⁷⁹ Maar nu aarzelen jullie en wachten jullie op anderen.⁸⁰ Het is jullie plicht om in de voorste linie te staan om als eerste de strijd aan te binden.”⁸¹

Bij het aanvangen van de opmars naar Troje sprak Agamemnon een gebed tot Zeus: “Verheven, machtige Zeus, gij god van de donkere wolken,

⁶⁸Ilias II 400-403. ⁶⁹Ilias II 404-414. ⁷⁰Ilias II 305-334: Odysseus brengt dit voorval in herinnering, dat bij het begin van de expeditie tegen Troje in Aulis plaatsvond. De slang verslond de acht jongen van de vogel, en de vogel als negende, wat negen jaren van vruchteloze strijd voorspelde. In het tiende jaar zou Troje vallen. ⁷¹Ilias II 398-399. ⁷²Ilias VIII 229-234: Zulke woorden spraken de Grieken volgens Agamemnon in Lemnos, op weg naar Troje. ⁷³Ilias II 381-384. ⁷⁴Ilias II 362. ⁷⁵Ilias IV 231. ⁷⁶Ilias IV 222. ⁷⁷Ilias IV 223-225. ⁷⁸Ilias II 372-374. ⁷⁹Ilias IV 343-346. ⁸⁰Ilias IV 340, Ilias IV 371. ⁸¹Ilias IV 341-342.

die in de hemel woont, geef dat de zon niet ondergaat en de duisternis niet opkomt, voordat het zwartgeblakerde dak van Priamos' huis is neergeworpen ter aarde en de deuren zijn vernield door het verzengende vuur.”⁸² Zo bad hij. Maar nog waren de Grieken maar enkele stappen onderweg, toen Philoktetes trapte op een adder. Die krulde zich en beet hem in de voet. Uitgeteld voor de strijd moest Philoktetes achterblijven in de ziekenboeg.⁸³ Machaon, de geneesheer, verzorgde zijn wond.

De Grieken vetrokken zonder Philoktetes naar Troje. De vrouwen en de oude mannen bleven achter bij de poort van de burcht om hen uit te wuiven. Maar allen hadden ze schrik dat de Grieken een nederlaag zouden lijden, nu Philoktetes door een slang in de voet was gebeten – een onheilspellend voor-teken.⁸⁴

Al gauw waren de Trojanen, die wachtposten hadden uitgezet,⁸⁵ op de hoogte van de komst van de Grieken. Ze wapenden zich en stelden zich op in het gelid voor de gracht en de wallen van de burcht.⁸⁶ Toen de Grieken tot vlakbij waren genaderd trad Nestor voor het gelid en hield de Griekse strijders terug.⁸⁷ Alleen Menelaos kwam naar voren en hij sprak met luide stem, hoorbaar voor alle Grieken en Trojanen: “Luister nu naar mij, want ik werd het meest van allen door leed getroffen. Ik wil niet dat de Grieken en Trojanen vechten omwille van de vete tussen Paris en mij, die Paris begon. Laat één van ons beiden sterven in een onderling duel, maar jullie anderen, verzoen jullie met elkaar. Breng lammeren hierheen voor Zeus, en breng koning Priamos zelf hier, opdat hij zelf het verdrag sluit en niemand de eden van Zeus in overmoed schendt.”⁸⁸

Hektor was verheugd toen hij deze woorden hoorde.⁸⁹ Want hij zag Paris graag dood ter aarde zinken als daarmee de oorlog werd beëindigd.⁹⁰ Maar Paris kon hij nergens bespeuren, ook geen van de andere Trojanen zag hem staan.⁹¹ Hektor maande iedereen aan om geduldig te wachten tot Paris was gevonden.⁹² Zelf ging hij de burcht binnen om hem te zoeken.⁹³

Al die tijd was Paris in zijn huis, liggend op bed met Helena in zijn armen. Verwijtend sprak Helena tot hem: “Ga toch naar het slagveld en daag

⁸²Ilias II 412-415. ⁸³Evelyn-White 1995, Kypria: Philoktetes blijft achter in Lemnos, op weg naar Troje. ⁸⁴Reconstructie. De Grieken lieten Philoktetes achter omdat zijn wond zo hard stonk. Volgens een voorspelling van Helenos zou Troje niet ten val komen zonder de boog van Herakles, die in het bezit was van Philoktetes. Daarop haalden de Grieken Philoktetes terug. ⁸⁵Ilias II 791-792. ⁸⁶Ilias XI 47-50: De Grieken stellen zich op voor de gracht en de wallen rond het scheepskamp. ⁸⁷Ilias III 81-83. ⁸⁸Ilias III 96-107. ⁸⁹Ilias III 76, Ilias III 111. ⁹⁰Ilias III 38-40. ⁹¹Ilias III 450-454: Paris wordt onvindbaar tijdens zijn duel met Menelaos, niet ervoor. ⁹²Reconstructie. ⁹³Ilias VI 86.

Menelaos, mijn echtgenoot, uit tot de strijd. Jij, die je beroemt in kracht van hand en speer zijn meerdere te zijn. Ach, ik wens dat je spoedig overwonnen bent en gedood.”⁹⁴

Toen kwam Hektor binnen en hij sprak boos tot Paris: “Jij lijkt wel krankzinnig dat je hier thuis op bed ligt terwijl het krijgsvolk in het veld staat omwille van jou. Wapen je onmiddellijk en kom naar buiten.”⁹⁵ Tot Helena sprak hij zachte woorden: “Ga naar de wallen van de stad; vanaf daar kan je toekijken hoe er om jou gevochten wordt.⁹⁶ Ach, jij bent voor mij niet schuldig,⁹⁷ maar wel Paris. Zeus deed hem opgroeien tot een grote ramp voor Troje, voor koning Priamos en zijn zoons. Als ik hem mocht zien sterven, zou mijn hart misschien zijn bittere zorgen kunnen vergeten.”⁹⁸

Zo sprak Hektor en terwijl Paris zich wapende,⁹⁹ begaf Helena zich naar de wallen van de burcht.¹⁰⁰ Daarop stonden de Trojaanse vrouwen en oude mannen, die niet meer geschikt waren voor de strijd.¹⁰¹ Ze praatten allen door elkaar. Toen Helena dichterbij kwam en ze haar zagen, spraken ze fluisterend tot elkaar:¹⁰² “Geen wonder dat om zo een mooie vrouw alle krijgers in het veld staan. En toch, al is zij nog zo mooi, ’t was beter dat zij teruggegeven werd aan de Grieken en niet tot onheil blijft voor ons en onze kinderen.”¹⁰³

Zo spraken ze. Maar Priamos verhief zijn stem en nodigde haar vriendelijk uit.¹⁰⁴ “Helena, edele vrouw, kom hier naast mij staan om het duel gade te slaan tussen Paris en Menelaos, dat om jou wordt gestreden. Ach, waren de zaken toch anders gegaan. Maar noem mij eens de naam van die eerwaardige man, zo edel en groot, die gaat langs de rijen van de Grieken en overal orders geeft.”¹⁰⁵

De mooie Helena gaf hem ten antwoord: “Priamos, eerbiedwaardige vader van de Trojanen, jij bent mij van groot gezag.¹⁰⁶ De overige Trojanen zijn mij gehaat en ik kwijn hier weg in tranen, maar wat jij mij vraagt en wilt weten, zal ik je zeggen.¹⁰⁷ Die man is Nestor, de oudste zoon van Agamemnon, een goede lansvechter die steeds de leiding neemt op het slagveld.”¹⁰⁸

Priamos keek naar hem met bewondering en sprak:¹⁰⁹ “Over hem heb ik vaak horen roemen door de Trojanen. Hij is de dapperste strijder van de Grieken en moet voor niemand onderdoen in het duel. Maar noem mij ook

⁹⁴Ilias III 428-433: Onmiddellijk na deze woorden verandert Helena van gedachte en ontraadt ze Paris te strijden. ⁹⁵Ilias VI 325-331. ⁹⁶Ilias III 136-138: Iris maant Helena aan tot deze actie, terwijl Hektor in het veld staat. ⁹⁷Ilias III 164: Koning Priamos verklaart dat Helena onschuldig is. ⁹⁸Ilias VI 282-285. ⁹⁹Ilias VI 340, Ilias VI 503-505. ¹⁰⁰Ilias III 142-145. ¹⁰¹Ilias III 150. ¹⁰²Ilias III 154-155. ¹⁰³Ilias III 156-160. ¹⁰⁴Ilias III 161. ¹⁰⁵Ilias III 162-167. ¹⁰⁶Ilias III 172. ¹⁰⁷Ilias III 177. ¹⁰⁸Reconstructie. Die man is Agamemnon. ¹⁰⁹Ilias III 181.

die daar, die daar staat in het voorste gelid. Hij is groter dan de anderen in de rij¹¹⁰ en ook breder van borst en van schouders.¹¹¹ Zo'n sterke man heb ik nooit eerder gezien."

"Die man is Diomedes." zo antwoordde Helena, "Hij is nog jong en nooit eerder vocht hij mee op het slagveld. Of hij ook dapper is in de strijd, zal nog moeten blijken."¹¹²

Zo was het gesprek tussen Priamos en Helena. Daarna maakte Priamos zich gereed om de plechtigheden te regelen voor het duel. Hij besteeg een sierlijke wagen die door paarden werd getrokken. Een menner leidde het span buiten de poort.¹¹³ Achter Priamos volgden Paris en Hektor.

Paris sidderde wanneer hij Menelaos zag, tegen wie hij weldra in het strijdperk zou treden.¹¹⁴ Nestor trad Priamos tegemoet om de plechtige eed te zweren. Hij liet de herauten de offerdieren brengen, Odysseus voor de Grieken en Idaios voor de Trojanen. Ze mengden wijn in een vat en ze wisten de handen van Nestor en Priamos met water. Toen trok Nestor zijn mes en sneed van de koppen der lammeren enkele haren die hij aan Priamos gaf. Hij hief zijn handen ten hemel en bad, hoorbaar voor allen:¹¹⁵ "Vader Zeus, machtige god, aanhoor mij. Ik spreek in de naam van Agamemnon, onze vorst en ik neem deze herauten als getuigen, want zij zijn uw boden. Bescherm dit heilige verdrag: als Paris Menelaos doodt, mag hij Helena houden en al haar bezittingen. Als Menelaos Paris doodt moeten de Trojanen Helena teruggeven en al haar bezittingen en aan de Grieken vergelding betalen, die een herinnering blijft voor het nageslacht. Als Priamos en Priamos' zonen na Paris' dood de vergelding niet willen betalen, dan blijven wij hier om daarvoor te strijden, tot we de burcht van de Trojanen hebben verwoest."¹¹⁶ Na dit gebed sneed hij de strot van de lammeren door en de herauten plengden wijn op de aarde.¹¹⁷

En zo bad ieder van de Trojanen en de Grieken: "Roemrijke, machtige Zeus! Wie van beide partijen het eerst het verdrag overtreedt, moge hun hersenen vloeien over de aarde zoals deze wijn, van hen en hun kinderen en mogen hun vrouwen worden geroofd door vreemden." Zo was hun gebed, maar Zeus bracht dit niet in vervulling voor hen.¹¹⁸

Odysseus en Idaios bakenden het strijdperk af.¹¹⁹ Daarbinnen moesten Menelaos en Paris blijven, tot één van beide de dood had gevonden. Toen de

¹¹⁰Reconstructie. ¹¹¹Ilias III 194. ¹¹²Reconstructie. De tweede man waar Priamos naar vraagt is Odysseus. ¹¹³Ilias III 250-263. ¹¹⁴Reconstructie. ¹¹⁵Ilias III 267-275: Agamemnon verzorgt de plechtigheden, niet Nestor. Odysseus staat wel op, maar herauten brengen de offerdieren samen.

¹¹⁶Ilias III 276-291: Agamemnon spreekt hier zelf. ¹¹⁷Ilias III 292-295. ¹¹⁸Ilias III 296-302. ¹¹⁹Ilias III 314-315: Odysseus en Hektor bakenden het strijdperk af.

twee strijders zich achter de linies hadden gewapend, traden ze met grimmige blik in het strijdperk onder de bewonderende blikken van alle Grieken en Trojanen.¹²⁰ Paris wierp als eerste zijn speer en hij trof het ronde schild van Menelaos. De bronzen punt drong er niet doorheen, maar boog krom in het harde schild.¹²¹ Daarop zag Menelaos zijn kans en hij wierp zijn speer met een forse zwaai midden in het schild van Paris. De zware speer stootte er dwars door en scheurde het pantser langs zijn zijde, maar Paris ontweek de donkere dood.¹²² Menelaos trok zijn zwaard en sprong toe op Paris, die verslagen op de grond zat. Hoog uithalend gaf hij een slag op de helm, maar het zwaard versplinterde in drie, vier stukken.¹²³ Dan zou Menelaos hem met de blote hand hebben gewurgd¹²⁴ als Paris niet was rechtgesprongen en op de vlucht was geslagen. Hij verliet het strijdperk tussen de beide legers en dook binnen de linies van de Trojanen.¹²⁵

Honend sprak Nestor: “Trojanen, luister naar mij. De overwinning is stellig door Menelaos behaald. Lever Helena uit en al haar bezittingen en betaal de vergelding, die een herinnering blijft voor het nageslacht.” Zo sprak Nestor en alle Grieken juichten hem toe.¹²⁶

Daarmee zouden de Grieken grote roem hebben behaald met een overwinning op de Trojanen, als Paris geen laffe daad had begaan. Verscholen in de rijen van de Trojaanse strijders spande hij zijn boog en hij loerde naar Menelaos. Luid gonsde de pees toen hij de pijl liet vliegen, zoekend naar zijn doel.¹²⁷ Hij trof Menelaos met een schampschot in de dij. Een grote stroom bloed vloeide op de aarde.¹²⁸ Nestor huiverde bij het zien van het bloed en ook Menelaos zelf huiverde.¹²⁹ Odysseus ging onmiddellijk op zoek naar Machaon, de geneesheer van de Grieken, die net toekwam na Philoktetes te hebben verzorgd. Die kon de wond nog tijdig afbinden zodat het bloeden gestelpt werd.¹³⁰

Nestor stelde de Grieken op in het gelid. Vertoorned riep hij, hoorbaar voor allen: “Dappere Grieken, wreek deze roekeloze daad. Niet ijdel is een verdragseed, het bloed van de lammeren, de plengoffers van zuivere wijn, de beloften waarop wij vertrouwden. Zeus zal de straf voor de Trojanen

¹²⁰Ilias III 340-342. ¹²¹Ilias III 346-349. ¹²²Ilias III 355-360. ¹²³Ilias III 361-363. ¹²⁴Ilias III 371: Menelaos sleurt Paris aan de helm weg, waardoor die bijna wordt gewurgd door de kinriem.

¹²⁵Reconstructie. Volgens Ilias III 380-382 hult Aphrodite Paris in een nevel en brengt ze hem binnen de wallen van Troje. ¹²⁶Ilias III 456-461: Agamemnon zegt dit. ¹²⁷Ilias IV 112-126: Pandaros schiet, niet Paris. ¹²⁸Ilias IV 138-140. ¹²⁹Ilias IV 148-150: Agamemnon huivert, niet Nestor. ¹³⁰Ilias IV 193-219.

voltrekken en zij zullen zwaar boeten met hun eigen bloed, met het bloed van hun vrouwen en kinderen.”¹³¹

Een luid rumoer steeg ten hemel. De beide legers raakten slaags onder de toezierende ogen van de Trojaanse vrouwen en de oude mannen op de wallen.¹³² Er was gejuich en gejammer, van zij die doodden en van zij die stierven. Veel bloed stroomde op de aarde.¹³³

Zo duurde de strijd tussen de Grieken en de Trojanen een kwart van een dag. Alle Grieken streden dapper, maar van Diomedes kon men niet zeggen met wie hij samenstreed, met de Grieken of de Trojanen. Want zo heldhaftig stormde hij over Pheriklos, Pedaios, Antiphos, Laodokos, en ook Hippothoös. Alle Trojanen die hem zagen, beefden van schrik.¹³⁴

Toen Paris hem door de vlakte zag razen achter de verwarde vijand, verschool hij zich terstond achter de eik, die op een boogscheut verwijderd stond van de poort van Troje. Hij lag op de loer en wanneer Diomedes voorbij kwam, schoot hij een pijl vanuit zijn schuilhoek¹³⁵ met zijn vermaarde boog. Hij raakte Diomedes in de gewelfde pantserplaat aan de rechterschouder, de scherpe pijl vloog dwars door het brons en het pantser werd met bloed bevlekt. Luid jubelde Paris over hem:¹³⁶ “Val aan, dappere Trojanen. Getroffen is de grootste held der Grieken. Niet lang zal hij mijn krachtig pijlschot overleven.”¹³⁷

Maar de pijl had Diomedes niet gedood. Hij trok hem zelf met de hand uit de schouder¹³⁸ en sprak onbevreesd:¹³⁹ “Paris, laffe zwetser, gemist heb je, je hebt mij niet geraakt.¹⁴⁰ Je hebt slechts mijn schouder geschramd en je praalt zonder reden. Ik tel het niet, alsof ik geraakt was door een vrouw of een onnozele knaap.”¹⁴¹ Zo hoonde Diomedes en hij ging verder met het doden van de Trojanen.

Dan brak het ogenblik aan dat de Trojanen de bovenhand kregen. Niet langer werden ze samengedreven voor de wallen en de gracht rond de Trojaanse stad, maar ze verjoegen de Grieken in de vlakte. De Trojaanse vrouwen die toekeken, verheugden zich. Hektor spoorde de Trojaanse strijders aan om zich te reppen in de achtervolging van de Grieken. Maar Paris kon hij nergens bespeuren. Hij verliet de rijen van de strijders en hij vond Paris, nog steeds verscholen achter de eik. Hektor trad op hem toe en sprak verwijtend: “Paris, onheilsbrenger, een weerloze vrouw ontvoeren kan je wel, maar in de

¹³¹Ilias IV 158-162: Agamemnon spreekt deze woorden tot Menelaos en stelt daarna de Grieken op in het gelid. ¹³²Reconstructie. ¹³³Ilias IV 450-451. ¹³⁴Reconstructie. ¹³⁵Ilias IV 106-108: Pandaros ligt op de loer en schiet. ¹³⁶Ilias V 95-101: Pandaros raakt Diomedes. ¹³⁷Ilias V 102-104: Pandaros beroemt zich hier. ¹³⁸Ilias V 112. ¹³⁹Ilias V 286, Ilias XI 384. ¹⁴⁰Ilias V 287. ¹⁴¹Ilias XI 388-390.

strijd van man tegen man kijk je werkloos toe.¹⁴² Waar blijf je toch met je vermaarde boog en je gevederde pijlen?¹⁴³ Het pijnigt mijn hart, als ik moet horen, dat de Trojanen schande spreken over jou, om wie wij allen moeten lijden.”¹⁴⁴ Hem antwoordde Paris: “Hektor, nu beschuldig je een onschuldige. Mag ik misschien ook eens uitrusten van de oorlog? Niet als lafaard bracht mijn moeder mij ter wereld.¹⁴⁵ Al twee Grieken raakte ik met een pijl, Diomedes en Menelaos. Van die beiden deed ik het bloed vloeien. Menelaos stelde ik buiten gevecht, maar van Diomedes vermeerde ik slechts de strijdlust.”¹⁴⁶

Na dit gesprek haastten Hektor en Paris zich terug naar het strijdgevoel.¹⁴⁷ De Trojanen konden niet oprukken tot ver in de vlakte, want de Grieken streden veel te hevig. Grote stofwolken rezen ten hemel onder het gewoel van de voeten in de aarde. Gekreun weerklonk en gejuich, en het geluid van brons op brons.

Zo zouden ze gestreden hebben tot allen tot de laatste man van uitputting ter aarde waren gestort, als niet de dag had plaatsgemaakt voor de nacht.¹⁴⁸ De herauten kwamen tussenbeide¹⁴⁹ en de strijders verzamelden om terug te keren naar hun bolwerk. De vrouwen van de Grieken en de Trojanen waren opgelucht toen ze de strijders behouden zagen terugkeren naar de burcht.

Wanneer alle Grieken bijeenzaten aan de maaltijd, sprak Agamemnon met verwijtende woorden:¹⁵⁰ “Ach Grieken, ik dacht dat jullie betere strijders waren.¹⁵¹ Hadden jullie niet beloofd om de burcht van de Trojanen te verwoesten voor de duisternis opkwam. Ik wil dat jullie allen een voorbeeld nemen aan Nestor, dan zal de strijd snel beslecht zijn. Diomedes, jij bent de jongste, gedraag je toch eens als een strijder met meer ervaring, die voor niemand onderdoet in dapperheid.”¹⁵²

Ondertussen vond ook bij de Trojanen een vergadering plaats in het huis van Priamos. De bijeenkomst was onrustig en heftig. De rechtschapen Antenor begon aldus: “Trojanen, luister naar mij, ik zal jullie zeggen wat mijn hart mij ingeeft. Laten wij Helena en de gestolen bezittingen aan de Grieken teruggeven. Onze strijd is de breuk van een heilig verdrag. Daarvan komt nooit iets goeds!”¹⁵³

Na dit woord stond Paris op en hij gaf ten antwoord: “Antenor, wat je daar zegt, dat staat mij niet aan. Je kan toch zeker iets anders bedenken,

¹⁴²Reconstructie. ¹⁴³Ilias V 171: Aeneas zegt dit tot Pandaros. ¹⁴⁴Ilias VI 523-525. ¹⁴⁵Ilias XIII 774-777. ¹⁴⁶Ilias V 206-208: Pandaros zegt dit tot Aeneas. ¹⁴⁷Ilias VII 1-2. ¹⁴⁸Reconstructie. ¹⁴⁹Ilias VII 274-275. ¹⁵⁰Reconstructie. ¹⁵¹Ilias VIII 229. ¹⁵²Reconstructie. In Ilias IX 31-36 refereert Diomedes naar zo een verwijt. ¹⁵³Ilias VII 345-353.

beter dan dit. Als je dit waarlijk in ernst verkondigt, dan heeft Zeus je zelf van je verstand beroofd. Maar ik zal mijn antwoord aan de Trojanen laten horen: Helena geef ik niet terug; zij is nu mijn vrouw. De kostbaarheden die ik uit haar huis hierheen bracht, die wil ik geven en nog andere dingen daarbij uit mijn eigen bezit.”¹⁵⁴ Daarop nam Priamos het woord, de koning van de Trojanen, en hij sprak op het welzijn van allen bedacht: “Trojanen, luister nu naar mij. Neem het avondmaal in de stad, zoals je gewoon bent. Maar vergeet de wacht niet en blijf allen waakzaam. Laat bij het opgaan van de zon Idaios, de heraut, naar het bolwerk van de Grieken gaan om hen het woord van Paris mee te delen. Bovendien moet hij hen voorstellen of zij de strijd willen staken, totdat wij de lijken hebben verbrand. Daarna zullen wij de strijd weer hervatten tot Zeus aan één van beide partijen de zege schenkt.”¹⁵⁵ Zo was zijn raad en allen volgden die op.

Vroeg in de ochtend ging Idaios naar de burcht van de Grieken. Hij vond hen allen bijeen in een vergadering in het huis van Agamemnon. Hij trad binnen en sprak met heldere stem: “Agamemnon en jullie overige Grieken! Priamos en de andere edele Trojanen, droegen mij op jullie deze boodschap te brengen van Paris: al de kostbaarheden die hij stal uit het huis van Menelaos, die wil hij teruggeven en nog andere dingen daarbij uit zijn bezit. Maar Helena wil hij niet afstaan, hoezeer ook de Trojanen hem hiertoe hebben aangespoord. Ook kreeg ik de opdracht jullie het voorstel te doen of jullie bereid zijn om de gruwelijke strijd te staken, totdat wij de lijken hebben verbrand. Daarna beginnen we de strijd opnieuw, tot Zeus aan één van de beide partijen de zege schenkt.”¹⁵⁶

Op dit woord volgde een langdurige stilte, totdat uiteindelijk de jonge Diomedes de stilte verbrak: “Laat niemand aanvaarden Paris’ bezit noch Helena zelf. Ook een onnozele kan begrijpen dat de Trojanen in de strikken van het verderf zijn gesnoerd.”¹⁵⁷

Alle Grieken juichten dit woord van Diomedes luid schreeuwend toe en koning Agamemnon sprak tot de heraut: “Idaios, je hebt zelf het antwoord van de Grieken vernomen. Ik stem daarmee in. En wat de doden betreft - ik misgun hen niet de verbranding. Dus een verdrag, waarvan Zeus getuige mag zijn.” En bij dit woord hief hij de scepter onhoog tot Zeus.¹⁵⁸

Spoedig waren de Grieken en de Trojanen in de weer, sommigen om de doden te halen, anderen om hout te verzamelen.¹⁵⁹ De zon stond al hoog aan de hemel toen de strijd opnieuw werd aangevat. In het midden van de

¹⁵⁴Ilias VII 355-364. ¹⁵⁵Ilias VII 366-378. ¹⁵⁶Ilias VII 379-397. ¹⁵⁷Ilias VII 398-402: Diomedes wordt hier niet jong genoemd. ¹⁵⁸Ilias VII 403-412. ¹⁵⁹Ilias VII 417-420.

vlakke troffen de legers elkaar. Nog niet was hun strijdlust verminderd, noch voor de Trojanen, noch voor de Grieken. Uit het zicht van de wallen van de burchten ontaardde de strijd, het was een vreselijk schouwspel. Zolang de zon in haar hoogste baan bewoog, zolang troffen de wapens van beide partijen doel en sneuvelde het krijgsvolk. Maar toen de zon aan haar terugtocht begon,¹⁶⁰ schonk Zeus de zege aan de Trojanen. Hij liet een luide donderslag weerklinken en zond een bliksemstraal naar het leger van de Grieken. Toen ontzong hun de moed om weerstand te bieden. Ze keerden om en sloegen op de vlucht. Nestor alleen hield stand, de oudste en aanzienlijkste strijder van de Grieken.¹⁶¹ Daar zou hij het leven hebben verloren, overmand door een overmacht, als niet de jonge Diomedes het scherp had bemerkt. Met een schelle stem vermaande hij Odysseus, die met de anderen op de vlucht sloeg:¹⁶² “Odysseus, waarom heb je de rug gewend en vlucht je als een lafaard? Zorg maar dat niemand je een lans in de rug werpt. Blijf en laten wij samen Nestor bijstaan om de Trojanen op te houden.”¹⁶³ Maar Odysseus luisterde niet en snelde verder naar de burcht van de Grieken.¹⁶⁴

Diomedes stelde zich op naast Nestor, zij aan zij hielden ze stand. De rijen van de Trojanen drongen naar voren en omsingelden hen, hun eigen verderf insluitend.¹⁶⁵ Want Diomedes sprong toe op de vijand en hij sloeg Deïopites een wond in de schouder. Daarna doodde hij Phegeus en Phaistos. Maar slechts kort was de vreugde van het dappere tweetal, want Zeus schonk de zege liever aan de Trojanen. Met donderende slag wierp hij een flitsende bliksem voor de voeten van Nestor en Diomedes.¹⁶⁶ De Trojanen drongen naar voor en weldra kwam het tweetal in de verdrukking. Het meest van al werden ze door Hektor belaagd, die als een woedende tekeer ging. Nestor keerde zich om en sprak tot Diomedes: “Neem toch de vlucht, Diomedes. Zie je dan niet dat Zeus de Trojanen bijstaat. Nu geeft hij de zege aan Hektor, later weer aan ons, als hij wil. De wil van Zeus dwarsbomen, dat kan geen mens.”¹⁶⁷

De dappere Diomedes antwoordde: “Ja, dat is alles waar, maar toch grieft het mij diep in het hart. Hektor zal zich éénmaal beroemen te midden van de Trojanen: ‘Diomedes is voor mij gevlucht naar de burcht van de Grieken.’ Zo zal hij snoeven.”¹⁶⁸ “Ach Diomedes,” zo antwoordde Nestor, “hoe kan je dat nu zeggen! Al noemt Hektor je zwak en een lafaard, hij zal toch geen geloof vinden bij de vrouwen van de Trojaanse strijders, van wie jij de

¹⁶⁰Reconstructie. ¹⁶¹Ilias VIII 66-80. ¹⁶²Ilias VIII 90-92. ¹⁶³Ilias VIII 93-96. ¹⁶⁴Ilias VIII 97-98.

¹⁶⁵Ilias XI 412-413. ¹⁶⁶Ilias VIII 133-134. ¹⁶⁷Ilias VIII 139-144. ¹⁶⁸Ilias VIII 145-150.

mannen in het stof hebt doen bijten.¹⁶⁹ We zijn hier ver verwijderd van de wallen. Geen van de Trojaanse vrouwen kan ons zien.”¹⁷⁰

En zonder meer sloeg hij op de vlucht, Diomedes volgde hem. De Trojanen en Hektor zonden onder een luid geschreeuw een leedverwekkende hagel van speren en pijlen hen na. Triomferend riep Hektor: “Diomedes, de Grieken eerden jou met een plaats aan de dis, met vlees en volle bekers wijn. Nu is het uit met de eer, je bent niet meer waard dan een vrouw! Vlucht, laffe pop!”¹⁷¹

Zo werden de Grieken opgejaagd naar hun burcht, waar ze bescherming zochten tussen de stevige wallen. Een warrelige menigte verdrong zich voor de poort tussen de diepe grachten.¹⁷² Agamemnon keek toe vanaf de wal, naast de poort. Met de scepter¹⁷³ in de hand schreeuwde hij tot de Grieken: “Schande over jullie, Grieken, laf is jullie hart! Wat is er geworden van jullie snoevende woorden, toen jullie beweerden de beste strijders te zijn? Toen jullie je te goed deden aan het vlees en aan de wijn blufte één ieder dat hij het kon opnemen tegen honderd, ja zelfs tweehonderd Trojanen.”¹⁷⁴ Na deze woorden hervonden de Grieken nieuwe moed. Ze stormden dapper op de Trojanen af, opnieuw door strijdlust beziel. Toen kon niemand zich beroemen eerder dan Diomedes zich te hebben omgewend en zich over de gracht te hebben gestort in de grimmige strijd.¹⁷⁵

In het zicht van hun vrouwen en koning Agamemnon streden de Grieken dapper, maar ze konden de Trojanen niet verjagen. Tot de avond streden ze voor de wallen en de gracht van hun burcht. Dan liet Zeus opnieuw een donderslag weerklinken en hij zond een bliksemflits naar de stad van de Grieken. Een ontstellende vrees greep de Grieken en met knikkende knieën vluchtten ze binnen de wallen van de burcht.¹⁷⁶

Hektor belegde een vergadering in de open vlakte. In de kring van de Trojanen sprak hij: “Luister naar mij, Trojanen. We omsingelen de burcht van de Grieken en we keren niet terug naar onze stad. Zorg dat geen van de Grieken, geen van de vrouwen kan ontsnappen naar naburige steden.¹⁷⁷ Maar laten we nu gevolg geven aan de donkere nacht en het avondmaal bereiden. Haal vlug runderen en schapen uit de stad en breng wijn en brood en sprokkel veel hout, opdat we veel vuren branden de gehele nacht tot aan de dageraad. Idaios, de heraut aan Zeus geliefd, moet rondzeggen in de stad, dat de knapen nog bloeiend van jeugd en de oude mannen met grijze slapen wacht moeten

¹⁶⁹Ilias VIII 151-156. ¹⁷⁰Reconstructie. ¹⁷¹Ilias VIII 160-164. ¹⁷²Ilias VIII 213-215. ¹⁷³Ilias VIII 221: Vanaf Odysseus' schip, met een purperen mantel in de hand. ¹⁷⁴Ilias VIII 228-233. ¹⁷⁵Ilias VIII 251-255. ¹⁷⁶Reconstructie volgens Ilias VIII 73-77. ¹⁷⁷Reconstructie volgens Ilias VIII 497-516.

houden rondom de stad op de wallen. En laat de vrouwen ieder in hun huis een groot vuur ontsteken. Een strenge wacht moet er zijn. Morgenvroeg ontketenen we een felle strijd om de stad van de Grieken. Dan zal ik weten of Diomedes, die snode vechtjas, mij zal verjagen naar onze eigen stadswallen, of ik hem dood en van zijn wapenrusting beroof.”¹⁷⁸

Zo brachten de Trojanen alles in gereedheid. Maar de Grieken waren in de geweldige greep van de angst.¹⁷⁹ Bezorgd liep Agamemnon heen en weer, de tranen liepen hem over de wangen. Zwaar zuchtend sprak hij in de vergadering: “Grieken hier allen verzameld, de grote Zeus heeft mij in zware verblinding verstrikt. Eens beloofde hij met een bliksemschicht van rechts, dat ik de overwinning zou behalen op de Trojanen en hun vesting ten val zou brengen. Maar nu spoort hij mij aan om mij roemloos over te geven na veel volk te hebben verloren. Zo schijnt hij in zijn almacht te hebben besloten.”¹⁸⁰

Dit woord deed allen verstommen en bezorgd zaten ze lange tijd stilzwijgend bijeen. Uiteindelijk nam Diomedes het woord: “Agamemnon, jou allereerst en jouw dwaasheid wil ik bestrijden, wat geoorloofd is in de krijgsraad, dus word niet toornig. Je hebt mij te midden van de Grieken lafheid verweten, zeggend dat ik te kort schoot in oorlog en weerkracht. Dat hebben alle Grieken gehoord, jonge en oude. Maar aan jou schonk Zeus twee tegenstrijdige dingen: wel gaf hij je de koningsscepter, maar moed gaf hij je niet en moed is het hoogste gezag. Rampzalige, waarom denk je dat de Grieken onkrijgshaftig zijn en laf? Als dan je hart verlangt je over te geven, doe dat dan. Maar ik vecht net zo lang tot ik het einde van Troje heb aanschouwd.”¹⁸¹

Alle Grieken juichten dit woord van Diomedes bewonderend toe. Dan stond Nestor op en sprak: “Diomedes, groot is jouw kracht in de strijd en in de raad overtreft je allen die van je leeftijd zijn, maar ik, die zoveel ouder ben dan jij, zal alle regelingen treffen voor de avond en de nacht. Agamemnon, neem de leiding voor het aanrichten van de maaltijd voor alle strijders met vlees en wijn. Daarna moeten de wachtposten opgesteld worden overal langs de gracht en de wallen. Die taak draag ik op aan de jongeren.”¹⁸²

De Grieken troffen alle voorbereidingen voor de nacht. Ze genoten van de maaltijd en de wachtposten werden opgesteld.¹⁸³ Na de maaltijd gingen ze allen slapen, moe van de strijd.¹⁸⁴

Vroeg in de ochtend wapenden zich de beide legers om de strijd opnieuw aan te vatten.¹⁸⁵ Odysseus en Diomedes stonden vol ongeduld te wachten om als eerste door de poort en over de gracht te stormen. Met een hels ge-

¹⁷⁸Ilias VIII 502-534: Van Idaios is geen sprake, wel van onbenoemde herauten. ¹⁷⁹Ilias IX 1-2.

¹⁸⁰Ilias IX 13-22. ¹⁸¹Ilias IX 29-49. ¹⁸²Ilias IX 50-71. ¹⁸³Ilias IX 79-90. ¹⁸⁴Ilias IX 712-713.

¹⁸⁵Samenvatting van Ilias XI 1-66.

schreeuw stortten de Grieken zich op de vijand. Stofwolken rezen ten hemel, er klonk geroep en getier van zij¹⁸⁶ die doodden en van zij die stierven.¹⁸⁷ De Grieken waren de eersten die de bovenhand haalden in de strijd.¹⁸⁸ Ze verjoegen de Trojanen van de wallen naar de vlakte. Odysseus doodde Molion¹⁸⁹ en Hippodamas,¹⁹⁰ Diomedes doodde Thymbraios¹⁹¹, Adrastos, en Amphios.¹⁹² De Grieken hoopten al om alle Trojanen op te jagen tot de burcht van de Trojanen, telkens dodend de laatste man. Maar toen de beide kampen halverwege de vlakte waren gekomen, ter hoogte van de grafheuvel van koning Ilos,¹⁹³ keerde Zeus in zijn almacht de kansen.¹⁹⁴ De Trojanen keerden zich allen om en boden heftig weerwerk.

Hektor ging als een razende tekeer. Hij versloeg Asaios en Opites, Dolops, Opheltios en ook Aisymnos. Geen van de Grieken kon hem tegenhouden. Toen dreigde voor hen de ondergang en zou onherstelbaar leed zijn geschied, als niet Odysseus Diomedes had toegeroepen: “Diomedes, wat is er met ons, dat wij onze stoere kracht zijn vergeten? Kom toch hier naast mij staan, mijn vriend. Een schande zou het zijn als Hektor onze stad neemt.”¹⁹⁵

Terstond sprak Diomedes: “Zeer zeker. Maar die geweldige Hektor komt nu recht op ons af. Laten we stand houden en ons verweren.” Tegelijk met een opzwaai hief hij zijn lans en slingerde hem. Hij miste niet, maar hij trof hem in de punt van de helm. Het brons ketste af en drong niet door de huid. Hektor zwijmelde en hij vluchtte achteruit, in de drom van het Trojaanse gelid. De sterke Diomedes riep hem na: “Nu weer ben je ontsnapt aan de dood, hond. Dicht is het verderf je genaderd. Wij ontmoeten elkander wel later en dan maak ik je stellig af.”¹⁹⁶

Zo hoonde Diomedes, en hij ging verder met het doden van de Trojanen. Maar Paris richtte zijn boog op Diomedes; hij stond verscholen achter de grafheuvel, die eens door het Griekse volk was opgeworpen ter ere van koning Atreus. Vandaar spande hij zijn boog en schoot, niet vergeefs ontvlood de pijl aan zijn hand want hij trof Diomedes in de hielpees van de rechtervoet. De pijl ging er dwars doorheen en bleef steken in de aarde. Jubelend sprong Paris op vanuit zijn schuilplaats en sprak vol trots: “Je bent getroffen, niet vergeefs vloog mijn wapen. Och, mocht ik je hebben geraakt in de buik en je hebben gedood. Dan zouden de Trojanen herademen uit hun benauwenis.”¹⁹⁷

Onbevreesd sprak Diomedes: “Laffe Paris, voetjesschieter, hou toch op met pralen. Als je mij in de open strijd met je wapens bestookt had, dan

¹⁸⁶Reconstructie. ¹⁸⁷Ilias XI 83. ¹⁸⁸Ilias XI 90. ¹⁸⁹Ilias XI 321-322. ¹⁹⁰Ilias XI 335. ¹⁹¹Ilias XI 320. ¹⁹²Ilias XI 329-334, Ilias II 830-831. ¹⁹³Reconstructie. ¹⁹⁴Ilias XI 336-337: Zeus brengt de strijd in evenwicht. ¹⁹⁵Ilias XI 299-315: Het zou een schande zijn als Hektor de schepen neemt. ¹⁹⁶Ilias XI 346-365. ¹⁹⁷Ilias XI 367-383.

zouden je boog en je pijlen niet baten. Nu heb je de pees van mijn voet geschamd, ocharme. Stomp zijn de wapens van een nietswaardige lafaard. Dan zijn die van mij wel anders. Scherp is mijn speer, ook al raakt ze maar vluchtig. Ze brengt onmiddellijk dood aan mijn vijand.” Zo sprak hij. Odysseus kwam naar hem en trok de pijl uit zijn voet. Een felle pijn kwelde Diomedes. Hij keerde terug naar de stad van de Grieken,¹⁹⁸ voor hem was het vechten voorbij. Sthenelos bracht hem tot bij Machaon, de dokter van de Grieken.¹⁹⁹ Nu stond Odysseus er alleen voor, geen van de Grieken bleef bij hem, ze waren allen in de greep van de angstige vlucht. Verbitterd sprak hij tot zichzelf: “Wee mij, wat moet van mij worden, nu Zeus de andere Grieken doet vluchten? Rampzalig, als ik meevlucht uit angst voor een overmacht. Maar waartoe overweegt mijn hart deze dingen? Ik weet toch dat alleen lafaards de oorlog ontvluchten. Wie uitblinkt in de strijd houdt krachtig stand, of hij anderen wondt of wordt gewond.”²⁰⁰

Terwijl hij dit in zichzelf overdacht, verdrongen de Trojanen zich rondom hem. Wel verweerde Odysseus zich dapper, want hij doodde twee Trojanen ter plekke, Thoön en Ennomos.²⁰¹ Maar dan kwam Hektor opnieuw aanzetten vanuit het dichte gedrang en hij slingerde zijn speer naar Odysseus. Het brons boorde zich door het ronde schild en door het borstharnas en scheurde hem de huid van de ribben.²⁰² Dan zou de bloedende Odysseus zijn afgemaakt door een overmacht van Trojanen, als niet Aias en Menelaos zich hadden omgewend om hem bij te staan. Aias hield de Trojanen op terwijl Menelaos Odysseus bij de arm naar de stad van de Grieken leidde.²⁰³

Toch konden de Trojanen niet onmiddellijk alle Grieken verdrijven. Een harde kern van dappere en ervaren strijders hield nog stand rondom Nestor, de leider van het krijgsvolk. Idomeneus en Eurypylos stonden er, Aias en Thoas. Onwrikbaar hielden ze voet bij stuk.²⁰⁴ Maar dan maakte Paris een eind aan de heldhaftige strijd van Nestor, door hem in de rechterschouder te treffen met een driepuntige pijl. Vrees beving de moedige Grieken, dat Nestor zou sterven en de krijgskans zou omslaan. Terstond sprak Idomeneus: “Nestor, keer terug binnen de stad van de Grieken. Laat je verzorgen door Machaon, de geneesheer, om de pijl uit de wonde te snijden en er zachte kruiden over te strooien.”²⁰⁵ Ondertussen houden wij stand voor de poort.”

¹⁹⁸Ilias XI 384-400: Diomedes keert terug naar de schepen. ¹⁹⁹Reconstructie volgens Ilias XI 399-400. ²⁰⁰Ilias XI 401-410. ²⁰¹Ilias XI 411-422. ²⁰²Ilias XI 435-437: Niet Hektor maar Sokos scheurt Odysseus de huid van de ribben. ²⁰³Ilias XI 461-488: Menelaos leidt Odysseus uit het gedrang naar zijn wagen. ²⁰⁴Reconstructie volgens Ilias XI 489-501. Thoas wordt hier niet vermeld. ²⁰⁵Ilias XI 505-515: Paris schiet de arts Machaon in de schouder, die wordt weggeleid door Nestor.

Zo kwam ook Nestor in de ziekenboeg terecht. Samen met Philoktetes, Diomedes, en Odysseus werd hij verzorgd door Machaon. Buiten de wallen hield een kleine groep van Grieken stand rondom Idomeneus, maar niet lang konden ze het nog uithouden, want de meeste Grieken waren gevlucht binnen de wallen. Agamemnon was ten einde raad. Toen hij zag dat ook Nestor in de ziekenboeg neerzat, verloor hij de moed.²⁰⁶ Bedroefd sprak hij: “Nestor, waarom heb ook jij de verderende strijd verlaten. Ach, zo zal het woord van Hektor in vervulling komen, die ooit sprak te midden van alle Trojanen, dat hij onze stad zou platbranden en de Grieken zou doden. Dat waren zijn woorden en nu wordt alles volbracht.”²⁰⁷ Nestor antwoordde bedrukt: “Ja, zover is het gekomen. Zelfs Zeus, de machtige dondergod, zou dit niet meer ongedaan kunnen maken. Laten we samen bedenken hoe het verder moet, als denken tenminste nog zin heeft. Om ons in de strijd te werpen, ontraad ik. Voor een gewonde is het ondoenlijk te vechten.”²⁰⁸

Agamemnon beaamt: “Nu zal dit wel behagen aan de oppermachtige Zeus. Zo goed ik wist, dat hij eens de Grieken genadig beschermde, zo goed weet ik, dat hij nu de Trojanen roem schenkt en onze kracht en handen heeft verlamd. Komaan, laten we allen doen wat ik aanraad.”²⁰⁹ We vragen de Griekse vrouwen om alle kostbaarheden te verzamelen en samen te brengen in het heiligdom voor het marktplein.²¹⁰ Dan wachten we de nacht af, of misschien de Trojanen de stijd onderbreken.²¹¹ Daarna vluchtten we allen met onze mooiste kostbaarheden naar één van de naburige steden, waarmee we in vrede leven.²¹² Het is geen schande de ondergang te ontvluchten, ook niet in de nacht. Beter door vlucht het verderf te ontgaan dan te worden gegrepen.”²¹³

Maar dan sprak Odysseus fel: “Agamemnon, hoe kwam zulk een woord je over de lippen! Rampzalige, ik wenste dat je de koning was van een ander leger, een leger van lafaards, niet koning over ons, aan wie Zeus het lot heeft gegeven om vanaf onze jeugd tot de ouderdom toe menige moeizame strijd te doorstaan, totdat wij ieder de ondergang vinden. Wil je zo de mooie stad van de Grieken verlaten, die aan ons allen zo bemind is? Als wij nu alles in gereedheid brengen om te vluchten, dan houden de Grieken de strijd niet langer vol. Ze zullen de ogen achterwaarts richten en versagen in het gevecht. Zulk een schade brengt jouw raad, onze opperste leider.”²¹⁴

²⁰⁶Reconstructie. Agamemnon is intussen ook gewond geraakt aan de arm. ²⁰⁷Ilias XIV 41-48.

²⁰⁸Ilias XIV 52-63. ²⁰⁹Ilias XIV 69-74. ²¹⁰Reconstructie volgens Ilias VI 269-272. Agamemnon stelt voor om een eerste rij schepen in zee voor anker te leggen. ²¹¹Ilias XIV 78. ²¹²Reconstructie. Agamemnon stelt voor om te vluchten per schip. ²¹³Ilias XIV 80-81. ²¹⁴Ilias XIV 82-102: Wil je zo Troje verlaten, waarvoor wij ons zoveel leed hebben getroost?

Er viel een lange stilte onder alle aanwezigen. Dan sprak Agamemnon uiteindelijk: “Met je vewijt heb je mij pijnlijk getroffen, Odysseus.²¹⁵ Maar ik slaag er maar niet in de Grieken over te halen om zich teweer te stellen tegen de Trojanen.²¹⁶ Mocht er iemand zijn, jong of oud, die mij raad kon geven in deze hopeloze situatie.” Toen klonk in hun midden de stem van de dappere Diomedes: “Die man is nabij, als jullie tenminste bereid zijn om te luisteren en jullie zich niet allen ergeren, omdat ik de jongste in jaren ben in jullie midden.²¹⁷ Laten we terugkeren naar het slagveld, ook al zijn we gewond. De overige Grieken zullen de moed hervinden als ze zien dat zelfs wij, die gewond zijn, opnieuw in de strijd verschijnen.”²¹⁸

Zo sprak hij en terstond stormde hij naar buiten, gevolgd door de overige gewonden. Een machtig gejuich zwol aan toen de Grieken zagen dat de dappersten onder hen opnieuw waren opgestaan. Vol strijd lust wierpen ze zich opnieuw op de Trojanen, die verschrikt terugweken. De Grieken verjaagden hen tot een eind in de vlakte tussen de steden der Grieken en Trojanen. Zo herademde de stad van de Grieken uit haar benauwenis.²¹⁹

De Trojanen verzamelden in het midden van de vlakte tussen de burchten van de Grieken en de Trojanen. De zon dook al onder en hulde het strijdperk in duisternis. Voor een nieuwe aanval op de Griekse burcht was er geen tijd meer, noch om de lijken van de gesneuvelden te verzamelen. Ze keerden terug naar hun burcht, pochend op hun overwinning. Hektor sprak honend voor alle Trojanen: “Die Grieken dachten warempel om onze burcht te kunnen belegeren alsof die alleen door vrouwen werd bewoond. Misschien hebben ze een lesje geleerd nu we hen hebben verjaagd en hun eigen bolwerk bijna hebben vernietigd.²²⁰ Ik denk dat menige Griek deze nacht kan genieten van de wonden die we hen toebrachten met een pijl of met een speer. Ze zullen voortaan wel terugschrikken om de oorlog tegen de Trojanen te beginnen.²²¹ Die zien we niet meer terug.”

Aangekomen in Troje verdrongen zich de vrouwen en de oude mannen om van de strijders te horen wie er levend was teruggekeerd en hoe alles was verlopen. Want allen die in de burcht waren gebleven, maakten zich grote zorgen zolang Helena zich in hun midden bevond, geschaakt door Paris. Hekabe kwam toegesneld op Hektor, gevolgd door Laodike, Cassandra,

²¹⁵Ilias XIV 103-105. ²¹⁶Reconstructie. Agamemnon wil niemand tegen zijn zin dwingen om te vluchten. ²¹⁷Ilias XIV 107-112. ²¹⁸Ilias XIV 128-132: Diomedes stelt voor dat de gewonden naar het slagveld gaan om de minder dapperen in de strijd te zenden. ²¹⁹Reconstructie volgens Ilias XIV 133-152. ²²⁰Reconstructie volgens XXI 583-587. ²²¹Ilias VIII 513-516.

Helena en ook Priamos, de koning van de Trojanen. Bezorgd sprak ze tot hem: “Hektor, wel heb je de Grieken kunnen verjagen en ben je heelhuids teruggekeerd, maar ik maak me grote zorgen dat de Grieken zullen terugkeren zolang Paris blijft weigeren om Helena af te staan. Weldra komt Troje ten val. Ach, wees toch niet te lichtzinnig.”²²²

Hektor antwoordde: “Lieve moeder, vertrouw toch op ons, dappere strijders.²²³ Veel krachtige mannen bevinden zich hier die Troje beschermen voor hun ouders, hun vrouwen en kinderen.²²⁴ Laat ons nu brandhout sprokkelen opdat we vuren ontsteken en een feestmaaltijd bereiden om onze overwinning te vieren. Laat runderen en schapen slachten en wijn mengen zodat ieder zich tegoed kan doen. Maar aan Laokoön, de priester van Zeus, zal ik vragen om een gunstig teken van de dondergod, zodat je met een gerust hart van je nachtrust kunt genieten.”²²⁵

De Trojanen brachten de offerplaats in gereedheid en haalden een vette os. Laokoön slachtte de os op het altaar en plengde wijn ter aarde. Dan sneed hij enkele haren van de kop van de os en hij hief zijn handen tot Zeus in gebed. Alle Trojanen zaten volgens gebruik stil op hun plaats en luisterden naar de priester. Opziend naar de wijde hemel, sprak deze biddend: “Mag nu Zeus, de machtige dondergod, getuige zijn van het feest dat wij aanrichten ter ere van onze overwinning op de Grieken en moge hij de heerschappij van de Trojanen in de toekomst bekrachtigen.”²²⁶ Terwijl Laokoön dit gebed uitsprak, schoot plots een vurig rode slang onder het altaar vandaan. Hij krulde zich om het lijf van de biddende priester en beet hem in de hals. Zwijmelend viel Laokoön op de grond.²²⁷

Luid klaagde Cassandra, haar stem klonk door de hele stad: “Wee ons, rampzaligen, nu komt Troje zeker ten val. Dit is een teken dat Zeus in zijn almacht aan ons openbaart. Ach, mocht ik dood zijn voor ik deze gruwelijke daden moet aanschouwen:²²⁸ mijn broers gedood, mijn zusters meegesleurd, hun kamers verwoest, onschuldige kinderen tegen de aarde geworpen. Mijn ouders gedood door de moordende handen van de Grieken.”²²⁹ Zo jammerde ze, maar de Trojanen luisterden niet naar haar.²³⁰ Laokoön werd weggebracht en verzorgd door een geneesheer, die zijn wond betastte en met kruiden zacht

²²²Reconstructie volgens Ilias XXII 58-67 en Ilias XXIV 727-729. ²²³Reconstructie. ²²⁴Ilias XXI 586-588. ²²⁵Reconstructie. ²²⁶Reconstructie volgens Ilias III 267-298 en Ilias XIX 249-260.

²²⁷Reconstructie volgens Evelyn-White 1995, Fall of Troy. Laokoön wordt verslonden door monsterlijke zeeslangen. ²²⁸Reconstructie volgens Way 1913, Quintus Smyrnaeus, The Fall of Troy, XII 565-594.

²²⁹Ilias XXII 62-65: Priamos klaagt tegen Hektor, en heeft het over zijn zonen, dochters, en schoondochters. ²³⁰Reconstructie volgens Evelyn-White 1995, Fall of Troy, Way 1913, Quintus Smyrnaeus, The Fall of Troy XII 595-605

bestrooide. Maar deze hulp mocht niet baten, want Laokoön stierf door de giftige slangebeet, eenzaam en verlaten in het ziekenbed.²³¹

Ondertussen genoten de Trojanen van een feestmaaltijd met overvloedig veel vlees en wijn. Ze speelden muziek en maakten veel rumoer.²³² Geen van hen dacht nog aan de oorlog met de Grieken, behalve Helena, want zij verlangde naar haar man, Menelaos.

Ook de Grieken zaten bijeen aan het avondmaal, maar ze waren muistil en ze maakten zich grote zorgen. In de verte zagen ze de vuren branden voor de Trojaanse burcht.²³³ Zwaar zuchtend sprak Agamemnon: “Zo zal dit wel behagen aan de oppermachtige Zeus. Zo goed ik het wist, wanneer hij genadig de Grieken beschermde, zo goed weet ik nu, dat hij thans de Trojanen roem schenkt en onze kracht en handen heeft verlamd.”²³⁴ Hij rukte zich de haren uit het hoofd, zwaar steende zijn hart.²³⁵

Nestor trof de voorbereidingen voor de komende nacht. Hij verdeelde de wachtposten over de wallen en de poort. Die taak liet hij over aan Thrasymedes, Antilochos, Meriones en de jongelingen die van het zware oorlogswerk gespaard waren gebleven.²³⁶ Hij drukte hen op het hart om ook deze nacht steeds waakzaam te blijven en alarm te slaan wanneer ze een vijand hadden opgemerkt.

Alle Grieken en Trojanen gingen slapen. Er viel een vredige stilte over de vlakte, verlicht door de maneschijn.²³⁷ Alleen Agamemnon kon niet slapen, veel zorgen verontrustten zijn geest.²³⁸ Het beste wat hij kon bedenken, was om op te staan en naar de kamer van Nestor te gaan.²³⁹ Maar nog maar net was hij onderweg in de duistere nacht of hij trof Menelaos aan, gehuld in zijn wapenrusting.²⁴⁰ Ook hij kon niet slapen, want hij moest voortdurend denken aan zijn vrouw Helena, die nu in de armen sliep van Paris. Samen gingen ze op weg naar de kamer van Nestor.²⁴¹

Ze vonden hem in zijn bed met zijn hoofd op zijn schild en zijn wapens naast zich, binnen handbereik. Zodra hij hen hoorde, greep hij zijn zwaard en sprak: “Wie zijn jullie die daar komen in de donkere nacht, wanneer de andere mensen slapen? Spreek en kom niet zwijgend op mij af. Wat hebben jullie hier nodig?” Agamemnon stelde hem gerust:²⁴² “Maar Nestor, je herkent toch wel je koning.²⁴³ Wij zijn het, Agamemnon en Menelaos. Als je iets doen wilt – ook jij kan niet slapen – laten we dan gaan en de wacht

²³¹Reconstructie. ²³²Ilias X 12-13. ²³³Reconstructie volgens Ilias X 11-13. ²³⁴Ilias XIV 69-73.

²³⁵Ilias X 15-16. ²³⁶Ilias IX 66-68. ²³⁷Reconstructie volgens Ilias X 96-100. ²³⁸Ilias X 3-4. ²³⁹Ilias X 17-18. ²⁴⁰Ilias X 34-35: Menelaos vindt Agamemnon op zijn schip terwijl hij zijn wapenrusting aantrekt. ²⁴¹Reconstructie volgens Ilias X 32-96. Agamemnon gaat alleen naar Nestor, terwijl Menelaos Aias en Idomeneus gaat wekken. ²⁴²Ilias X 73-86. ²⁴³Ilias X 87-88.

inspecteren, dat de mannen niet bevangen door moeheid en slaap insluimeren en het waken volkomen vergeten.’²⁴⁴ Het drietal ging op weg om de wacht te inspecteren. Ze vonden hen allerminst in slaap. Allen zaten ze klaarwakker en gewapend op wacht.²⁴⁵

Maar nog waren hun zorgen niet verdwenen. Nestor stelde voor om ook de andere strijders in het bolwerk te wekken. Ze verspreidden zich en ze brachten de Grieken bijeen in een nachtelijke vergadering.²⁴⁶ Diomedes en Odysseus waren er, en Aias, Eurypylos, Philoktetes en alle overige Griekse strijders, die weerbaar waren in de strijd.²⁴⁷ Nestor leidde de vergadering en hij begon aldus: ‘Vrienden, is hier iemand zo vol zelfvertrouwen, dat hij zich durft te wagen binnen de stad van de Trojanen om Helena te bevrijden? Wie daarin slaagt en heelhuids bij ons terugkomt, wacht grote roem en hij zal een grote beloning ontvangen. Altijd vindt hij een ereplaats bij maaltijd en feesten.’²⁴⁸ Menelaos duid ik aan als eerste, want ook uit zichzelf brandt hij van verlangen om zijn vrouw terug in zijn armen te sluiten. Maar nog twee andere krijgers moeten hem bijstaan, want alleen kan hij deze opdracht nooit volbrengen.’²⁴⁹

Allen zwegen, behalve de dappere Diomedes. Hij was onmiddellijk bereid de opdracht te aanvaarden. Maar hij drong er wel op aan om Odysseus mee te nemen als derde metgezel, de listige heraut die alle wegen kent in het vijandelijke kamp. Ook Odysseus was bereid om te gaan,²⁵⁰ en zonder dralen vertrokken ze naar de poort die toegang gaf tot de vlakte. Diomedes en Odysseus waren nog niet gewapend, maar ze trokken de wapenrusting aan van Thrasymedes en Meriones, de jongelingen die als wacht bij de poort stonden opgesteld.²⁵¹ Met een bang hart namen de Grieken afscheid van het dappere drietal. Nestor verzekerde hen dat alle Grieken hen achterna kwamen wanneer ze een noodkreet hoorden of een vuursignaal ontwaarden.²⁵²

Zo gingen ze op weg door de donkere nacht. Zeus zond hen een vogel van rechts, een reiger, als een voorspoedig teken.²⁵³ Zonder problemen bereikten ze de burcht van de Trojanen. Daar aangekomen slopen ze dichterbij, want op de wallen en voor de poort stonden wachtposten opgesteld.²⁵⁴ Op een boogschuit van de poort verscholen ze zich in het struikgewas en

²⁴⁴Ilias X 96-99. ²⁴⁵Ilias X 180-182: Ook Odysseus en Diomedes zijn intussen gewekt.

²⁴⁶Samenvatting van Ilias X 137-176. ²⁴⁷Reconstructie volgens Ilias X 227-231. ²⁴⁸Ilias X 204-217: Nestor vraagt om het vijandige kamp in het veld te besluipen om een kriegsraad af te luisteren.

²⁴⁹Reconstructie volgens Ilias X 219-227. Menelaos gaat niet mee in Ilias X. ²⁵⁰Samenvatting van Ilias X 218-232. Odysseus is geen heraut. ²⁵¹Samenvatting van Ilias X 251-273. ²⁵²Reconstructie.

²⁵³Ilias X 274-275: Athene zendt de reiger. ²⁵⁴Reconstructie.

het riet dat groeide aan de kant van de slotgracht. Wegkruipend onder hun wapenrusting legden ze zich stil om de wacht gade te slaan.²⁵⁵

Twee Trojaanse wachters deden samen de ronde op de wallen van de burcht. Ze waren in gesprek met elkaar en sloegen weinig acht op de omgeving. Toen ze vlakbij kwamen, konden de drie Grieken hen duidelijk verstaan. “Troïlos, zeg eens, wie denk jij dan dat de dapperste is van de Griekse strijders?”, zo vroeg één van hen. “Odysseus is de dapperste,” zo sprak de andere, “want hij is het die telkens heel alleen het Trojaanse kamp betreedt met enkel een scepter in de hand.” “Welnee,” zo antwoordde de ene weer, “Diomedes is een dapperder held. Want eens toen de Grieken op de vlucht werden gejaagd en Nestor in de problemen kwam, was Diomedes de enige die zich teweer durfde te stellen tegen de aanval van Hektor. Odysseus vluchtte mee met de overige Grieken.” Zo spraken de Trojaanse wachters onder elkaar. Algauw waren ze niet meer te horen, maar de Grieken bleven stil liggen om niet te worden ontdekt door de wachter bij de poort.²⁵⁶

Plots hoorden ze een fluisterende stem achter zich, uit de richting van de vlakke: “Ik ben het, Nestor. Kom maar terug naar de Griekse burcht. De missie is afgelast.” Bijna wou Diomedes opstaan en antwoord geven, maar Odysseus weerhield hem en klemde hem de stevige hand op de mond, want het was niet Nestor die was verschenen, maar een wachter van de Trojanen. De wachter kwam dichterbij en riep nu luidop: “Kom te voorschijn, Grieken, jullie zijn gezien. Denk maar niet dat jullie ons ontgaan zijn en dat jullie je in het struikgewas kunnen schuilhouden.”²⁵⁷ Menelaos greep naar zijn zwaard en wou opstaan, maar opnieuw hield Odysseus hem tegen. Hij omklemde zijn armen stevig en drukte hem tegen de grond. Zo verhinderde de schrandere Odysseus dat hun schuilplaats werd ontdekt.²⁵⁸ Driemaal liep de wachter heen en weer bij het struikgewas, maar het drietal bleef muisstil liggen. Uiteindelijk ging de wachter weer weg en verdween in het nachtelijke duister.²⁵⁹

Ook aan de Trojanen werd de slaap niet gegund. In de burcht van de Trojanen werd Hektor wakker en hij verzamelde de Trojaanse strijders in een nachtelijke krijgsraad. Toen ze waren verenigd, ontvouwde hij zijn plan: “Dappere Trojanen, luister.²⁶⁰ Vele Trojaanse strijders zijn vandaag gesneuveld onder de Griekse wallen. Ook hen misgunnen we niet de verbranding. Wie is zo dapper om met paard en wagen naar de Griekse burcht te gaan en

²⁵⁵Odyssee XIV 469-475: Dit is een onderdeel van een leugenverhaal dat Odysseus vertelt.

²⁵⁶Reconstructie. ²⁵⁷Naar analogie met Odyssee IV 269-289. ²⁵⁸Naar analogie met Odyssee XI 523-532, waarin Odysseus Neoptolemos moet verhinderen om voortijdig hun schuilplaats te verraden.

²⁵⁹Reconstructie. ²⁶⁰Ilias X 299-303.

de lijken op te laden?²⁶¹ Als beloning mag hij het paard houden en de wagen. Het paard is mooi en groot, zoals je nooit gezien hebt. De houten wagen is prachtig bewerkt, met zilver en goud.²⁶² De overige Trojanen kunnen weer gaan slapen.”

Op deze woorden volgde een langdurige stilte. Maar er was in hun midden een zekere Dolon, de zoon van de heraut Eumedes. Hij was van uiterlijk lelijk, maar snelvoetig. Hij nam het woord en sprak: “Hektor, mij drijft mijn dapper hart om te gaan tot dichtbij de Griekse wallen en de gesneuvelde Trojanen hierheen te brengen. Maar hef eerst voor mij de scepter omhoog en zweer mij, dat je mij het mooie paard en de kostbare wagen zult schenken.” Zo sprak hij en Hektor nam de scepter en zwoer: “Laat Zeus mijn getuige zijn, jij zal – ik zeg het je – voor altijd pronken met het mooie paard en de wagen.” Hij zwoer een ijdele eed, maar hij bemoedigde Dolon met zijn woorden. Die trok zijn wapenrusting aan en daarover sloeg hij een mantel van wolfshuid, want het was een koude nacht.²⁶³ De overige Trojanen gingen weer slapen.

Intussen lagen Odysseus, Diomedes en Menelaos nog steeds verborgen in het struikgewas, glurend naar de wachters bij de poort en op de wallen. Menelaos stootte Odysseus, die naast hem lag, met de elleboog en fluisterde: “Odysseus, straks zijn we stijf bevroren als we hier nog langer blijven liggen. Het is veel te koud.²⁶⁴ Het wordt tijd dat we in beweging komen.” Nog maar net had hij deze woorden gesproken, toen Dolon door de poort naar buiten reed, gezeten op de wagen. Daarop smeedde Odysseus een listig plan. Hij ontdeed zich van zijn wapens en verborg ze in het struikgewas. Dan nam hij samen een bundel riet en voegde ze toe als duidelijk teken, opdat ze de wapens zouden terugvinden in de donkere nacht.²⁶⁵ Tot Diomedes en Menelaos sprak hij: “Kom, we sluipen hier vandaan, uit het zicht van de wachters, en dan achtervolgen we die man en we beroven hem van zijn paard, zijn wagen en wapens.”²⁶⁶

Het drietal sloop uit het zicht van de wachters vandaan en ze zetten de achtervolging in. Menelaos liep met een grote boog omheen Dolon, om hem tegen te houden en levend gevangen te nemen. De andere twee naderden hem langs achter. Odysseus was slechts gekleed in zijn nachthemd, zijn wapenrusting liet hij achter. Zo sloten ze hem in en ze brachten zijn paard tot stand. Dolon wilde wegrekken, maar ze grepen hem bij de armen en duwden

²⁶¹Reconstructie. Hektor vraagt om te kijken of de Griekse wacht nog waakzaam is. ²⁶²Ilias X 304-305, Ilias X 436-438. ²⁶³Ilias X 313-335. ²⁶⁴Odyssee XIV 483-488. ²⁶⁵Ilias X 465-468.

²⁶⁶Reconstructie volgens Ilias X 339-348.

hem tegen de grond.²⁶⁷ Hij barstte uit in tranen en jammerde: “Neem mij levend gevangen. Ik zal mij loskopen! Veel brons en goud is er in mijn huis. Daarvan zal mijn vader jullie graag een onmetelijke losprijs betalen, als hij vernam dat ik mij levend bevind in de stad van de Grieken.” De listige Odysseus antwoordde: “Wees gerust, denk niet aan de dood. Vertel mij liever je naam en waarheen je gaat, alleen, in de donkere nacht, wanneer de andere mensen slapen.²⁶⁸ En zeg mij ook het volgende: waar bevindt zich Helena in de stad van de Trojanen, waar zijn de wachtposten opgesteld? Vertel mij dit alles nauwkeurig.”²⁶⁹

Dolon antwoordde met trillende leden: “Mijn naam is Dolon. Ik was op weg naar de Griekse stad om de lijken van de Trojanen op te laden die gedood werden nabij de wallen van de Griekse burcht. Hektor bracht mij het hoofd op hol en beloofde mij dit mooie paard en deze prachtige wagen.²⁷⁰ Maar ik zal je nauwkeurig vertellen waar Helena slaapt.²⁷¹ Vijftig kamers bouwde Priamos voor zijn zonen en dochters om er te slapen met hun mannen en vrouwen.²⁷² Helena slaapt bij Paris, de onheilsbrenger die de oorlog naar Troje heeft gebracht. Ga na het huis van Priamos linksaf en daarna de derde straat rechts in. Daar vind je het huis waar de mooie Helena slaapt. Maar het zal moeilijk zijn om daar te raken, want op de wallen van de burcht staan drie wachters die voortdurend rondgaan. Aan de poort staat een wachter buiten en één staat binnen om de poort van daaruit te openen.”²⁷³

Odysseus was tevreden met deze informatie, maar hij was genadeloos voor Dolon. Wel wilde deze nog smeken, maar Diomedes hakte hem het hoofd van de romp, het rolde in 't stof.²⁷⁴ Daarop ontvouwde Odysseus zijn listig plan: “Luister, vrienden naar wat ik voorstel om binnen te dringen in de stad van de Trojanen. Ik kleed mij in de wapenrusting en deze wolfshuid van Dolon. Zijn lijk en zijn hoofd laden we op de wagen. Ook jullie beiden leggen zich naast hem, doodstil. Zo keren we terug naar de poort die toegang geeft tot de stad van de Trojanen en ik probeer de wachter te misleiden met leugens. Maar zodra de poort geopend is en ik jullie een sein geef, springen jullie gewapend uit de wagen om de wachters te doden.”²⁷⁵

Menelaos en Diomedes juichten dit plan instemmend toe en ze laadden Dolon op de wagen, zelf legden ze zich naast hem. Odysseus vermomde zich als Dolon. Hij omgorde zich met zijn wapenrusting en zijn helm en hij wierp zich de wolfshuid om de schouders.²⁷⁶ Niemand zou hem herkennen,

²⁶⁷Reconstructie. ²⁶⁸Ilias X 377-386. ²⁶⁹Reconstructie. ²⁷⁰Ilias X 390-393: Van lijken ophalen is geen sprake. Dolon zou de paarden en de wagen van Achilles krijgen. ²⁷¹Reconstructie. ²⁷²Ilias VI 244-246. ²⁷³Reconstructie. ²⁷⁴Ilias X 454-457. ²⁷⁵Reconstructie. ²⁷⁶Reconstructie.

hij was plots een heel ander man dan zoals men hem kende in de stad van de Grieken.²⁷⁷ Hij zette zich vooraan op de wagen, de zweep in de hand, en hij joeg het paard terug naar de stad van de Trojanen.²⁷⁸

Nog steeds stond de wachter voor de poort op zijn post. Hij was wel in de waan dat Dolon was teruggekeerd met drie lijken op zijn wagen,²⁷⁹ maar toch ondervroeg hij Odysseus grondig. Deze ontweek echter listig alle vragen.²⁸⁰ De wachter riep naar zijn makker binnen de stad om de poort te openen. Het paard reed naar binnen en toen floot Odysseus ten teken voor zijn kameraden. Zelf sprong hij van de wagen en doodde de wacht binnen de wallen, Diomedes en Menelaos doodden de wacht die voor de poort stond.²⁸¹

Zo was het drietal dan binnen de wallen van de vijandelijke burcht geraakt. Ze reden verder met het paard tot op het marktplein. Daar sprak Odysseus tot zijn metgezellen: “Laten we ons nu verspreiden om ook de wachters op de wallen te doden. Daarna verzamelen we hier weer,²⁸² anders lopen we elkander mis, want er gaan talrijke wegen door deze stad.”²⁸³

Weldra hadden de drie dappere Grieken de laatste Trojaanse wachters gedood en verzamelden ze zich weer op het marktplein. Geen van de Trojanen was nog wakker, of ze waren gedood, of ze lagen in een diepe slaap. Het drietal ging op zoek naar de slaappleaats van Helena. Ze passeerden langs het huis van Priamos en de vele huizen van zijn zonen en dochters. Door de ramen keken ze naar binnen, hoe de Trojanen sliepen door moeheid bevangen.²⁸⁴ Naast hun bedden lagen hun wapens gereed, ordelijk,²⁸⁵ zodat ze zich onmiddellijk konden wapenen zodra een wachter alarm sloeg.

Odysseus vond het huis waar Helena sliep, naast Paris, zoals Dolon had verteld, want hij had de waarheid verteld, hopen op medelijden, de dwaas. Toen kon Menelaos zich niet langer bedwingen. Hij liep naar de voordeur van het huis en trachtte die te openen. Driemaal sprak hij de naam van Helena in de hoop dat ze wakker zou worden en de stevig gesloten deur zou openen van binnenuit. Maar ook Paris werd wakker en hij kwam naar het voorportaal om te kijken wat er aan de hand was. Odysseus sleurde Menelaos weg en klemde hem de hand op de mond. Hij liep snel om het huis heen, naar de achterkant en daar zagen ze Helena door het raam, die ook wakker was geworden door het gerammel aan de deur. Fluisterend sprak de schrandere Odysseus: “Helena, kom snel hierheen om door het raam te ontsnappen. We zijn hierheen gekomen om jou te redden.” De mooie Helena was stomver-

²⁷⁷Odyssee IV 248-249. ²⁷⁸Ilias X 498-501: Odysseus leidt de paarden van Rhesos naar de schepen van de Grieken. ²⁷⁹Reconstructie. ²⁸⁰Odyssee IV 251. ²⁸¹Reconstructie. ²⁸²Reconstructie. ²⁸³Ilias X 65-66. ²⁸⁴Reconstructie. ²⁸⁵Ilias X 471-473.

baasd, want ze herkende Odysseus niet. Pas toen hij de wolfshuid en de helm van Dolon had afgelegd begreep ze dat de Grieken vlakbij waren. Verheugd sprak ze: “Odysseus, listige held, ik wist dat jullie mij niet zouden vergeten en hierheen zouden komen om mij te redden. Maar door het raam kruipen om te ontsnappen zal mij niet lukken. Het is veel te hoog en te smal. Ook zal Paris alarm slaan en alle Trojanen wekken wanneer hij merkt dat ik ben verdwenen.” Odysseus antwoordde: “Verstandig heb je gesproken, Helena. Blijf hier nu liggen zodat Paris niets merkt.²⁸⁶ Ondertussen zullen wij hulp halen van de Grieken en hen door de poorten van Troje naar binnen laten. Maak zolang onder de Trojanen niet bekend dat wij in de Trojaanse stad zijn binnengeslopen.”²⁸⁷

Net op tijd was Odysseus klaar met zijn boodschap om weg te duiken voor Paris, die was teruggekeerd in de slaapkamer. Tot Diomedes en Menelaos fluisterde hij: “Stil nu, dat geen van de Trojanen ons hoort.” Hij hurkte en fluisterend met zijn hand voor de mond verkondigde hij de volgende list: “Het heeft geen zin om het huis van Paris met geweld binnen te dringen. Hij zal veel kabaal maken en de overige Trojanen wekken. We zijn te ver van de Griekse stad vandaan om dan nog levend terug te keren, met drie tegen een overmacht. Maar nu we de poort hebben geopend en de wachters zijn gedood, kunnen we de hulp halen van de overige Grieken.²⁸⁸ Laat iemand die boodschap gaan brengen aan Agamemnon, dan kan hij versterking zenden vanaf de Griekse stad.”²⁸⁹

Onmiddellijk sprong Menelaos overeind en hij snelde naar de wallen van de stad. Met een brandende toorts ging hij op het hoogste punt van de wal staan en zwaaide ermee volgens een afgesproken code, ten teken dat alle Grieken zich moesten wapenen en zich naar de Trojaanse stad moesten haasten. De Griekse wachtposten bemerkten het en het nieuws verspreidde zich door de Griekse stad. Weldra waren alle strijders op de been. Een sliert van brandende toortsen slingerde zich door de vlakke, zichtbaar van ver, onheil brengend aan alle Trojanen.²⁹⁰

Ondertussen hield het drietal zich schuil binnen de Trojaanse stad, geduldig wachtend tot de andere Grieken waren aangekomen. Maar nog niet was er voldoende tijd verstreken, toen plotseling Laodike op het marktplein verscheen, Priamos' dochter. Ze ontdekte het paard met de fraai bewerkte houten wagen en ze liep er omheen. Zo ontdekte ze het lijk van Dolon, maar ze dacht dat het één van de Trojanen was die voor de Griekse wallen was

²⁸⁶Reconstructie. ²⁸⁷Odyssee IV 253-256. ²⁸⁸Reconstructie. ²⁸⁹Odyssee XIV 496-498: Van de vloot in plaats van de Griekse stad. ²⁹⁰Reconstructie.

gedood in de strijd. Ze haalde een wit lijkkleed²⁹¹ en warm water en zalf om het lijk te verzorgen. Pas toen ze hem met het kleed bedekte en zijn gelaat had gewassen en gezalfd herkende ze Dolon²⁹² en ze besefte dat de vijand nabij was. Luid jammerde ze met een schelle stem, die klonk door de hele stad: “Trojanen, ongelukkigen, wat liggen jullie te slapen terwijl Dolon hier ligt, gedood door de hand van de vijand. Nergens kan ik de Trojaanse wachters ontwaren, wakend op de wallen om het slapende volk te beschermen. Ach, hoe vaak hebben wij, vrouwen van Troje, gewaarschuwd voor deze dag. Weerloos zijn wij, weerloos ligt Troje hier nu, de poort geopend, een prooi voor de Grieken.” Zo jammerde Laodike, rillend van angst en met betraande wangen. De Trojanen werden wakker en ze kwamen naar buiten, gekleed in hun nachthemd, om te zien wat er gaande was.²⁹³

De drie Grieken sprongen overeind, het had geen zin om zich nog langer verborgen te houden.²⁹⁴ Ze besprongen de Trojanen, die nog half slaperig en ongewapend waren, en ze zaaiden de dood in het rond. Een akelig gekerm steeg op, wanneer het zwaard hen trof, de aarde kleurde rood van het bloed.²⁹⁵ Menige Trojaan doodden ze met het langsnedige zwaard.²⁹⁶ Een geschreeuw en ontzaglijk rumoer verhief zich bij de Trojanen, ze liepen woedend te hoop²⁹⁷ toen ze zagen hoe hun krijgsmakkers teneer lagen, stuip-trekkend in het jammerlijke bloed. Sommigen trokken snel hun wapenrusting aan, anderen liepen slaapdronken in paniek heen en weer.²⁹⁸

Het kamp van de Trojanen was in algehele verwarring toen de overige Grieken toekwamen vanuit de vlakte. De poort was nog steeds geopend, in ordelijke rijen haastten de Grieken zich naar binnen, de toorts in de hand om de huizen van de Trojanen in brand te steken. Nestor was er, Aias, Eurypylos, Idomeneus en Thoas. Ook Philoktetes was erbij, want de slangebeet in zijn voet was nu genezen. Ze doodden de Trojanen, waar ze maar konden. Er was geschreeuw en gekerm en het geknetter van het vuur dat viel in de eerste huizen.²⁹⁹

Hektor leidde de weerstand van de Trojanen en riep: “Breng alle vrouwen, kinderen en oude mannen onder in de tempel van Zeus en sluit de stevige deur.³⁰⁰ De weerbare mannen scharen zich in het gelid op het marktplein om het heiligdom te beschermen.” Alle Trojaanse vrouwen vluchtten naar de tempel.³⁰¹ Ze weeklaagden luid, behalve Helena, want vreugde vervulde

²⁹¹Reconstructie. ²⁹²Odyssee IV 250-253: Helena herkent Odysseus nog voor ze hem gewassen, gezalfd, en gekleed had. ²⁹³Reconstructie. ²⁹⁴Reconstructie. ²⁹⁵Ilias X 482-484: Diomedes doodt de Thraciërs. ²⁹⁶Odyssee IV 257. ²⁹⁷Ilias X 523-524. ²⁹⁸Reconstructie. ²⁹⁹Reconstructie.

³⁰⁰Reconstructie volgens Ilias VI 269-270 en Evelyn-White 1995, Fall of Troy. ³⁰¹Reconstructie volgens Ilias VI 269-270.

haar hart nu de terugkeer nabij was.³⁰² Andromache, de vrouw van Hektor, klaagde jammerlijk: “Wee mij en wee Astyanax, het kind dat ik baarde met Hektor. Weldra worden de Trojaanse vrouwen gevangen genomen en weggesleurd naar de stad van de Grieken, de mannen worden gedood. En jij, mijn kind, zult mij vergezellen en grootgebracht worden zonder naam en aanzien, tenzij één van de Grieken je bij de hand neemt en je van de wallen van de burcht werpt, een gruwelijke dood.³⁰³ Ach, was ik eerder gestorven.” Zo vervulde Troje zich met gejammer en geschreeuw in het uur van zijn ondergang.

Slechts één van de Trojanen, Agenor, volgde zijn eigen plan. Hij leidde zijn vrouw en zijn kind en zijn oude vader Antenor naar een kleine poort in de wal aan de andere zijde van de stad. Langs een gammal brugje over de gracht konden ze ontsnappen naar de vlakte, op weg naar een buurstad die in vrede leefde met de Trojanen. De Grieken, die de stad hadden omsingeld, zagen Agenor met zijn familie ontsnappen, maar ze lieten hen gaan. Want van alle Trojanen was Antenor de enige geweest die rechtschapen was gebleven en de wetten had gerespecteerd. Van alle Trojaanse strijders kon slechts deze ene ontsnappen, Agenor. Alle anderen bleven opgesloten binnen de stad, ten prooi aan de moordende handen van de Grieken.³⁰⁴

De Trojaanse strijders hadden zich verzameld op het marktplein. Daar probeerden ze stand te houden met de wapens die ze in allerijl hadden kunnen nemen. Maar de Grieken waren hen veruit de baas en ze bestookten hen van alle kanten met speren. Diomedes stelde zich op in het voorste gelid en riep: “Grieken, dappere strijders, dood nu de Trojanen die nog slechts op het marktplein ons de toegang tot de tempel verhinderen. Daar bevinden zich alle goudschatten en de mooie vrouwen van de Trojanen. Versaag niet in de strijd voor éénieder de tempel is binnengegaan en een vrouw heeft buitgemaakt.” Zo sprak Diomedes en de Grieken stormden toe op de Trojanen met het zwaard in de hand.³⁰⁵

Paris was niet verschenen op het plein, maar hij hield zich verscholen in de smalle straatjes tussen de huizen. Vandaar schoot hij zijn pijlen naar de Grieken. Maar Philoktetes had hem gezien en ook zelf nam hij zijn boog ter hand en richtte een pijl op Paris. Hij trof Paris met het eerste schot in de borst, zo de man dodend die alle onheil had ingeluid.³⁰⁶

³⁰²Odyssee IV 259-261. ³⁰³Ilias XXIV 731-736. ³⁰⁴Reconstructie. Volgens latere bronnen, zoals de Aeneïas, was het Aeneas die ontsnapte met zijn vader Anchises op zijn schouder, en met een grote groep volgelingen. ³⁰⁵Reconstructie volgens Ilias II 354-355. ³⁰⁶Reconstructie volgens Evelyn-WHITE 1995, Little Iliad. Daarin wordt Paris door Philoktetes gedood nog voor de val van Troje.

De Trojanen werden afgeslacht voor de tempel op het marktplein. Slecht gewapend en nog half dronken van het feestmaal in de avond, maakten ze geen kans tegen de Grieken. Eén voor één werden ze gedood. Diomedes trad Hektor tegemoet. Triomfantelijk riep hij: “Hektor, deze maal zal je aan mijn aanval niet ontkomen. Al te gemakkelijk had je je verbeeld om de Grieken te doden en onze stad te vernietigen. Nu ondergaan jullie zelf het noodlot, zoals Zeus het heeft bestemd.” Zo sprak Diomedes en hij slingerde zijn speer naar Hektor. Hij trof hem in de buik onder het middenrif. Kermend zakte Hektor op zijn knieën. De donkere dood omhulde hem. Luid juichten alle Grieken toen ze het zagen. Met nog meer vechtlust gingen ze de Trojanen te lijf.³⁰⁷

Odysseus doodde Deïphobos, Menelaos doodde Helenos, Nestor doodde Polydamas en Philoktetes doodde Antimachos. Weldra was de laatste van de Trojaanse strijders gedood op het marktplein. Geen bleef er nog over om de toegang tot de tempel te beschermen.³⁰⁸

Menelaos opende de poort van de tempel met het zwaard in de hand. Nog maar pas was hij verschenen in de opening van de poort, toen Helena op hem kwam toegerend. Bijna had Menelaos haar doorstoken, beducht op de tegenstand van nog meer strijders in het heiligdom. Maar hij herkende zijn lieve vrouw en het zwaard liet hij vallen op de grond. Onder het oog van alle Griekse strijders en de Trojaanse vrouwen omhelsden de herenigde geliefden elkaar.³⁰⁹

De Grieken stormden het heiligdom binnen, dood brengend aan de oude mannen en de jeugdige knapen, de vrouwen rovend als krijgsbuit. De vrouwen en de kostbaarheden die ze vonden, brachten ze naar hun stad, waar alles werd verdeeld door Agamemnon. Zo voltrok zich de wil van Zeus, die het onheil had beraamd om de Trojanen te straffen voor hun eerloze daden.³¹⁰

Vertelkenmerken van het Helenasprookje: Dh1 tot Dh17

Ook voor dit sprookje vinden we een reeks specifieke vertelkenmerken, die het onderscheiden van de andere Delta-sprookjes. Het zijn de volgende:

Dh1 Eden en verdragen

De Grieken en de Trojanen sluiten een heilig verdrag³¹¹ voor het duel tussen Paris en Menelaos, en later om de doden van het slagveld te halen

³⁰⁷Reconstructie. ³⁰⁸Reconstructie. ³⁰⁹Reconstructie. ³¹⁰Reconstructie. ³¹¹Zie ook D11 op p. 30.

en te verbranden. De herauten die naar het vijandelijke kamp worden gestuurd, moeten ook kunnen vertrouwen op bestaande verdragen.³¹²

Dh2 **De oneerlijke, corrupte Trojanen, die de verdragen schenden**

Paris en de Trojanen schenden meermaals de verdragen die de Grieken en de Trojanen sloten. Paris weigert om Helena af te staan, ondanks zijn verloren duel, en hij probeert zelfs om Menelaos te laten doden wanneer die als onderhandelaar naar Troje komt.³¹³

Dh3 **Zeus, die waakt over de eden en verdragen**

Hoewel Zeus de strijdkansen op willekeurige momenten lijkt te wisselen, waakt hij ook over het naleven van de eden en de verdragen,³¹⁴ waarbij Zeus telkens als getuige wordt aangeropen. Het gevolg is dat Troje verwoest wordt omwille van de valse daden van de Trojanen. Toch staat Zeus een tijdelijk onrecht toe, met als doel om het langetermijnplan te handhaven.³¹⁵ Zo bewerkstelligt hij bijvoorbeeld dat Pandaros (Paris in het sprookje) een pijl schiet naar Menelaos.³¹⁶ Het idee dat de Trojanen worden begunstigd door Zeus, stamt uit de Aeolische Gamma-traditie.³¹⁷

Dh4 **De tegenstelling laf versus dapper in de strijd**

Zowel de lafheid³¹⁸ van Paris als de dapperheid³¹⁹ van Diomedes zijn thematisch in het verhaal over de roof van Helena.³²⁰ De jongeling Diomedes moet zich nog bewijzen tegenover Agamemnon, terwijl de oude Nestor automatisch alle lof krijgt. Paris is een boogschutter die zijn vijanden alleen vanuit verdoken posities aanvalt.³²¹

Dh5 **Uitblinken in de krijgsraad**

Wie niet uitblinkt op het slagveld, kan zich toch nog bewijzen als een waardevolle strijder door uit te blinken tijdens de krijgsraad.³²² Aanvallen of terugtrekken, daar draait het meestal rond. Ook hier speelt het

³¹²Voorbeelden: het duel tussen Menelaos en Paris: Ilias III 267-280, Antenor: Ilias VII 345-353, Idaïos die vraagt om een wapenstilstand: Ilias VII 381-397. ³¹³Voorbeelden: Pandaros' aanslag: Ilias IV 112-115, Paris' weigering: Ilias VII 354-364, Paris' omkoping: Ilias XI 122-142. ³¹⁴Zie D11 op p. 30. ³¹⁵Zie ook Yamagata 1994, hoofdstuk 2. ³¹⁶Ilias IV 68-72 en 93-94. ³¹⁷Voorbeelden: als getuige bij een eed: Ilias III 267-280, de straf niet onmiddellijk voltrekken: Ilias IV 158-168, een gunstig teken geven aan de Grieken: Ilias VIII 245-252. ³¹⁸*αικελιος, αναλκις, απτολεμος, κακος*. ³¹⁹*αγηνωρ, αρετη, αριστευω, εξοχος, στρονω*. ³²⁰Zie ook Wissmann 1997, Hoofdstuk 2, voor een discussie over lafheid. ³²¹Voorbeelden: Agamemnon tot Odysseus en Diomedes: Ilias IV 333-373, Diomedes tot Agamemnon: Ilias IX 31-36, Paris en Diomedes: Ilias XI 369-395. ³²²Zie D2 op p. 27.

thema van de dapperheid. Wie voorstelt om aan te vallen, is dapper. Wie terugtrekken aanbeveelt, is laf.³²³

Dh6 **Diomedes, de jongeling die de grootste held blijkt te zijn**

Diomedes wordt door zijn jonge leeftijd nog niet naar waarde geschat door Agamemnon. Toch blijkt hij op het slagveld de grootste en dapperste held te zijn, die de meeste doden maakt en die als laatste stand houdt terwijl de anderen vluchten.³²⁴ Ook in de krijgsraad blinkt Diomedes uit door telkens op te roepen tot de aanval.³²⁵

Dh7 **Helena, die wegwijnt in Troje**

Helena is een personage dat ook binnen andere verteltradities dan de verhalende Delta-traditie een belangrijke rol speelt. Daarom is het moeilijk om te achterhalen of Helena zelf medeplichtig is aan haar ontvoering in de verhalende Delta-traditie.³²⁶ Toch lijkt alles erop te wijzen dat Helena binnen de verhalende Delta-traditie een weerloos slachtoffer is. In een heel typische Delta-passage roept Nestor de Grieken op om wraak te nemen 'voor Helena's angsten en zuchten'. De visie van de Ionische Epsilon-traditie dat Helena zich vrijwillig heeft laten ontvoeren door de mooie Paris, past ook niet voor het sprookje van de roof van Helena. Daarin zijn het Paris en de Trojanen die vals en corrupt zijn.³²⁷

Dh8 **Odysseus, de dappere heraut en kompaan van Diomedes**

Het is de typische scène van de dappere verkenners die Odysseus van een heraut heeft laten groeien tot een dappere held. Hij vormt vaak een duo met Diomedes,³²⁸ de andere dappere antiheld uit het verhaal over de roof van Helena.³²⁹

³²³Voorbeelden: Nestor voor de strijd: Ilias II 336-371, Diomedes antwoordt Idaios: Ilias VII 398-404, Diomedes als gewonde: Ilias XIV 109-133. ³²⁴Volgens Wilson (1996) spreekt Diomedes kort en scherp in Ilias VIII, omdat hij neigt naar arrogantie. ³²⁵Voorbeelden: de inleiding tot Diomedes' zegetocht: Ilias V 85-94, Diomedes die als laatste standhoudt: Ilias VIII 137-150, Diomedes die als eerste aanvalt: Ilias VIII 253-256. ³²⁶Zie Austin 2008 voor een uitvoerige bespreking van Helena en de vraag of ze schuldig is. ³²⁷Voorbeelden: wraak voor Helena's angsten en zuchten: Ilias II 354-356, Helena op de wallen: Ilias III 129-142, over Helena's teruggave: Ilias VII 347-364. ³²⁸In Ilias IV 336-373 worden Odysseus en Diomedes beschimpt door Agamemnon, in Ilias VIII 91-96 roept Diomedes de hulp in van Odysseus, in Ilias X 227-579 ondernemen ze samen een spionage-opdracht in het Trojaanse kamp, in Ilias XI 312-319 roept Odysseus de hulp in van Diomedes, en in de Kleine Ilias (Evelyn-White 1995) ontvoeren ze samen het Palladium (een houten standbeeld van Athene) uit Troje. ³²⁹Voorbeelden: als onderhandelaar in Troje: Ilias III 199-224, strijdpark afgrenzen voor het duel tussen Paris en Menelaos: Ilias III 314-317, als gewonde strijder: Ilias XIV 82-109.

Dh9 De typische scène van de dappere verkenner

Het is vooral Odysseus, en in de tweede plaats Diomedes, die nauw is verbonden met de typische scène van de dappere verkenner (zie Hoofdstuk 7). Zo bezoekt Odysseus Helena bijvoorbeeld in Troje, vermomd als een bedelaar.³³⁰ Maar ook de list met het paard van Troje, waarin Helena de Grieken probeert te misleiden,³³¹ de onderhandeling met Odysseus en Menelaos in Troje, en de Dolonie³³² zijn voorbeelden van die typische scène. Dat verankert de typische scène van de dappere verkenner binnen het Helenasprookje. Anderzijds is het bezoek van Priamos aan het Griekse scheepskamp, binnen het mededogensprookje, ook een voorbeeld van deze typische scène.³³³

Dh10 Agamemnon, de leider die wordt overklast in de krijgsraad

Hoewel Agamemnon de opperste leider is, wordt hij toch overklast in de krijgsraad door de dappere antihelden: Diomedes en Odysseus. Zij beseffen hoe belangrijk het is om de moed niet te laten zakken. Door vluchten aan te raden, vallen er namelijk meer doden dan door dapper stand te houden.³³⁴

Dh11 De nakende ondergang van Troje

Dat Troje ten val moet komen, volgt uit de voorspelling van Kalchas en uit het feit dat ze het verdrag schenden dat ze sloten met de Grieken voor het duel tussen Menelaos en Paris. De totale verwoesting van Troje is de enige passende straf. Agamemnon bidt dan ook tot Zeus dat de duisternis niet valt voordat hij het zwartgeblakerde dak van Priamos' huis heeft neergeworpen.³³⁵

Dh12 Paris en Pandaros, de laffe boogschutters

Paris³³⁶ is het toonbeeld van de laffe, verraderlijke Trojaan. Met een speer vechten in de voorste gelederen durft hij niet. Hij gebruikt liever een boog om vanaf een grote afstand zijn pijlen te schieten, vanuit

³³⁰Evelyn-White 1995, Little Iliad. ³³¹Odyssee IV 265-289. ³³²Hoofdstuk X van de Ilias, waarin Dolon wordt gedood door Odysseus en Diomedes tijdens een nachtelijke spionage-opdracht.

³³³Voorbeelden: Odysseus met Menelaos in Troje: Ilias III 199-224, het duo Diomedes/Odysseus in de Dolonie: Ilias X 222-247, Helena over Odysseus: Odyssee IV 240-258. ³³⁴Voorbeelden: Diomedes antwoordt wanneer Agamemnon zwijgt: Ilias VII 398-407, Diomedes wanneer Agamemnon voorstelt te vluchten: Ilias IX 16-51, Odysseus en Diomedes wanneer Agamemnon nogmaals voorstelt te vluchten: Ilias XIV 64-133. ³³⁵Voorbeelden: Kalchas: Ilias II 308-330, Agamemnon: Ilias II 411-420, Diomedes: Ilias VII 399-402. ³³⁶Volgens Suter (1987) is het trio Aphrodite/Paris/Helena van Vedische oorsprong. In Blondé 2019 (p. 102) wordt betoogd dat Paris het prototype van een laffe boogschutter is, en een verbastering van Pandaros of Pandion.

verdoken posities. Daardoor verwondt hij de Grieken alleen maar, in plaats van ze te doden. Pandaros, de mythologische voorloper van Paris, treedt nog steeds op in de Ilias als een Lyciër die gelijksoortige karakteristieken heeft als Paris.³³⁷

Dh13 Nestor, de leider die de praktische zaken regelt

Nestor heeft de rol bij de Grieken die Hektor heeft bij de Trojanen. Hij stelt de wachtposten op en stelt Agamemnon voor welke acties hij moet ondernemen, zoals het aanrichten van de maaltijd of het samenroepen van het leger. Agamemnon heeft de hoogste achting voor Nestor. Mogelijk was Nestor ooit de oudste zoon van de clanleider, die later vermolten is met de Nestor uit de Mykeense Alpha-traditie. Daardoor werd hij een stokoude strijder op het slagveld.³³⁸

Dh14 Antenor, de rechtvaardige onder de Trojanen

Antenor³³⁹ is de uitzondering die de regel bevestigt wat betreft de valsheid van de Trojanen. Hij ontvangt Odysseus en Menelaos bij hun bezoek aan Troje als onderhandelaars, en hij kan verhinderen dat Menelaos wordt gedood tijdens dat bezoek. Hij wijst er tijdens de krijgsraad ook op dat de strijd de breuk is van een heilig verdrag. Vanwege zijn rechtvaardigheid wordt Antenor gespaard³⁴⁰ bij de verwoesting van Troje.^{341,342}

Dh15 Gewonde strijders en de geneesheer Machaon

In het eerste deel van het Helenasprookje, waarin de Grieken in de verdrukking komen, vallen de dapperste strijders een voor een uit door verwondingen.³⁴³ Gelukkig is er Machaon om de gewonde Grieken te verzorgen. Het patroon van de gewonde strijders vindt zijn hoogtepunt

³³⁷Voorbeelden: Paris bij Helena tijdens de strijd: Ilias VI 321-328, Paris' weigering Helena af te staan: Ilias VII 354-364, Paris treft Machaon met een pijl: Ilias XI 504-515. ³³⁸Voorbeelden: voor de strijd: Ilias II 336-368, voor de nacht valt: Ilias IX 52-79, radeloos: Ilias XIV 52-63. ³³⁹Zie ook Danek 2006. ³⁴⁰Fitzgerald 1983, Virgil, Aeneid I 242. ³⁴¹Volgens West (1997) en Blondé (2020, p. 41) is het sparen van een rechtvaardige enkeling bij de verwoesting van een stad een Oosters vertelkenmerk (Gd8, Appendix Overzicht van alle vertelkenmerken). Ook de mooie, bijzondere vrouw in de stad (Helena, Gd9), en de slechtheid van de mensen in de stad (de Trojanen, Gd2) zijn onderdeel van een Oosters vernietigingsverhaal (Blondé 2020, p. 36). Dit wijst erop dat het Helenasprookje mogelijk intercontinentale allure had. ³⁴²Voorbeelden: als gastheer van Odysseus en Menelaos: Ilias III 203-207, bij het zweren van een eed: Ilias III 261-266, over de eed: Ilias VII 347-353. ³⁴³*ελεος, ουταζω, ουταω*.

in de vergadering met Agamemnon,³⁴⁴ waarin Diomedes voorstelt om naar het slagveld te trekken, al zijn ze gewond.³⁴⁵

Dh16 **Slangen als onheilspellende voortekenen**

Ondanks het feit dat ook het sprookje over het mededogen van Achilles een slang³⁴⁶ en vogels bevat die dienen als voortekenen, lijkt de slang toch kenmerkend voor het verhaal over de roof van Helena. We hebben de slang in de plataan in Aulis, de slang die Philoktetes bijt op Lemnos, en de zeeslangen die de priester Laokoön doden.³⁴⁷

Dh17 **Menelaos, de held van wie de vrouw is geroofd**

In het Helenasprookje heeft Menelaos een verder ontwikkelde rol in vergelijking met het wroksprookje. Menelaos is nu de strijder van wie de vrouw is ontvoerd door een Trojaan. Vanuit die gegroeide rol is Menelaos dan vermoedelijk in overeenstemming gebracht met een belangrijke held uit de Griekse mythologie; de echtgenoot van een dochter van Zeus en de broer van Agamemnon.³⁴⁸

Dit waren de specifieke vertelkenmerken van het Helenasprookje. In het volgende onderdeel wordt de reconstructie verdedigd.

Verdediging van de reconstructie van het Helenasprookje

Vier verschillen met de Ilias en de Odyssee worden in dit onderdeel verdedigd: Zeus die de Trojanen wil straffen in plaats van hen te willen begunstigen, het vervangen van Pandaros door Paris, de verwisseling van Nestor en de geneesheer Machaon als het gaat om wie verwond raakte, en het vervangen van het houten paard van Troje door een levend paard.

Het hoofdthema: Zeus die het onrecht bestraft

Het hoofdthema van het Helenasprookje, namelijk Zeus die het onrecht van de Trojanen bestraft, komt niet goed tot uiting in de Ilias. Zeus begunstigt

³⁴⁴Ilias XIV 1-134. ³⁴⁵Voorbeelden: Machaon verzorgt Menelaos: Ilias IV 198-219, Paris schiet Diomedes in de voet: Ilias XI 369-378, Paris schiet Machaon in de schouder: Ilias XI 504-507. ³⁴⁶Zie D39 op p. 39. ³⁴⁷Voorbeelden: te Aulis: Ilias II 303-322, Philoktetes: Ilias II 718-725, Laokoön: Evelyn-White 1995, Fall of Troy. ³⁴⁸Voorbeelden: Menelaos vraagt dat de Grieken en de Trojanen zich verzoenen: Ilias III 96, Menelaos is in Troje voor een onderhandeling over Helena: Ilias III 206, Menelaos bloedt bij een aanslag op zijn leven: Ilias IV 150.

de Trojanen namelijk voortdurend, in plaats van hen te straffen.³⁴⁹ Bovendien ligt de val van Troje na het einde van de Ilias, in de Trojaanse Cyclus. Daardoor lijkt het alsof de Trojanen ongestraft hun eden kunnen verbreken.

Voor het begunstigen van de Trojanen door Zeus in de Ilias is er een dubbele reden. Ten eerste heeft Zeus aan Thetis beloofd om de Trojanen de overhand te laten krijgen in de strijd, volgens de logica van het wroksprookje. Ten tweede is Troje de voornaamste stad in de Aeolische Gamma-traditie, waarin de Trojanen steeds vrome offers brengen. Zeus zetelt volgens die traditie op de Ida en draagt de Trojanen een warm hart toe.

Toch vinden we de logica van het Helenasprookje nog terug in Ilias. Daarin is het Agamemnon (Nestor in de reconstructie) die het volgende zegt tot Menelaos wanneer die geraakt is door een pijl van Pandaros (Paris in de reconstructie):³⁵⁰

Niet ijdel is een verdragseed, het bloed van de lammeren, de plengoffers van zuivere wijn, de beloften, waarop wij vertrouwden. Al voltrekt de Olympiër [Zeus] de straf niet terstond, vroeg of laat zal hij hem voltrekken en boeten zij zwaar met hun eigen bloed, met het bloed van hun vrouwen en kinderen. Want dit weet ik in het diepst van mijn ziel: Eens komt de dag, dat het heilige Troje ondergaat en Priamos en zijn lansdragend volk en dat Zeus, de zoon van Kronos, hoog in de hemel tronend, zijn donkere aegis tegen allen dreigend zwaait, vertoornd over dit verraad. Zo zal het zich voltrekken.

Dit rechtvaardigt een Zeus die, zonder de tussenkomst van zijn vrouw Hera, als ultieme plan heeft om de Trojanen te straffen.

Paris en Pandaros: een ontduubeling

Zoals blijkt uit deze reconstructie, is Pandaros, die in Ilias V wordt gedood door Diomedes, vervangen door Paris. De laatste houdt zich tussen hoofdstuk III en hoofdstuk VI van de Ilias immers schuil binnen de wallen van Troje. In het boek over de Europese Beta-traditie werd al besloten dat Pandaros, Paris, en Pandion verbasteringen zijn van eenzelfde personage.³⁵¹ Alle drie zijn het boogschutters die door een grote held naar het heetst van de strijd worden geleid: Pandaros door Aeneas,³⁵² Paris door Hektor,³⁵³ en Pan-

³⁴⁹ Als Zeus dan toch moet ingrijpen in het nadeel van de Trojanen, is dat meestal onder druk van Hera. De voortdurende twist tussen Hera en Zeus is echter een vertelkenmerk van de Aeolische Gamma-traditie (G41). ³⁵⁰Ilias IV 158-168. ³⁵¹Blondé 2019, p. 102. ³⁵²Ilias V 166-240. ³⁵³Ilias VI 313-342 en Ilias VI 503 - VII 16.

dion door Aias.³⁵⁴ Daarmee vertolken ze alle drie het archetype van de laffe boogschutter in de overeenkomstige typische scène van de Europese Beta-traditie.³⁵⁵ Ze schieten hun pijlen vanuit verdoken posities en kunnen hun doelwit slechts verwonden, maar niet doden.³⁵⁶ Dat deze overeenkomsten geen toeval zijn, blijkt ook uit de sterke overeenkomsten tussen de passage V 280-287, met Pandaros in de hoofdrol, en de passage XI 369-392, waarin Paris optreedt.³⁵⁷ Voor Pandaros lezen we:

Opzwaaiend slingerde hij nu zijn lange lans en trof Diomedes' schild. De bronzen punt drong er door en raakte het pantser. Luid jubelde over hem Lykaons dappere zoon [Pandaros]: "Ge zijt getroffen, dwars door de buik; lang zult ge het niet overleven; grote roem hebt gij me gegeven." Maar onbevreesd riep Diomedes terug: "Gemist hebt gij; gij hebt niet geraakt."³⁵⁸

Vervolgens doodt Diomedes Pandaros met de speer. Voor Paris hebben we dit:³⁵⁹

Niet vergeefs ontvlood de pijl aan zijn [Paris'] hand; want hij trof hem [Diomedes] in de wreef van de rechervoet; de pijl drong dwars er doorheen en stak in de aarde. Met blijde lach sprong hij uit zijn hinderlaag op en sprak vol trots: "Ge zijt getroffen; niet vergeefs vloog mijn wapen. Och, mocht ik u hebben geraakt in de buik en u hebben gedood! Dan zouden de Trojanen, die voor u huiveren als mekkende geiten voor een leeuw, herademen uit hun benauwenis."

Onbevreesd sprak tot hem Diomedes: "Boogschutter, zwetser, met uw haarlokken pronkend, meisjes belonkend! Als gij in open strijd mij met uw wapens bestookt had, dan zou uw boog u niet baten, noch een hagel van pijlen. Nu hebt ge de pees van mijn voet geschramd en ge praalt zonder reden. Ik tel het niet, als had mij een vrouw geraakt of een onnozele knaap. Want stomp is het werktuig van een nietswaardige lafaard. Dan zijn mijn wapens anders! Scherp is mijn speer, ook al raakt hij maar vluchtig; hij brengt onmiddellijke dood aan mijn vijand."

De overeenkomsten tussen beide passages zijn de volgende:

1. Diomedes is de schrik voor alle Trojanen.

³⁵⁴Ilias XII 365-372. ³⁵⁵Blondé 2019, p. 100-103. ³⁵⁶Pandaros: Ilias IV 112-140, Ilias V 283-287, Paris: Ilias XI 369-390, Ilias XI 505-518. ³⁵⁷West (2016) vergelijkt deze passages ook, maar minder volledig. ³⁵⁸Ilias V 280-287. ³⁵⁹Ilias XI 376-392.

2. Een boogschutter valt Diomedes aan.
3. Boogschutter: “Gij zijt getroffen”
4. Boogschutter: “Ik behaal grote roem bij de Trojanen.”
5. Diomedes antwoordt *onbevreesd*.³⁶⁰
6. Diomedes: “Ik ben niet dodelijk geraakt. Ik tel dit niet.”
7. De speer van Diomedes is wel dodelijk.

De dood van Achilles door Paris en Apollo bij de Skaeïsche poort,³⁶¹ waarbij Paris in de hiel van Achilles schiet,³⁶² heeft ook gelijkenissen met deze passage, met dat verschil dat het voor Achilles wel dodelijk is. Nog een belangrijk punt van overeenkomst tussen Paris en Pandaros is dat beiden tijdens een plechtige bijeenkomst van Grieken en Trojanen de Griekse held treffen om wie de plechtigheid draait. Het gaat dan voor Paris over het huwelijk tussen Achilles en Polyxena,³⁶³ en voor Pandaros om het duel tussen Menelaos en Paris in de Ilias.³⁶⁴ Dit rechtvaardigt de keuze om Pandaros in de meer bekende Paris te veranderen in een vereenvoudigd sprookje.

Nestor en Machaon: een verwisseling

Een ander verschil tussen de Ilias en de reconstructie is dat Nestor de gewonde geneesheer Machaon wegleidt in de Ilias, terwijl in de reconstructie, net omgekeerd, Machaon de gewonde Nestor binnen de wallen helpt. Het basisargument voor deze verwisseling is om de meest vanzelfsprekende logica te volgen: geneesheren begeleiden gewonden, en niet omgekeerd.

Een mogelijke verklaring voor deze verwisseling is dat Nestor een dubbele reden heeft om zich binnen het Griekse bolwerk te begeven. Volgens het wroksprookje is Nestor daar nodig om met de hulp van Patroklos, en misschien ook van Machaon, Achilles over te halen tot de strijd. Volgens het Helenasprookje moet Nestor aanwezig zijn op de vergadering met alle gewonde strijders. Nestor hoeft dus niet gewond te zijn volgens het wroksprookje. Bovendien is Nestor een oude man buiten de verhalende Delta-traditie. Die kan het zich gemakkelijker veroorloven om zich gezond en wel binnen het scheepskamp te bevinden.

³⁶⁰Ilias V 286 = Ilias XI 384 = *τον δ' ου ταραβησας προσεφη κρατερος Διομηδης*. ³⁶¹Ilias XXI 277-278; Ilias XXII 359-360; Fitzgerald 1983, Virgil, Aeneid, VI 57. ³⁶²Way 1913, Quintus Smyrnaeus, The Fall of Troy III 70. ³⁶³Frazer 1966, Dares Phrygius 34. ³⁶⁴Ilias III 1 - IV 219.

In de logica van de reconstructie is Nestor bovendien een van de voornaamste en dapperste strijders. Die moeten een goed excuus hebben om het slagveld te verlaten. Verwonding verschaft dat excuus, terwijl het helpen van een gewonde ook kan worden overgelaten aan een mindere strijder. Tenslotte is het een logische keuze om de spanning in het verhaal op te bouwen door één van de dapperste strijders gewond te laten worden.

Het Paard van Troje: versmolten symboliek

Volgens de Kleine Ilias³⁶⁵ (een verhaal van de Trojaanse Cyclus dat na de Ilias volgt) en de Odyssee, bouwen de Grieken een groot houten paard waarin de dapperste Grieken zich schuilhouden. Daarna verbranden de overige Grieken hun hutten en varen ze weg. De Trojanen, die denken dat de oorlog voorbij is, halen zelf triomfantelijk het houten paard binnen in Troje. 's Nachts komen de Grieken echter uit het paard en ze doden de Trojanen.

Deze versie past niet goed binnen het realisme van de gereconstrueerde sprookjes, onder meer omdat de Grieken er niet de kans hebben om weg te varen. De mythe van het Paard van Troje kan wel gegroeid zijn vanuit de verhalende Delta-traditie. In elk geval lijkt de mythe zich vooral in de Aeolische Gamma-traditie te hebben ontwikkeld. In Blondé 2020 (p. 20-21) werden al de parallellen met de Dolonie (met daarin de paarden van Rhesos) en de mensenetende paarden van de Thracische Diomedes besproken. Troje als geheel is ook sterk verbonden met paarden in de Aeolische Gamma-traditie. Toch zijn de Aeolische Gamma-traditie en de verhalende Delta-traditie waarschijnlijk niet de enige oorsprong van het Paard van Troje. Rand (2015) wijst bijvoorbeeld op de stormram als oorsprong, wat goed past bij het feit dat de Trojanen de stadsmuur boven de poort afbreken om het paard te kunnen binnenhalen.³⁶⁶

In hoofdstuk 7 zal blijken dat de mythe van het houten paard zich onder andere heeft ontwikkeld uit de typische scène van de dappere verkenner. Die is geassocieerd met wagens of karren die worden getrokken door paarden of muilezels. Daarin kunnen zich ook dappere strijders hebben verborgen, wat de keuze voor een gewoon, levend paard in de reconstructie rechtvaardigt. In het volgende hoofdstuk wordt het sprookje over het mededogen van Achilles gereconstrueerd.

³⁶⁵Evelyn-White 1995, Little Iliad. ³⁶⁶Fitzgerald 1983, Virgil, Aeneid, II 234.

Hoofdstuk 5

Het mededogen van Achilles

Het derde sprookje, over het mededogen van Achilles, is het best verborgen in de Ilias, en dus het minst bekende. In tegenstelling tot de vorige twee sprookjes staan de vertelkenmerken van het mededogensprookje niet centraal in de Ilias of de Trojaanse Cyclus. Toch zijn er juist beduidend meer vertelkenmerken die dit verhalende Delta-sprookje karakteriseren en het onderscheiden van de andere sprookjes. Die variëren van Hektor en zijn familie tot knieën en boomsoorten. Ook dit sprookje veronderstelt twee burchten, van Grieken en Trojanen, die omringd zijn door een wal van aarde en hout met daaromheen een slotgracht.

Sprookje 3: Het mededogen van Achilles (een reconstructie)

Sinds mensenheugnis stonden de Grieken en de Trojanen op voet van oorlog. Ze hadden al vaak een verbitterde strijd gevoerd op het slagveld. De Trojanen waren talrijk, want Priamos, hun koning, had vele zonen bij verschillende vrouwen. Hektor, de voornaamste van de Trojaanse strijders en de oudste zoon van Priamos, was gebaard door Hekabe, Priamos' wettige vrouw. Hektor werd door alle Trojanen geëerd, want zonder hem konden ze niet om Troje te beschermen. Ondanks de dappere daden van Hektor schoten de Trojanen toch meestal te kort in de strijd tegen de Grieken.¹

Achilles was de voornaamste strijder van de Grieken. Hij was wijd en zijd bekend om zijn edelmoedigheid in de strijd.² Wanneer één van de Trojanen in zijn handen viel, weerhield hij zichzelf en zijn makkers om de

¹Inleidende reconstructie. ²Zie bijvoorbeeld Ilias VI 414-418: Achilles weerhield zich om de dode Eëtion van zijn wapenrusting te beroven, en hij wierp een grafheuvel voor hem op.

vijand te doden. Hij boeide de Trojanen met wilgentakken of wagenriemen en bracht ze naar de burcht van de Grieken.³ Daar liet hij ze weer vrij wanneer de edelen van de Trojanen kwamen met een hoge losprijs om hun zoons vrij te kopen.⁴ Wanneer hij een Trojaan doodde op het slagveld, hield hij het lijk in ere en bezorgde het terug aan de ouders en verwanten zodat ze het lijk konden bewenen op het doodsbed. De Trojaanse edelen schoten niet snel tekort om een hoge losprijs te betalen, want Troje was rijk aan talrijke schatten van brons en van goud.⁵

Ook nu weer was de strijd ontbrand rond de wallen van Troje. Na een twist over vrouwen en bezittingen, en belust op rijkdom en roem, probeerden de Grieken om de stad te veroveren. Voor het eerst streed Patroklos mee op het slagveld, de jongste zoon van Peleus en een broer van Achilles, uit dezelfde moeder geboren. Hij was de lieveling van alle Grieken, en in het bijzonder van Achilles. Al jaren smeekte Patroklos om mee ten strijde te trekken in de wapenrusting van zijn vader. Peleus was oud en ziek, maar hij hield zijn wapenrusting al die tijd verborgen voor Patroklos. Nu Patroklos eindelijk volwassen was, overhandigde hij met tegenzin zijn wapens. Peleus had er een slecht voorgevoel bij en hij voorspelde dat Patroklos zou worden gedood in de strijd. Hij drukte Patroklos op het hart om niet te strijden in de voorste gelederen, en om geen duels aan te gaan. Bovendien moest hij ver uit de buurt blijven van Hektor, de beste van de Trojaanse strijders.⁶

De Grieken trokken op naar Troje. Polites, Priamos' zoon, op de snelheid van zijn voeten vertrouwend, zat op uitkijk voor de Trojanen op de top van de grafheuvel waar de oude Aisyyetes begraven lag. Daar spiedde hij of de Grieken oprukten vanuit hun bolwerk. De Trojanen waren in vergadering bijeen in Priamos' huis, allen tezamen, jongen en ouden, toen Polites kwam aangesneld. Polites sprak tot allen: "Trojanen, geef raad. De Grieken rukken op naar onze stad. Aan veel gevechten van mannen nam ik al deel, maar zulk een groot, zulk een dapper leger heb ik nog nooit gezien." Daarop sprak Hektor tot Priamos: "Oude koning, altijd zijn eindeloze woorden je geliefd, zoals vroeger in vreedstijd. Maar nu is een hardnekkige oorlog ontbrand. Ik geef de raad als volgt te handelen: verzamel het leger van de Trojanen en laat een

³Ilias XXI 27-42: Onder andere twaalf onbenoemde Trojanen en Lykaon werden ooit geboeid door Achilles. ⁴Ilias II 229-231: Thersites refereert naar de vele losprijzen die Agamemnon ontvangt.

⁵Inleidende reconstructie. ⁶Inleidende reconstructie volgens de typische scène van roem voor de vader uit de Europese Beta-traditie (Blondé 2019). Patroklos is Grieks voor 'roem voor de vader'. Zie ook Ilias XI 716-720.

ieder bevelen geven aan de mannen, waarover hij heerst, en hen ten strijde voeren.”⁷

Dadelijk ontbond Hektor de vergadering en allen snelden te wapen. Alle poorten werden geopend en het krijgsvolk stroomde naar buiten, het voetvolk en de wagenstrijders. Er ligt voor de stad een steile grafheuvel, Batieia genaamd, een eind weg in de vlakte, rondom is het open en vlak. Daar stelden de Trojanen hun leger op.⁸

Zo ontbrandde de oorlog tussen de Grieken en de Trojanen. Maar na een korte strijd werden de Trojanen van het slagveld verjaagd en opgesloten binnen hun burcht. Bij hun vlucht binnen de wallen verdrongen ze elkaar om als eerste door de poort te raken. Vele Trojanen sprongen in de slotgracht om aan de Grieken te ontsnappen. Achilles sprong hen achterna om ze eruit te trekken. Wie hij te pakken kreeg, leverde hij aan zijn makkers over. Ze werden met de handen op de rug gebonden naar de burcht van de Grieken afgevoerd.⁹ Onder hen waren vele zonen van Priamos. De Grieken omsingelden de burcht van de Trojanen. Ze sloegen hun kamp op in de vlakte en belegerden overdag de wallen. Elke ochtend in de vroege verzamelden de Trojanen om zich te verspreiden over de wallen en de aanvallen van de Grieken te stuiten.¹⁰

Hektor was het beu om opgesloten te zitten binnen de stad. Hij bracht alle strijders 's ochtends bijeen op het marktplein.¹¹ Hekabe, zijn liefhebberende moeder, kwam tot bij hem met Laodike, haar dochter, en sprak:¹² “Mijn kind, waarom heb je alle strijders hier op de markt verzameld? Weldra hervatten de Grieken hun aanval op de wallen. Ach, ik maak mij grote zorgen om het lot van ons allen. Straks beuken de Grieken de poort in en klimmen ze over de wallen, tot groot leed van de Trojanen. Laat de strijders toch snel postvatten bovenop de wallen.”¹³

Hektor antwoordde haar: “Dierbare moeder, maak je toch niet zoveel zorgen. We gaan een uitval wagen buiten de wallen om de Grieken te verdrijven. Wanneer de Grieken verjaagd zijn in de vlakte, keren we terug binnen de wallen.¹⁴ Sta me nu bij en breng wijn hierheen zodat we kunnen plengen aan Zeus, de machtige dondergod.”¹⁵

⁷Reconstructie van Ilias II 786-806: alleen de godin Iris spreekt hier in de gedaante van Polites. ⁸Ilias II 807-815. ⁹Reconstructie. Zie ook Ilias XXI 25-32, waarin de Trojanen uit de rivier worden gehaald en geboeid naar de schepen worden gevoerd, en Ilias XXI 526-XXII 4, waarin de Trojanen zich verdringen om binnen de wallen van Troje te komen. ¹⁰Reconstructie. ¹¹Reconstructie. Zie ook Ilias XVIII 285-287. ¹²Ilias VI 251-253. ¹³Reconstructie. Zie ook Ilias VI 431-434, waarin Andromache Hektor die raad geeft. ¹⁴Reconstructie volgens Ilias XVI 87-96. ¹⁵Ilias VI 258-268: Hektor weigert wijn te plengen omdat zijn handen vuil zijn.

Terstond vertrok Hekabe om de wijn te halen, met knikkende knieën, want ze was hevig bevreesd dat de Trojanen gedood zouden worden buiten de wallen. Nadat de wijn was geplengd, vertrokken de strijders¹⁶ naar de Skaeïsche poort, die toegang gaf tot de vlakke.

Daar kwam Andromache toegesnelnd op Hektor, zijn zorgzame vrouw, de dochter van de dappere Eëtion. Eens was Eëtion gedood door Achilles, bij een vroeger treffen tussen de Grieken en de Trojanen. Achilles doodde Eëtion, maar beroofde hem niet van zijn wapens, eerbied weerhield hem. Hij verbrandde hem met zijn kostbare wapenrusting en wierp een grafterp op, daarboven plantte hij een olm. Haar broers nam hij gevangen op diezelfde dag, maar hij gaf hen de vrijheid terug voor een onmetelijke losprijs. Zij kwam Hektor tegemoet met hun zoontje op de arm. Hektor noemde hem Skamandrios, maar de anderen Astyanax, redder van de stad. Want Hektor was de beschermheer van Troje. Dicht bij Hektor staand, sprak ze: “Vermetelee, je moet worden nog je dood. Jij hebt geen medelijden met jouw onschuldig kind en met mij, rampzalige, die spoedig van je beroofd zal zijn. Hektor, je bent mij een vader, een geliefde moeder, een broeder, jij bent mijn sterke echtgenoot. Heb nu medelijden en blijf hier in de burcht. Maak je kind niet tot wees en je vrouw niet tot weduwe. Stel je krijgsvolk op bij de vijgeboom, waar de stad het meest toegankelijk is en de wal het laagst.” De dappere Hektor sprak tot haar:¹⁷ “Vrouw, houd mij niet tegen nu ik wil gaan, wees geen slecht voorteken hier in de burcht.¹⁸ Ook mij gaat dat alles ter harte. Maar als ik de Trojanen zie en hun vrouwen, schaam ik mij om als lafaard ver van het slagveld te blijven. Ik heb geleerd om steeds dapper te zijn en in de voorste rijen te strijden op het slagveld, grote roem verwervend voor mijn vader en mijzelf.¹⁹ Maar ik zal raad vragen aan een vogelwichelaar, wat wij moeten doen voordat we de stad uitgaan.” Daarop trad Helenos, de zoon van Priamos, de beste van de vogelwichelaars, toe op Hektor en sprak: “Op jouw schouders rust de strijd van de Trojanen tegen de Grieken, Hektor. Je blinkt steeds uit op elk gebied, in oorlog en in raad. Maar laat het krijgsvolk hier nog even wachten voor de poort en laat alle vrouwen verzamelen in het heiligdom van Zeus, dat met stevige poorten kan sluiten. Uit alle huizen moeten ze de kostbaarheden meenemen en binnen het heiligdom brengen. Ze moeten rijke offers brengen aan Zeus en bidden voor de goede afloop van ons plan.”²⁰

¹⁶Reconstructie. Zie ook Ilias VI 258-279. Van knikkende knieën is geen sprake, van wijn plengen wel. ¹⁷Ilias VI 393-434. ¹⁸Ilias XXIV 218-219: Priamos spreekt deze woorden tot zijn vrouw Hekabe. ¹⁹Ilias VI 441-446. ²⁰Ilias VI 75-92.

Onmiddellijk spoedde Hektor zich op weg door de straten van Troje om alle vrouwen te verzamelen. Met een bang hart verlieten ze hun huizen, want allen hadden ze schrik dat het einde van Troje nabij was. Ze brachten kostbaarheden mee om te offeren aan Zeus in de hoop dat hij medelijden had met de stad. Zo verzamelden ze binnen het heiligdom.²¹ Cassandra, de mooiste van Priamos' dochters, jammerde luid, haar stem klonk door de hele stad:²² "Dit weet ik en zo zal het geschieden: eens komt de dag dat het heilige Troje ten onder gaat en het volk van Priamos.²³ Vele dappere zoons van Priamos zullen sneuvelen in de strijd. Om hen treur ik en om Hekabe en Priamos zelf. De mannen worden gedood, de vrouwen worden meegesleurd²⁴ en verkocht als slavin, de kinderen worden van de hoge wallen naar beneden geworpen.²⁵ Och, mocht ik dood zijn voor die dag aanbreekt."²⁶ Alle vrouwen weenden en ze rouwden om Hektor nog bij zijn leven. Want ze geloofden niet dat hij weer zou keren van het slagveld, ontkomen aan de krijgshaftige hand van de Grieken.²⁷

Toen alle vrouwen in het heiligdom verzameld waren, snelde Hektor terug naar de Trojaanse strijders. Maar halverwege werd hij tegengehouden door Priamos, die van Hektor's plan op de hoogte was. Hij was bezorgd en drukte Hektor op het hart om voorzichtig te zijn:²⁸ "Als je de Grieken hebt verjaagd van de stad, keer dan terug. Als de luiddonderende Zeus je de kans geeft roem te behalen, begeer dan niet om verder te strijden met de dappere Grieken. Leid niet je mannen, trots op oorlog en doodslag, de Grieken verpletterend, tot voor de poorten van de Griekse stad."²⁹ Hektor antwoordde: "Dierbare vader, hinder mij nu niet langer op mijn gang naar de strijd. Mijn doel is om de Grieken van de stad te verjagen, die taak is lastig genoeg. Als ik daarin slaag, zal ik geëerd worden door alle Trojanen. Grote roem zal ik daarmee verwerven voor mezelf en voor jou, mijn vader."³⁰

Na deze woorden spoedde Hektor zich verder tot aan de poort, waar de strijders stonden te wachten. Hij sprak hen bemoedigend toe: "Laat niet de strijdlust zakken en keer niet weer naar jullie geliefde vrouwen, voor we de Grieken van de stad hebben verjaagd naar de vlakte."³¹ We strijden om de stad te beschermen en onze vrouwen en kinderen van de ondergang te redden."³² Luidkeels juichten alle Trojanen hem toe.

²¹Reconstructie. Zie ook Ilias VI 253-311. ²²Fitzgerald 1983, Virgil, Aeneid, II 246: Cassandra doet rampzalige voorspellingen, maar wordt nooit geloofd. ²³Ilias VI 447-449: Hektor zegt dit tegen Andromache. ²⁴Ilias XXII 62-67. ²⁵Ilias XXIV 728-736. ²⁶Ilias VI 464-465. ²⁷Ilias VI 500-502.

²⁸Reconstructie. ²⁹Ilias XVI 87-92: Achilles vraagt Patroklos om tijdig terug te keren naar de schepen.

³⁰Reconstructie. Zie ook Ilias VI 444-446. ³¹Reconstructie. ³²Ilias XXI 586-588: Agenor zegt dit tegen Achilles.

Buiten de wallen bereidden de Grieken zich voor om opnieuw de wallen van Troje te bestoken. Ze hadden zich al in hun wapenrusting gehuld en ze liepen net toe om de wallen te beklimmen, toen plotseling de poortwachters van de Trojanen de poorten openden. Onder een vervaarlijk geschreeuw stormden de Trojanen naar buiten. Verbijsterd en verward schaarden ook de Grieken zich in het gelid.³³

Ter hoogte van de eik die voor de Skaeische poort stond, een eindje in de vlakte, troffen de beide legers elkaar.³⁴ De schilden en de speren botsten. Gejammer weerklonk en gejuich van mannen, die doodden en stierven. Het bloed stroomde over de aarde.³⁵ Van alle strijders was er geen die zo tekeer ging als Patroklos. Hij vocht in het voorste gelid en doodde er talrijke Trojanen. Grote roem behaalde hij voor hemzelf en voor Peleus, zijn vader.³⁶ Zolang het dag was en de zon hoog stond, zo lang troffen de wapens van beide partijen hun doel. Maar toen het daglicht afnam, wendde Zeus het lot. Hij liet een luide donder weerklinken en zond een flitsende bliksemstraal naar het leger van de Grieken. Aan de Grieken ontzong de moed om verder te vechten. Niet langer werden ze begunstigd door Zeus, de almachtige.³⁷ Ze maakten rechtsomkeert en vluchtten naar hun stad.

De Trojanen zetten hen achterna. Ze dachten er niet aan om weer de stad binnen te gaan en opnieuw de wallen te bezetten. Hektor riep met luide stem: “Dappere Trojanen, laat niemand onder jullie hier achterblijven bij de eik of terugkeren binnen de wallen. Zeus staat aan onze zijde tot grote ramp voor de Grieken. Zet nu allen de achtervolging in en dood wie binnen het bereik van jullie speer komt.” Zo sprak hij en alle Trojanen juichten hem toe. Ze liepen zo snel ze konden, weg van de stad, en telkens doodden ze de laatste man van de Grieken.³⁸

Wie de snelste voeten had, kon ontkomen bij de vlucht door de vlakte, de traagsten werden gedood. Maar Patroklos bedacht stoutmoedige daden. Misnoegd sprak hij tot zichzelf:³⁹ “Wee mij, als ik vlucht, vertrouwend op de snelheid van mijn voeten. Zo zal ik geen roem behalen voor mezelf en voor mijn vader. Maar waartoe overweegt mijn hart deze dingen? Wie op het slagveld de strijd niet aanbindt met de vijand in de voorste gelederen, is een lafaard die van geen tel is.⁴⁰ De Grieken zullen over mij spreken als over een nietswaardige knaap, nog niet rijp voor het oorlogswerk.” Terstond staakte Patroklos zijn vlucht en hij wachtte de Trojanen op met de speer in de hand.

³³Reconstructie. ³⁴Reconstructie. ³⁵Ilias VIII 61-65. ³⁶Reconstructie. ³⁷Ilias VIII 66-78.

³⁸Reconstructie. ³⁹Reconstructie. ⁴⁰Ilias XI 404-410: Odysseus spreekt tot zichzelf. Ilias XXI 553-567: Agenor spreekt tot zichzelf. Van roem voor de vader is hier geen sprake, noch voor Odysseus, noch voor Agenor.

Maar Zeus was de Grieken nog steeds niet gunstig gezind. Nogmaals zond hij een felle bliksemflits naar de Grieken. Verheugd over dit teken trad Hektor op Patroklos toe. Patroklos zag hem komen en wierp zijn speer met een krachtige zwaai. Maar hij miste en de speer boorde zich trillend in de grond voor de voeten van Hektor. Triomfantelijk riep deze hem toe:⁴¹ “Patroklos, je dacht zowaar onze stad te zullen verwoesten, de vrouwen van Troje van de dag van de vrijheid te beroven en ze in jouw stad te ontvoeren, jij dwaas! Om Troje te beschermen trekken wij ten strijde, en ikzelf, de beste speervechter van de Trojanen, weer van haar de dag van de slavernij. Rampzalige, wat baatte je je moed en de woorden van Peleus, die, toen je heenging, je stellig op het hart heeft gedrukt: ‘Keer toch niet weer, Patroklos, voordat je vele Trojanen hebt gedood in de voorste gelederen en de stad van de Trojanen hebt verwoest.’ Zo sprak hij zeker tot jou en je dwaas hart heeft hem geloofd.”⁴²

Van dichtbij wierp Hektor zijn speer en hij trof Patroklos in de buik naast de navel. Jammerend zakte Patroklos op de knieën. Een donkere nevel omfloerste hem en hij viel voorover in het stof.⁴³ Hektor duwde het lijk op de rug met zijn hiel en hij trok de bronzen speer uit de wond.⁴⁴

De Trojanen die het zagen, juichten luid. Allen,⁴⁵ behalve Polydamas, Panthoös’ zoon. Hij zag naar verleden en toekomst. Hij was met Hektor bevriend en beiden waren geboren in dezelfde nacht. Op het welzijn van allen bedacht, sprak hij: “Hektor, we zijn al halverwege in de vlakte tussen de steden van de Grieken en de Trojanen. Nu wordt het tijd dat wij terugkeren naar onze stad en afwachten wat de Grieken van plan zijn.⁴⁶ Want ik maak mij bezorgd dat ze ons de dood van Patroklos betaald zetten.⁴⁷ Hij was de jongste zoon van Peleus en de lieveling van de Grieken.⁴⁸ Als we nog langer met hen de strijd aanbinden, zullen we niet dezelfde weg naar onze stad veilig volbrengen, maar vele Trojanen zullen wij achterlaten, door de Grieken gedood met het brons.”⁴⁹

Toornig antwoordde Hektor: “Polydamas, hoe kwam zo’n woord je over de lippen. Je ziet toch dat Zeus aan onze zijde staat en de nederlaag van de Grieken wenst.⁵⁰ Deze dag zal mij grote roem verschaffen met een overwinning op de Grieken.⁵¹ Trek allen verder ten strijde om de Grieken te achtervolgen en te doden.” Zo sprak Hektor en alle Trojanen juichten hem toe.⁵²

⁴¹Reconstructie. ⁴²Ilias XVI 830-842. ⁴³Samenvatting van Ilias XVI 787-822. ⁴⁴Ilias XVI 862-863.

⁴⁵Reconstructie. ⁴⁶Ilias XVIII 249-256. ⁴⁷Ilias XIII 744-745: De nederlaag van gisteren in plaats van de dood van Patroklos. ⁴⁸Reconstructie. ⁴⁹Ilias XII 223-227. ⁵⁰Samenvatting van Ilias XII 230-236. ⁵¹Ilias XIII 828: Hektor zegt dit tot Aias. ⁵²Samenvatting van Ilias XII 244-251.

Aan Achilles was het niet ontgaan dat zijn meest geliefde broer gedood was door Hektor.⁵³ Toen hij Patroklos ter aarde zag zinken, breidde zich over zijn ogen een nevel, en niet langer hield hij het uit om voor de Trojanen te vluchten.⁵⁴ Bezielde van woede en verdriet brulde hij luid, zijn stem was te horen over de hele vlakte. Alle Grieken staakten hun vlucht en keken achter zich naar wat was gebeurd. De Trojanen sidderden van de luide brul. Met vuur in de ogen snelde Achilles op Hektor toe, de speer in aanslag.⁵⁵ Maar Hektor dook weg in de drom van zijn makkers, Achilles kon hem niet bereiken.⁵⁶ De Grieken maakten rechtsomkeert en schaarden zich weer in het gelid. Ze dreven de Trojanen achteruit. Zo veroverden ze het lijk van Patroklos, zijn wapenrusting had hij nog aan, want niet had Hektor de kans gekregen om het te roven.⁵⁷ De Grieken trokken Patroklos buiten het bereik van de speren en legden hem op een baar. Weeklagend omringden zijn vrienden hem. Achilles voegde zich bij hen, hete tranen stortend, toen hij zijn jongste broer zag liggen op de baar, verscheurd door het scherpe brons. Hij haalde grote roem in de strijd, maar zijn terugkeer werd hem niet gegund.⁵⁸

Het overwicht van de Grieken duurde slechts kort, want voor de derde maal liet Zeus een luide donderslag weerklinken en hij zond een bliksemflits naar de stad van de Grieken.⁵⁹ De Trojanen vatten nieuwe moed en ze doorbraken opnieuw de gelederen van de Grieken. Geen van de Grieken kon nog langer standhouden onder de aanhoudende druk van de Trojanen en ze vluchtten verder naar hun stad. De baar met het lijk van Patroklos droegen ze bij zich.

Nadat de Grieken waren verjaagd en tot de laatste man gevlucht binnen de poorten van hun burcht,⁶⁰ hielden de Trojanen halt en verzamelden zich in een krijgsraad. Het eerst voerde de verstandige Polydamas het woord, Panthoös zoon. Op hun welzijn bedacht, begon hij te spreken:⁶¹ “Hektor, je bent niet toegankelijk voor andermans raad. Aan de een geeft de godheid begaafdheid voor het werk van de oorlog, aan de ander legt de wijddonderende Zeus wijsheid in ’t hart. Ik zal zeggen wat mij het beste lijkt.⁶² Ik stel voor nu naar onze stad te gaan en niet de goddelijke dageraad af te wachten hier in de vlakte onder de wallen van de Griekse stad. Tot nu toe toonde Achilles zich telkens weer edelmoedig tegenover de Trojanen in de strijd. Maar ik geloof niet dat we nog op mededogen kunnen rekenen nu Patroklos, zijn meest

⁵³Reconstructie. ⁵⁴Ilias XX 419-422: Hektor houdt het niet uit om op afstand van Achilles te blijven, wanneer hij zijn jongste broer Polydoros zijn ingewand ziet omklemmen. ⁵⁵Reconstructie. ⁵⁶Ilias XX 379-380. ⁵⁷Reconstructie. ⁵⁸Ilias XVIII 231-238. ⁵⁹Ilias VIII 75-76. ⁶⁰Reconstructie. Zie ook Ilias XVIII 148-167 en Ilias XVIII 231-233. ⁶¹Ilias XVIII 245-253. ⁶²Ilias XIII 726-735.

geliefde broer, is gedood. Overmoedig als hij is, zal hij niet willen blijven vechten in de vlakte, waar Trojanen en Grieken met gelijke kansen elkaar bestrijden, maar hij zal opnieuw willen vechten om het bezit van onze stad en van onze vrouwen. Als we aan mijn woorden, hoe pijnlijk ook, gehoor geven, zullen wij onze legermacht gedurende de nacht op de markt bijhouden, terwijl wallen en hoge poorten de stad zullen beschermen. Morgen in de vroege ochtend bezetten wij, volledig gewapend, de wallen.⁶³ Laten we ook onze bezittingen verzamelen om daarvan een deel aan de Grieken te schenken.⁶⁴ Priamos' stad is rijk aan goud en brons, de huizen zijn vol kostbare sieraden.⁶⁵ Daarmee kunnen wij het leed van de Grieken om Patroklos vergoeden."⁶⁶

Hektor zag hem toornig aan en sprak: "Polydamas, niet langer behaagt mij, wat je daar zegt, jij, die de raad geeft ons opnieuw te laten insluiten binnen de stad. Als je dit werkelijk in ernst verkondigt, dan heeft Zeus zelf je van je verstand beroofd. Dwaas, spreek niet langer zulke gedachten uit onder het krijgsvolk, nu Zeus mij vergund heeft roem te behalen bij de stad van de Grieken. Geen van de Trojanen zal naar je luisteren, dat sta ik niet toe. Laten we liever allen doen wat ik aanraad. Neemt nu het avondmaal in de vlakte en blijft allen wakker en vergeet niet de wacht. Wie van het krijgsvolk overmatig last heeft van zijn bezit, laat hij het verzamelen en onder de andere Trojanen verdelen; beter dat zij er van genieten dan de Grieken! Morgenvroeg, als de dageraad komt, zullen wij ons wapenen en een felle strijd bij de Griekse wallen ontketenen. Als Achilles werkelijk vertoornd is, des te erger voor hem, als hij de strijd begeert."⁶⁷

Nog maar net had Hektor deze woorden gesproken, toen hoog aan de hemel een arend naderde, aan de linkerkant van het slagveld, met in zijn klauwen een grote, bloedrode slang. Hij leefde nog en spartelde en gaf de strijd niet op, maar zich achterwaarts krommend beet hij de roofvogel bij de hals in de borst. Krimpnd van pijn liet deze hem vallen en hij wierp hem ter aarde midden tussen de Trojanen. Een huivering voer door de mannen bij het zien van die wriemelende slang in hun midden. Daarop sprak Polydamas: "Hektor, altijd in de vergadering breek je mij af, wanneer ik verstandige raad geef. Je kan niet verdragen dat een ander een afwijkende mening uitspreekt, noch tijdens de krijgsraad, noch tijdens de oorlog. Je macht moet altijd ge-

⁶³Ilias XVIII 254-278: De edelmoedigheid van Achilles wordt hier niet vermeld. ⁶⁴Reconstructie. Dit staat niet in de Ilias, ook al lijkt Hektor hierop te antwoorden in Ilias XVIII 300-302. ⁶⁵Ilias XVIII 289-290: Hektor zegt dat Troje vroeger rijk was, maar intussen niet meer. ⁶⁶Reconstructie. ⁶⁷Ilias XVIII 284-307: Hektor heeft het over de schepen in plaats van de stad van de Grieken.

steund worden. Maar geloof me, zo zal het gebeuren, als deze vogel een teken was voor de Trojanen: we zullen niet veilig terugkeren binnen de wallen van Troje, maar talrijke Trojanen zullen gedood worden door de speer van Achilles, vluchtend over de vlakte. Ook onze stad zal niet gespaard blijven, maar ten onder gaan nadat het zijn beste strijders heeft verloren. Zo zou een ziener het duiden, die duidelijk de tekens verstaat en hij vond gehoor bij het krijgsvolk.”⁶⁸

Boos keek Hektor hem aan en hij sprak: “Polydamas, je kan toch een raad bedenken, beter dan deze? Jij die mij aanspoort om de tekens van Zeus te vergeten, die ons de overwinning op de Grieken heeft beloofd. Je wilt dat ik aan vogels gehoorzaam? Van hen trek ik mij niets aan, en het is mij gelijk of ze nu van links of van rechts komen aanvliegen. Wij luisteren naar de raad van de grote Zeus, die heerst over alle mensen. Slechts door één teken laten we ons leiden: het beschermen van onze stad.”⁶⁹ Zo sprak Hektor en de dwaze Trojanen juichten hem toe, want Zeus beroofde hen van hun verstand. Aan de slechte raad van Hektor schonken zij bijval, maar naar het verstandige voorstel van Polydamas luisterde niemand.⁷⁰

De Trojanen namen het avondmaal in de vlakte. Maar bij de Grieken gaf Achilles bevel hout te halen om badwater op te warmen. Wachtposten werden uitgezet, opdat niet een aanval van krachtig gewapende Trojanen hen zou overvallen.⁷¹ De Grieken rouwden de hele nacht om het lijk van Patroklos. Het meest van al Achilles. Ze zetten een grote ketel op het vuur om het geronnen bloed van Patroklos lijk te wassen. Toen het water kookte, wisten ze hem en legden hem neer op een baar. Van hoofd tot voeten bedekten ze hem met een wit lijkkleed. Zwaar zuchtend sprak Achilles: “Ach, was ik maar nooit zo edelmoedig geweest tegenover de Trojanen, wanneer één van hen in mijn handen terecht kwam. Ook Hektor toonde geen medelijden met jou, Patroklos, maar genadeloos heeft hij je gedood. We zullen je eervol begraven, maar niet voordat ik de wapens en het hoofd van Hektor hier heb gebracht, de trotse held, die jou vermoordde. Vele Trojanen zal ik doden en bij jouw brandstapel slachten, vertoornd om jouw dood. Onder hen ook degenen die ik eerder gevangen nam en geboeid hierheen bracht. Het lijk van Hektor zal ik niet geven aan de vlammen van de brandstapel, maar aan de

⁶⁸Ilias XII 200-229: Van Achilles is geen sprake. ⁶⁹Ilias XII 230-242. ⁷⁰Ilias XVIII 310-313: Athene beroofde hen van hun verstand, niet Zeus. ⁷¹Ilias XXIV 799-800: De Trojanen zetten wachtposten uit bij de begrafenis van Hektor.

honden.” Zo sprak hij. De hele nacht weerklonk het weegeroep om Patroklos van Achilles en van de Grieken.⁷²

De dageraad verscheen en de Grieken maakten zich opnieuw op voor de strijd.⁷³ In hun midden wapende zich Achilles. Geknars was er van zijn tanden, zijn ogen schitterden met vurige glans, onduldbare smart dook in zijn hart en van toorn tegen de Trojanen vervuld trok hij zijn wapenrusting aan.⁷⁴ Grimmig sprak hij de Grieken toe: “Komaan, maak jullie allen gereed voor een nietsontziende strijd. Treed de Trojanen tegemoet en spaar ze niet. Ik wil wel eens zien of ze nogmaals de nacht bij de Griekse stad durven slijten. Ik vermoed dat ze maar al te graag de knieën zullen buigen om aan onze speer te ontvluchten, ver van de moordende strijd.”⁷⁵

Alle Grieken juichten luid en Thrasymedes en Antilochos openden de poorten van de Griekse stad. Een luide strijdkreet steeg op naar de hemel. Alle Grieken stormden naar buiten, vervuld van woede. Vooraan woedde Achilles, begerig om vele Trojanen te doden.⁷⁶

Ook de Trojanen waren gereed voor de strijd. Maar toen ze Achilles zagen, greep een angstige siddering hen aan. Niet langer waren ze bezielde met een felle strijd lust. Hektor wekte de moed bij de Trojanen en spoorde hen aan tot de strijd.⁷⁷ Hij zag Lykaon, zijn halfbroer, afwachting staan en sprak: “Lykaon, waar blijven jouw dreigementen, toen je bij de wijn aan de vorsten van Troje beloofde tegen Achilles te strijden? Wanneer we de vijand achtervolgen in hun vlucht, strijd je in de voorste gelederen, maar nu blijf je treuzelend ter plaatse.” Lykaon antwoordde: “Hektor, wat spoor je mij aan om tegen mijn wil met Achilles te vechten? Een veel sterker held is hij. Niet voor het eerst zou ik nu komen te staan tegenover Achilles. Al eerder stredden wij tegen elkander en toen ontsnapte ik ternauwernood aan de dood.⁷⁸ Achilles nam mij gevangen en boeide mij, maar ik kon heimelijk ontkomen en terugkeren binnen de wallen van Troje.”⁷⁹

Al gauw troffen de beide legers elkaar. De eerste die werd gedood was Iphition, een zoon van Priamos. Achilles trof hem van ver met de speer in de borst. Hij tuimelde achterover in het stof en het leven verliet hem. Daarna doodde Achilles Helenos, de broer van Hektor, uit dezelfde moeder geboren. Hij kwam toegesneld om de dood van Iphition te wreken, maar

⁷²Bewerking van Ilias XVIII 314-355: De edelmoedigheid van Achilles en de meedogenloosheid van Hektor worden hierin niet expliciet vermeld, evenmin als de honden aan wie Hektors lijk zou worden gevoerd. ⁷³Reconstructie volgens Ilias XIX 1-2 en Ilias XIX 351-352. ⁷⁴Ilias XIX 364-368. ⁷⁵Ilias XIX 68-73. ⁷⁶Reconstructie. ⁷⁷Reconstructie. ⁷⁸Bewerking van Ilias XX 79-94: Het is Apollo, in de gedaante van Lykaon, die Aeneas opstoot om met Achilles te strijden. ⁷⁹Samenvatting van Ilias XXI 34-44.

Achilles ontnam hem van dichtbij het leven. Toen ontzonk bij de Trojanen de moed en ze namen hals over kop de vlucht. Luid was het geschreeuw van de Grieken die de Trojanen vervolgden en doodden.⁸⁰

Achilles koos tot zijn prooi Isos en Antipos, twee van Priamos' zoons, een bastaard en een wettige zoon. Dit tweetal was eens, bij een twist over vee, door Achilles gevangen en met buigzame wilgentakken geboeid. Maar hij liet hen vrij tegen losgeld. Nu trof Achilles Isos met zijn speer in de rug, Antipos gaf hij een slag met het zwaard in de nek. Hij herkende hen, maar deze keer toonde hij geen medelijden.⁸¹

Dan achtervolgde Achilles Polydoros. Priamos had hem verboden om te strijden, omdat hij de jongste was van zijn zoons, en hem het meest geliefd was. Maar stiekem had hij zich aangemeld en nu snelde hij tussen de voorvechters, vertrouwend op de snelheid van zijn voeten. Dat kostte hem het leven. Achilles stootte hem de speer midden in de rug. Jammerend zonk hij op de knieën.⁸²

Toen Hektor zijn broeder Polydoros ter aarde zag zinken, breidde zich over zijn ogen een nevel en hij ging op Achilles af, zwaaiend zijn scherpe speer, met vlammeende woede bezielde. Zodra Achilles hem zag, sprong hij op en juichend riep hij: "Dichtbij is de man, die het diepste van mijn ziel heeft verwond, die mijn jongste broer heeft gedood, van alle Grieken mij het meest geliefd." En met grimmige blik sprak hij tot Hektor: "Treedt nader, weldra word je gevangen in de strik van de dood."⁸³

Onverschrokken sprak Hektor: "Achilles, denk mij niet door je woorden vrees aan te jagen als een onnozel kind. Ook zelf versta ik de kunst horende en overmoedige woorden te zeggen. Ik weet dat jij een groot held bent en mijzelf veel zwakker dan jij. Maar dit ligt op de knieën van Zeus, of ik, al ben ik de zwakste, je het leven zal ontnemen door een worp van mijn speer. Ook mijn speer – geloof me – heeft van voor een scherpe punt." En meteen zwaaide hij zijn speer en wierp.⁸⁴ Maar Achilles sprong opzij en schampte de speer met zijn schild. Nu zwaaide Achilles zijn speer, maar Hektor durfde niet af te wachten. De moed ontzonk hem en ijlings nam hij de vlucht. Luid donderde Zeus om de overwinning van de Grieken te bekrachtigen.⁸⁵ Achilles schreeuwde met dreigende stem: "Nu ben je weer ontsnapt aan de dood, hond!"⁸⁶ Al eerder, meen ik, heb ik met mijn speer je op de vlucht gejaagd,⁸⁷ toen je mij opwachtte aan de eik bij de Skaeïsche poort.⁸⁸ Toen heb je op je

⁸⁰Reconstructie. ⁸¹Ilias XI 101-112: Het is Agamemnon die Isos en Antipos doodt. ⁸²Ilias XX 407-417. ⁸³Ilias XX 419-429. ⁸⁴Ilias XX 430-438. ⁸⁵Reconstructie volgens Ilias XX 438-447. ⁸⁶Ilias XX 448-449. ⁸⁷Ilias XX 187: Het gaat hier om Aeneas die voor Achilles vluchtte. ⁸⁸Ilias IX 352-355.

vlucht niet omgekeken, maar ben je ontkomen binnen de wallen van Troje zo snel je voeten je konden dragen.⁸⁹ Maar dicht is het verderf je nu genaderd. Wij ontmoeten elkander wel later en dan maak ik je stellig af, als Zeus het mij vergunt. Nu ga ik andere Trojanen te lijf, wie maar in mijn bereik komt.”⁹⁰

Achilles zette de achtervolging voort en hij kreeg Lykaon in het oog. Achilles sprak vertoornd tot zichzelf: “Vervloekt! Een groot wonder zie ik voor mijn ogen. Stellig zullen de Trojanen, die ik gedood heb, uit het nevelig duister herrijzen, zoals ook hij daar herrezen is. Eens nam ik hem gevangen en ik bracht hem naar de burcht van de Grieken. Maar nu verschijnt hij hier weer, levend en wel. Ik wil eens zien of hij ook zal terugkeren uit de dood, nadat ik hem met mijn speer heb doorboord.”⁹¹

Bevangen van schrik staakte Lykaon zijn vlucht en hij wierp zich jammerend aan de knieën van Achilles: “Ik bid je Achilles, spaar mij en heb medelijden. Veel goud kan ik je opleveren als je mij gevangen neemt en voor losgeld verkoopt. Ach, ik moet wel gehaat zijn aan Zeus, die mij nu voor de tweede maal in jouw handen speelt. Voor een kort leven heeft mijn moeder mij gebaard, Laothoë. Zij was één van de vele vrouwen van Priamos. Zij is moeder van twee zoons en die beiden zal je vermoorden. De één heb je al in de voorste gelederen verslagen, Polydoros, door je scherpe speer doorboord. En nu zal jij voor mij hier de ondergang zijn; want niet, vrees ik, zal ik aan uw handen ontkomen. Maar nog één ding wil ik je vragen: dood mij niet, want ik ben geen zoon van dezelfde moeder als Hektor, die Patroklos heeft gedood.”⁹²

Zo sprak tot Achilles de zoon van Priamos, maar hij hoorde een onverbiddelijk antwoord: “Dwaas, belooft mij geen losgeld, spreek er niet van. Voordat de dag van het noodlot voor Patroklos was gekomen, was ik eerder geneigd de Trojanen te sparen, velen nam ik gevangen en heb ik verkocht. Nu zal geen aan de dood ontkomen, alwie Zeus mij hier voor Troje in handen speelt, geen van de Trojanen, maar zeker geen van Priamos' zoons. Sterven moest ook Patroklos.”⁹³ Toen Lykaon dit hoorde, verslaptten zijn knieën en begaf hem de moed. De speer liet hij los en hij zat daar, de armen wijd open. Achilles trok zijn zwaard en sloeg hem naast de hals in het sleutelbeen. Lykaon lag voorover gestrekt op de grond, zijn bloed doorweekte de aarde. Achilles greep hem bij de voet en slingerde hem in de Skamandros, de rivier die stroomde langs het slagveld. Hij sprak met pralende woorden: “Lig daar nu tussen de vissen, die het bloed van je wond zullen likken, mededogenloos.

⁸⁹Ilias XX 190-191: Aeneas ontkwam naar de stad Lyrnessos, en niet Hektor naar Troje. ⁹⁰Ilias XX 449-454. ⁹¹Ilias XXI 49-62. ⁹²Samenvatting van Ilias XXI 64-96. ⁹³Ilias XXI 97-107.

Niet zal je moeder je leggen op het doodsbed en je bewenen. Dood aan jullie allen, tot wij de wallen van Troje bereiken! Jullie zullen allen een bittere dood sterven, tot jullie hebben geboet voor de dood van Patroklos.”⁹⁴

Achilles ging verder met het doden van de Trojanen. Hij doodde Mulios van dichtbij met de speer en Eheklos, de zoon van Antenor, hakte hij met het zwaard het hoofd af. Laogonos,⁹⁵ de zoon van Alastor, wierp zich aan zijn knieën, of hij hem misschien wilde sparen en hem gevangen nemen en laten leven, en hem, zijn gelijke in leeftijd, uit medelijden niet zou doden, de dwaas, die niet wist, dat Achilles niet luisteren zou. Want zachtmoedig was hij niet, noch vriendelijk, alleen maar strijdlustig. Achilles stak hem met het zwaard in de lever. Duisternis dekte zijn ogen.⁹⁶

Toen ging hij op Rhigmos los, de zoon van Peiroös.⁹⁷ Die was ongewapend, zonder helm en schild – ook een speer had hij niet, want dat alles had hij op de grond geworpen op zijn vlucht, door zweet en vermoeidheid van knieën gekweld.⁹⁸ Al eerder was hij Achilles in handen gevallen, toen hij op het domein van de Grieken twijgen sneed van een vijgeboom voor een vlechtwerk. Achilles boeide hem met de twijgen en verkocht hem voor veel losgeld.⁹⁹ Nu doodde hij hem met een worp van de speer in de rug.¹⁰⁰ Hem liet hij liggen en Demuchos, de zoon van Philetor, stuitte hij in zijn vaart met een worp van zijn speer in de knie. Hij doorstak hem van nabij met het zwaard en ontnam hem het leven.¹⁰¹

Toen trad Asteropaios toe op Achilles met een speer in elke hand. Toen ze elkander dicht waren genaderd, begon Achilles met de woorden: “Wie ben je wel dat je mij tegemoet durft te treden? Rampzalig, van wie de zonen het wagen om mijn aanval te weerstaan.” Asteropaios sprak ten antwoord: “Dappere Achilles, wat vraag je mij naar mijn afkomst? Van Pelagon ben ik de zoon, beroemd door zijn speer. Maar laat ons nu strijden.” Zo sprak hij en hij wierp met twee speren tegelijk – hij was links- en rechtshandig. Met de ene speer trof hij het schild van Achilles, met de andere raakte hij de rechterarm van Achilles, de elleboog schrammend. Het donkere bloed stroomde eruit. Zo raakte Asteropaios ongewapend, al gebruikte hij twee speren. Op zijn beurt slingerde Achilles zijn speer recht op Asteropaios, begerig hem te doden. Maar hij miste de man en zijn speer bleef steken in de grond. De ander kon met zijn vuist de speer niet uit de aarde trekken. Nog rukte hij er aan toen Achilles hem door een slag van het zwaard van dichtbij

⁹⁴Ilias XXI 114-134. ⁹⁵Reconstructie. ⁹⁶Ilias XX 464-472. ⁹⁷Ilias XX 485-486. ⁹⁸Ilias XXI 50-52: Het is Lykaon die ongewapend was. ⁹⁹Ilias XXI 36-40: Het gaat opnieuw over Lykaon. Hoe Achilles Lykaon boeide, wordt niet vermeld. ¹⁰⁰Reconstructie. ¹⁰¹Ilias XX 456-460.

het leven ontnam.¹⁰² Opnieuw ging Achilles verder met het vervolgen en het doden van de Trojanen. Hij doodde Demoleon, Otrynteus, Hippodamas en Deukalion in de achterste gelederen.¹⁰³

Ondertussen waren de Trojanen gekomen aan de poort van hun stad. Priamos keek toe vanaf de stadswal en hij zag de geweldige Achilles en de Trojanen die voor hem uit zich angstig verdrongen. Hij riep de wakkere poortwachters toe: “Houd de poorten geopend, de hand aan de deuren. Want ik ben bang dat Achilles binnen de wallen springt.”¹⁰⁴ De poort werd geopend en de Trojanen verdrongen zich binnen de wallen. Onmiddellijk snelden op hen toe de vrouwen en de oude mannen om zich op de hoogte te stellen, wie was ontkomen en wie in de strijd gevallen was.¹⁰⁵

Bezorgd riep Priamos uit: “Waar is Asios, waar Helenos, waar Polydoros, waar Lykaon?”¹⁰⁶ Nergens kan ik de beide zoons ontwaren, die mij door Laothoë werden gebaard. Als ze zich levend bij de vijand mochten bevinden, zou ik ze loskopen voor brons en voor goud. Dat is er voldoende, want de oude Altes gaf aan zijn dochter veel schatten mee ten huwelijk.¹⁰⁷ Maar ach, ik vrees dat die woeste Achilles hen zonder medelijden heeft gedood.¹⁰⁸ Nu komt het trotse Troje ten val, nu is verzekerd het stiel verderf.”¹⁰⁹

De Trojanen die al veilig binnen waren, keken toe vanaf de wallen.¹¹⁰ Maar buiten verdrong zich nog een wirwar van Trojanen die tijdig binnen probeerden raken door de poort. Achteraan bevond zich Agenor, de zoon van de edele Antenor. Onrustig klopte zijn moedig hart en hij sprak misnoegd tot zichzelf: “Wee mij! Als ik vlucht voor de sterke Achilles, waar ook de anderen elkaar verdringen in angst, zal hij mij toch grijpen en afslachten als een lafaard. Niet zal ik mijn zweet kunnen wassen in een bad binnen de wallen van Troje. Maar waartoe overweegt mijn hart deze dingen? Waarom treed ik hem niet tegemoet? Ook van hem is toch zeker het lichaam kwetsbaar door het scherpe brons!” Zo sprak hij en hij wachtte Achilles af met dapper hart, op strijd belust.¹¹¹ Hij riep met luide stem: “Stellig hoop jij, dappere Achilles, in je hart, dat je nog vandaag de stad zult verwoesten van de beroemde Trojanen. Jij dwaas! Nog veel leed zal worden geleden om deze stad. Daarin zijn veel krachtige mannen, wij die Troje beschermen voor onze ouders, onze vrouwen en onze zoons.”¹¹²

¹⁰²Ilias XXI 144-179. ¹⁰³Reconstructie. ¹⁰⁴Ilias XXI 526-536. ¹⁰⁵Bewerking van Ilias XXI 606-611.

¹⁰⁶Ilias XIII 770-772: Het is Hektor die onder andere Asios en Helenos niet kan vinden. ¹⁰⁷Ilias XXII 46-51. ¹⁰⁸Reconstructie. ¹⁰⁹Ilias XIII 772-773: Hektor spreekt deze woorden. ¹¹⁰Ilias XXII 1-3: Vanaf de kantelen. ¹¹¹Samenvatting van Ilias XXI 545-572. ¹¹²Ilias XXI 582-588.

Zo sprak hij en zijn krachtige hand zond de scherpe speer, die Achilles trof in de scheenplaat onder de knie. Vervaarlijk weergalmde de plaat, maar Achilles werd niet gewond. Nu kwam Achilles aan de beurt voor zijn aanval. Maar Agenor durfde niet af te wachten en nam de vlucht, weg van de stad. Achilles trok zijn zwaard en ging hem achterna. Weldra kwamen ze bij de Skamandros en Agenor rende langs de oevers¹¹³ waar de olmen, de biezen en de wilgen weelderig groeiden.¹¹⁴ Maar de snelle Achilles haalde hem in en Agenor sprong met luid geblas in de rivier om aan zijn aanvaller te ontkomen. Achilles plantte zijn speer in de oever en hij sprong Agenor achterna. Daar doodde hij Agenor met het zwaard van nabij, het water kleurde rood van het bloed. Achilles sprong terug uit de rivier en sprak boos tot zichzelf:¹¹⁵ “Had ik mij toch niet mee laten lokken ver van de wal. Anders hadden nog velen gebeten in ’t stof en hadden de stad niet bereikt.”¹¹⁶ Snel repte Achilles voeten en knieën terug naar de stad.¹¹⁷

Alle Trojanen vluchtten binnen de stad. Alleen Hektor bleef buiten de stad, voor de Skaeïsche poort.¹¹⁸ Hij weigerde om laffelijk te vluchten in het gedrang van de overige Trojanen. Eén van Hektors broers, Deïphobos, zag zijn nood en keerde op zijn stappen terug. Hij kwam naast Hektor staan en sprak:¹¹⁹ “Beste broeder, wel hevig worden we bestookt door de snelle Achilles. Maar komaan, laten we nu moedig strijden en de speren niet sparen. Weldra zullen we weten of Achilles ons doodt en onze lijken wegsleurt, of dat hij door onze speer gedood wordt.” De dappere Hektor antwoordde hem: “Deïphobos, altijd was je van mijn broeders het meest mij geliefd, van alle zoons van Hekabe en Priamos, maar nu wil ik je nog meer eren, nu je het gewaagd hebt om samen met mij buiten de wallen te blijven, terwijl de anderen daarbinnen zijn gevlucht.”¹²⁰

Samen wachtten Hektor en Deïphobos op Achilles. De poort van Troje was al gesloten. Hun vader en hun moeder en al hun vrienden smeekten hen vurig toe vanaf de wallen om niet buiten af te wachten.¹²¹ Priamos strekte de handen uit en sprak de deerniswekkende woorden: “Hektor, mijn geliefd kind, kom binnen de muur, opdat je kan redden de Trojanen en de vrouwen van Troje en niet grote roem brengt aan Achilles en zelf wordt beroofd van het kostbare leven. Heb medelijden met mij, ongelukkige, zolang ik nog leef en

¹¹³Ilias XXI 590-603. ¹¹⁴Ilias XXI 350-352. ¹¹⁵Reconstructie. Zie ook Ilias XXI 595-605, waarin Apollo zich voordoet als Agenor en Agenor zelf met een dichte nevel uit de strijd heeft ontzet. ¹¹⁶Ilias XXII 16-17. ¹¹⁷Ilias XXII 24. ¹¹⁸Ilias XXII 5-6. ¹¹⁹Reconstructie. Zie ook Ilias XXII 226-228. Het is Athene die de gedaante aanneemt van Deïphobos. Dat doet ze bovendien pas nadat Hektor driemaal rond Troje is gejaagd. ¹²⁰Ilias XXII 229-237. ¹²¹Reconstructie. Zie ook Ilias XXII 37-89 en Ilias XXII 239-242.

bij mijn verstand ben. Ik ben een rampzalige, voor wie vader Zeus een smartelijk lot heeft bestemd, nadat ik op de drempel van de ouderdom veel gruwelijke daden aanschouwde: mijn zoons gedood, mijn dochters meegesleurd, hun kamers verwoest, onschuldige kinderen tegen de aarde geworpen in vreselijke dood, mijn schoondochters weggesleurd door de moordende handen van de Grieken. Ten laatste ik zelf: in de voorhof van mijn huis zullen mij de rauwvretende honden verscheuren, nadat een vijand mij door een stoot of een worp van het scherpe brons het leven heeft ontfroed. De honden die ik grootbracht in mijn huis aan mijn tafel, mijn poorten bewakend, zij zullen mijn bloed drinken en bedwelmd liggen voor mijn deur. Aan een jeugdig man is alles mooi, als hij neerligt gedood in de strijd, verminkt door het scherpe brons. Ook in zijn dood is alles wat zich vertoont aan 't oog mooi om te zien. Maar als de honden het grijze hoofd, de grijze kin, de schaamdelen schenden van een oude man, die gedood ligt – geen aanblik is zo jammerlijk voor de ongelukkige mensen.” Zo sprak de oude koning en hij rukte zich de grijze haren uit het hoofd.¹²²

Ook Hektors moeder weende en jammerde op haar beurt. Zij ontblootte haar boezem en hield met de hand haar borst hem toe en wenend sprak ze: “Hektor, mijn kind, heb eerbied en heb medelijden met mij, zowaar ik je ooit de borst heb gegeven; denk daaraan, mijn lieve zoon en stel je tegen die wreedaard teweer hier binnen de wal. Want als hij je doodt, zal niet ik, geliefd kind, die zelf je baarde, zal niet jouw liefhebbende vrouw je op je doodsbed bewenen, maar in de stad van de Grieken zullen de honden je verslinden.”¹²³

Zo sprak zij. Maar Hektor en Deïphobos zwichtten niet. Weldra kwam Achilles toegesnel, zwaaiend met zijn speer in de hand. Hektor trad dapper naar voor, maar aan Deïphobos ontzong de moed. Angstig sprak hij tot zichzelf:¹²⁴ “Wee mij, als ik Achilles tegemoet treedt. Veel sterker is hij. Maar gesteld dat ik Hektor overlaat aan zijn lot en dat ik zelf met snelle voet weglucht in het struikgewas, dan kan ik mijn zweet wassen met een bad in de rivier en in de avond terugkeren naar Troje.”¹²⁵ En terstond nam hij de vlucht en liet hij Hektor alleen achter.¹²⁶

Bitter gestemd sprak Hektor tot zichzelf: “Wee mij! Als ik nu wegkruip binnen de poort en de wallen, zal Polydamas de eerste zijn om mij te beschimpen, hij, die mij aanried de Trojanen binnen de stad te brengen voor deze nacht. Omdat ik door mijn dwaasheid het volk te gronde heb gericht,

¹²²Ilias XXII 56-76 ¹²³Ilias XXII 79-89. ¹²⁴Reconstructie. Zie ook Ilias XXII 226-299. ¹²⁵Ilias XXI 553-561: Het is Agenor die deze overwegingen maakt wanneer Achilles op hem toetreedt en waarbij hij de wirwar van Trojanen voor de poort aan hun lot overlaat. ¹²⁶Reconstructie. Deïphobos bevindt zich binnen de wallen.

schaam ik mij voor de Trojanen en voor de vrouwen van Troje. Ook kan ik mijn schild en mijn helm afleggen, mijn speer kan ik in de grond planten en Achilles ongewapend tegemoet gaan om hem te schenken een deel van alwat deze stad aan schatten bergt. Ik kan de Trojanen een eed laten zweren niets achter te houden, maar alles in twee gelijke helften te delen. Maar waartoe overweegt mijn hart deze dingen? Medelijden zal hij niet hebben. Liever ten strijde en snel! Dan zullen wij weten aan wie van beiden Zeus roem zal verlenen.”¹²⁷

Hij trad Achilles tegemoet, zwaaide zijn lange lans en wierp. Zonder te missen trof hij Achilles’ schild in het midden, maar de lans schampte ver weg van het schild. Hektor, vertoornd dat het snelle wapen vergeefs aan zijn hand was ontvloden, stond verslagen; een andere speer had hij niet. Met luide stem riep hij Deïphobos en hij vroeg de held om een lange speer, maar nergens was hij in de buurt.¹²⁸ Toen Hektor Achilles zag naderen, greep een angstige siddering hem aan. Hij durfde niet meer te blijven, sloeg op de vlucht en liet de poort achter zich. Achilles, vertrouwend op zijn snelheid, achtervolgde hem. Zo renden zij onder de wallen en langs de slotgracht van Troje in het zicht van de Trojanen. Hektor repte zijn snelle knieën, maar Achilles zat hem dicht op de hielen. Wanneer Hektor toesnelde op één van de poorten van de stad in de hoop dat zijn vrienden hem tijdig zouden binnenlaten, was Achilles hem telkens voor. Hij wendde hem naar de vlakke, zelf voortijlend langs de kant van de stadswallen. Geen van de Grieken waagde het om roem te verwerven door Hektor eerder te doden dan Achilles. Zo renden ze voort over de rijweg langs de uitkijk en de waaiende vijgeboom, tot ze de beide helderstromende bronnen bereikten, die uitmondten in de Skamandros. Daar dichtbij zijn mooie brede wasbekken, waarin de vrouwen en mooie dochters van de Trojanen de kleren spoelden, toen er nog vrede was en de Trojanen niet opgesloten zaten in de stad. Daarlangs snelden zij voort, de een vluchtend, de ander vervolgend. Vooraan vluchtte een sterke held, een veel sterkere achtervolgde hem, in ijlende vaart. Zo zwenkten die twee met snelle voeten driemaal om Priamos’ stad.¹²⁹

Hektor raakte vermoeid en niet langer kon hij ontkomen aan de snelle Achilles. Toen bleef Hektor staan¹³⁰ en hij sprak tot zichzelf: “Helaas, nu is voor mij het noodlot gekomen. Zo heeft het zeker al lang behaagd aan Zeus, die mij voorheen goedgunstig had beschermd. Aan de droeve dood kan ik niet meer ontkomen. Maar laat ik niet weerloos en roemloos ten onder

¹²⁷Ilias XXII 98-130. ¹²⁸Ilias XXII 289-295. ¹²⁹Ilias XXII 131-166. ¹³⁰Reconstructie. Hektor stopt met vluchten, omdat Athene hem misleidt in de gedaante van Deiphobos in Ilias XXII 226-231.

gaan, maar na een daad te hebben verricht, die het nageslacht nog zal gedenken.” En terstond trok hij het scherpe zwaard, dat hem hing aan de zijde. Hij draaide zich om en schoot toe op Achilles, zwaaiend met het scherpe zwaard. Ook Achilles stormde toe, van woede vervuld. Met zijn speer in de hand zocht hij bij Hektor waar zich de huid blootgaf. Zijn lichaam was volledig bedekt, behalve bij de plek waar de sleutelbeenderen de hals van de schouders scheiden, bij de strot, de snelste plek voor de dood. Daar trof Achilles de aanstormende Hektor met zijn speer. De punt drong dwars door de hals, maar niet doorsneed de speer de luchtpijp, zodat Hektor nog kon spreken en Achilles kon smeken.¹³¹

Zieltogend sprak Hektor: “Ik smeed je bij je knieën, bij je leven en dat van je ouders, laat niet de honden in de stad van de Grieken mij verscheuren, maar aanvaard veel brons en veel goud als geschenk, dat mijn vader en mijn eerbiedwaardige moeder je zullen geven. Geef mijn lichaam terug aan hen, opdat de Trojanen en de vrouwen van Troje mij in het vuur verbranden.”¹³² Met woeste blik sprak Achilles: “Smeed mijn niet bij mijn knieën, hond. Niet zullen je ouders je leggen op jouw doodsbed en bewenen, maar de honden zullen je vreten als wraak voor wat je hebt gedaan.¹³³ Ook jij hebt Patroklos niet gespaard, hoewel hij een jongeling was, nog onervaren in de strijd.”¹³⁴

Stervend antwoordde Hektor: “Hoe goed ken ik je, wanneer ik je aanzie, overreden zou ik je niet, van steen is het hart in je borst.” Na deze woorden omhulde hem de eeuwige dood.¹³⁵ Achilles bedacht ontorende daden. Hij doorboorde van beide voeten van achteren de pezen, van de hiel tot de enkel, en hij snoerde ze met leren riemen aaneen. Daarna sleepte hij hem aan zijn voeten door het stof, in het zicht van de Trojanen. Zijn moeder rukte zich de haren uit het hoofd en jammerde luid bij het zien van haar kind. Priamos, zijn vader, klaagde erbarmelijk en de hele stad was vervuld van jammerkreten en weeklacht. Het scheen volledig of het welvarende Troje nu al tot op de grond door het vuur werd verteerd.¹³⁶

Met veel moeite moest het Trojaanse volk Priamos tegenhouden, die in zijn wanhoop Troje uit wou snellen. In het stof wentelend, smeekte hij zijn vrienden, roepend iedereen bij name: “Laat mij de stad uitgaan, hoe bezorgd jullie ook zijn, om Achilles te smeken of hij soms eerbied heeft voor mijn leeftijd. Ook hij heeft immers een vader, zo oud als ik, Peleus, die hem verwekte en grootbracht om een ramp te zijn voor de Trojanen. Aan mij het meest van al heeft hij leed gebracht, zovele van mijn zoons heeft hij gedood

¹³¹Ilias XXII 296-329. ¹³²Ilias XXII 337-343. ¹³³Samenvatting van Ilias XXII 344-354.

¹³⁴Reconstructie. ¹³⁵Ilias XXII 355-361: Van ijzer in plaats van steen. ¹³⁶Ilias XXII 395-411.

in de bloei van hun jeugd. Maar om die allen, hoe bedroefd ik ook ben, treur ik niet als om Hektor. Ach, was hij in mijn armen gestorven. Dan hadden wij ons verzadigd aan tranen en klachten, zijn ongelukkige moeder, die hem gebaard heeft, en ik zelf.”¹³⁷ Zo smeekte Priamos, maar zijn zoons, die nog leefden, verhinderden hem de doortocht.¹³⁸

Luid klaagde ook Hekabe: “Mijn kind, ongelukkige! Waartoe zal ik nog leven in bitter leed, nu jij bent gedood! Jij, die mijn trots was dag en nacht in de stad, voor alle mannen en vrouwen een troost. Jij was hun grootste roem, zolang je leefde. Nu ben je een prooi van de dood en het noodlot.”¹³⁹

Andromache, de vrouw van Hektor, had nog niets vernomen. Ze had een grote ketel op het vuur gezet zodat warm badwater gereed stond voor Hektor, wanneer hij was teruggekeerd uit de strijd, vuil van zweet en bloed. Nu kwam ze toegesneld naar de wal op het geluid van de jammerende Trojanen. Ze bleef met verstijfde knieën staan op de wal en spiedde rond. Daar zag ze Hektor, voortgesleurd voor de stad. Een donkere nacht daalde over haar ogen, ze viel achterover en verloor het bewustzijn. Haar schoonzusters, Hektors zusters, vingden haar op en omarmden haar. Toen ze haar adem terugkreeg en haar bewustzijn, sprak ze, uitbrekend in weeklacht: “Hektor, rampzalige! Zo werden wij beiden voor het ongeluk geboren. Nu daal jij af in de dood en mij laat je achter als weduwe in je huis. Ons kind is nog jong en onmondig, dat wij ongelukkigen ter wereld hebben gebracht. Al overleeft hij de oorlog van de Grieken, dan nog wacht hem moeite en verdriet. De dag van verwezing maakt een kind geheel van vrienden verstoken. De zoon, van wie de beide ouders leven, duwt hem weg van de dis, met vuisten hem slaand, met woorden hem scheldend: ‘Ga hier weg! Je vader eet niet mee in ons midden!’ Met betraande ogen keert hij terug naar zijn vereenzaamde moeder. Veel leed wacht hem, Astyanax, beschermer van de stad, zoals de Trojanen hem noemen, want jij, Hektor, beschermdte alleen voor hen de lange wal en de poorten. Nu zullen in de stad van de Grieken, ver van je ouders de wriemelende maden je eten, nadat eerst de honden zich aan je lichaam hebben verzadigd.” Zo sprak ze wenend en met haar klaagden de vrouwen.¹⁴⁰

Achilles en de overige Grieken keerden terug naar hun stad. Het lijk van Hektor sleurden ze mee. Zijn hoofd was geheel en al in stof gehuld. Achilles sprak tot de Grieken: “Keer nu allen terug naar jullie eigen huis. Voorlopig staken we de strijd. Morgen regelen we de rouwplechtigheden voor Patroklos, onze geliefde broeder en vriend. De edele zonen van de Tro-

¹³⁷Ilias XXII 412-428. ¹³⁸Reconstructie volgens Ilias XXII 412-413 en Ilias XXIV 237-264. ¹³⁹Ilias XXII 430-436. ¹⁴⁰Samenvatting van XXII 437-515.

janen, die zich als gevangenen in onze burcht bevinden, zal ik doden en schikken rond zijn lijk op de brandstapel. Hektor zal ik slepen rond de brandstapel en laat ik daarna liggen als voer voor de honden.”¹⁴¹

De Trojanen bleven jammerend achter. Priamos smeekte zijn verwanten hem te laten gaan naar de stad van de Grieken om het lijk van Hektor los te kopen. Hekabe durfde hem niet te laten gaan. Klagend sprak ze: “Wee mij, waarheen ging je verstand, waarom je steeds zo werd geprezen bij je volk? Je hebt een hart van steen! Als Achilles je ziet en grijpt zal hij geen medelijden hebben met jou, hij zal je niet ontzien.”¹⁴²

De oude Priamos antwoordde haar: “Houd mij niet tegen nu ik wil gaan, wees geen slecht voorteken in mijn huis. Overreden zal je mij niet.¹⁴³ Breng mij een waarzegger of een offerpriester. Hem zal ik vragen om een vogelteken van Zeus.” Een offerpriester ging naar de binnenplaats. Bij zich had hij een beker, waaruit niemand ooit wijn dronk en die uitsluitend diende om te plengen aan Zeus. Hij waste de beker met zuiver water en hij waste daarna ook zijn handen. Hij schepte de wijn en hij plengde aan Zeus terwijl hij bad: “Vader Zeus, roemrijke, machtige. Geef dat Achilles Priamos ontvangt met medelijden en zend een vogelteken, de vogel die je zelf het liefst is, een vogel van rechts. Dan kan Priamos vol vertrouwen naar de stad van de Grieken gaan.”¹⁴⁴

Zo bad hij en de wijze Zeus verhoorde hem. Hij zond een arend, hoog in de lucht, overvliegend van rechts over de stad. Toen de Trojanen hem zagen, werd hun hart door vreugde verwarmd.¹⁴⁵ De zoons van Priamos hinderden hem niet langer om de stad te verlaten. Ze hielpen hem om een losprijs te verzamelen in ruil voor het lijk van Hektor. Een ontzaglijke schat brachten ze samen: veel goud, veel koper, edelstenen en sieraden. Alles werd op een kar geladen en daarvoor spanden ze een muilezel.¹⁴⁶ Priamos wachtte tot de avond viel en de zon onder ging. Samen met Idaios, de heraut, ging hij op weg naar de stad van de Grieken. Met een bang hart lieten zijn zoons en schoonzoons hem vertrekken, zelf bleven ze achter bij de poort van Troje.¹⁴⁷

De tocht verliep voorspoedig. Ze passeerden langs de grafheuvel van Ilos en volgden een route langs de Skamandros.¹⁴⁸ Weldra kwamen ze bij de stad van de Grieken. De poorten werden bewaakt door een wachtpost, een jongeling. Hij was net klaar met het avondmaal en hij stond klaarwakker op

¹⁴¹Reconstructie op basis van XXIII 1-26. ¹⁴²Ilias XXIV 197-205. ¹⁴³Ilias XXIV 217-219.

¹⁴⁴Ilias XXIV 302-313: Priamos vervult zelf de rol van vogelwichelaar. ¹⁴⁵Ilias XXIV 314-321.

¹⁴⁶Samenvatting van Ilias XXIV 228-280. ¹⁴⁷Ilias XXIV 322-331. ¹⁴⁸Reconstructie volgens Ilias XXIV 331-351.

post. Hij merkte het tweetal op en sprak:¹⁴⁹ “Wie zijn jullie, die daar komen naar de stad van de Grieken, in de donkere nacht, wanneer de andere mensen slapen? Spreek en kom niet zwijgend op me af! Wat heb je hier nodig?”¹⁵⁰

Aan Idaios ontzong de moed en hij sprak tot Priamos: “Geef raad. Nu komt het aan op wijs beleid. Ik zie een man en ik vrees, dat hij weldra ons beiden zal doden. Ach, laten wij vluchten of zijn knieën omvatten en smeken of hij medelijden heeft.”¹⁵¹ Maar Priamos trad dapper naar voor en richtte zich tot de jeugdige wachter: “Jongeman, ik ben Priamos, de koning van de Trojanen.¹⁵² Vertel mij de volle waarheid. Ligt mijn zoon nog ongeschonden in de stad van de Grieken of reet Achilles het lijk vaneen en wierp hij de stukken aan de honden voor?¹⁵³ En zijn de zonen van de Trojanen die hij eens gevangen nam nog levend en wel, of zijn ze zonder mededogen gedood?”¹⁵⁴

De wachter antwoordde: “Neen, heer, nog niet verslonden de honden het lijk van Hektor. Wel sleurde Achilles hem in het stof rond het lijk van Patroklos, maar schenden doet hij hem niet.¹⁵⁵ Ook de Trojanen die hij gevangen nam, zijn nog steeds in leven.”¹⁵⁶ Met vreugde hoorde Priamos dit aan en hij zei: “Ik heb bij mij vele kostbaarheden om het lijk van Hektor los te kopen. Hier, neem deze mooie beker van mij aan en geleid mij naar de kamer van Achilles.” Toen sprak de wachter: “Je stelt mij op de proef, jij een oud man mij een jongere, maar overreden zal je mij niet om geschenken aan te nemen die bedoeld zijn voor Achilles, opdat geen straf mij wacht. Ik zal je brengen naar de kamer van Achilles.”¹⁵⁷

Priamos volgde de wachter en liet Idaios achter om de wacht te houden bij de muilezels. Hij trad de kamer van Achilles binnen en hij wierp zich op de grond. Hij omvatte de knieën van Achilles en smeekte:¹⁵⁸ “Heb medelijden, Achilles, spaar mijn leven uit respect voor mijn ouderdom. Ook jij hebt een vader, die zich verblijdt, telkens wanneer je behouden terugkeert uit de nietsontziende strijd. Wellicht wordt ook hij soms geplaagd door zorgen en leed. Ik ben beklagenswaardiger, want ik doe wat nooit eerder een mens op aarde deed: de hand te heffen naar de mond van de man, die zijn zoon heeft gedood. Vijftig zoons had ik, toen de Grieken kwamen, negentien uit de schoot van één moeder, de overigen mij door de vrouwen in mijn huis gebaard. Van velen onder hen verlamde jij de knieën, maar hij die als enige

¹⁴⁹Reconstructie volgens Ilias XXIV 344-352 en Ilias XXIV 440-447. Hermes begeleidt Priamos en legt de wachters in slaap. ¹⁵⁰Ilias X 82-85: Nestor zegt dit tot Agamemnon. ¹⁵¹Ilias XXIV 353-357.

¹⁵²Reconstructie gebaseerd op Ilias XXIV 372-385. ¹⁵³Ilias XXIV 407-409. ¹⁵⁴Reconstructie. In de Ilias (XXIII 175-177) zijn de twaalf gevangengenomen Trojaanse jongelingen al geofferd op de brandstapel van Patroklos. ¹⁵⁵Ilias XXIV 410-414. ¹⁵⁶Reconstructie. ¹⁵⁷Ilias XXIV 424-437.

¹⁵⁸Samenvatting van Ilias XXIV 447-485.

nog de stad beschermd, heb je nu ook gedood, Hektor. Om hem ben ik hier gekomen, en om de Trojanen die je eerder gevangen nam. Een ontzaglijke losprijs breng ik je. Ik smeek je bij je leven en dat van je vader, aanvaard deze losprijs voor het lijk van Hektor en geef het mij mee, zodat wij hem in Troje kunnen bewenen.”¹⁵⁹

Achilles was verbijsterd toen hij Priamos zag, de koning van de vijand,¹⁶⁰ en hij sprak: “Vermetele! Jij hebt een hart van steen! Hoe heb je het gewaagd om de stad van de Grieken binnen te dringen, alleen,¹⁶¹ in de nacht, wanneer de andere mensen slapen? Om het lichaam van je zoon te kopen waag je je leven, jij, voor wie de Trojanen een veelvoud zouden betalen als ze wisten dat jij je levend in de stad van de Grieken bevond. Ach, waarom vraag je mij naar mijn vader, de edele Peleus. Ik ben danig om hem bezorgd, want lang zal hij niet meer leven. Hij werd geboren voor een leven vol geluk en rijkdom. Hij kreeg vele zoons en hij heerste als een vorst over de omgeving. Maar nu ligt hij ziek te bed en hij rouwt om de dood van Patroklos, de lieveling van de Grieken, zoals ook jij rouwt om de dood van Hektor, je dierbare zoon. Peleus vroeg mij niet om Hektor te doden als wraak voor de dood van Patroklos. Het waren mijn eigen woede en verdriet die mijn daden bezielde. Altijd was mijn vader zachtmoedig zolang hij bij leven en welzijn regeerde.”¹⁶²

Stel mijn gezindheid nu niet langer op de proef. Ook zelf ben ik van zins Hektor aan je terug te geven.¹⁶³ De Trojanen die zich als gevangenen in deze burcht bevinden, zal ik de vrijheid schenken.¹⁶⁴ Drie dagen zal ik het Trojaanse volk bevrijden van de oorlog en de omsingeling van Troje, zodat ze hout kunnen halen voor de brandstapel, en een grafheuvel kunnen bouwen.”¹⁶⁵ Daarna brak hij uit in jammerklacht en riep zijn geliefde broer bij naam: “Patroklos, wees niet vertoornd dat ik Hektor teruggeef aan zijn vader, voor een niet geringe losprijs vrijgekocht. Daarvan zal ik je het aandeel geven dat je toekomst.”¹⁶⁶ Zo sprak Achilles klagend, en hij volbracht wat hij Priamos had beloofd. Hij hielp om het lijk van Hektor op de kar te laden en hij bevrijdde de gevangen Trojanen.¹⁶⁷

De volgende ochtend vroeg keerden Priamos en de bevrijde Trojanen terug met het lijk van Hektor. De wacht van de Trojanen zag hen komen en riep iedereen wakker in de stad. Allen stroomden samen bij de poort en

¹⁵⁹Reconstructie van Ilias XXIV 486-506. ¹⁶⁰Ilias XXIV 483. ¹⁶¹Ilias XXIV 517-521: Een hart van ijzer, in plaats van steen. ¹⁶²Reconstructie op basis van Ilias XXIV 534-542 en Ilias XXIV 685-688. ¹⁶³Ilias XXIV 560-561. ¹⁶⁴Reconstructie. ¹⁶⁵Reconstructie. Volgens Ilias XXIV 656-666 hebben de Trojanen elf dagen nodig. ¹⁶⁶Ilias XXIV 591-595. ¹⁶⁷Reconstructie. Zie ook Ilias XXIV 580-591.

waren verheugd dat de Trojanen levend waren teruggekeerd. Bij het zien van Hektor greep hen een ondraaglijk leed. Wenend schaarden ze zich rondom de kar waarop het lijk lag.¹⁶⁸ Andromache ging voor in de weeklacht met haar handen het hoofd van Hektor omsluitend: “Mijn man, jong heb je het leven verloren en laat je mij achter als weduwe. Nog klein en onschuldig is het kind dat wij hebben verwekt. Ik geloof niet dat hij de volwassenheid zal bereiken. Eerder wordt deze stad verwoest. Want ach, jij bent heengegaan, de wachter, die haar beschutte, die de zorgzame vrouwen beschermde en de onmondige kinderen. De vrouwen zullen worden weggeroofd, ik één van hen. En jij, Astyanax, of je zult me vergezellen, of één van de Grieken zal je vatten bij de hand en je werpen van de hoge wallen, een gruwelijke dood, als wraak omdat Hektor zijn broer heeft gedood, of zijn vader of misschien zijn zoon.” Zo rouwde Andromache en de andere vrouwen volgden haar voorbeeld.¹⁶⁹

Priamos gaf het bevel om het lijk te wassen en te zalven. Daarna werd het lijk bedekt met een wit lijkkleed dat het van hoofd tot voeten bedekte.¹⁷⁰ Priamos vroeg vervolgens om hout te halen voor de brandstapel. Snel gingen ze op weg.¹⁷¹ Wachtposten zaten overal in het rond, opdat niet een aanval van krachtig gewapende Grieken hen zou overvallen.¹⁷²

Voor de stad van Priamos verzorgden de Trojanen de begrafenis van Hektor. De Grieken verzorgden de begrafenis van Patroklos.¹⁷³ Wenend legden ze het lijk op de brandstapel.¹⁷⁴ Voor de brandstapel vilden en slachtten ze veel vette schapen en runderen. Ze namen het vet ervan en bedekten het lijk ermee van hoofd tot voeten.¹⁷⁵ Daarna staken ze de vlam in de brandstapel.¹⁷⁶ De hele dag plengden ze wijn.¹⁷⁷ De volgende ochtend verzamelden de Grieken en de Trojanen opnieuw rond de brandstapels van hun beweende helden en ze doofden de vuurgloed met wijn.¹⁷⁸ Ze verzamelden de beenderen en borgen ze op in een urn.¹⁷⁹ Ze bakenden een grafheuvel af door een kring van stenen om de brandstapel te bouwen en losse aarde erover te storten.¹⁸⁰ Nadat ze de grafheuvel hadden gebouwd, keerden ze terug¹⁸¹ binnen de stad voor een rijkelijke maaltijd. Zo verzorgden de Grieken en de Trojanen de begrafenis van hun dierbare helden.¹⁸²

¹⁶⁸Samenvatting van Ilias XXIV 695-712. Cassandra ziet Priamos komen, in plaats van een wachter.

¹⁶⁹Ilias XXIV 723-737. ¹⁷⁰Ilias XVIII 350-353: Patroklos werd zo behandeld. ¹⁷¹Ilias XXIV 777-782. ¹⁷²Ilias XXIV 799-800. ¹⁷³Reconstructie. Zie ook Ilias XXIII 108-261 (begrafenis van Patroklos) en Ilias XXIV 777-804 (begrafenis van Hektor). ¹⁷⁴Ilias XXIII 165, Ilias XXIV 786-787. ¹⁷⁵Ilias XXIII 166-169. ¹⁷⁶Ilias XXIII 177, Ilias XXIV 787. ¹⁷⁷Ilias XXIII 218-220. ¹⁷⁸Ilias XXIII 233-237, Ilias XXIV 791. ¹⁷⁹Ilias XXIII 238-243, Ilias XXIV 793-795. ¹⁸⁰Ilias XXIII 255-257, Ilias XXIV 797-799. ¹⁸¹Ilias XXIII 257, Ilias XXIV 801. ¹⁸²Ilias XXIV 801-804.

Vertelkenmerken van het mededogensprookje: Dc1 tot Dc41

Hoewel het mededogensprookje minder bekend voorkomt dan het Helena-sprookje en het wroksprookje, is het toch van groot belang voor de analyse van de Ilias, omdat het zich veel duidelijker dan de andere aftekent als een afzonderlijk verhaal met afzonderlijke vertelkenmerken. Misschien was dit verhaal minder oud of is er voor de compositie van de Ilias gebruik gemaakt van een nauwkeuriger afgelijnde versie in vergelijking met de andere twee sprookjes uit de verhalende Delta-traditie. Het lijkt er sterk op dat dit sprookje zich verregaand heeft ontwikkeld als een grootse vertelling. Het is een voorloper van onze Ilias en heeft ervoor gediend als inspiratiebron.

De opgenomen vertelkenmerken: Dc1 tot Dc32

Eerst en vooral moet er worden verduidelijkt dat dit sprookje, zoals het in de Ilias kan worden blootgelegd, nog rijker is aan vertelkenmerken dan de reconstructie die hier is gepresenteerd. De reconstructie is namelijk bewust beperkt gehouden tot een sobere vertelling die kan worden toegepast op elk paar van vijandige bolwerken. Bovendien is teveel vermenging met andere verteltradities dan de verhalende Delta-traditie vermeden. Daarom zijn 9 van de 41 vertelkenmerken achterwege gelaten in de reconstructie. De volgende 32 vertelkenmerken, die wel opgenomen zijn in de reconstructie, leveren al meer dan genoeg materiaal om het mededogen van Achilles af te lijnen als een afzonderlijk sprookje in onze Ilias:

Dc1 Het medelijden en de meedogenloosheid van Achilles

Het mededogen¹⁸³, het ontzag,¹⁸⁴ en de zachtaardigheid¹⁸⁵ van Achilles, die omslaan in medogenloosheid¹⁸⁶ en strijdlust,¹⁸⁷ vormen het hoofdthema van dit sprookje.¹⁸⁸ Voor de dood van Patroklos is Achilles mededogend en spaart hij de Trojanen, erna is hij zonder medelijden. De vele Trojaanse strijders die zich na de dood van Patroklos als smekeling¹⁸⁹ aan zijn knieën werpen, doodt hij zonder uitzondering.¹⁹⁰

Dc2 Troje en de Trojanen

Terwijl we in het Griekse kamp bijna alleen Achilles, Patroklos en Pe-

¹⁸³ *ελεω, οικτειρω.* ¹⁸⁴ *αιδεομαι, αιδοιος, σεβασομαι.* ¹⁸⁵ *αγανοφρων, γλυκυθυμος.*
¹⁸⁶ *ακηδεω, αμειλικτος.* ¹⁸⁷ *εμμεμαως.* ¹⁸⁸ Kim (2000) betoogt dat het mededogen van Achilles een thematisch element is voor de hele Ilias. ¹⁸⁹ Zie Dc12. ¹⁹⁰ Voorbeelden: eerbied voor een gedode: Ilias VI 416-420, Isos en Antiphos verkocht: Ilias XI 101-106, uitleg aan Lykaon: Ilias XXI 99-107.

leus te zien krijgen, wordt het Trojaanse kamp uitgebreid geschetst. Dit geldt zowel voor de stad zelf als voor haar inwoners.¹⁹¹

Dc3 **Hektor, van wie de dood Troje onbeschermd achterlaat**

Hektor is het hoofdpersonage in het Trojaanse kamp. De Trojaanse vrouwen bewenen zijn dood terwijl hij nog in leven is. Zonder Hektor is de stad¹⁹² Troje zonder bescherming¹⁹³ en tot prooi voor de Grieken.^{194,195}

Dc4 **De nakende ondergang van Troje**

De nakende val van Troje is een vertelkenmerk dat samenhangt met Hektors status als beschermheer van Troje, maar dat niet nodig is om de thematiek en de plot van het mededogensprookje te ontwikkelen. De uitvaart van Hektor, tevens het einde van de Ilias, besluit namelijk ook de thematiek van het mededogen. Mogelijk is dit vertelkenmerk dus overgenomen van het Helenasprookje, van de Aeolische Gamma-traditie, of van de Ilias-traditie waarmee het was verbonden.

Dc5 **De rijkdom van Troje**

Troje is rijk¹⁹⁶ aan bezittingen¹⁹⁷, mooie¹⁹⁸ sieraden,¹⁹⁹ koper,²⁰⁰ en goud.²⁰¹ De Trojanen die door Achilles gevangen worden genomen, kunnen gemakkelijk terug worden vrijgekocht.²⁰² Ook het verzamelen van de rijkdommen om ze te verschuilen voor de Grieken, of om er de Griekse oorlogszucht mee tot bedaren te brengen, is kenmerkend. Toch is dit vertelkenmerk in tegenspraak met een vertelkenmerk dat we wel in de Ilias aantreffen, maar dat niet tot het eenvoudige sprookje behoort: de vergane glorie van Troje.²⁰³

Dc6 **De familie van Hektor**

Naast Hektor treedt ook de familie van Hektor op de voorgrond in de vertelling: zijn vrouw Andromache,²⁰⁴ zijn zoontje Astyanax, zijn moeder Hekabe, en zijn vader Priamos zijn de voornaamste. Op het slagveld

¹⁹¹Voorbeelden: Hektor keert terug binnen Troje: Ilias VI 237-529, Lykaon over zijn familie: Ilias XXI 84-96, Priamos over Lykaon en Polydoros: Ilias XXII 38-76. ¹⁹²αστυ. ¹⁹³ερρω.

¹⁹⁴Volgens Graziosi 2010 voorspelt het optreden van Hektors zoontje Astyanax in Ilias VI de dood van Hektor. Astyanax betekent 'heer van de stad' omdat Hektor alleen Troje beschermt.

¹⁹⁵Voorbeelden: Astyanax: Ilias VI 403, rouwende Trojaanse vrouwen terwijl Hektor nog leeft: Ilias VI 498-502, Priamos tot Achilles: Ilias XXIV 499-501. ¹⁹⁶ολβιος, πλουτος. ¹⁹⁷κτεαρ, κτερας, κτημα. ¹⁹⁸περικαλλης. ¹⁹⁹κειμηλιον. ²⁰⁰χαλκος, πολυχαλκος. ²⁰¹πολυχρυσος, χρυσος.

²⁰²αποινα. ²⁰³Voorbeelden: Trojanen die hun zoons loskopen: Ilias II 229-231, offers voor Athene: Ilias VI 269-275, Lykaon over zijn losprijs: Ilias XXI 77-80. ²⁰⁴Muich (2011) analyseert Andromaches klaagbeden.

zien we zijn vele broers en halfbroers aan het werk. Maar ook zijn zus Laodike wordt terloops vermeld.²⁰⁵

Dc7 **Roem behalen in de strijd voor de vader en voor het volk**

Hektor schaamt zich om zich te laten opsluiten binnen de wallen van Troje. Hij verbeeldt zich dat de Trojanen dan schande zullen spreken over hem. Hektor wil op het slagveld vechten in de voorste gelederen en roem²⁰⁶ behalen voor zijn vader²⁰⁷ en voor zichzelf. Ook de naam Patroklos, wat *roem voor de vader* betekent, verwijst naar dit thema.^{208,209}

Dc8 **De tekens van Zeus**

Zeus communiceert met de stervelingen via tekens,²¹⁰ zoals arenden en slangen,²¹¹ en, in het geval van Hektor, een hoofdknik.^{212,213} Het zijn vooral zieners die zulke tekens duiden, maar ook de overige stervelingen begrijpen de tekens als ze voldoende duidelijk zijn.²¹⁴

Dc9 **De hoogmoed van Hektor**

In zijn hang naar roem²¹⁵ wordt Hektor roekeloos. Hij luistert niet naar de raad van zijn vrouw Andromache en de voorzichtige Polydamas, en probeert de Grieken te verslaan in hun eigen bolwerk. Hektor interpreteert de tekens van Zeus ook anders dan Polydamas.^{216,217}

Dc10 **De voorgeschiedenis van Achilles tegen de vijand**

Dit sprookje heeft een voorgeschiedenis waarnaar regelmatig wordt gerefereerd: Achilles is al vaak de confrontatie aangegaan met de Trojanen, maar was daarbij vaak heel edelmoedig. In plaats van de Trojanen te doden, nam hij hen gevangen en voerde hen geboeid naar het bolwerk van de Grieken. Daarna werden ze verkocht voor losgeld.²¹⁸

²⁰⁵Voorbeelden: Hekabe en Laodike: Ilias VI 251-252, Polydoros: Ilias XX 407-419, Priamos beschimpt zijn nog levende zonen: Ilias XXIV 248-254. ²⁰⁶κλέος, κυδος. ²⁰⁷πατηρ. ²⁰⁸Zie ook Tsoutsouki 2014 wat betreft de vader-zoon relatie in de Ilias. ²⁰⁹Voorbeelden: Hektor tot Andromache: Ilias VI 440-446, roem van Patroklos: Ilias XVI 837-842, Hektor tot zichzelf: Ilias XXII 104-110. ²¹⁰Zie D34 op p. 37. ²¹¹Zie D39 op p. 39. ²¹²κατανευω. ²¹³Zie Mylonas 1946 voor een bespreking van de attributen van Zeus. ²¹⁴Voorbeelden: arend met slang: Ilias XII 200-229, Hektor over de hoofdknik van Zeus: Ilias XII 234-243, de arend voor Priamos: Ilias XXIV 308-321. ²¹⁵Zie Dc7. ²¹⁶Zie Clark 2007 voor een volledige bespreking van de relatie tussen Hektor en Polydamas. ²¹⁷Voorbeelden: Hektor zegt niet spoedig te zullen sterven: Ilias VI 486-487, Hektor zegt tegen Achilles te durven strijden: Ilias XVIII 305-313, Hektor beseft dat hij door zijn hoogmoed het volk ten gronde heeft gericht: Ilias XXII 104-110. ²¹⁸Voorbeelden: Isos en Antiphos: Ilias XI 101-112, Aeneas tot Apollo in de gedaante van Lykaon: Ilias XX 89-96, Achilles verkoopt Lykaon: Ilias XXI 34-127.

Dc11 De vele zonen van Priamos, van vele moeders, en hun dood

De Trojanen die door Achilles in dit sprookje worden gevangen genomen of gedood, zijn bijna allemaal zonen van Priamos, maar wel van veel verschillende ‘vrouwen in zijn paleis’²¹⁹ (bijkvrouwen). Zo smeekt Lykaon bij Achilles om hem te sparen met als argument dat hij niet dezelfde moeder heeft als Hektor. Lykaons moeder is Laothoë, en Priamos beklagt zich dat hij geen van de zonen van Laothoë kan bespeuren wanneer de Trojanen binnen de wallen vluchten.²²⁰

Dc12 Smeken om medelijden

Vaak smeken²²¹ de hoofdpersonages in het mededogensprookje elkaar om iets te doen of iets te laten: Andromache, Priamos en Hekabe smeken Hektor om niet buiten de wallen van Troje te vechten. Tros, Lykaon en Priamos smeken om genade bij Achilles. En Priamos smeekt zijn vrouw Hekabe om toestemming om zich naar het kamp van de Grieken te begeven en om daar Hektors lijk los te kopen van Achilles.

Bij het smeken worden meestal de knieën en soms ook de kin omvat. Een mogelijke verklaring daarvoor is dat het concept *knie* zelf een vertelkenmerk is van dit sprookje (Dc30), aangezien ook van snelle lopers vaak wordt gezegd dat ze snelle knieën hebben. Toch lijkt het gebruik van het smeken bij de knieën en het vastnemen van de kin ruimer in gebruik te zijn dan het vertelbereik van het mededogensprookje. Het is bijvoorbeeld ook een vertelkenmerk van de typische scène van de dappere verkenners, en Thetis doet het ook zo bij Zeus in het wroksprookje. Het smeken hangt natuurlijk samen met het hoofdthema mededogen.^{222,223}

Dc13 Nauwkeurige geografische referenties rond Troje

De barden die dit sprookje over Achilles’ mededogen voordroegen, hadden een nauwkeurig geografisch beeld in hun hoofd.²²⁴ Terwijl de andere sprookjes zich rond het Griekse kamp afspelen, speelt dit sprookje zich af rond Troje. Enkele plaatsen die genoemd worden, zijn de grafheuvel van de oude Aisyetes,²²⁵ de grafheuvel van de Amazone

²¹⁹ *ενι μεγαροισι γυναικες*. ²²⁰ Voorbeelden: Lykaon, zoon van Laothoë: Ilias XXI 84-96, Priamos over de zonen van Laothoë: Ilias XXII 46-54, Priamos over zijn vijftig zonen en hun moeders: Ilias XXIV 493-501. ²²¹ *ικετης, λισσομαι*. ²²² Zie Crotty 1994 over smeekbeden in de Ilias en de Odyssee. ²²³ Voorbeelden: Andromache tot Hektor: Ilias VI 405-434, Lykaon smeekt tot Achilles: Ilias XXI 70-74, Priamos smeekt tot Achilles: Ilias XXIV 476-486. ²²⁴ Zie ook Mannsperger 2001 voor een beschrijving van het geografisch beeld in de Ilias. ²²⁵ Ilias II 793.

Myrine,²²⁶ de Skaeïsche poort, de eik bij de Skaeïsche poort,²²⁷ het paleis van Priamos,²²⁸ de slaappleatsen van de schoonzonen van Priamos,²²⁹ de vijgeboom, waar de stad het meest toegankelijk is en de muur te bestormen,²³⁰ de rivier Skamandros naast de stad,²³¹ de uitkijk,²³² de twee bronnen en de wasbekkens waar de Trojaanse vrouwen de kleren spoelden toen ze nog niet werden ingesloten in Troje,²³³ en het grote grafteken van koning Ilos.²³⁴

Dc14 Polydamas, die de Trojaanse nederlaag voorspelt

Terwijl Hektor zoveel mogelijk Grieken wil doden, en zelfs het Griekse kamp wilt verbranden, denkt Polydamas vooral aan een mogelijke nederlaag. Als belangrijkste adviseur van Hektor stelt hij telkens voor om terug te keren naar Troje en zich er met alle Trojaanse strijders opnieuw binnen te sluiten. Door zich daar op te stellen op de wallen, kunnen ze de stad veel beter verdedigen zonder zware verliezen te lijden. Hektor negeert het advies van Polydamas echter steevast. Ook de vogeltekens die Polydamas opmerkt, kunnen Hektor niet overtuigen, evenmin als de waarschuwing dat Achilles weerwraak zal willen nemen voor de dood van Patroklos.²³⁵

Dc15 Het verkopen van de gevangen Trojanen voor losgeld

Voor de dood van Patroklos was Achilles mild en verkocht hij gevangen Trojanen voor losgeld²³⁶ in plaats van ze te doden. Daardoor ontmoet hij Lykaon, een zoon van Priamos bij Laothoë, voor een tweede maal op het slagveld.^{237,238}

Dc16 Het verzorgen en het bewenen van een lijk door de naasten

Hoewel het verzorgen en bewenen van lijken ook een vertelkenmerk is van de verhalende Delta-traditie in het geheel,²³⁹ blijkt het toch extra kenmerkend te zijn voor het sprookje over het mededogen van Achilles. Priamos is bereid om grote schatten aan te bieden om het lijk van Hektor los te kopen, zodat het kan worden verzorgd en beweend.²⁴⁰

²²⁶Ilias II 811-814. ²²⁷Ilias VI 237. ²²⁸Ilias VI 242-246. ²²⁹Ilias VI 247-250. ²³⁰Ilias VI 433-434. ²³¹Ilias XXI 603. ²³²Ilias XXII 145. ²³³Ilias XXII 147-155. ²³⁴Ilias XXIV 349. ²³⁵Voorbeelden: bij de arend en de slang: Ilias XII 196-236, nadat Achilles is opgestaan: Ilias XVIII 249-266, Hektor tot zichzelf: Ilias XXII 99-103. ²³⁶Zie D45 op p. 41. ²³⁷Ilias XXI 54-58. ²³⁸Voorbeelden: Isos en Antiphos: Ilias XI 101-106, Lykaon: Ilias XXI 78-80, Priamos over Lykaon en Polydoros: Ilias XXII 46-51. ²³⁹Zie D37 op p. 38. ²⁴⁰Voorbeelden: Lykaon tussen de vissen: Ilias XXI 120-127, Hekabe tot Hektor: Ilias XXII 86-89, de Trojanen om Hektor: Ilias XXIV 699-804.

Dc17 Ongewapend raken, de laatste speer verliezen

Een vertelkenmerk dat uniek is voor dit mededogensprookje is het ongewapend²⁴¹ raken. Asteropaios had zelfs twee speren, maar raakte toch ongewapend na ze beide te hebben geworpen. Hij beproefde nog een derde kans door te proberen de gemiste speer van Achilles uit de grond te trekken, maar werd daarbij van nabij met het zwaard gedood. Hektor overwoog of hij Achilles ongewapend zou toetreden om bij hem als smekeling een verdrag voor te stellen. Toen Hektor even later ongewapend raakte tijdens zijn duel met Achilles, vroeg hij een speer aan Deïphobos, maar die was intussen verdwenen. Het ongewapend zijn hangt samen met het smeken om medelijden.²⁴²

Dc18 De omsingeling en de belegering van Troje

De omsingeling en belegering van Troje behoren in de Ilias vooral tot de voorgeschiedenis van dit sprookje. Toch proberen de verwanten van Hektor, in het bijzonder zijn vrouw Andromache en zijn raadgever Polydamas, hem over te halen om zich opnieuw te laten insluiten²⁴³ binnen de wallen van Troje. Ook wanneer Hektor Achilles buiten de wallen afwacht, smeken zijn verwanten hem om binnen de stad te komen.²⁴⁴

Dc19 Snelle voeten en knieën bij de achtervolging en de vlucht

In het mededogensprookje zijn het niet de krijgers die snel²⁴⁵ zijn, maar wel hun voeten²⁴⁶ en hun knieën.²⁴⁷ Na kenmerk Dc24 (het gevaar om buiten de wallen te zijn) sluit hoofdstuk XXI af met wie van de Trojanen ‘zijn voeten en knieën maar konden redden’.²⁴⁸

Dc20 De rivier langs het slagveld

Dat de rivier²⁴⁹ Skamandros (ook Xanthos genoemd) vlak langs Troje en het slagveld stroomt, is een element van dit sprookje. Het is waarschijnlijk door de combinatie van de vertelkenmerken Achilles (G4), de omgeving van Troje (G10), en rivier (G19), dat de Aeolische Gamma-traditie het gevecht in de Skamandros²⁵⁰ sterk is gaan kleuren met haar

²⁴¹αυτος, γυμνος ²⁴²Voorbeelden: Lykaon: Ilias XXI 49-52, Asteropaios: Ilias XXI 149-183, Hektor als smekeling: Ilias XXII 111-125, Hektor en Deïphobos: Ilias XXII 289-295. ²⁴³ειλω.
²⁴⁴Voorbeelden: Andromache tot Hektor: Ilias VI 431-439, Polydamas tot Hektor: Ilias XVIII 253-287, Priamos en Hekabe tot Hektor: Ilias XXII 56-85. ²⁴⁵εσσυμενος, θυυω, ταχος. ²⁴⁶πους.
²⁴⁷γουνυ. ²⁴⁸Voorbeelden: Polydoros pronkt met de kunst van zijn voeten: Ilias XX 410-412, voeten en knieën: Ilias XXI 611, Apollo versterkt Hektors knieën: Ilias XXII 204. ²⁴⁹ποταμος. ²⁵⁰Ilias XXI 1-604.

vertelkenmerken.²⁵¹ Toch zijn ook de vertelkenmerken van het mededogensprookje er nog in terug te vinden.²⁵²

Dc21 **De speer en het zwaard**

Hoewel de speer²⁵³ en het zwaard²⁵⁴ universeel zijn in de Ilias, is hun gezamenlijke vermelding toch een kenmerk van het sprookje over het mededogen van Achilles. De duels, waarbij beide strijders meestal te voet zijn, verlopen in twee fasen: eerst het werpen van de speren, en daarna het gevecht van nabij met het zwaard.^{255,256}

Dc22 **Het wassen na de strijd**

Net als het verzorgen van de doden is het wassen²⁵⁷ na de strijd een kenmerk dat wordt gedeeld met de verhalende Delta-traditie als geheel. Toch duikt het regelmatig op als een motief waarop de nadruk ligt in het sprookje over het mededogen.²⁵⁸

Dc23 **De ongenaakbare Achilles, die ten hoogste wordt geschramd**

Volgens een mythe, die vooral sterk verankerd zit in de Aeolische Gamma-traditie (met vertelkenmerken G1 tot G68), is Achilles (G4) onschendbaar²⁵⁹ (G17)²⁶⁰ omdat Achilles' moeder (G38), de zeegodin (G36) Thetis, hem in de heilige (G49) rivier (G19) Styx had gedoopt (G31).²⁶¹ Volgens een ander verhaal hield ze hem boven een vuurtje. Die onschendbaarheid duikt op onder de vertelkenmerken van het me-

²⁵¹De analyse van Kitts (2013) dat het gevecht van Achilles tegen Skamandros afstamt van een *Chaoskamp* uit het Nabije Oosten, past ook in de Aeolische Gamma-traditie. ²⁵²Voorbeelden: Achilles drijft de Trojanen in de rivier Xanthos: Ilias XXI 1-16, Achilles achtervolgt Apollo, die de gedaante van Agenor aanneemt, langs de Skamandros: Ilias XXI 603, Priamos' muilieren en paarden drinken uit de rivier: Ilias XXIV 350. ²⁵³*αἰχμη, ἀκων, δορυ, εἰχος*. ²⁵⁴*ξίφος, φασγανον*. ²⁵⁵Zie Saunders (2006, p. 279) voor nauwkeurige gevechtsstatistieken in de Ilias als geheel. ²⁵⁶Voorbeelden: Achilles doodt de ene met een speerworp en de andere met het zwaard: Ilias XX 463, Achilles doodt Deukalion met de speer en het zwaard: Ilias XX 480-483, Achilles laat zijn speer achter en vecht met het zwaard: Ilias XXI 17-19. ²⁵⁷Zie D32 op p. 37. ²⁵⁸Voorbeelden: Hektor die zegt dat hij ongewassen is: Ilias VI 266-267, Agenor overweegt zijn zweet te koelen in de rivier: Ilias XXI 560-561, Andromache die een bad laat klaarmaken voor Hektor: Ilias XXII 442-445. ²⁵⁹*ἀσπτος*. ²⁶⁰Onschendbaarheid is verwant aan het vertelkenmerk *verwondingen* (G17) in de Aeolische Gamma-traditie, maar is niet specifiek een Gamma-kenmerk. ²⁶¹We vinden hier de volgende vertelkenmerken van de Aeolische Gamma-traditie: Achilles (G4), verwondingen (G17), rivieren (G19), het drenken van een lichaam in een rivier of in de zee (G31), zeegoden en zeemonsters (G36), nimfen en goden als moeder of vader (G38), en priesters, offers, heiligheden en gebed tot de goden (G49).

dedogensprookje. Achilles kan wel worden geschramd,²⁶² maar niet ernstig verwond of gedood.^{263,264}

Dc24 Het gevaar om buiten de wallen te zijn

Het zijn in het bijzonder de Trojanen die voor de lastige keuze staan om zich te laten insluiten binnen hun stad, of zich op het levensgevaarlijke slagveld te begeven. Wanneer strijders zich terug binnen de wallen²⁶⁵ begeven, worden ze onmiddellijk verwelkomd door bezorgde verwanten. Wanneer alle strijders samen terugkeren – of terugvluchten – van de strijd, proberen de Trojaanse vrouwen en de oude mannen zo snel mogelijk te achterhalen wie er is teruggekeerd en wie er dood is achtergebleven.²⁶⁶

Dc25 Het boeien van de gevangenen met riemen

In de voorgeschiedenis van het sprookje werden de Trojanen regelmatig gevangen²⁶⁷ genomen door Achilles. Daarbij werden ze geboeid²⁶⁸ met jonge twijgen²⁶⁹ of riemen²⁷⁰ van hun eigen kledij, om zo naar het kamp van de Grieken te worden gebracht.²⁷¹

Dc26 De moeder die Priamos' kind heeft gebaard

Van de vele zonen van Priamos wordt soms vermeld of ze een bastaard²⁷² of een wettige²⁷³ zoon zijn, of door welke moeder ze werden gebaard. Priamos had namelijk vele bijvrouwen²⁷⁴ naast zijn wettige vrouw Hekabe.²⁷⁵

Dc27 Het zelfbeklag

Zowel de Trojaanse strijders als de overige Trojanen beklagen²⁷⁶ hun ellendige lot regelmatig en laten hun tranen²⁷⁷ stromen. Ze zijn voor

²⁶² *επιγροαβδην*: Ilias XXI 166. ²⁶³ Salehi (2017) en Abolqasem vergelijken drie mythes van onschendbaarheid: die over Achilles, Esfandiyar, en Siegfried. ²⁶⁴ Voorbeelden: Aeneas raakt niet door het schild van Achilles: Ilias XX 259-272, Athene blaast Hektors speer weg: Ilias XX 438-441, Asteropeios schramt Achilles: Ilias XXI 163-168. ²⁶⁵ Zie D9 op p. 29. ²⁶⁶ Voorbeelden: verwanten vragen Hektor uit: Ilias VI 237-240, de Trojanen durven elkaar niet uit te horen buiten de wallen: Ilias XXI 607-610, de Trojanen vrezen voor Priamos' leven, maar blijven zelf binnen: Ilias XXIV 327-331. ²⁶⁷ *αγω, διδημι*. ²⁶⁸ *δεω, λυγω*. ²⁶⁹ *μοσχος, ορπηξ*. ²⁷⁰ *ιμας*. ²⁷¹ Voorbeelden: Isos en Antiphos met wilgetakken: Ilias XI 105-106, twaalf jonge Trojanen met de riemen van hun eigen chitons: Ilias XXI 27-32, Lykaon tijdens het snijden van vijgeboomtwijgen: Ilias XXI 34-40. ²⁷² *νοθος*. ²⁷³ *γνησιος*. ²⁷⁴ Zie Dc11 op p. 147. ²⁷⁵ Voorbeelden: Isos en Antiphos: Ilias XI 101-104, Laothoë: Ilias XXII 46-51, Priamos' vijftig zonen: Ilias XXIV 495-497. ²⁷⁶ Zie ook D37 op p. 38. ²⁷⁷ *δακρυον*.

het ongeluk geboren en er staat hen een beklagenswaardige toekomst te wachten.^{278,279}

Dc28 **Boomsoorten**

Boomsoorten vormen ook een motief in dit sprookje.²⁸⁰ We vinden eiken,²⁸¹ een vijgeboom,²⁸² olmen,²⁸³ wilgen²⁸⁴ en tamarisken.²⁸⁵

Dc29 **Lykaon**

Lykaon is de zoon van Priamos en zijn bijvrouw Laothoë. Priamos is bereid om een grote losprijs te betalen voor Lykaon, mocht die zich levend in het vijandelijke kamp bevinden. Maar Achilles doodt Lykaon zonder medelijden, nadat hij hem eerder levend had gevangen en verkocht.²⁸⁶

Dc30 **Knieën**

Knieën²⁸⁷ komen vooral op twee manieren ter sprake: als snelle knieën die nodig zijn tijdens de achtervolging en de vlucht, en als knieën die omvat worden bij het smeken om medelijden. Bij het offeren aan de godin Athene wordt een kleed op haar knieën gelegd. En Achilles wordt geraakt in het scheenbeen onder de knie.²⁸⁸

Dc31 **De kennis, of het gebrek daaraan, over het plotverloop**

Soms lijkt het of alle personages helderziend zijn. Hektor voorspelt dat de dag er komt dat Troje ten val komt.²⁸⁹ De Trojaanse vrouwen rouwen al om Hektor wanneer hij voor het laatst de Trojaanse burcht verlaat.²⁹⁰ En Lykaon weet al op voorhand dat zijn smeekbeden geen effect zullen hebben.²⁹¹ Nog een gegeven, niet opgenomen in de reconstructies, is dat Hektor de dood van Achilles voorspelt door de hand van Paris en Apollo.²⁹² Daaruit blijkt dat de personages kennis hebben van zaken die normaal alleen de bard en de toehoorders hebben. Anderzijds warmt

²⁷⁸Cosgrove (2018) bestudeert geklaag in literatuur uit de Griekse Oudheid. ²⁷⁹Voorbeelden: Andromache: Ilias VI 411-428, Hekabe: Ilias XXII 86-89, Priamos: Ilias XXIV 505-506. ²⁸⁰Forster (1936, p. 104) besluit dat het gebruik van bomen en planten in de Ilias en de Odyssee niet romantisch of wetenschappelijk is, maar praktisch. ²⁸¹*δρυς, φηγος*: Ilias VI 237, Ilias XXI 549, en Ilias XXII 126. ²⁸²*επιβεος*: Ilias VI 433 en Ilias XXII 145. ²⁸³*πτελεα*: Ilias VI 419 en Ilias XXI 350. ²⁸⁴*ιτεα*: Ilias XXI 350. ²⁸⁵*μυρικη*: Ilias XXI 350. ²⁸⁶Voorbeelden: Apollo in de gedaante van Lykaon tot Aeneas: Ilias XX 81-82, Achilles doodt Lykaon: Ilias XXI 114-119, Priamos bejammert Lykaon: Ilias XXII 46-54. ²⁸⁷*γωνυ*. ²⁸⁸Voorbeelden: offer op de knieën van Athene: Ilias VI 303, Polydoros zinkt neer op de knieën: Ilias XX 417, Tros werpt zich aan Achilles' knieën: Ilias XX 464-470, Achilles' scheenbeen onder de knie: Ilias XXI 591. ²⁸⁹Ilias VI 447-449. ²⁹⁰Ilias VI 499-502. ²⁹¹Ilias XXI 92-93. ²⁹²Ilias XXII 358-360. De reden om het niet op te nemen in de reconstructies is dat dit gegeven de vertelkenmerken van de drie sprookjes vermengt.

Andromache badwater op voor Hektor, wanneer die al gedood is door Achilles,²⁹³ smeekt Lykaon toch verder,²⁹⁴ en beseft Hektor niet dat hij weldra zal sterven.²⁹⁵

Dc32 Een hart van ijzer

Driemaal wordt in de context van het mededogensprookje het verwijt gemaakt dat iemands hart van ijzer is: Hektor zegt het tot Achilles,²⁹⁶ Hekabe tot Priamos,²⁹⁷ en Achilles tot Priamos.²⁹⁸ In de reconstructie is de uitdrukking ‘hart van steen’ gebruikt, om het sprookje beter te laten passen in een bronstijdcontext. Toch is het mogelijk dat dit vertelkenmerk pas is ingevoerd door een bijzondere rol in de Ionische Epsilon-traditie.

De niet-opgenomen vertelkenmerken: Dc33 tot Dc41

Een aanvullende lijst vertelkenmerken karakteriseert dit verhaal nog verder als een afzonderlijke vertelling. Maar tegelijkertijd toont ze aan dat het verhaal zich in de loop van de tijd heeft geïntegreerd met niet-verwante verteltradities, in het bijzonder de Mykeense Alpha-traditie en de Aeolische Gamma-traditie.²⁹⁹ Deze vertelkenmerken zijn slechts gedeeltelijk terug te vinden in de bovenstaande reconstructie van het mededogen van Achilles, omdat ze niet passen in het zuivere Delta-sprookje. Wie de referenties naar de Ilias erop naslaat, kan ze echter terugvinden in tekst. De aanvullende lijst bestaat uit de volgende 8 vertelkenmerken:

Dc33 De Mykeense Alpha-context van Achilles' gevangennemingen

De referenties naar de gevangennemingen³⁰⁰ van de Trojanen door Achilles, die gesitueerd zijn in het verleden, vertonen vaak de kenmerken van de Mykeense Alpha-traditie. De Trojanen werden gevangen genomen bij kudden van runderen of schapen (A13), in boomgaarden (A34, A56) of bij strooptochten om vee (A26).³⁰¹

²⁹³Bij deze passage (Ilias XXII 240-246) merkt Graziosi (Verity 2011, p. xix) op dat de dichter van de Ilias vaak de aandacht vestigt op de onwetendheid van de sterfelijke personages. ²⁹⁴Ilias XXI 94-96. ²⁹⁵Ilias XVIII 309. ²⁹⁶Ilias XXII 357. ²⁹⁷Ilias XXIV 205. ²⁹⁸Ilias XXIV 521. ²⁹⁹De Ionische Epsilon-traditie vinden we natuurlijk ook, maar uitsluitend als een oppervlakkige laag, zoals in de epitheta en de Homerische vergelijkingen. ³⁰⁰Zie Dc25 op p. 152. ³⁰¹Voorbeelden: schapen hoeden bij de Ida: Ilias XI 105-106, het stropen van Aeneas' vee en de verwoesting van steden: Ilias XX 90-92, stropen en een boomgaard: Ilias XXI 35-37.

Dc34 Buursteden van Troje en omliggende regio's en eilanden

In Blondé 2020, het boek over de Aeolische Gamma-traditie, is al geconcludeerd dat niet alleen de namen Troje en Ilion, maar ook een reeks andere namen uit de omgeving — zoals Pergamos, Dardanos, en het Thebe bij Plakos — onder de vertelkenmerken van de Aeolische Gamma-traditie voorkwamen. De buursteden van Troje vormen ook een motief in de vervolledigde versie van het mededogen van Achilles. Zo zijn er vele bondgenoten uit de buursteden die Troje te hulp komen. Sommige buursteden werden eerder door Achilles verwoest, ‘met de hulp van Athene’, en van de Trojaanse vrouwen in dit verhaal wordt soms vermeld uit welke buurstad ze afkomstig zijn. Achilles verkoopt ook gevangen Trojanen in buursteden.^{302,303}

Dc35 Het eerdere treffen met Aeneas

Het duel tussen Achilles en Aeneas, de één bestemd voor een kort leven en de ander voor een lang leven vol rijkdom, behoort tot de Aeolische Gamma-traditie. Maar in de inleiding tot het duel wordt beschreven hoe ook Aeneas één van de ongelukkigen was die in het verleden (Dc10) al met Achilles was geconfronteerd. Aeneas verklaart tegenover Lykaon (Dc11) dat hij al eerder, bij een strooptocht om runderen (A26, Dc33), door de snelvoetige Achilles met de lans (Dc21) op de vlucht was gejaagd naar de buurstad (G10, Dc34) Lyrnessos en dat zijn snelle knieën (Dc19) hem toen hadden gered.³⁰⁴ Deze kenmerken plaatsen dit treffen helemaal in het verhaal over het mededogen van Achilles.³⁰⁵

Dc36 Het verkopen van de gevangenen als slaven

De Trojanen die Achilles gevangen nam, werden niet alleen tegen losgeld van de Trojanen vrijgelaten, maar ook als slaven verkocht³⁰⁶ in de omgeving van Troje, zoals in Samos, Imbros, of Lemnos. In het verhaal over Apollo, Poseidon en Laomedon wordt daar ook gewag van gemaakt: Laomedon, de leugenachtige Trojaanse koning, dreigde ermee de beide goden aan handen en voeten te boeien en hen op verafgelegen eilanden te verkopen.³⁰⁷ Daarmee is dit vertelkenmerk sterk verwant aan de Aeolische Gamma-traditie.³⁰⁸

³⁰²Burgess (2012) bestudeerde de bredere omgeving van Troje. ³⁰³Voorbeelden: Ciliciërs, het hoogpoortig Thebe, en Plakos: Ilias VI 415-425, de verwoesting van Lyrnessos en Pedasos: Ilias XX 92, Lemnos, Imbros, en Arisbe: Ilias XXI 40-43. ³⁰⁴Ilias XX 86-93. ³⁰⁵Voorbeelden: Aeneas tot Lykaon: Ilias XX 81-98, Achilles tot Aeneas: Ilias XX 187-194. ³⁰⁶*περαω, περνημι*. ³⁰⁷Ilias XXI 453-454. ³⁰⁸Voorbeelden: Lykaon verkocht in Lemnos: Ilias XXI 40-41, Lykaon verkocht in Lemnos: Ilias XXI 79, Samos, Imbros, of Lemnos: Ilias XXIV 751-753.

Dc37 De integratie met de stamboom van Priamos

Net zoals in de Europese Beta-traditie krijgen we vaak een korte beschrijving over de afkomst van de verwanten van Hektor. Ook de voorvaderen van Priamos zelf zijn vermengd met dit sprookjesverhaal over het mededogen van Achilles. In het strijdgedeelte van het verhaal lezen we:

*“Nu viel Achilles aan op de beide zonen van Bias, Laogonos en Dardanos, en hij stootte hen uit de wagen ter aarde, de één door een speerworp, de ander met een slag van het zwaard van dichtbij. En Tros, de zoon van Alastor, deze wierp zich aan zijn knieën, of hij hem misschien wilde sparen.”*³⁰⁹

De namen Tros en Dardanos komen rechtstreeks uit de stamboom van de Trojanen, zoals die zo'n 250 verzen eerder ook door Aeneas is beschreven. Deze verwarring doet ons vermoeden dat deze stamboom wel voor langere tijd verbonden is geweest met de vlucht van de Trojanen in dit verhaal. Ook persoonsnamen zoals Laogonos, Loathoë, Laodike en misschien ook Lykaon, vertonen duidelijk verwantschap met de naam van Laomedon, de vader van Priamos. Tenslotte is één van de typerende plaatsaanduidingen in dit verhaal, de grafheuvel langs de rivier, benoemd als de grafheuvel van Ilos, een vroegere Trojaanse koning. De gehele stamboom van Priamos behoort vooral tot de Aeolische Gamma-traditie.³¹⁰

Dc38 De goddelijke Skamandros

De rivier langs het slagveld is zeker een motief in het mededogen van Achilles. Hoofdstuk XXI van onze Ilias is grotendeels gewijd aan het gevecht in de Skamandros (ook Xanthos genaamd), waarin Achilles vele gevluchte Trojanen afslacht. De Skamandros is een rivier vlakbij Troje waarin de Trojanen regelmatig offerden. Het verhaal is in die mate gegroeid in de loop der tijd, dat de rivier als een godheid zelf in het verhaal is gaan optreden en zelfs de strijd aanbindt met Achilles en

³⁰⁹Ilias XX 461-465. ³¹⁰Voorbeelden: Lykaon, nazaat van Dardanos: Ilias XXI 34-35, Loathoë, moeder van Lykaon en Polydoros: Ilias XXII 46-51, grafheuvel van Ilos: Ilias XXIV 349.

andere goden. Dit vormt een duidelijke vermenging met de vertelkenmerken van de Aeolische Gamma-traditie.³¹¹

Dc39 De aflossing van de Trojanen door bondgenoten

Op vier plaatsen in de Ilias³¹² worden strijders vermeld, die pas een aantal dagen geleden vanuit buurstedes van Troje de Trojanen kwamen aflossen³¹³ in de strijd. Een aflossing past wel in het realisme van een oorlog die al tien jaar duurt, maar minder in die van een kortere strijd waarin de Trojanen opgesloten zaten binnen Troje. Twee (tot drie) van de vier vermeldingen gebeuren duidelijk binnen de context van het verhaal over het mededogen van Achilles.³¹⁴ Alle vier behoren tot de ruimere contouren van de verhalende Delta-traditie.

Dc40 De vergane glorie van Troje

Naar de rijkdom³¹⁵ van Troje wordt in de vervolledigde versie van het verhaal soms verwezen als naar de vroegere rijkdom, die intussen teloor is gegaan. De traditie schreef waarschijnlijk al langere tijd voor dat de oorlog om Troje tien jaar heeft geduurd, waardoor een welvarend Troje niet meer zo realistisch overkwam. Achilles spreekt tegen Priamos in de verleden tijd: *“Nergens, zegt men, vindt gij uw weerga in welvaart en bezit van zoons, zover als in het zuiden Lesbos, Makars woonplaats, uw land afsluit, in het oosten Phrygië en de onmetelijke Hellespont.”*³¹⁶ Ook Hektor spreekt in de verleden tijd over de rijkdom van Troje.³¹⁷

Dc41 De vermenging met de Aeolische Gamma-traditie

In sommige hoofdstukken van de Ilias, namelijk in II, VI, XX, en XXI, is het mededogensprookje in mindere of meerdere mate gekleurd door de vertelkenmerken van de Aeolische Gamma-traditie. Dat is vooral het geval rond het duel tussen Achilles en Aeneas in Ilias XX en rond het gevecht in de rivier Skamandros in Ilias XXI. Dat heeft waarschijnlijk veel te maken met het feit dat Achilles, Aeneas, en rivieren zelf belangrijke vertelkenmerken zijn van de Aeolische Gamma-traditie. Externe

³¹¹Voorbeelden: Achilles gooit Lykaon in de Skamandros: Ilias XXI 120-127, de stroomgod Xanthos is boos op Achilles: Ilias XXI 145-147, de stroomgod vecht met Achilles: Ilias XXI 240-284. ³¹²Ilias X 434, Ilias XIII 793-794, Ilias XXI 45-46, en Ilias XXI 154-156. ³¹³*αμοιβος*. ³¹⁴De twee vermeldingen in Ilias XXI zijn duidelijk. Die in Ilias XIII treedt op in de buurt van Polydamas (vertelkenmerk Dc14). ³¹⁵*ολλβλος*. ³¹⁶Ilias XXIV 543-546. ³¹⁷Ilias XVIII 288-292.

invloeden van bijvoorbeeld de Aeolische Gamma-traditie zijn geweest uit de reconstructies van de sprookjes.³¹⁸

Verdediging van de reconstructie van het mededogensprookje

De reconstructie van het mededogensprookje behoeft minder verdediging dan die van het wroksprookje of het Helenasprookje, omdat er minder feiten zijn verdraaid of genegeerd. Het komt er voor het mededogensprookje vooral op aan om de juiste passages te identificeren en ze in een logische volgorde samen te plaatsen. Dankzij de vele vertelkenmerken van dit sprookje is die taak relatief gemakkelijk.

Toch moest er een keuze worden gemaakt om de vaderrol in het thema ‘roem voor de vader’, met Patroklos in de rol van de zoon, toe te wijzen aan Peleus, in plaats van aan Achilles. In de *Ilias* heeft Achilles namelijk die vaderrol, omdat Patroklos bij hem komt smeken om te mogen strijden in zijn wapenrusting, en omdat Achilles degene is die Patroklos aanmaant om tijdig terug te keren in plaats van grote roem te willen verwerven. Toch worden zowel Peleus, de vader van Achilles, als Menoitios, de vader van Patroklos, genoemd wanneer Patroklos komt smeken om de wapenrusting van Achilles.³¹⁹ Daarom lijkt het wel gepast om die generatie niet buitenspel te zetten. Een andere reden is om de parallel tussen de drietallen Priamos-Polydoros-Hektor³²⁰ en Peleus-Patroklos-Achilles te bewaren. Priamos had Polydoros verboden om te strijden omdat hij zijn jongste zoon was. Dat plaatst hun relatie in de typische scène van de roem voor de vader. Wanneer Achilles Polydoros doodt,³²¹ kan Hektor het niet langer uithouden om Achilles te vermijden op het slagveld. Daarmee heeft Hektor de rol van de krijgshaftige oudere broer die wraak wil nemen voor de gedode jonge broer. Gelijksortige rollen toebedelen aan Peleus, Patroklos, en Achilles lijkt dus een gerechtvaardigde reconstructie.

Dit besluit de bespreking van het laatste van de drie Delta-sprookjes. In het volgende hoofdstuk bestuderen we de verhalende Delta-traditie in detail door Delta-passages te ontleden.

³¹⁸Voorbeelden: de goden kennen een locatie nabij Troje als die van Myrine (een Amazone): *Ilias* II 814, nimfen verzorgen de uitvaart van een Ciliciër: *Ilias* VI 419, Dardanos en Tros, naamgenoten van Trojaanse voorvaderen, worden zonder medelijden gedood door Achilles: *Ilias* XX 461-464. ³¹⁹*Ilias* XVI 14-15. ³²⁰*Ilias* XVI 407-422. ³²¹Volgens Euripides' *Hecabe* (Daitz 1973) doodt Polymestor Polydoros om de schatten te roven die Polydoros bij zich had.

Hoofdstuk 6

Ontlede Delta-passages

De gereconstrueerde sprookjes vormen al een getuigenis van de verhalende Delta-traditie. Toch ontbreken daarin de referenties naar haar vertelkenmerken. Net zoals bij de andere verteltradities volgt daarom hier een hoofdstuk met zulke referenties. De verhalende Delta-traditie heeft een aantal heel zuivere passages die volledig zijn opgebouwd met haar vertelkenmerken. Die passages komen eerst aan bod. In een tweede onderdeel volgt dan een ontleding van een mogelijk eeuwenoude passage (Hektor die een rondgang doet door Troje in Ilias VI) waarop verschillende verteltradities, waaronder de verhalende Delta-traditie, door de tijd heen hebben ingewerkt.

De meest zuivere Delta-passages

In dit onderdeel met zuivere Delta-passages worden de korte beschrijvingen van de vertelkenmerken in voetnoten geprint om de analyse te vergemakkelijken. De eerste zuivere Delta-passage toont ons Nestor, die de praktische voorbereidingen treft om naar Troje op te rukken. Ze behoort tot Ilias II, nog voor het eerste treffen tussen de Grieken en de Trojanen in de Ilias. Odysseus heeft net een toespraak gehouden over de vogeltekens die de ziener Kalchas bij het vertrek van de Grieken in Aulis had geduid, wanneer we het volgende lezen:¹

Zo sprak [D3] Odysseus [D18]. Luid juichten [D40] de Grieken; rondom weergalmden van hun joelende [D6, D40] kreten de schepen. Zoveel bij-

¹Ilias II 333-345.

val [D2] vond het woord [D10] van koning Odysseus [D18]. Toen weerklonk in hun midden de stem [D3] van Nestor [D19], de oude [D19] wagenstrijder:²

“Helaas, uw vergadering [D2] lijkt op een van onnozele kinderen [D29], die zich niet om het werk van de oorlog [D10] bekreunen. Hoe moet het gaan met onze verdragen [D11] en eden [D6, D11]? Al onze plannen [D2], onze besluiten [D2], de plengoffers [D35] van zuivere wijn [D21], de geloften [D6, D11], waarop wij vertrouwden [D27]—werpt het alles in ’t vuur [D26]! Vruchteloos zijn wij aan ’t strijden [D10] met woorden [D3, D10], maar een goed plan [D2, D6], dat vinden wij niet, hoe lang wij ook hier zijn. Zoon van Atreus [D25], neem een onwrikbaar besluit [D2, D6] en ga, zoals vroeger, de Grieken voor in de grimmige strijd [D10].”³

In deze passage staat een reeks vertelkenmerken van de verhalende Delta-traditie in het uitstalraam: vergaderingen, kinderen, eden, verdragen, krijgsraden, plengoffers, wijn, vuur en strijd. Nestor noemt ze gewoon los achter elkaar, bijna onafhankelijk van hun betekenis.

Na deze passage ordenen de Grieken hun troepen en trekken ze ten strijde. Dan volgt de scheepscatalogus, waarin alle leiders van de Grieken worden opgesomd en het aantal schepen wordt genoemd waarover ze bevel voeren. De godin Iris verwittigt daarop de Trojanen, in een passage die verschillende kenmerken heeft van het mededogensprookje (Dc1-Dc39):⁴

De snelvoetige Iris, vlug als de wind, kwam van de aegisdragende Zeus [D24] met de zorgwekkende tijding. Zij waren in vergadering [D2] bijeen bij Priamos’ paleis [Dc13], allen tezamen [D2, D6], jongen [D4, D43] en ouden [D4, D43]. De snelvoetige [Dc19] Iris kwam nader, in stem gelijkend op Polites, Priamos’ [D25] zoon [Dc11], die op zijn voeten [Dc19] vertrouwend, op uitkijk zat voor de Trojanen [Dc2] op de top van de heuvel [D30], waar [Dc13] de oude Aisyyetes begraven [D30] lag; daar spiedde [D20] hij uit of de Grieken zouden oprukken vanuit het scheepskamp. Op hem nu gelijkend sprak [D3] de snelvoetige [Dc19] Iris: “Oude koning [D25], altijd zijn

²Krijgsraden (D2), dialogen (D3), de herhaling van hetzelfde vertelkenmerk (D6), Odysseus, Idaios en Odios als herauten (D18), Nestor, Hektor en Achilles als aanvoerders (D19), en het gezamenlijke toejuichen van een voorstel, of een lange stilte (D40).

³Krijgsraden (D2), dialogen (D3), de herhaling van hetzelfde vertelkenmerk (D6), (het vermelden van) ‘woorden’ of ‘strijd’ (D10), eden en verdragen (D11), wijn (D21), Agamemnon en Priamos als clanleiders (D25), vuur en brandhout (D26), list en bedrog (D27), vrouwen, kinderen, jongelingen en oude mannen (D29), en het offeren van vee en wijn (D35).

⁴Ilias II 786-806.

eindeloze woorden [D10] u geliefd, zoals vroeger in vreedestijd [D4]. Maar nu is een hardnekkige oorlog [D4] ontbrand. Aan veel gevechten van mannen nam ik reeds deel, maar zulk een groot, zulk een dapper leger [D10] heb ik nog nooit gezien. Zij naderen door de vlakke [D9] om tegen onze stad te strijden [D10], gelijk aan de bladeren van het bos of het zand van de zee. Hektor [D19, Dc3], aan u allereerst geef ik de raad [D2] als volgt te handelen: veel bondgenoten [Dc39] zijn nu in de grote stad van Priamos en verschillend is de taal der veelsoortige mensen; laat een ieder bevelen [D10] geven aan de mannen, waarover hij heerst, zijn eigen landslieden ordenen [D10], en hen ten strijde voeren [D10, D15].”⁵

Vooraf de tegenstelling van de jongen en de ouden in de krijgsraad is een duidelijke aanwijzing dat we hier met de verhalende Delta-traditie hebben te maken. Het is een klassieke tegenstelling, maar ze is ook relevant in de context van de krijgsraad.

De legers van de Grieken en de Trojanen treffen elkaar in Ilias III nabij de wallen van Troje. Onder druk van Hektor stelt Paris voor om met Menelaos te strijden in een rechtstreeks duel. Hektor brengt die boodschap verheugd over aan de Grieken. Daarop volgt deze passage:⁶

Allen zwegen in stilte [D2], totdat de krachtige stem van Menelaos [Dh17] weerklonk [D3]: “Luistert nu ook naar mij [D3]; want mijn hart werd het diepst getroffen door leed. Ik wens, dat Trojaan [D15] en Griek [D15] zich eindelijk verzoenen [D1]; want veel ellende hebt ge geleden door de vete tussen Paris [Dh12] en mij, die Paris begon [D27]. Laat van ons beiden sterven hij, die het lot voor de dood heeft bestemd. Maar gij anderen, verzoent u terstond [D1]. Brengt twee lammeren [D35] hier, één voor de Zon [D4], een witte [D4] ram [D4], één voor de Aarde [D4]; een zwarte [D4] ooi [D4]; een derde voor Zeus [D24, D35]. Brengt koning Priamos [D25]

⁵Algemene Delta-kenmerken: krijgsraden (D2), dialogen (D3), tegenstellingen (D4), de herhaling van hetzelfde vertelkenmerk (D6), wallen, grachten, poorten, torens en het slagveld (D9), (het vermelden van) ‘woorden’ of ‘strijd’ (D10), de symmetrie tussen beide vijandige kampen (D15), Nestor, Hektor en Achilles als aanvoerders (D19), wachtposten (D20), Zeus en soms Athene of Apollo (D24), Agamemnon en Priamos als clanleiders (D25), grafheuvels, lijkverbranding en urnen (D30) en oude versus jonge strijders (D43). Kenmerken van het mededogensprookje: Troje en de Trojanen (Dc2), Hektor, van wie de dood Troje onbeschermd achterlaat (Dc3), de vele zonen van Priamos, van vele moeders, en hun dood (Dc11), nauwkeurige geografische referenties rond Troje (Dc13), snelle voeten en knieën bij de achtervolging en de vlucht (Dc19), en de aflissing van de Trojanen door bondgenoten (Dc39).

⁶Ilias III 95-110.

hier, opdat hij zelf het verdrag [D11] sluit en niemand de eden [D11] van Zeus [D24] in overmoed schendt [D27]. Zijn zoons [D29] zijn wuft en niet te vertrouwen [D12, Dh2]. Altijd zwevend is de lichtzinnige geest van jongere [D4, D29] mannen; als een oud [D4, D29] man [D2] verkeert in hun midden [D2], dan ziet hij vooruit [D4, D6] en eveneens achter [D4, D6] zich en bedenkt het beste voor beide partijen [D15].”⁷

In deze passage staan de eden en verdragen centraal, samen met alles wat daarrond hangt, zoals offers. Maar ook de tegenstellingen, zoals zwart-wit, Zon-Aarde, jong-oud, en voor-achter, zijn kenmerkend.

Paris verliest het duel, maar wordt door de godin Aphrodite veilig binnen de wallen van Troje gebracht. De Grieken en de Trojanen raken opnieuw slaags. Tijdens een pauze in de strijd vindt er een vergadering plaats in Troje waarin Paris zegt bereid te zijn om de schatten die hij roofde van Menelaos terug te geven, met daarbij nog geschenken uit zijn bezit. Helena wil hij echter niet afstaan. De heraut Idaios brengt die boodschap over aan het Griekse kamp, waar de leiders juist bijeenzaten in een vergadering. Idaios stelt ook voor om een korte wapenstilstand te respecteren om de doden te verbranden. Na zijn woord lezen we dit:⁸

Op dit woord [D10] volgde een langdurige stilte [D2], totdat uiteindelijk de held Diomedes [D23, Dh6] het zwijgen verbrak: “Laat niemand aanvaarden noch Alexandros’ [Dh12] bezit [D16] noch Helena [Dh7] zelf. Ook een onnozele kan begrijpen, dat de Trojanen in de strikken van het verderf zijn gesnoerd [D3, D12, Dh3, Dh4].” Alle zonen der Grieken juichten [D40] dit woord van Diomedes luid schreeuwend toe [D40] en koning Agamemnon [D25] sprak tot de heraut [D14]: “Idaios [D18], gij hebt zelf het antwoord der Grieken vernomen. Ik stem daarmee in. En wat de doden betreft – ik misgun hun niet de verbranding [D1, D30]. Wij kunnen niet wachten de lijken der mannen, zodra zij gedood zijn, rust te geven [D37] door het weldadige vuur [D26]. Dus een verdrag [D11, Dh1], waarvan Zeus [D24] getuige

⁷De afwisseling van de strijd (D1), krijgsraden (D2), dialogen (D3), tegenstellingen (D4), de herhaling van hetzelfde vertelkenmerk (D6), eden en verdragen (D11), thema’s en motieven (D12), de symmetrie tussen beide vijandige kampen (D15), Zeus en soms Athene of Apollo (D24), Agamemnon en Priamos als clanleiders (D25), list en bedrog (D27), vrouwen, kinderen, jongelingen en oude mannen (D29), het offeren van vee en wijn (D35), de oneerlijke, corrupte Trojanen, die de verdragen schenden (Dh2), Paris en Pandaros, de laffe boogschutters (Dh12), en Menelaos, de held van wie de vrouw is geroofd (Dh17).

⁸Ilias VII 398-441.

[Dh3] mag zijn, de luiddonderende echtgenoot van Hera [D3, D24].” En bij dit woord hief hij de scepter [D36] tot alle goden omhoog [D11].⁹

Idaios [D18] ging terug naar het heilige Troje. Daar zaten de Trojanen en Dardaniërs allen bijeen [D2], afwachting zijner komst. Hij trad in het midden [D2] en bracht hun zijn boodschap [D14]. Terstond maakten zij zich gereed, sommigen om de doden [D37] te halen, anderen om hout [D26] te verzamelen [D6, D15]. Van hun kant [D15] haastten zich de Grieken bij hun stevig gebouwde schepen, sommigen om de doden [D37] te halen, anderen om hout [D26] te verzamelen [D6, D15].¹⁰

Pas trof de zon [D17] met haar eerste stralen de akkers en rijzend uit de kalme diepten der zee beklom zij de hemel [D17], toen Trojanen en Grieken [D15] elkander ontmoetten. Moeilijk was het iedere dode te herkennen [D37], voordat zij het vuil [D48] en het bloed [D48] hadden weggewassen [D32, D37] met water [D38]. Hete tranen [D46] stortend tilden zij hen op de wagens [D13]. Maar de grote Priamos verbood hun te wenen [D46] en, hoe diep ook bedroefd, in stilte legden zij de lijken [D37] op de brandstapel [D30] en na ze te hebben verbrand [D30, D26] keerden zij terug naar het heilige Troje. Evenzo [D15] legden de goedgewapende Grieken bedroefd van hart de doden [D37] op de brandstapel [D30] en na ze te hebben verbrand [D30, D26] keerden zij naar de holle schepen.¹¹

Toen het nog geen dageraad [D17] was, maar nog schemerende nacht [D6, D17], kwam een uitgelezen schare van Grieken bij de brandstapel [D30] samen [D37] en zij wierpen er omheen in de vlakte [D9] een gemeenschappelijke grafheuvel [D30] op en bouwden daarvoor een wal [D9] en hoog bolwerk [D9], een beschermende wal [D6, D9] voor de vloot en henzelf, met

⁹De afwisseling van de strijd (D1), krijgsraden (D2), dialogen (D3), (het vermelden van) ‘woorden’ of ‘strijd’ (D10), eden en verdragen (D11), thema’s en motieven (D12), herauten (D14), geschenken en kostbaarheden (D16), Odysseus, Idaios en Odios als herauten (D18), jonge antihelden (D23), Zeus en soms Athene of Apollo (D24), Agamemnon en Priamos als clanleiders (D25), vuur en brandhout (D26), grafheuvels, lijkverbranding en urnen (D30), de scepter (D36), rouw en lijkverzorging (D37), het gezamenlijke toejuichen van een voorstel, of een lange stilte (D40), Zeus, die waakt over de eden en verdragen (Dh3), de tegenstelling laf versus dapper in de strijd (Dh4), Diomedes, de jongeling die de grootste held blijkt te zijn (Dh6), Helena, die wegwijnt in Troje (Dh7), de nakende ondergang van Troje (Dh11), en Paris en Pandaros, de laffe boogschutters (Dh12).

¹⁰Krijgsraden (D2), de herhaling van hetzelfde vertelkenmerk (D6), herauten (D14), de symmetrie tussen beide vijandige kampen (D15), Odysseus, Idaios en Odios als herauten (D18), vuur en brandhout (D26), en rouw en lijkverzorging (D37).

¹¹Het enigszins sobere materialisme (D13), de symmetrie tussen beide vijandige kampen (D15), de afwisseling van dag en nacht (D17), vuur en brandhout (D26), grafheuvels, lijkverbranding en urnen (D30), wassen en zalven (D32), rouw en lijkverzorging (D37), tranen, geweend en geklaagd (D46), en bloed en vuil (D48).

stevig sluitende poorten [D9] er in, een doorgang [D10] voor paarden en wagens [D13]. Buiten, dicht er omheen groeven zij een diepe gracht [D9], breed en groot; een rij palen [D13] sloegen zij in de grond.¹²

De wal die de verhalende Delta-barden hier door de Grieken laten bouwen, heeft als functie om de belegering van een stad te kunnen simuleren. Het is een onmisbaar onderdeel van de Europese Beta-traditie en de verhalende Delta-traditie. Gedurende verschillende hoofdstukken van de Ilias (vooral XI-XIII) staat de belegering van de wal centraal. Dankzij de hulp van Patroklos kunnen de Grieken even uitbreken, maar na de dood van Patroklos worden ze weer naar hun kamp verdreven door de Trojanen. Het lijkt van Patroklos kunnen de Grieken nog net heroveren, dankzij Aias op het slagveld, en dankzij Achilles die zich vertoont en luidkeels schreeuwt aan de Griekse zijde van de gracht voor de wal. Daarna krijgen we de volgende Delta-passage:¹³

Helios dook onder [D17] en de Grieken [D15] kregen rust [D1] van de harde strijd [D10] en de allen gemeenzame oorlog [D10]. Tegenover hen weken de Trojanen [D15] van het slagveld [D9] en maakten de snelle paarden los [D42] van de wagens [D42] en voordat zij aan het avondmaal [D5] dachten, kwamen zij voor een beraadslaging [D2] samen. Zij stonden in de krijgsraad [D2] rechtop, geen waagde het te gaan zitten, want nog sidderden allen, omdat Achilles [Da1] zich had vertoond, die zo lang reeds zich had onthouden [D1, D12] van de droevige strijd [D10]. Het eerst voerde de verstandige [D2] Polydamas [Dc14] het woord [D3, D10], Panthoös' zoon. Hij alleen zag naar verleden [D4] en toekomst [D4]. Hij was met Hektor [D19] bevriend en beiden waren geboren in dezelfde nacht [D17]; hij blonk uit door zijn woorden [D4, D6, D10], de ander in de strijd [D4, D6, D10] met de speer [D13]. Op hun welzijn bedacht [D3] begon hij te spreken [D3, D6]: "Pleegt nu overleg [D2], vrienden! ik stel u voor nu naar de stad te gaan [D22] en niet de goddelijke dageraad [D17] af te wachten hier in de vlakte [D4, D9,

¹²De herhaling van hetzelfde vertelkenmerk (D6), wallen, grachten, poorten, torens en het slagveld (D9), (het vermelden van) 'woorden' of 'strijd' (D10), het enigzins sobere materialisme (D13), de afwisseling van dag en nacht (D17), grafheuvels, lijkverbranding en urnen (D30), en rouw en lijkverzorging (D37).

¹³Ilias XVIII 241-256.

Dc24], dicht bij de schepen; wij zijn hier ver van de muren [D4, D9, Dc24].¹⁴

Zo staat de situatie ervoor bij de Trojanen. Toch kan Polydamas Hektor niet overtuigen. Deze passage toont ons de typische scène van het ondergaan van de zon, met daaraan verbonden het uitspannen van de paarden, het avondmaal, en de krijgswaarn. We vinden ook drie tegenstellingen: verleden versus toekomst, uitblinken in woorden versus in de strijd, en vlakke versus muren. De passage past binnen het mededogensprookje, waarvoor Polydamas en het gevaar om buiten de wallen te zijn, kenmerkend zijn. Aan de Griekse zijde zien we dat de typische scène van het wassen na de strijd wordt toegepast op het lijk van Patroklos:¹⁵

Na deze woorden [D10] beval [D1] koning Achilles [Dc23] zijn makers een grote ketel [D13, D38] op het vuur [D26] te zetten om terstond van Patroklos' [Da4] lijk [D37] te wassen [D32] het geronnen bloed [D48]. Zij zetten een ketel [D6, D38] op het vlammeende vuur [D6, D26], vulden hem met water [D38] en onderhielden het houtvuur [D6, D26]. De vlammen [D6, D26] speelden om de buik van de ketel [D6, D38] en het water [D6, D38] werd warm. Toen nu het water [D6, D38] kookte in het fonkelend brons, wiesen [D32] zij hem en zalfden [D32, D37] zij hem met olijfolie [D13, D32] en zij vulden zijn wonden met kostbare zalf [D13, D32]. Zij legden hem neer op een baar [D13], van het hoofd tot de voeten met zacht linnen [D13] gedekt en een wit lijkkleed [D13, D37] daarover. De gehele nacht [D17] weerklonk het weegeroep [D37] om Patroklos van de snelvoetige Achilles en de Myrmidonen rondom hem.¹⁶

¹⁴De afwisseling van de strijd (D1), krijgswaarn (D2), dialogen (D3), tegenstellingen (D4), maaltijden met veel vlees en wijn (D5), de herhaling van hetzelfde vertelkenmerk (D6), wallen, grachten, poorten, torens en het slagveld (D9), (het vermelden van) 'woorden' of 'strijd' (D10), thema's en motieven (D12), het enigzins sobere materialisme (D13), de symmetrie tussen beide vijandige kampen (D15), de afwisseling van dag en nacht (D17), Nestor, Hektor en Achilles als aanvoerders (D19), de veilige terugkeer binnen de wallen (D22), het menen, in- of uitspannen en voederen van de paarden (D42), Achilles, het tragische hoofdpersoonage (Da1), Polydamas, die de Trojaanse nederlaag voorspelt (Dc14), en het gevaar om buiten de wallen te zijn (Dc24).

¹⁵Ilias XVIII 343-355.

¹⁶De afwisseling van de strijd (D1), (het vermelden van) 'woorden' of 'strijd' (D10), het enigzins sobere materialisme (D13), de afwisseling van dag en nacht (D17), vuur en brandhout (D26), wassen en zalven (D32), rouw en lijkverzorging (D37), ketels, badkuipen en water om te wassen (D38), bloed en vuil (D48), Patroklos, de boezemvriend van Achilles (Da4), en de ongenaakbare Achilles, die ten hoogste wordt geschraamd (Dc23).

Hier is vooral de herhaling van hetzelfde vertelkenmerk typerend: ketel/brons, vuur, water, wassen, olie/zalf, en linnen/kleed worden allemaal meermaals vermeld. Dat zijn bovendien verhalende Delta-kenmerken die binnen het sobere materialisme passen. De volgende ochtend barst de totale strijd los en jaagt Achilles de Trojanen terug naar hun stad. Daarbij maakt hij talrijke doden. Alle Trojanen reppen zich binnen de muren, behalve Hektor. Die wacht Achilles af en spreekt daarbij tot zichzelf in een passage die veel vertelkenmerken van het mededogensprookje bevat, waaronder het ongewapend raken, een eik als boomsoort, en de rijkdom van Troje:¹⁷

“Wee mij! [Dc27, D49] Als ik nu wegkruip binnen [Dc24] de poorten [D9] en muren [D9], zal Polydamas [Dc14] de eerste zijn om mij te beschimpen, hij, die mij aanried [D2] de Trojanen [Dc2] binnen [Dc24] de stad te brengen voor deze verderfelijke nacht [D17], nu koning Achilles [Dc23] in het veld is verschenen. Maar ik luisterde [D2] niet; veel beter was het geweest. En nu, daar ik door mijn dwaasheid het volk te gronde gericht heb, schaam [Dc9] ik mij voor de Trojanen [D6, Dc2] en voor de vrouwen van Troje [D6, Dc2] met slepend kleed, dat ooit iemand, een man uit het volk, zal zeggen: ‘Hektor [Dc3], vertrouwend op eigen [Dc9] kracht, bracht de ondergang [Dh11] aan zijn volk.’ Zo zullen zij spreken. Dan zou het voor mij veel beter zijn of Achilles te doden [Dc7] en behouden terug te keren [Dc24] of zelf roemvol [Dc7] te sneuvelen hier voor de stad. Ook kan ik afleggen [Dc17] mijn bultig schild en zware helm; mijn speer kan ik zetten [Dc17] tegen de muur [D9] en zo ongewapend [Dc17] de dappere Achilles tegemoet gaan en hem beloven [D11] Helena [Dh7] terug te geven [D6, D16] met al haar bezittingen [D16], alwat Alexandros [Dh12] in zijn holle schepen naar Troje bracht – het begin van de oorlog [D10] – dit alles aan de Atriden te geven [D6, D16] en bovendien aan de Grieken te schenken [D6, D16] een deel van alwat deze stad aan schatten [D16, Dc5] bergt. Ik kan de Trojanen [Dc2] een plechtige eed [D11] laten zweren [D11] niets achter te houden, maar alles in twee gelijke helften te delen [D16]. Maar waartoe overweegt mijn hart deze dingen? [D49] Niet wil ik als smekeling [Dc12] tot hem gaan. Medelijden [D6, Dc1] zal hij niet met mij hebben, ontzien [D6, Dc1] zal hij mij niet; hij zal mij doden weerloos als een vrouw [D29], onbeschermd [D6, Dc17], als ik eenmaal mijn wapens ontgespt [D6, Dc17] heb. Met hem kan ik nu niet gaan keuvelen [D3], zoals een meisje [D6, D29] en een jongen [D6, D29] op een rots of onder een eik [Dc28] vertrouwelijk keuvelen [D3] met

¹⁷Ilias XXII 99-130.

*elkander, meisje [D6, D29] en jongen [D6, D29] tezamen! Liever ten strijde [D10] en snel! Dan zullen wij weten, aan wie van beiden de Olympiër [D24] roem [Dc7] zal verlenen.”*¹⁸

Dit besluit de analyse van de zuivere Delta-passages. In het volgende onderdeel komt een passage aan bod die veel minder zuiver is, maar wel meerdere lagen vertoont, en dus vermoedelijk zeer oud is.

De meerlagigheid van Hektors bezoek aan Troje in Ilias VI

In het boek over de Europese Beta-traditie was al vastgesteld dat de structuur van hoofdstuk VI¹⁹ van de Ilias zeer oud is.²⁰ Laten we dit hoofdstuk nogmaals onder de loep nemen en het voorzien van referenties naar de vele vertelkenmerken van de verschillende verteltradities die we erin aantreffen. De [E] staat daarbij voor de Ionische Epsilon-traditie. De bespreking gaat in het bijzonder over de passages VI 80-125 en VI 240-529:

De Trojanen worden teruggeslagen tot onder de wallen [Ba10] van Troje en Helenos, de vogelwichelaar [D34], geeft Hektor [Ba1, D19, Dc3] raad. Hektor moet eerst een front vormen [Ba10] voor de wallen van de stad en de rijen bemoedigen [Ba12]. Daarna moet hij Troje binnengaan om de Trojaanse vrouwen te vragen om offers [Ba15, D35] te brengen aan Athene. Hektor volgt die raad op, en zwaaiend met twee lansen [Ba12] gaat hij langs de rijen van de Trojaanse strijders [Ba12]. Bij het binnenkomen van Troje vraagt zijn moeder Hekabe [Dc6] of hij wijn [Ba15, D21, D35] nodig heeft. Hektor weigert de wijn, zodat zijn kracht niet wordt verlamd voor de strijd,

¹⁸Krijgsraden (D2), dialogen (D3), de herhaling van hetzelfde vertelkenmerk (D6), wallen, grachten, poorten, torens en het slagveld (D9), (het vermelden van) ‘woorden’ of ‘strijd’ (D10), eden en verdragen (D11), geschenken en kostbaarheden (D16), de afwisseling van dag en nacht (D17), Zeus en soms Athene of Apollo (D24), vrouwen, kinderen, jongelingen en oude mannen (D29), Wee mij, waartoe overweegt mijn hart deze dingen? (D49), het medelijden en de meedogenloosheid van Achilles (Dc1), Troje en de Trojanen (Dc2), Hektor, van wie de dood Troje onbeschermd achterlaat (Dc3), de rijkdom van Troje (Dc5), roem behalen in de strijd voor de vader en voor het volk (Dc7), de hoogmoed van Hektor (Dc9), smeken om medelijden (Dc12), Polydamas, die de Trojaanse nederlaag voorspelt (Dc14), ongewapend raken, de laatste speer verliezen (Dc17), de ongenaakbare Achilles, die ten hoogste wordt geschramd (Dc23), het gevaar om buiten de wallen te zijn (Dc24), het zelfbeklag (Dc27), boomsoorten (Dc28), Helena, die wegkwijnt in Troje (Dh7), de nakende ondergang van Troje (Dh11), en Paris en Pandaros, de laffe boogschutters (Dh12).

¹⁹Zie ook Graziosi 2010 voor een bespreking van Ilias VI.

²⁰Blondé 2019, p. 115-116.

en hij weigert ze ook om te plengen aan Zeus [D24], omdat hij zijn handen nog niet heeft gewassen [D32] na de strijd, en die bedekt zijn met bloed en vuil [D48]. Hij vraagt daarentegen aan de vrouwen om het mooiste kleed [E] uit de schatkamer [Dc5] te halen en het op de knieën [Dc30] van Athene te leggen. Bovendien moeten ze beloven om twaalf runderen te offeren [D35]. De vrouwen voeren dit bevel uit en ze kiezen een kleed dat Paris zelf uit Sidon [E] heeft meegebracht. Daarna gaat Hektor Paris zoeken [Bd2], die juist bezig is [Bb5] met zijn wapens [Bc9] en zijn boog [Bd1]. Hektor verwijt Paris lafheid [Bc4] en roept hem op [Bc8] om de Trojanen te helpen [Bb8] op het slagveld. Paris excuseert zich [Bc6] en zegt dat hij niet uit wrok [Bf1] achterbleef, en dat ook Helena [Bf5] hem al over had gehaald [Bf8] om te strijden. Daarna beschimpt Helena zichzelf en legt ze haar verfoeilijke handelen uit tegenover Hektor, en nodigt ze hem uit om te gaan zitten [E].

Hektor tracht vervolgens om zijn vrouw Andromache te vinden, maar treft alleen slavinnen [E] aan in haar vertrek. Hij vindt haar uiteindelijk bij de wallen [D9] en de Skaeïsche poort [Dc13]. Daar doet Andromache haar zelfbeklag [Dc27] in een lang relaas dat de kenmerken heeft van verschillende verteltradities [A13, A19, B12, G13, G20, G28, G32, D30, Dc1, Dc3, Dc15, Dc28]. Daarin heeft ze het onder andere over de grafheuvel [D30] die Achilles [Dc1] opwierp [D37] voor haar vader en raadt ze Hektor aan om zich opnieuw te laten binnensluiten [Dc24] in de stad. Hektor antwoordt volgens de kenmerken van het mededogensprookje [Dc7] en voorspelt de val van Troje [G7, G33]. Dan volgt een lieflijke scène [E] met de baby Astyanax [Dc6], de opvolger van Hektor als redder [Dc3] en roembrenger [Dc7] van de stad. Die scène wordt afgesloten met de vrouwen die nog tijdens Hektors leven rouwen om hem [Dc3]. Uiteindelijk trekt Hektor samen met Paris ten strijde [Bc10, Bd3].

De analyse die in het boek over de Europese Beta-traditie is gemaakt, blijft overeind: de Europese Beta-traditie vormt de oudste laag in hoofdstuk VI. Dit heeft te maken met de manier waarop de typische scènes van de Europese Beta-traditie worden gecombineerd. Alles begint bij het idee dat een leger tot voor de wallen van haar stad wordt bijeengedreven en een front vormt. Daaraan is de typische scène van het opstellen van het leger voor de strijd gekoppeld. Volgens die scène moet de aanvoerder – Hektor – de stad binnengaan om te offeren aan de goden. Dat is een aanknopingspunt met twee andere typische scènes die goed samengaan: de redder in nood en de laffe boogschutter – Paris. De redder in nood moet namelijk worden gezocht

ver achter de gelederen, en dat is ook de plaats waar de laffe boogschutter zich bevindt. Dat deze persoon ver achter de gelederen zich ook in de stad bevindt, gaat dan weer goed samen met de typische scène van de wrokkende strijder. En ook de typische scène van de strijder die zijn kompaan verwijt, kan er gemakkelijk nog worden bijgepast. Daarom is Paris net met zijn wapens bezig en niet, zoals men zou kunnen verwachten, met zijn lier of zijn danskledij. Het hele raamwerk van hoofdstuk VI is dus begonnen bij een heel populaire passage van de Europese Beta-traditie, die veel van haar typische scènes combineert.

De verhalende Delta-traditie grijpt aan op een belangrijk element in dit geheel, namelijk op het offer dat wordt gebracht aan de goden. Dat is ook een vertelkenmerk van de verhalende Delta-traditie, in het bijzonder van wijn en runderen. Daarom biedt Hekabe Hektor wijn aan. De verhalende Delta-traditie komt nog meer aan bod door ook Andromache toe te voegen aan de scène. Die beklagt haar eigen lot, heeft het over de grafheuvel van haar vader die door Achilles werd opgeworpen, raadt Hektor aan om zich opnieuw in te sluiten binnen de stad, en voert Astyanax op als nieuwe redder en roembrenger van de stad. Dat vormt een raamwerk voor de interventie van Andromache volgens het sprookje over het mededogen van Achilles. De vertelkenmerken van andere verteltradities in Andromache's relaas zijn niet essentieel en dus waarschijnlijk pas later toegevoegd. Het gesprek tussen Hektor en Helena stamt dan weer uit een ander Delta-sprookje: de roof van Helena. Uiteindelijk heeft ook de Ionische Epsilon-traditie haar stempel op deze populaire passage gedrukt, door ook een aantal slavinnen ten tonele te voeren en door een referentie te maken naar de stad Sidon en haar kostbare kleden. Dat de wijn daardoor achterwege moest blijven als offer, kon worden opgelost door een ander vertelkenmerk van de verhalende Delta-traditie: het idee dat strijders zich moeten wassen wanneer ze terugkeren van het slagveld. Omdat Hektor ongewassen handen heeft, kan hij geen wijn plengen.

Dit verklaart de meerdere lagen in Ilias VI. In het volgende hoofdstuk, het laatste voor de conclusies, wordt de evolutie van het personage Odysseus onderzocht. Die evolutie begint bij een typische scène van de verhalende Delta-traditie: de dappere verkenner.

Hoofdstuk 7

Odysseus: van heraut tot held

In dit hoofdstuk gaan we op zoek naar het verband tussen de Odysseus in de verhalende Delta-traditie en de Odysseus in de Odyssee. In de verhalende Delta-traditie is Odysseus een heraut, terwijl hij in de Odyssee het listige hoofdpersonage is dat talrijke avonturen meemaakt. Eerst wordt de stelling onderbouwd dat Odysseus ooit een heraut moet zijn geweest in de mondelinge traditie. Daarna wordt een typische scène besproken die uit de verhalende Delta-traditie afkomstig is, maar zich verder heeft ontwikkeld in de Ionische Epsilon-traditie. Het gaat daarbij om de typische scène van de dappere verkenner die vooral door Odysseus wordt ingevuld, maar die ook is toegepast op Diomedes, Priamos, Sinon, en Menelaos. De listigheid van de dappere verkenner heeft zich achtereenvolgens verbonden met het televerhaal¹ en het koningsverhaal.² Zo werd Odysseus van een heraut een telestrijder die vele avonturen beleeft tijdens lange omzwervingen. Daarna, of tegelijkertijd, werd hij het hoofdpersonage van een koningsverhaal rond It-haka – dus een koning die door zijn onderdanen wordt bedrogen – dat stamt uit Mykeense tijden.

De herauten Idaios, Odios en Odysseus

Het kan voor sommigen misschien verbazing wekken om Odysseus in deze sprookjes telkens te zien terugkeren als de heraut van de Grieken.³ We kennen deze held in vele andere gedaantes en niet in het minst dankzij de Odyssee, het andere verhaal dat aan de legendarische dichter Homeros wordt toe-

¹Blondé 2020, p. 49-55. ²Blondé 2018, p. 27-54. ³Een zoektocht naar Odysseus' herautenrol in de literatuur heeft niets opgeleverd.

geschreven.⁴ Ook voor het geheel van de Ilias kunnen we niet besluiten dat Odysseus een heraut is. Hij is in de eerste plaats een belangrijke held, wijs en ervaren, die een regiment aanvoert als koning van Ithaka. Dit is immers de visie voor de uiteindelijke versie van de Ilias die is overgeleverd. Toch vinden we talrijke aanwijzingen voor een oudere rol als heraut voor Odysseus, zowel in de Ilias als in de Odyssee.

Om te beginnen is er de overeenkomst tussen de namen Odysseus, Idaios, en Odios. De laatste twee zijn wel herauten in onze Ilias. Misschien zijn die namen verwant met Zeus (Dios in het Grieks), aangezien de herauten de boden van Zeus worden genoemd in de verhalende Delta-traditie. Verder zijn er een aantal passages waarin Odysseus taken uitvoert die ook door herauten worden uitgevoerd. Er zijn ook de passages waarin de naam Odysseus dichtbij het woord heraut wordt vermeld. En tenslotte zijn er een aantal acties in de Trojaanse Cyclus waarin Odysseus een rol vervult die passend is voor een heraut. In de Ilias vinden we de volgende passages waarin herauten een rol uitvoeren die ook Odysseus uitvoert:

- Briseïs ophalen en naar haar vader voeren
(Odysseus: Ilias I 430-447 , herauten: Ilias I 320-348)
- De menigte in bedwang houden
(Odysseus: Ilias II 169-208, herauten: Ilias II 96-98)
- Het lot werpen bij een duel
(Odysseus: Ilias III 314-317, heraut: Ilias VII 181-189)
- De scepter hanteren
(Odysseus: Ilias II 186, Ilias II 265, Ilias II 278-280, en Ilias III 216-219, herauten: Ilias VII 274-277)
- Een boodschap brengen aan het vijandelijke kamp
(Odysseus: Ilias III 205-224, heraut Idaios: Ilias VII 381-398)
- Een boodschap brengen aan Achilles
(Odysseus: Ilias IX 165-181, herauten: Ilias I 320-341, en Ilias IX 170-174)
- Een plechtige overhandiging van geschenken verzorgen
(Odysseus: Ilias XIX 247, heraut Talthybios: Ilias XIX 250-268)

⁴Zie Burgess 2017 voor een alternatieve evolutietheorie over de Odyssee.

- Een offerplechtigheid verzorgen (Odysseus: Ilias I 430-447, herauten: Ilias III 268-270, en Ilias XIX 250-278)

In de volgende passages van de Ilias en de Odyssee worden *Odysseus* en *heraut* dicht bij elkaar vermeld:

- *Hij [Odysseus] herkende de stem van de godin (Athene); hij wierp zijn mantel af, die Eurybates opnam, zijn heraut en trouwe makker uit It-haka.*⁵
- *Odysseus stond op met de staf in de hand. Naast hem stond de fonkelogige Athene in de gedaante van een heraut.*⁶
- *Dadelijk rees Agamemnon op, de opperste leider en met hem de schrandere Odysseus. De herauten brachten de dieren voor het offer samen, zij mengden de wijn in het vat en schonken water over de handen van de vorsten.*⁷
- *Allereerst de aan Zeus geliefde Phoinix – laat hij voorop gaan; vervolgens de grote Aias en de edele Odysseus. Van de herauten moeten meegaan Odios en Eurybates.*⁸
- *Odysseus was bij velen geliefd en weinig Grieken waren aan hem gelijik. Ik zelf gaf hem een bronzen zwaard en een mooie purperen dubbele mantel en een chiton met sierlijke rand en eervol deed ik hem uitgeleide op zijn goedgebouwd schip. Een heraut was in zijn gezelschap, Eurybates, weinig ouder dan hij. Ook zal ik hem beschrijven, hoe hij er uitzag: gebogen schouders, donkere gelaatskleur, krullend haar. Eurybates was zijn naam. Odysseus eerde hem boven alle anderen, want de man droeg hem een warm hart toe.*⁹

De eerste passage, waarin Odysseus zijn mantel afwerpt die door Eurybates wordt opgenomen, lijkt wel symbolisch. Eurybates heeft namelijk de

⁵Ilias II 182-184. ⁶Ilias II 278-280. ⁷Ilias III 267-270. ⁸Ilias IX 168-170. ⁹Odyssee XIX 239-248.

rol van heraut van Odysseus overgenomen in de mondelinge traditie. Bovendien vindt deze scène net plaats op een ogenblik in het verhaal dat Odysseus zelf de rol van heraut opneemt. Ook de uitvoerige beschrijving van Eurybates, gelijkend op Odysseus, is tekenend. Buiten de Homerische werken vervult Odysseus eveneens een aantal taken die passen bij een heraut. We vinden de volgende taken:

- Krijgsvolk verzamelen, zoals Achilles,¹⁰ Neoptolemos, en Philoktetes¹¹
- Achilles reinigen van bloedvergieten¹²
- De wapens van Achilles overhandigen aan Neoptolemos¹³
- Troje binnengaan om Helena te spreken¹⁴

Tot zover de aanwijzingen dat Odysseus ooit de rol van een heraut had. In het volgende onderdeel wordt duidelijk dat de rol van Odysseus verder is gegroeid dankzij een typische scène die stamt van de verhalende Delta-traditie: de scène van de dappere verkenner.

De typische scène van de dappere verkenner

De typische scène van de dappere verkenner was oorspronkelijk verbonden aan de verhalende Delta-traditie, maar heeft zich verder ontwikkeld buiten die context, zoals in de Aeolische Gamma-traditie en de Ionische Epsilon-traditie. De scène gaat om een verkenner, een heraut, of een spion die de gevaarlijke opdracht krijgt om vijandelijk terrein te betreden. De verkenner ontmoet daarbij de vijand, maar brengt zijn opdracht toch tot een goed einde dankzij zijn leugenachtige listigheid, of dankzij een goede vermomming. Daarna slaagt de verkenner er in om veilig en wel terug te keren naar zijn eigen kamp.

De scène moet zich tijdens haar evolutie regelmatig hebben versmolten met het televerhaal, want daarmee heeft het een aantal vertelkenmerken gemeenschappelijk. Bovendien hebben sommige scènes, zoals Odysseus bij Circe en Menelaos bij Proteus, vertelkenmerken van zowel het televerhaal als de typische scène van de dappere verkenner. Ook met het koningsverhaal heeft het zich vermengd, zoals blijkt uit de Odyssee.

¹⁰Dilke 1954, Statius' Achilleid. ¹¹Evelyn-White 1995, Little Iliad. ¹²Evelyn-White 1995, Aithiopsis.

¹³Evelyn-White 1995, Little Iliad. ¹⁴Evelyn-White 1995, Little Iliad.

Vertelkenmerken: Ds1 tot Ds34

Nu volgt een opsomming van de geëvolueerde vertelkenmerken van de typische scène van de dappere verkenner, zoals ze voorvalt in de Ionische Epsilon-traditie, maar is toegelicht volgens de oude logica die stamt uit de verhalende Delta-traditie:

Ds1 **De verkenner(s) die gevaarlijk gebied betreedt (betreden)**

Een verkenner,¹⁵ heraut,¹⁶ of spion¹⁷ staat op het punt om gevaarlijk, onbekend, of vijandig¹⁸ gebied te betreden. Hij zal daarbij zijn leven riskeren om een opdracht uit te voeren. Soms staat de verkenner er alleen voor, soms wordt hij vergezeld door een of meerdere dappere kameraden.^{19,20}

Ds2 **De god of mens die een opdracht geeft**

Een god, een mens, of een god in de gedaante van een mens geeft de verkenner de opdracht²¹ om iemand te spreken, te consulteren, of te bezoeken.²²

Ds3 **De god of mens die raad, steun of een teken geeft**

Een god of mens geeft raad²³ en legt uit hoe de verkenner te werk moet gaan bij zijn lastige opdracht. Soms krijgt de verkenner ook hulp²⁴ in de vorm van materiële steun, een teken,²⁵ of leiding.²⁶ Als het een god is, kan het ook om een gunstig teken²⁷ gaan dat wordt gegeven. Ook hier gaat het vaak om een god in de gedaante van een mens.²⁸

Ds4 **De geruststelling**

De verkenner of een persoon die wordt benaderd is angstig en moet worden gerustgesteld:²⁹ ‘Vrees niet’, ‘denk niet aan de dood’, ‘heb goede moed’ en ‘je herkent mij toch’.³⁰

Ds5 **De transformatie: een wissel van rol of uiterlijk**

De expeditie wordt aangevat onder een wissel van uiterlijke verschij-

¹⁵ *πυυθανομοι*. ¹⁶Zie D14 op p. 31. ¹⁷ *σκοπιαζω*. ¹⁸ *δυσμενης*. ¹⁹ *εταιρα*. ²⁰ Voorbeelden: de spionage-opdracht: Ilias X 36-41, Odysseus en Diomedes: Ilias X 248-254, Priamos en Idaios: Ilias XXIV 322-325, Odysseus wil op verkenning gaan bij Circe: Odyssee X 148-155. ²¹ *εργον, κελευω, προημι*. ²² Voorbeelden: Nestor geeft een opdracht: Ilias X 203-217, Zeus via Iris aan Priamos: Ilias XXIV 142-159, Proteus geeft Menelaos de opdracht te offeren in Egypte: Odyssee IV 471-480. ²³ *φραζω*. ²⁴ *εκλυω, σαωω, σωζω*. ²⁵ Zie D34 op p. 37. ²⁶ *αγω, πομπος*. ²⁷ Zie D34 op p. 37. ²⁸ Voorbeelden: Athene zendt een reiger aan de rechterhand: Ilias X 274-276, Hermes helpt Priamos: Ilias XXIV 339-355, Hermes geeft Odysseus raad: Odyssee X 277-307, Eumaios steunt Odysseus: Odyssee XIV 45-59. ²⁹ *θαρσεω*. ³⁰ Voorbeelden: Agamemnon stelt Nestor 's nachts gerust: Ilias X 81-88, Odysseus stelt Dolon gerust: Ilias X 383, Zeus beveelt Priamos onbevreesd te zijn: Ilias XXIV 152.

ning of rol.³¹ Sinon moet zich bijvoorbeeld als een naakte, mishandelde verstotene onder de Trojanen mengen.³² De oude logica is dat de verkener zich vermomt³³ om het gevaarlijke gebied onherkenbaar of onopgemerkt te betreden. De transformatie gaat echter in twee richtingen: op een gegeven moment wordt de verkener weer schoon en herkenbaar gemaakt (zie Ds27).³⁴

Ds6 **De rol van heraut, bedelaar of oude mens**

De rol die wordt aangenomen om het gevaarlijke gebied te betreden, is vaak die van een heraut, bedelaar³⁵ of oude man.³⁶ Dolon, een dappere verkener in Ilias X, is de zoon van een heraut, terwijl Odysseus zichzelf mishandelt in de Kleine Ilias,³⁷ om op een slaaf te lijken.³⁸

Ds7 **Odysseus**

Odysseus duikt op in bijna alle gevallen van de typische scène van de dappere verkener. Dat heeft hij te danken aan zijn rol als heraut in de verhalende Delta-traditie. Soms heeft hij Diomedes als metgezel.³⁹

Ds8 **De persoon die vies, in lompen gekleed of naakt is**

De vieze⁴⁰ verkener, in lompen⁴¹ gekleed, houdt verband met de rol als bedelaar. Het vergroot ook het contrast tussen de onherkenbare verkener voor de transformatie die de verkener herkenbaar maakt, en de gewassen en geklede verkener erna.⁴²

Ds9 **Kleden en het krijgen of verliezen ervan**

Het veranderen van kledij⁴³ hangt samen met de rolwissel en het vermomd naderen van het vijandelijke gebied.^{44,45}

³¹Block (1985) betoogt dat de rolwisselingen, de uiterlijke verschijning, het wisselen van kledij, de leugenverhalen, de herkenning, en de hulp van Athene motieven zijn die samenhangen in de Odyssee. Zoals hier wordt aangetoond zijn al deze motieven vertelkenmerken van de typische scène van de dappere verkener. ³²Tryphiodorus, Taking of Ilios 220. ³³*εισκω, κατακρυπτω*. ³⁴Voorbeelden: Odysseus neemt de rol van heraut over van Eurybates: Ilias II 182-186; Odysseus vermomt zich als slaaf: Evelyn-White 1995, Little Iliad; Athene verandert Odysseus in een oude bedelaar: Odyssee XIII 429-438. ³⁵*δεκτης*. ³⁶zie D29 op p. 36. ³⁷Evelyn-White 1995, Little Iliad. ³⁸Voorbeelden: Dolon: Ilias X 314-315, de oude Priamos en de heraut Idaios: Ilias XXIV 322-325, Odysseus dringt Ithaka binnen als oude bedelaar: Odyssee XIV-XXII. ³⁹Voorbeelden: Odysseus als onderhandelaar in Troje: Ilias III 205-206, Diomedes kiest Odysseus als metgezel: Ilias X 241-243, Odysseus dringt binnen in zijn eigen paleis: Odyssee XIII-XXIV. ⁴⁰*μορυσσω, ρυπαω*. ⁴¹*δερμα, ρακος, σπειρον*. ⁴²Voorbeelden: Menelaos stinkt naar een zeerob: Odyssee IV 440-446, Odysseus dringt Troje binnen als een slaaf met vuile lompen: Odyssee IV 244-249, Athene verandert Odysseus in een vieze bedelaar: Odyssee XIII 429-438. ⁴³*ειμα, ζωμα, πεπλος, ρακος, χιτων, χλαινα*. ⁴⁴Yamagata (2005) beargumenteert dat kledij nauw samenhangt met identiteit in de Ilias en de Odyssee. ⁴⁵Voorbeelden: Odysseus en Diomedes nemen de wapenrustingen over van de wachtposten: Ilias X 254-261, Priamos geeft Achilles allerlei kledij: Ilias XXIV 228-231, Odysseus krijgt een mantel van Eumaios: Odyssee XIV 510-517.

Ds10 De nadruk op de uiterlijke verschijning

De bijzondere nadruk op de uiterlijke verschijning⁴⁶ van de personages heeft ook te maken met de vermomming en rolwissel van de verkenner. We zagen al dat er een bijzondere nadruk werd gelegd op het uiterlijk van Eurybates, de heraut van Odysseus. Antenor heeft het dan weer over de verschijning van Odysseus en Menelaos.⁴⁷

Ds11 De god die de verkenner voortdurend bijstaat

Een god⁴⁸ staat de verkenner bij⁴⁹ tijdens de missie. De verkenner voelt zich gesterkt door duidelijke tekens van de god of treedt in contact met een menselijke gedaante van de god. Voor Odysseus gaat het bijna steeds om Athene.^{50,51}

Ds12 Zwijgen en het stille, verborgen naderen

De verkenner moet heimelijk te werk gaan en mag niet worden betrapt door wachtposten. Daarom verplaatst hij zich zwijsend⁵² en stil, of ligt hij stil in een hinderlaag. De vermomming is een alternatieve vorm om verborgen te naderen.⁵³

Ds13 De nachtelijk actie

Dat de actie vaak 's nachts⁵⁴ plaatsvindt, past bij het stille, verborgen naderen.⁵⁵

Ds14 Muildieren en paarden

Een wagen getrokken door muildieren⁵⁶ of paarden⁵⁷ dient om kostbaarheden, lijken, of verborgen strijders te transporteren.⁵⁸

Ds15 De persoon die blijft liggen of opspringt

De oude logica van dit vertelkenmerk, blijven⁵⁹ liggen⁶⁰ of opspringen,⁶¹ verwijst naar de verkenner die zich verbergt voor passanten en naar de slapenden tijdens een nachtelijke actie. Soms springt de dap-

⁴⁶ *ειδος, φυη*. ⁴⁷ Voorbeelden: de verschijning van Odysseus en Menelaos: Ilias III 208-224, lelijke Dolon: Ilias X 316, Proteus wisselt voortdurend van uiterlijke verschijning: Odyssee IV 454-461.

⁴⁸ *αθανατος, θεα, θεος*. ⁴⁹ *παριστημι*. ⁵⁰ Sommer (2013), Markopoulos, en Goggins onderzoeken de mentorrelatie die Athene heeft met Telemachos en Odysseus in de Odyssee. ⁵¹ Voorbeelden: Athene steunt Odysseus en Diomedes: Ilias X 274-285, Hermes helpt Priamos en Idaios: Ilias XXIV 360-371, Athene helpt Odysseus: Odyssee XIII 221-440. ⁵² *ακειω, σιωπαω*. ⁵³ Voorbeelden: Odysseus zwijgt eerst een tijd lang: Ilias III 216-221, kom niet zwijsend op me af: Ilias X 85, Odysseus loopt zwijsend Circes' haven binnen: Odyssee X 140. ⁵⁴ *νυξ, παννυχιος*. ⁵⁵ Voorbeelden: de Dolonie: Ilias X, Priamos bij Achilles: Ilias XXIV 361-695, een leugenverhaal over een vriesnacht: Odyssee XIV 468-502. ⁵⁶ *ορευσ*. ⁵⁷ *ιππος*. ⁵⁸ Voorbeelden: Ben je op zoek naar een muildier?: Ilias X 84, Priamos met paarden en muildieren: Ilias XXIV 322-326, de Grieken zwijsend in het houten Paard van Troje: Odyssee IV 269-289. ⁵⁹ *μενω*. ⁶⁰ *ευναζω, ευνωω, λεγω*. ⁶¹ *αναισσω*.

pere verkenner op uit zijn hinderlaag om de vijandige passant te doden. Het liggen is in de oude logica buiten⁶² in de koude.^{63,64}

Ds16 Zaken of personen die worden verborgen tussen begroeiing

Nauw verwant aan het zich neerleggen is het zich verbergen tussen een dichte begroeiing⁶⁵ van planten: struiken,⁶⁶ bossen,⁶⁷ takken,⁶⁸ of riet.⁶⁹ Soms gaat het om kostbaarheden die worden verborgen.⁷⁰

Ds17 De hinderlaag

Eveneens verwant aan het zich neerleggen, en ook aan het zich verbergen tussen begroeiing, is het zich leggen in een hinderlaag⁷¹ om de vijand te verrassen.⁷²

Ds18 Wachtposten

Het belangrijkste obstakel om binnen te dringen in het bolwerk van de vijand zijn de wachtposten⁷³ aan de toegangspoort. Tenzij de wachters hun taak niet goed uitvoeren en slapen.⁷⁴

Ds19 De ondervraging

Wanneer de verkenner personen op zijn pad vindt in vijandig gebied, zoals de wachters bij de poort van de vijand, is de kans groot dat hij wordt ondervraagd.⁷⁵ Kenmerkend is de opeenvolging van meerdere korte vraagzinnen: ‘Wie ben je?’, ‘Waar ga je heen?’, ‘Wie zijn je ouders?’ De verkenner heeft daarbij maar beter een leugenverhaal klaar.⁷⁶

Ds20 Scepters, zwaarden en toverstaffen

De wapens in deze typische scène, in de aanval of in de verdediging, zijn scepters,⁷⁷ staffen⁷⁸ en zwaarden.⁷⁹ Ze worden gehanteerd door de verkenner, vriend of vijand, of de god die de verkenner voortdurend bijstaat. In de handen van een god wordt de staf een toverstaf.⁸⁰

⁶²εκτος. ⁶³πηγυλις, ριγω. ⁶⁴Voorbeelden: Odysseus die opspringt om iets te zeggen: Ilias III 216-217, Priamos die zich buiten neerlegt: Ilias XXIV 648-675, Thoas springt op uit een hinderlaag: Odyssee XIV 499. ⁶⁵εριθηλης, πολυανθης. ⁶⁶δριος. ⁶⁷υλη. ⁶⁸οζος. ⁶⁹δονακευς. ⁷⁰Voorbeelden: Odysseus verbergt Dolons wapenrusting: Ilias X 465-468, Odysseus verbergt zijn schatten in een grot: Odyssee XIII 361-371, een schuilplaats waar het woud het dichtst is: Odyssee XIV 352-357. ⁷¹λοχαω, λοχος. ⁷²Voorbeelden: Odysseus en Diomedes wanneer Dolon langskomt: Ilias X 349-350, Menelaos in een hinderlaag: Odyssee IV 440-454, Odysseus liegt tegen Athene over een hinderlaag: Odyssee XIII 267-271. ⁷³Zie D20 op p. 33. ⁷⁴Voorbeelden: een Trojaan moet onderzoeken of de Griekse wachters nog waken: Ilias X 308-312, Hermes legt de Griekse wachters in slaap: Ilias XXIV 444-446, Circes paleis wordt bewaakt door tamme leeuwen en wolven: Odyssee X 212-220. ⁷⁵ανερωταω. ⁷⁶Voorbeelden: Odysseus ondervraagt Dolon: Ilias X 381-389, Hermes ondervraagt Priamos: Ilias XXIV 361-367, Helena ondervraagt Odysseus: Odyssee IV 250-256, Circe ondervraagt Odysseus: Odyssee X 324-325. ⁷⁷Zie D36 op p. 38. ⁷⁸ραβδος. ⁷⁹Zie Dc21 op p. 151. ⁸⁰Voorbeelden: Odysseus hanteert de scepter: Ilias III 216-219, Hermes hanteert een toverstaf: Ilias XXIV 343-345, staffen en zwaarden bij Circe: Odyssee X 318-322.

Ds21 De persoon die angstig, verdrietig of in nood is

De verkenner is angstig,⁸¹ gekweld,⁸² vermoeid,⁸³ verkleumd,⁸⁴ verdrietig,⁸⁵ weent,⁸⁶ wil niet langer leven,⁸⁷ of heeft een gebroken hart.^{88,89} Dit vertelkenmerk wordt gedeeld met het televerhaal.⁹⁰

Ds22 Leugens, listen, kwaad en stoutmoedige plannen

Om het vijandige gebied binnen te gaan in een andere rol, moet de dappere verkenner listig⁹¹ zijn, goed kunnen liegen, en stoutmoedige⁹² plannen durven uitvoeren. Op zijn beurt moet hij beducht zijn voor boosaardige plannen van de vijand.^{93,94}

Ds23 Plechtig gezworen eden

In de rol van heraut moet de verkenner durven vertrouwen op gezworen eden.⁹⁵ Maar ook buiten de context van een heraut zijn eden belangrijk. Odysseus laat Helena en Circe bijvoorbeeld zweren om hem niet te verraden of kwaad te doen.⁹⁶

Ds24 Het doden van vijanden tijdens een missie

Als het niet mogelijk is om heimelijk te werk te gaan, komt het er soms op aan om vijandelijke⁹⁷ getuigen te doden.⁹⁸ Ook het behalen van roem is een reden om vijanden te doden. Tenslotte riskeert de verkenner vaak zelf te worden gedood.⁹⁹

Ds25 De verkenner die de gezochte persoon bereikt

De opdracht van de verkenner bestaat er vaak uit om een persoon in het gevaarlijke gebied te bereiken. De verkenner slaagt daar steeds in.¹⁰⁰

⁸¹ *δειδω*. ⁸² *καματος, τειρω*. ⁸³ *αλγος, θυμοφθορος*. Zie ook de vermoede Odysseus in Odyssee XIII 73-81. ⁸⁴ *ριγω*. ⁸⁵ *αχευω*. ⁸⁶ *κλαιω*. ⁸⁷ *ζωω*. ⁸⁸ *κατεκλασθη φιλου ητορ*. ⁸⁹ Pache (2000) merkt op dat Odysseus, in tegenstelling tot andere helden, nooit weent in de Ilias, terwijl hij dat vaak doet in de Odyssee. ⁹⁰ Voorbeelden: Dolon is angstig: Ilias X 374-378, Idaeos is angstig: Ilias XXIV 353-357, Menelaos' hart breekt omdat hij terug moet naar Egypte: Odyssee IV 481-483. ⁹¹ *κερδοσυνη, πολυμητις*. ⁹² *θρασυκαρδιος*. ⁹³ Zie ook Emlyn-Jones 1986 voor een analyse van leugen en waarheid in de Odyssee; Tsagalis (2012) onderzoekt de vraag of het leugenverhaal dat Odysseus aan Eumaios vertelt, een rivaliserende versie van onze Odyssee kan zijn geweest. ⁹⁴ Voorbeelden: Odysseus liegt dat hij Dolon zal sparen: Ilias X 382-384, de Grieken in het Paard van Troje: Odyssee IV 265-289, Odysseus vertelt Eumaios een leugenverhaal: Odyssee XIV 199-359. ⁹⁵ Zie D11 op p. 30. ⁹⁶ Voorbeelden: Hektor zweert een belofte voor Dolon: Ilias X 318-332, Achilles vat de rechterhand van Priamos bij een belofte: Ilias XXIV 668-672, Helena zweert niets te zeggen over Odysseus' aanwezigheid: Odyssee IV 253-254, Circe zweert geen boosaardige plannen meer uit te voeren: Odyssee X 342-346. ⁹⁷ *δυσμενης*. ⁹⁸ *διαρραιω, εναιρω, θεινω, (κατα)κτεινω, ολλυμι*. ⁹⁹ Voorbeelden: Diomedes doodt Dolon: Ilias X 446-459; Odysseus doodt Trojanen in Troje: Evelyn-White 1995, Little Iliad; Odysseus doodt de vijanden in zijn paleis: Odyssee XXII 1-478. ¹⁰⁰ Voorbeelden: Priamos bereikt Achilles: Ilias XXIV 471-475; Odysseus bereikt Helena: Evelyn-White 1995, Little Iliad; Odysseus bereikt Penelope: Odyssee XIX 53-600.

Ds26 Het (niet) herkennen van iemand

De gezochte persoon herkent¹⁰¹ de verkenner eerst niet vanwege zijn vermomming. Net zo vaak zien we dat het tegenovergestelde het geval is: de verkenner wordt herkend door een bepaalde persoon, ondanks zijn vermomming. In een meer geëvolueerde vorm van het vertelkenmerk kan het eender wie zijn die wel of niet wordt herkend.¹⁰²

Ds27 De verkenner die schoon en herkenbaar wordt gemaakt

Een god maakt de verkenner weer mooi,¹⁰³ schoon, jong en herkenbaar, of de verkenner wordt gewassen en netjes gekleed door mensen.¹⁰⁴

Ds28 De verbazing

De verbazing¹⁰⁵ treedt op wanneer de dappere verkenner wordt herkend, of wanneer de verkenner terugkeert in het eigen kamp.¹⁰⁶

Ds29 Smeken om medelijden

Net als voor het mededogensprookje is smeken¹⁰⁷ om medelijden een vertelkenmerk van de typische scène van de dappere verkenner. Opmerkelijk is dat ook hier de smekende meestal de knieën en soms de kin omvat van degene tot wie er wordt gesmeekt. Het smeken kan gebeuren door de verkenner zelf, door een kompaan van de verkenner, of door een vijand van de verkenner.¹⁰⁸

Ds30 De gastvrije ontvangst

Hoewel de gastvrije¹⁰⁹ ontvangst¹¹⁰ tot de kern van de Ionische Epsilon-traditie behoort, moet het toch ook tot de typische scène van de dappere verkenner worden gerekend. De meeste aan ons overgeleverde voorbeelden ervan vertonen immers dit vertelkenmerk. Dit is een belangrijke aanwijzing dat de typische scène zich verder heeft ontwikkeld in the Ionische Epsilon-traditie.¹¹¹

¹⁰¹ (αν)αγγιγνωσκω. ¹⁰²Voorbeelden: Nestor herkent Agamemnon niet: Ilias X 81-88; Helena herkent Odysseus: Evelyn-White 1995, Little Iliad; Eumaios herkent Odysseus niet: Odyssee XIV 36-48; Eurykleia herkent Odysseus: Odyssee XIX 389-393. ¹⁰³καλλος, χαριεις. ¹⁰⁴Voorbeelden: Odysseus en Diomedes nemen een bad: Ilias X 572-577, Odysseus wordt gewassen en gekleed bij Circe: Odyssee X 357-365, Odysseus wordt terug schoon en jong gemaakt door Eurynome en Athene: Odyssee XXIII 153-163. ¹⁰⁵αγαμαι, θαμβος, θαυμα(ζω). ¹⁰⁶Voorbeelden: De Trojanen verbaasden zich niet langer over Odysseus: Ilias III 223-224, Agamemnon verbaast zich over het Trojaanse kamp: Ilias X 11-12, Achilles verbaast zich over Priamos: Ilias XXIV 480-484, Circe is verbaast dat Odysseus niet werd betoverd: Odyssee X 326-327. ¹⁰⁷ικετης, λισσομαι. ¹⁰⁸Voorbeelden: Dolon smeekt tot Odysseus en Diomedes: Ilias X 377-381 en Ilias X 454-455, Idaios wil smeken tot Hermes: Ilias XXIV 357, Priamos smeekt tot Achilles: Ilias XXIV 485. ¹⁰⁹φιλεω. ¹¹⁰ξενιζω; Hooker 1989; Finley 2002. ¹¹¹Voorbeelden: Antenor verwelkomt Odysseus en Menelaos bij hem thuis: Ilias III 205-208, Achilles verwelkomt Priamos in zijn hut: Ilias XXIV 521-674, Circe verwelkomt Odysseus in haar paleis: Odyssee X 311-470.

Ds31 Het stilzwijgen om de komst van de verkenners

Wanneer de verkenners worden herkend, vraagt hij om het stilzwijgen¹¹² te bewaren over zijn aanwezigheid.¹¹³

Ds32 De informatie, voorwerpen of personen die worden verkregen

De opdracht is vaak om informatie uit te wisselen, een voorwerp te verkrijgen, of een persoon – levend of dood – terug naar het eigen kamp te brengen. De dappere verkenners slaagt daarin.¹¹⁴

Ds33 De vlucht naar het eigen kamp

Als de missie niet verloopt zoals verwacht, of als de opdracht volbracht is, maar de vijand alert is, komt het er vaak op aan om zo snel mogelijk terug te vluchten¹¹⁵ naar het eigen kamp.¹¹⁶ Als de verkenners worden vergezeld door een minder dappere held, stelt die laatste soms voor om op de vlucht te slaan, nog voor het doel is bereikt.¹¹⁷

Ds34 De veilige terugkeer binnen het eigen kamp

De verkenners slaagt er bijna altijd in om zijn gevaarlijke missie te volbrengen en terug te keren¹¹⁸ naar de veilige omgeving van zijn kamp. Dolon in de Dolonie is daarop een uitzondering.¹¹⁹

Dit zijn alle vertelkenmerken van de typsische scène van de dappere verkenners. Gedeelde kenmerken met het televerhaal zijn het betreden van gevaarlijk terrein, het bereiken van een mens of een god, de hulp van een mens of een god, het leed van de verkenners/telestrijders en het doden van één of meerdere vijanden. Met betrekking tot het koningsverhaal vinden we het betreden van het territorium van de vijand, de sluwe list om het vijandige territorium binnen te komen en het doden van de vijand. Zo is Odysseus geëvolueerd van een heraut tot een dappere verkenners, en later ook tot een telestrijder en een verraden koning. Al die vertelbereiken kunnen worden teruggevonden in de appendix ‘Overzicht van alle vertelkenmerken (Alpha - Delta)’.

¹¹²Zie Ds12 op p. 176. ¹¹³Voorbeelden: de Grieken mogen niet weten dat Priamos bij Achilles is: Ilias XXIV 649-655, Helena zweert Odysseus’ aanwezigheid geheim te houden: Odyssee IV 253-255, Odysseus bezweert Eurykleia zijn aanwezigheid geheim te houden: Odyssee XIX 480-486.

¹¹⁴Voorbeelden: Dolon verschaft Odysseus informatie: Ilias X 382-445, Priamos verkrijgt het lijk van Hektor: Ilias XXIV 571-601, Odysseus verkrijgt een mantel van Eumaios: Odyssee XIV 508-516.

¹¹⁵*φευγω*. ¹¹⁶Op de vlucht jagen: *φοβεω*. ¹¹⁷Voorbeelden: Odysseus en Diomedes vluchten terug naar hun kamp met de buit: Ilias X 507-541, Idaios stelt Priamos voor om te vluchten: Ilias XXIV 351-357, Eurylochos stelt Odysseus voor om te vluchten: Odyssee X 266-269. ¹¹⁸*νοστω, νοστος*.

¹¹⁹Voorbeelden: Menelaos werd niet gedood binnen de muren van Troje: Ilias III 205-207, Priamos bereikt Troje na zijn bezoek aan Achilles: Ilias XXIV 679-709, Odysseus keert terug na Helena te hebben bezocht: Evelyn-White 1995, Little Iliad.

Voorbeeldpassages

In de volgende voorbeelden herkennen we de oude logica van de typische scène van de dappere verkenner nog redelijk goed:

- Odysseus en Menelaos wagen zich binnen Troje¹²⁰
- Odysseus en Diomedes besluipen het Trojaanse veldkamp¹²¹
- Priamos durft Achilles te bezoeken¹²²
- Odysseus dringt binnen in Troje om Helena te spreken¹²³
- Odysseus en Diomedes roven het Pallasbeeld uit Troje¹²⁴
- Sinon misleidt de Trojanen met een leugenverhaal¹²⁵
- De Grieken in het Paard van Troje dringen Troje binnen¹²⁶
- Odysseus waagt zich in het paleis van Circe¹²⁷
- Odysseus betreedt zijn eigen paleis in Ithaka als bedelaar om met Penelope te spreken¹²⁸

In andere voorbeelden vinden we wel enkele vertelkenmerken van de typische scène, maar is de scène onvolledig of sterk geëvolueerd:

- Aphrodite, vermomd als oude vrouw, zendt Helena naar Paris¹²⁹
- Odysseus veegt zich het stof af en trekt zijn chiton aan¹³⁰
- Athene staat Odysseus voortdurend bij¹³¹
- Odysseus bezoekt de onderwereld om met de doden te spreken¹³²
- Menelaos, vermomd als stinkende zeerob, consulteert een van gedaante veranderende zeegod¹³³
- Odysseus raakt binnen in het paleis van de Phaiaken¹³⁴

¹²⁰Ilias III 204-224. ¹²¹Ilias X. ¹²²Ilias XXIV 160-709. ¹²³Evelyn-White 1995, Little Iliad.
¹²⁴Evelyn-White 1995, Little Iliad. ¹²⁵Fitzgerald 1983, Virgil, Aeneid II 57-260; Mair 1928, Tryphiodorus, Taking of Ilios 220-512. ¹²⁶Evelyn-White 1995, Fall of Troy. ¹²⁷Odyssee X 135-574.
¹²⁸Odyssee XIX 1-604. ¹²⁹Ilias III 383-447. ¹³⁰Ilias XXIII 739. ¹³¹Ilias XXIII 768-778. ¹³²Odyssee XI 1-640. ¹³³Odyssee IV 347-572. ¹³⁴Odyssee VI 1 - VII 347.

- Odysseus verkrijgt onderdak en een mantel in de hut van Eumaios¹³⁵
- Odysseus zegt te zijn binnengelaten in het paleis van koning Pheidon¹³⁶
- Thoas gaat naar Agamemnon en laat zijn mantel achter¹³⁷
- Telemachos herkent Odysseus bij zijn terugkeer¹³⁸
- Orestes dringt binnen in het paleis van Mykene¹³⁹

Een aantal van deze voorbeelden wordt nu geanalyseerd door de vertelkenmerken erin expliciet aan te duiden met hun nummer (zie appendix ‘Overzicht van alle vertelkenmerken (Alpha - Delta)’). De passages in cursief zijn letterlijke citaten van de klassieke bronnen. De rest zijn samenvattingen. De vertelkenmerken vinden we zowel in de citaten als in de samenvattingen.

Odysseus en Menelaos op bezoek in Troje

In een gesprek met Helena vertelt Antenor over zijn eerdere ontmoeting met Odysseus:¹⁴⁰

Eens was Odysseus [Ds7] op bezoek [Ds1] in Troje, vergezeld van Menelaos, om Helena terug te eisen [Ds32]. Ik leerde de verschijning [Ds10] en de inborst van beide kennen, toen ik hen gastvrij ontving [Ds30] in mijn paleis. Menelaos stak met zijn brede schouders boven Odysseus uit [Ds10], maar wanneer ze zaten was Odysseus de meest eerwaardige. Zodra Odysseus opsprong [Ds15] hield hij zijn ogen zwiingend [Ds12] op de grond gericht en zijn scepter [Ds6, Ds20] bewoog noch achterwaarts, noch naar voor. Wanneer Odysseus echter begon te spreken [Ds6] daalden zijn woorden [D10] als winterse sneeuwvlokken neer. Toen verbaasden [Ds28] de Trojanen zich niet langer om zijn verschijning [Ds10].¹⁴¹

¹³⁵Odyssee XIV 1-533 ¹³⁶Odyssee XIV 314-322. ¹³⁷Odyssee XIV 468-503. ¹³⁸Odyssee XVI 1-320.

¹³⁹Jebb 1894, Sophokles’ Elektra, 1354-1510. ¹⁴⁰Ilias III 204-224. ¹⁴¹In deze passage vinden we de volgende vertelkenmerken: (het vermelden van) ‘woorden’ of ‘strijd’ (D10), de verkenner(s) die gevaarlijk gebied betreedt (betreden) (Ds1), de rol van heraut, bedelaar of oude mens (Ds6), Odysseus (Ds7), de nadruk op de uiterlijke verschijning (Ds10), zwijgen en het stille, verborgen naderen (Ds12), de persoon die blijft liggen of opspringt (Ds15), scepters, zwaarden en toverstaffen (Ds20), de verbazing (Ds28), de gastvrije ontvangst (Ds30), en de informatie, voorwerpen of personen die worden verkregen (Ds32).

De Dolonie: een nachtelijke spionagetocht

Het volgende voorbeeld van een typische scène van de dappere verkenners is de Dolonie,¹⁴² een nachtelijke episode met Odysseus, Diomedes en de Trojaan Dolon in de hoofdrollen:

's Nachts¹⁴³ [Ds13], terwijl alle Grieken slapen [Ds15] staat Agamemnon op [Ds15], bezorgd omwille van de Trojanen die het scheepskamp van de Grieken omsingelen. De vele vuren van de Trojanen verbazen [Ds28] hem wanneer hij uitkijkt over de vlakte. Hij rukt zich de haren uit het hoofd [Ds21] voor de ogen van Zeus [D24]. Dan kleedt [Ds9] hij zich met de huid van een grote rossige leeuw [E], bindt zich de mooie sandalen [E] om de voeten, en zoekt Nestor op.¹⁴⁴

Ook Menelaos staat op [Ds15] en hij kleedt [Ds9] zich met een pantervel [E]. Hij treft Agamemnon aan terwijl die bezig is zich te wapenen [Ds9]. Menelaos begint het gesprek:¹⁴⁵ *“Waarom, mijn broeder, wapent gij u zo? Wilt ge een van uw mannen zenden om de Trojanen te bespieden [Ds1]? Ik vrees ten zeerste, dat niemand die taak voor u op zich zal nemen, alleen er op uit te gaan door de goddelijke nacht als spion [Ds1] naar de vijand. Wel zeer stoutmoedig [Ds1] moet hij zijn!”*¹⁴⁶

Agamemnon en Menelaos beslissen om ook de andere Grieken te wekken. Wanneer Agamemnon op Nestor [D19] toetreedt roept die laatste: “Wie ben jij [Ds26], die daar gaat door het scheepskamp, wanneer de andere mensen slapen [Ds13]? Ben je op zoek naar een muilnier [Ds14] of een van je vrienden? Spreek en kom niet zwijgend [Ds12] op mij af!” Agamemnon stelt Nestor gerust [Ds4] en stelt voor om de wachtposten [Ds18] te inspecteren. Nestor kleedt [Ds9] zich met een purperen mantel [E] en bindt zich de mooie sandalen [E] om. Eerst worden ook Odysseus en Diomedes gewekt. Daarna inspecteert Nestor de wachtposten [Ds18], die allemaal klaarwakker [Ds18] op post zitten, gekeerd naar de vlakte, of ze de Trojanen horen naderen [Ds12].¹⁴⁷

De voornaamsten van de Grieken houden een krijgsraad [D2], waarin Nestor [D19] vraagt of er iemand zo dapper is om zich binnen het kamp van de Trojanen te wagen [D8] om een vijand gevangen te nemen of een gesprek af te luisteren. Iedereen bewaart het zwijgen, behalve Diomedes [Ds7], die vraagt of er iemand hem kan vergezellen. Velen zijn daartoe bereid, zodat

¹⁴²Ilias X. ¹⁴³De fragmenten in cursief zijn letterlijke citaten van de Ilias of de Odyssee, de normaal gedrukte tekst is een samenvatting. ¹⁴⁴cfr. Ilias X 1-24. ¹⁴⁵cfr. Ilias X 25-34. ¹⁴⁶Ilias X 37-41. ¹⁴⁷cfr. Ilias X 41-193.

Diomedes zich zelf een metgezel kan kiezen. Hij spreekt:¹⁴⁸ *“Als gij mij dan aanraadt zelf een makker te kiezen, hoe zou ik dan de edele Odysseus [Ds7] kunnen vergeten? Zijn geest is altijd voortvarend en zijn hart is dapper in alle gevaren en Pallas Athene [D24] heeft hem lief [Ds11].”*¹⁴⁹ Odysseus en Diomedes bewapenen zich met de wapens van de wachters [Ds18] Thrasymedes en Meriones [Ds9]. Pallas Athene [D24] zendt hen aan de rechterkant een reiger [Ds3]. Daarop bidden Odysseus en Diomedes tot Athene [D24] voor bijstand [Ds11]. Diomedes herinnert aan die keer dat zijn vader zich heel alleen onder de vijand begaf met een boodschap [Ds1], geholpen door Athene [Ds11].¹⁵⁰

Ook de Trojanen houden een nachtelijke [Ds13] krijgsraad [D2]. Hektor [D19] belooft een wagen en een span paarden voor degene die naar het scheepskamp [Ds1] durft te sluipen [Ds12] om te weten te komen of het nog goed wordt bewaakt [Ds18]. Een langdurige stilte volgt. Maar er is in hun midden een zekere Dolon, de zoon van een gewijde heraut [Ds6], van uiterlijk lelijk [Ds10], maar wel een snelle loper. Hij laat Hektor de scepter [Ds20] omhoog houden en zweren [Ds23] dat hij de paarden van Achilles zal krijgen [Ds32] als hij in zijn opdracht slaagt. Hektor zweert dit, met Zeus [D24] als getuige, maar de eed zou vals [Ds22] blijken te zijn. Dolon kleedt [Ds9] zich met de huid van een wolf en een muts van martervel, en gaat op weg.¹⁵¹

Odysseus ziet Dolon komen [Ds12] en stelt Diomedes voor om zich naast de weg neer te leggen [Ds15] en Dolon eerst te laten passeren. Zo gebeurt het, en wanneer Dolon een eindje voorbij hen is, zover als in één dag de muil dieren [Ds14] ploegen, lopen Odysseus en Diomedes hem achterna. Dolon herkent hen niet [Ds26] onmiddellijk, maar wanneer hij door heeft dat het twee Grieken zijn, vlucht [Ds33] hij zo snel hij kan in de richting van het scheepskamp. Wanneer ze bijna aan de wachtposten [Ds18] van de schepen zijn gekomen, haalt Diomedes Dolon in. Dolon blijft angstig [Ds21] staan, met knikkende knieën en klapperende tanden [Ds21]. Hij smeekt [Ds29] om hem levend gevangen te nemen en hem vrij te laten voor losgeld [D45]. Odysseus zegt hem om goede moed [Ds4, Ds22] te hebben en niet aan de dood te denken [Ds4]. Bovendien laat hij hem alles vertellen [Ds19] over zijn opdracht als spion [Ds1], de wachtposten [Ds18], de positie van Hektor bij de grafheuvel [D30] van Ilos, en de kostbare paarden van Rhesos. Die laatste is de koning van de Thraciërs en een bondgenoot van de Trojanen.¹⁵²

¹⁴⁸cfr. Ilias X 194-241. ¹⁴⁹Ilias X 242-245. ¹⁵⁰cfr. Ilias X 246-298. ¹⁵¹cfr. Ilias X 299-339. ¹⁵²cfr. Ilias X 339-445.

Wanneer Dolon is uitgesproken, doodt [Ds24] Diomedes hem. Ze roven de muts van martervel, de wolfshuid, de boog, en de lans [Ds32], en ze verbergen de buit in een tamariskenstruik [Ds16]. Daarna trekken ze naar het kamp van de Thraciërs om nog meer mannen te doden en de paarden van Rhesos te roven [Ds32]. Wanneer ze dat hebben gedaan, raadt Athene Diomedes aan [Ds3] om terug te keren [Ds33] naar het scheepskamp van de Grieken. Apollo wekt vervolgens de Trojanen. Hippokoön, de neef van Rhesos, springt op [Ds15] uit zijn slaap en roept de Trojanen luid klagend wakker. Intussen komen Odysseus en Diomedes aan bij de Grieken, waar Nestor zich verbaast [Ds28] over de schoonheid van de veroverde paarden [Ds32]:¹⁵³ “*Mij dunkt, een god kwam u tegen en schonk ze u [Ds3]; want gij zijt beiden geliefd [Ds11] aan de wolkengod Zeus [D24] en aan zijn dochter, de fonkelogige Athene [D24].*”¹⁵⁴ Odysseus legt uit dat het Thracische paarden zijn en dat ze een spion [Ds1] van de Trojanen hebben gedood [Ds24] onderweg.¹⁵⁵

Na deze woorden drijft Odysseus [D18] juichend [D40] de paarden over de gracht [D9], vergezeld door de verheugde Grieken [Ds34]. Diomedes [D23] voedert de paarden [D42] en Odysseus bereidt een offer [D35] voor aan Athene [D24]. Ze wassen [D32, Ds8, Ds27] zich het zweet af in de zee en daarna in een gladgepolijste [E] kuip [D38]. Nadat ze zich hebben gezalfd [D32] met olijfolie [D32, E], zetten ze zich neer aan de maaltijd [D5] en plengen [D35] ze wijn [D21] aan Athene [D24].¹⁵⁶

In Blondé 2020 was al besloten dat de Dolonie gekleurd is door de Aeolische Gamma-traditie. Uit de bovenstaande analyse volgt dat de Dolonie, in de eerste plaats, gebaseerd is op de verhalende Delta-traditie, en in het bijzonder op de typische scène van de dappere verkenners. Het zijn Dolon, Odysseus en Diomedes die de dappere verkenners zijn. Bovendien is dit verhaal sterker gekleurd door de Ionische Epsilon-traditie dan een gemiddeld hoofdstuk in de Ilias. Mogelijk houdt de laatste vaststelling verband met het feit dat de Dolonie uit de Ilias kan worden weggenomen zonder de eenheid van de Ilias te schaden. Zulke passages geven de barden immers meer speling om de lengte van hun voordracht te regelen, waardoor het een speciale status krijgt.¹⁵⁷

¹⁵³cfr. Ilias X 446-550. ¹⁵⁴Ilias X 551-553. ¹⁵⁵cfr. Ilias X 554-563. ¹⁵⁶cfr. Ilias X 564-579. ¹⁵⁷Zie ook Danek 2012.

Priamos in het scheepskamp van de Grieken

Het volledige hoofdstuk XXIV van de Ilias is gewijd aan de teruggave van het lijk van Hektor door Achilles aan koning Priamos. Die laatste is de dappere verkenners die 's nachts het scheepskamp van de Grieken binnenglipt:

De goden zien met medelijden toe hoe Achilles het lichaam van Hektor [D19] ontterend rond het graf [D30] van Patroklos sleept. Daarom besluiten ze om een plan op te zetten om het lijk te laten teruggeven aan Priamos [D25]. Ze zenden Thetis, de moeder van Achilles, naar haar zoon om hem te vragen om Hektor terug te geven in ruil voor losgeld [D45]. Daarna zendt Zeus [D24] Iris naar Priamos met de boodschap¹⁵⁸ [Ds2] *dat hij [Priamos] naar de schepen der Grieken moet gaan om zijn geliefde zoon los te kopen en Achilles geschenken [D16] te brengen, die zijn hart zullen verblijden. Alleen [Ds1] moet hij gaan, door geen der andere Trojanen gevolgd. Slechts een heraut [Ds6] mag hem vergezellen, een ouder [Ds6] man, die de muilezels [Ds14] en de goedlopende wagen [D13] kan rijden en terugbrengen naar de stad het lijk [D37] van Hektor, door Achilles gedood. Laat hij onbevreesd [Ds4] zijn en niet bezorgd voor de dood [Ds4]; een goede leidsman [Ds11] geven wij hem mee, de Argosdoder, die hem veilig [Ds34] zal brengen tot bij Achilles.*¹⁵⁹

Iris treft Priamos en zijn zoons [Dc11] jammerend [D37, Ds21] aan. Ze bevochtigen met tranen [D46, Ds21] hun kleed [Ds9]; de oude [Ds6] man zit in hun midden, dicht in zijn mantel [Ds9] gehuld. Hoofd en nek van de grijsaard zijn met vuil [Ds8] stof bedekt, dat hij zich wentelend op de aarde met eigen hand [Ds5] over zich heeft gestort. Iris stelt Priamos eerst gerust [Ds4] en brengt dan de boodschap over [Ds32].¹⁶⁰

Priamos zoekt de geschenken [D16] bijeen. Hij opent de schone dek-sels der kisten en hij neemt er uit twaalf fraaie vrouwengewaden [Ds9], twaalf enkele mantels [Ds9] en evenveel dekens, evenveel glanzende lakens, evenveel chitons [Ds9]. Aan goud weegt hij af tien volle talenten; twee fonkelende ketels [D38] neemt hij er uit en vier bekkens [D13]. Zijn vrouw Hekabe brengt hem wijn [D21] om te plengen aan Zeus [D24] en vraagt hem te bidden om een behouden thuiskomst [Ds34]. Bovendien vraagt ze om te bidden voor een vogelteken [D39, Ds3] van Zeus [D24]. Priamos wast [D32] zijn handen, plengt de wijn [D21], en bidt tot Zeus [D24]. Die zendt hem een arend [D39, Ds3] van rechts.¹⁶¹

¹⁵⁸cfr. Ilias XXIV 1-144. ¹⁵⁹Ilias XXIV 145-154. ¹⁶⁰cfr. Ilias XXIV 156-188. ¹⁶¹cfr. Ilias XXIV 189-321.

Priamos en de heraut Idaios [D18] gaan op weg, gevolgd door Priamos' zoons [Dc11], die jammeren [Ds21] alsof hij de dood tegemoet gaat [Ds34]. Wanneer ze de stad achter zich laten, keren de zonen om. Daarop spreekt Zeus tot zijn zoon: "Hermes, ga en geleid [Ds11] Priamos naar de Grieken, zodat geen der Grieken hem ziet of opmerkt [Ds12] voordat hij bij Achilles is gekomen." Hermes gaat op weg en treedt Priamos en Idaios tegemoet in de gedaante van een jonge koningszoon, ter hoogte van het graf [D30, Dc13] van koning Ilos. Daarop spreekt Idaios tot Priamos: "Zoon van Dardanos, geef raad. Ik zie een man en ik vrees, dat hij ons weldra beiden zal doden [Ds21]. Laten we vluchten [Ds33] of zijn knieën [Dc30] omvatten en smeken [Dc12, Ds29], of hij medelijden [Dc1] heeft." Ook de oude [Ds6] koning is verbijsterd [Ds28] en hevig bevreesd [Ds21]; hij staat sprakeloos [Ds12].¹⁶²

Hermes vraagt: "Waarheen toch, vader, ben je op weg met uw muil dieren [Ds14] door de nacht [Ds13], wanneer de andere mensen slapen [Ds13]? Zelf ben je niet jong [D29, Ds6] meer, en ook hij, die je vergezelt, is een grijsaard [D29, Ds6]. Ik zal je geen kwaad doen [Ds4] en ook een ander houd ik je van het lijf." De oude koning geeft ten antwoord: "Mij houdt een van de goden de hand boven het hoofd [Ds11], die mij zulk een man op mijn weg tegemoet zond, zo bezadigd, zo schoon van lichaamsbouw [Ds10] en gelaat [Ds10], zo verstandig van geest." Hermes vraagt [Ds19] naar het doel van hun reis en wordt daarna zelf ondervraagd [Ds19] door Priamos. De god legt uit dat het lijk van Hektor nog niet is verslonden door honden en roofvogels. Daarop biedt Priamos hem een beker aan als geschenk [D16], maar Hermes antwoordt: "Je stelt mij op de proef, jij een oud man mij een jongere [D43]. Maar overreden zal je me niet om geschenken [D16] aan te nemen."¹⁶³

Hermes begeleidt [Ds11] Priamos en wanneer ze aankomen bij de wal en de gracht [D9] van het scheepskamp, zijn de wachters [Ds18] net bezig met hun avondmaal [D5]. Hermes legt hen allen in slaap [Ds18] met zijn toverstaf [Ds20]. Hij opent de poorten [D9] en brengt Priamos en Idaios tot bij de hut van Achilles. Hermes geeft Priamos raad [Ds3] over hoe hij bij Achilles moet smeken om medelijden [Dc1], en verdwijnt vervolgens. Priamos laat Idaios achter om wacht [Ds18] te houden bij de muil dieren [Ds14] en gaat zelf recht op de hut van Achilles af. Die is net klaar met de maaltijd [D5] wanneer Priamos ongemerkt [Ds12] binnenkomt. Priamos slaat de armen om de knieën [Dc30] van Achilles en kust zijn handen. Achilles is bijzonder verbaasd [Ds28] en ook de metgezellen van Achilles kijken elkaar verbaasd [Ds28] aan.¹⁶⁴

¹⁶²cfr. Ilias XXIV 322-360. ¹⁶³cfr. Ilias XXIV 360-436. ¹⁶⁴cfr. Ilias XXIV 437-484.

Daarop spreekt [Ds32] Priamos smekend [Dc12, Ds29] tot Achilles: *“Achilles, gij die op een god gelijkt, denk aan uw eigen vader, even oud als ik [Dc6] en op de drempel van de droevige ouderdom [D29]. Wellicht wordt ook hij bedreigd door de omwoners en heeft hij niemand om onheil en noodlot te weren. Maar wanneer hij hoort dat gij nog in leven zijt [Ds34], verblijdt zich zijn hart [Ds34] en elke dag opnieuw hoopt hij zijn geliefde zoon te zien, uit Troje weergekeerd [Ds34]. Maar ik, rampzalige, van mijn heldhaftige zoons [Dc11] hier in het brede Troje, van hen is er geen meer over [Dc11]. Vijftig zoons [Dc11] had ik, toen de zonen der Grieken kwamen, negentien uit de schoot van één moeder [Dc11], de overigen mij door de vrouwen [D6, Dc11] in mijn paleis gebaard. Van die vele zoons verlamde de onstuimige krijgsgod de knieën [Dc30]; hij, die enig en alleen de stad nog beschermde [Dc3], hem hebt gij onlangs gedood [Dc3], toen hij streed voor zijn vaderstad, Hektor [Dc3]. Om hem ben ik hier gekomen naar de vloot van de Grieken, om hem van u los te kopen [Dc15]; ik breng een onmetelijke losprijs [Dc15, D6]. Heb ontzag voor de goden, Achilles, en heb medelijden [Dc1] met mij, aan uw vader gedachtig. Ik ben beklagenswaardiger, want ik bestond, wat nooit een mens op aarde deed: de hand te heffen naar de mond van de man, die mijn zoon heeft gedood [Dc11].”*¹⁶⁵

Dit wekt in Achilles een droef [Ds21] verlangen naar zijn vader en hij spreekt wijze woorden van verzoening tot Priamos. Weldra is de hut van jammerklachten [Ds21] vervuld. Wanneer Achilles en Priamos van gewezen [D46] zijn verzadigd, vraagt Priamos om het lijk van Hektor. Met bars gelaat spreekt Achilles: *“Prikkel mij nu niet langer, oude [D29] man! Ook zelf ben ik van zins Hektor aan u terug te geven. Roep dus niet naast mijn smart mijn toorn ook op, opdat ik niet hier in mijn tent mij aan een smekeling vergrijp [Ds24] en Zeus’ [D24] geboden overtreed.”* Na deze woorden gaat Achilles naar buiten om het losgeld [D45] over te laden. Twee mantels [Ds9] en een hemd laat hij daar, opdat de dode, daarin gehuld [Ds9], mee wordt gegeven naar huis [Ds32]. Hij roept de slavinnen en gelast het lijk te wassen [D32] en te zalven [D32]. Nadat ze daarmee klaar zijn, hullen de slavinnen Hektor in een laken en een chiton [Ds9]. Daarna bereidt Achilles een maaltijd [D5, Ds30].¹⁶⁶

Wanneer hun honger en dorst zijn gestild, kijkt Priamos Achilles aan met bewonderende blik, hoe groot [Ds10] hij was en hoe knap [Ds10]. En Achilles bewondert Priamos, ziende zijn edel gelaat [Ds10] en horend zijn woord [D10]. Dan laat Achilles de bedden gereedmaken [D17, Ds30]. Tegen

¹⁶⁵Ilias XXIV 485-506. ¹⁶⁶cfr. Ilias XXIV 507-628.

Priamos zegt hij: “Ga buiten slapen [Ds15], mijn vriend. Hierbinnen komt wellicht een van de Grieken om met mij te beraadslagen [D2, Ds31].¹⁶⁷

De volgende ochtend vroeg keren Priamos en Idaios terug met het lijk van Hektor [Ds32], opnieuw begeleid door Hermes [Ds11]. Dichtbij de poort [D9] van Troje ontmoeten de Trojanen hen, voorop Hektors vrouw en moeder [Dc6]. Nu zouden ze de hele dag tot zonsondergang [D17] toe Hektor daar buiten de poort met tranen [D37] hebben beklagd, als niet Priamos vanuit de wagen geroepen had tot het volk: “Maak plaats voor de muilieren! [Ds14] Later zullen jullie je aan gewezen verzadigen. Daarna gaan Andromache, Hekabe en Helena de vrouwen voor in weeklacht [D37]. Priamos geeft het bevel om brandhout [D26] te verzamelen. De Trojanen leggen het lijk hoog op de brandstapel [D30] en steken de vlam er in [D26, D30]. De volgende ochtend [D17] verzamelt zich het volk rondom de brandstapel en ze blussen de vuurgloed [D26] met wijn [D21]. Dan verzamelen de broeders en vrienden de beenderen en bergen deze in een gouden urn [D30]. Ze werpen snel een grafheuvel op [D30], waarna ze bijeenkomen in het paleis van Priamos voor een rijkelijke maaltijd [D5]. Zo verzorgden ze de begrafenis [D37] van Hektor.¹⁶⁸

Deze analyse van Ilias XXIV toont aan dat de typische scène van de dappere verkenners niet altijd met Odysseus is verbonden. In dit geval is Priamos de dappere verkenners. Hoewel de nadruk voor de analyse is gelegd op de typische scène van de dappere verkenners, toont ze verder aan dat Ilias XXIV is gekleurd door de verhalende Delta-traditie en het mededogensprookje.

Odysseus en Diomedes als spionnen in Troje

De volgende passage over Odysseus bij Helena leunt nog steeds dicht aan bij de verhalende Delta-traditie. Het is echter de context waarin ze optreedt die hoort bij het televerhaal. Deze passage wordt namelijk verteld door Helena tijdens de rondgang van Telemachos in de Odyssee. Helena spreekt er als volgt over de heldendaden die door Odysseus werden verricht:

Eerst mishandelde hij [Ds7] zich zelf met striemende slagen [Ds5]; toen wierp hij zich vuile lompen [Ds9] om de schouders en op een slaaf gelijkend [Ds5, Ds10] sloop [Ds12] hij de breedstratige stad van de vijand [Ds1] binnen. Vermomd als bedelaar [Ds6], een heel ander [Ds5] man dan zoals men hem kende [Ds26] bij de schepen der Grieken, sloop [Ds12] hij de

¹⁶⁷cfr. Ilias XXIV 629-652. ¹⁶⁸cfr. Ilias XXIV 677-804.

stad der Trojanen binnen, die geen van allen iets merkten [Ds26]; ik alleen herkende [Ds26] hem in die gedaante, maar als ik hem ondervroeg [Ds19], ontweek hij listig [Ds22] mijn vragen. Maar toen ik hem had gewassen [D32, Ds27, Ds30] en met olie gewreven [D32, Ds27] en in de kleren [Ds9, Ds30, Ds32] gestoken en nadat ik plechtig gezworen [Ds23] had, dat ik onder de Trojanen de naam Odysseus [Ds7] niet eerder bekend zou maken [Ds31], voordat hij was teruggekeerd naar de schepen en tenten, toen vertelde [Ds32] hij mij de gehele toeleeg der Grieken. Nadat hij met het langsnedig zwaard [Ds20] menige Trojaan had gedood [Ds24], keerde hij naar de Grieken terug, heel wat wijzer geworden [Ds32].¹⁶⁹

In het boek over de Mykeense Alpha-traditie was besloten dat dit verhaal beter past voor de soortgelijke ontmoeting tussen Odysseus en Eurykleia in Ithaka.¹⁷⁰ Die conclusie is echter voorbarig.¹⁷¹ Hoewel het koningsverhaal rond Ithaka waarschijnlijk ouder, en in elk geval zuiverder, is dan het koningsverhaal rond Troje, is de typische scène van de dappere verkenners duidelijk begonnen bij een oorlog met twee vijandige kampen die elkaar ontmoeten op een slagveld. Hetzelfde geldt voor de naam Odysseus. Zowel de typische scène als de naam Odysseus stammen namelijk van de verhalende Delta-traditie, en die is niet toepasbaar op het koningsverhaal rond Ithaka. De typische scène van de dappere verkenners is dat wel, maar heeft dat pas gedaan nadat Odysseus in zijn rol van heraut is geëvolueerd tot een held die de meest gevaarlijke avonturen doorstaat. Helena bezoeken in Troje kan een van de eerste stappen zijn geweest in die evolutie, en vormt dus waarschijnlijk het model voor de ontmoeting tussen Odysseus en Eurykleia in de Odyssee.

De ontmoeting tussen Odysseus en Helena behoort tot de Kleine Ilias,¹⁷² waarvan slechts een korte inhoud is bewaard, namelijk Proclus' Chrestomathie. In die korte inhoud lezen we het volgende:

Odysseus [Ds7] ontsiert [Ds5, Ds6] zichzelf en gaat binnen in Ilion als spion [Ds1], en als hij daar wordt herkend [Ds26] door Helena smeedt hij plannen [Ds32] met haar over de inname van de stad; na het doden [Ds24] van een zeker aantal Trojanen keert hij terug [Ds34] naar de schepen.¹⁷³

¹⁶⁹Odyssee IV 244-258. ¹⁷⁰Blondé 2018, p. 39. ¹⁷¹De typische scène van de dappere verkenners is pas volledig in kaart gebracht bij het afwerken van dit boek in 2020. ¹⁷²Evelyn-White 1995, Little Iliad. ¹⁷³Evelyn-White 1995, Little Iliad.

Dit wordt onmiddellijk gevolgd door de volgende zin:

*Vervolgens draagt hij [Ds7] het Pallasbeeld [Ds32] uit Troje [Ds1] buiten met de hulp van Diomedes [Ds7].*¹⁷⁴

Het duo Odysseus-Diomedes treedt wel vaker samen op, zoals al bleek uit het sprookje over de roof van Helena. Als we de ontmoeting tussen Odysseus en Helena aanvaarden als een voorbeeld van de typische scène van de dappere verkenner, dan moeten we dat ook doen voor de roof van het Pallasbeeld, aangezien het om een soortgelijke onderneming gaat. In de Kleine Ilias¹⁷⁵ vinden we verder de volgende actie:

*Daarna wacht Odysseus [Ds7] in een hinderlaag [Ds15] en vangt Helenos [D34], die voorspellingen maakt [Ds32] over de inname van Troje, en daarmee in overeenstemming brengt Diomedes [Ds7] Philoktetes [Ds32] over van Lemnos.*¹⁷⁶

Volgens Sophokles¹⁷⁷ waren het Odysseus en Neoptolemos die Philoktetes gingen halen, waarbij Odysseus Neoptolemos aanraadde om Philoktetes over te halen tot de strijd met een leugenverhaal [Ds22]. Volgens Euripides¹⁷⁸ waren het Odysseus en Diomedes die samen naar Lemnos reisden. Een duidelijke typische scène van de dappere verkenner¹⁷⁹ zien we hier niet, maar dat kan het gevolg zijn van het feit dat de oorspronkelijke tekst van de Kleine Ilias¹⁸⁰ verloren is gegaan. In elk geval kunnen we wel besluiten dat Odysseus vanuit zijn rol als heraut in die van de held in de Odyssee is gegroeid dankzij zijn acties in voorlopers van de Kleine Ilias.

Buiten Odysseus, Diomedes, en Priamos is er nog een personage dat redelijk zuiver is verbonden met de kenmerken van de typische scène van de dappere verkenner: Sinon. Daarover gaat het volgende onderdeel.

Sinon misleidt de Trojanen met een leugenverhaal

Verbonden aan de val van Troje en het Paard van Troje vinden we Sinon als dappere verkenner. Hier volgt een samenvatting van het relaas dat Vergilius

¹⁷⁴Evelyn-White 1995, Little Iliad. ¹⁷⁵Evelyn-White 1995, Little Iliad. ¹⁷⁶Evelyn-White 1995, Little Iliad. ¹⁷⁷Theodoridis 2009, Sophocles, Philoktetes, 1-300. ¹⁷⁸Collard 2004, Euripides' Philoktetes.

¹⁷⁹Uit het boek over de Europese Beta-traditie (Blondé 2019) bleek al dat het ophalen van de boogschutter Philoktetes door een grote held past in de typische Beta-scène van de laffe boogschutter.

¹⁸⁰Evelyn-White 1995, Little Iliad.

en Tryphiodorus maken over Sinon:¹⁸¹

Odysseus¹⁸² [Ds7] bedenkt het plan om een groot houten paard [Ds14] te bouwen, met daarin de dappersten van de Grieken, en om de overige Grieken te laten wegvaren naar het eiland Tenedos. Een zekere Sinon krijgt daarbij een bijzonder lastige en gevaarlijke [Ds2] sleutelrol [Ds5]. De Grieken voeren de plannen uit en Sinon laten ze achter op het strand, helemaal alleen [Ds1], naakt [Ds8] en met bloedige striemen [Ds10] op zijn lichaam. Herders brengen hem bij de Trojanen en koning Priamos [Ds25]. Die stellen Sinon allerlei vragen [Ds19].

De angstige [Ds21] en wenende [Ds21] Sinon kust Priamos de voeten en smeekt [Ds29] om medelijden. Daarbij vertelt hij een deerniswekkend leugenverhaal [Ds22]. Volgens het orakel van Apollo moest er een Griek geofferd worden om een behouden thuisvaart te garanderen. Odysseus [Ds7] vroeg de ziener Kalchas wie er moest worden geofferd. Tien dagen zweeg [Ds12] Kalchas over die vraag, en de Grieken wachtten zwijgend [Ds12] af. Ondertussen bereikte Odysseus [Ds7] door leugens [Ds22] en verdachtmakingen [Ds22] dat Sinon door alle Grieken werd gehaat. Uiteindelijk wees Kalchas Sinon aan als slachtoffer. Sinon werd gevangen genomen en mishandeld, maar kon, zo liegt Sinon verder, ontsnappen en zich verbergen [Ds16] bij een modderig meertje.

Ook de roof van het Palladium van Athene door Odysseus [Ds7] en Diomedes betreft Sinon in zijn leugenverhaal. Athene zou daarom vertoornd zijn op de Grieken. Als boete om de godin te verzoenen, moesten de Grieken van Kalchas het grote houten paard [Ds14] bouwen. Het moest zo groot worden gemaakt, dat de Trojanen het niet door de stadspoort naar binnen zouden kunnen brengen, want dan zou het bouwwerk de Trojanen behoeden. Dit alles liegt Sinon de Trojanen voor.

Priamos stelt Sinon gerust [Ds4] en zorgt ervoor dat hij een mantel [Ds9] en een kleed [Ds9] krijgt. Uitzinnig van vreugde breken de Trojanen een deel van de stadsmuur af om het paard in Troje te kunnen binnenhalen. Maar 's nachts [Ds13] keren de Griekse schepen terug, geholpen door de stilte [Ds12] van het zwijgende [Ds12] maanlicht. Tegelijkertijd laat Sinon de Grieken uit het houten paard.

¹⁸¹Fitzgerald 1983, Virgil, Aeneid II 13-260; Mair 1928, Tryphiodorus, Taking of Ilios, 220-512.

¹⁸²Epeius had er ook een hand in volgens Fitzgerald 1983, Virgil, The Aeneid II 264 en Mair 1928, Tryphiodorus, The taking of Ilios 57.

In dit verhaal over Sinon herkennen we de typische scène van de dappere verkenners minstens even zuiver als in de Dolonie en in het bezoek van Priamos aan Achilles. Het leugenverhaal is hierin een centraal vertelkenmerk. Dat treffen we ook aan in de Odyssee, maar niet in de Ilias. Het verhaal over Sinon is jammer genoeg minder goed bewaard omdat het buiten het bereik van de Ilias ligt. Bovendien zijn er in de Odyssee geen flashbacks over Sinon. In Proclus' samenvattingen van de Trojaanse Cyclus wordt alleen vermeld dat Sinon een vuursignaal geeft aan de overige Grieken na door een leugen in Troje te zijn binnengeraakt. Toch lijkt Vergilius nog goed op de hoogte van de originele vertelkenmerken van de dappere verkenners, zoals blijkt uit zijn 'geholpen door de stilte van het zwijgende maanlicht'.¹⁸³

In het volgende onderdeel onderzoeken we een flashback in de Odyssee over de dappersten onder de Grieken, die in het Paard van Troje zitten verborgen.

De Grieken in het Paard van Troje

Zoals al werd toegelicht op p. 120 is het verhaal van het Paard van Troje sterk verbonden met de Aeolische Gamma-traditie. Toch vinden we tijdens het bezoek van Telemachos aan Sparta een relaas van Menelaos over het Paard van Troje, waarin een aantal vertelkenmerken van de typische scène van de dappere verkenners zijn verwerkt. Dat zijn in het bijzonder het paard geassocieerd met verborgen strijders, Odysseus en Diomedes, het stil en verborgen liggen, en de leugenachtige listigheid van Helena:

Van veel heldhaftige mannen heb ik [Menelaos] geest en verstand leren kennen, veel landen heb ik bereisd; maar nog nooit heb ik een tweede voor ogen gezien zo onversaagd van hart als Odysseus [Ds7]. Denk onder meer aan wat de man durfde en deed, toen wij allen, de dappersten [Ds1] onder de Grieken, verscholen [Ds15] zaten binnen de gladde wand van het houten paard [Ds14], dood [Ds24] en verderf brengend aan de Trojanen, tot jij [Helena] daar verscheen, vergezeld door Deïphobos, koning Priamos' zoon, stellig op die gedachte gebracht door een god [Ds11], die aan de Trojanen roem wilde schenken. Driemaal liep je om onze holle schuilplaats, de wanden betastend en al de vorsten riep je bij naam, nabootsend de stem van de vrouw [Ds22] van een ieder. Ik en Diomedes [Ds7] en Odysseus [Ds7], in het midden gezeten,

¹⁸³Fitzgerald 1983, Virgil, Aeneid, II 255.

hoorden je roepen; Diomedes en ik wilden reeds opstaan [Ds15] en naar buiten gaan of terstond antwoord geven van binnen. Maar Odysseus weerhield ons en bedwong ons verlangen [Ds31]. Toen bleven alle anderen stil [Ds12], alleen Antiklos wilde nog iets antwoorden; maar Odysseus hield hem aldoor de stevige hand op de mond en zo redde hij alle Grieken. Net zo lang hield hij hem vast, tot Pallas Athene [Ds11] je ver van ons weg had gelokt.”¹⁸⁴

De Grieken in het paard zijn hier de dappere verkenner, die door list in vijandelijk gebied binnenkomen en hun opdracht met succes volbrengen. ‘Zwijgen en het stille, verborgen naderen’ staan centraal als vertelkenmerken in deze passage. De volgende typische scène van de dappere verkenner, Menelaos bij de zeegod Proteus, is nog een flashback die Menelaos maakt in de Odyssee, deze maal naar één van de terugkeerverhalen (nostoi).¹⁸⁵

Menelaos lokt Proteus in een hinderlaag

Menelaos komt op zijn rondreis na de val van Troje op een verlaten eilandje vast te zitten door een windstilte. Hij ontmoet er de godin Eidothea [Ds11], die hem de volgende raad [Ds3] geeft:

Vaak verkeert hier een oude waarzegger [D34], Proteus van Egypte, de onsterfelijke zeegod, die de zee in al zijn diepten kent, een dienaar van Poseidon. Hij is, zo vertelt men, mijn vader. Als ge hem een hinderlaag [Ds17] legt en het zou u gelukken hem te vangen, zou hij u inlichten [Ds32] over uw reis en de lengte van uw weg en hoe ge naar huis kunt keren over de visrijke zee. Ook zal hij u, een koningszoon, kunnen zeggen, als ge dat wenst, wat voor goeds en kwaads in uw paleis is geschied.¹⁸⁶

Menelaos vraagt [Ds19] hoe hij tewerk moet gaan om Proteus te vangen. Eidothea antwoordt hem: *Wanneer de zon in het midden van de hemel [D17] staat, op dat ogenblik duikt de oude waarzegger [D34], verscholen in het door de westenwind gerimpelde zeevlak, op uit de donkere golven. Aan land gekomen zoekt hij een rustplaats onder de welvende grotten. Vinvoetige robben, de kinderen van de zee, duiken op uit het grijze water en slapen in dichte drommen rondom hem, uitademend de scherpe reuk van de diepte der zeeën. Kies drie van uw mannen, de sterkste van uw stevig getimmerde*

¹⁸⁴Odyssee IV 267-289. ¹⁸⁵Evelyn-White 1995, Returns ¹⁸⁶Odyssee IV 384-392.

schepen; dan zal ik u bij het kriecken van de dag brengen naar die plek en u neerleggen [Ds15] op een rij naast elkander. Ik zal u alle knepen van de oude vertellen [Ds3]: eerst gaat hij de robben langs en telt ze en als hij ze op zijn vingers geteld heeft en gezien, dat alle er zijn, gaat hij liggen [Ds15] midden tussen hen in, als een herder bij zijn kudde schapen. Zodra gij en uw mannen hem zien liggen, dan komt het aan op uw kracht en geweld. Houdt hem vast, hoe hij ook begeert en probeert te ontkomen. Hij zal trachten zich te veranderen [Ds5] in al het gedierte, dat op aarde rondwandelt, zelfs in water [D38] en in laaiend vuur [D26]. Maar houdt hem in bedwang en omknelt hem nog vaster. Wanneer hij dan eindelijk uit zichzelf begint te spreken en vragen te stellen [Ds19] in dezelfde gedaante [Ds10], waarin ge hebt gezien, dat hij zich neer had gelegd [Ds15], laat dan, heer, uw geweld varen en laat de oude los en vraag [Ds19] hem, wie van de goden u teistert en hoe ge naar huis kunt keren over de visrijke zee.¹⁸⁷

De volgende morgen brengt Eidothea vier huiden van robben en daaronder liggend [Ds15] wachten Menelaos en drie van zijn mannen af. De vieze stank van de robben kwelt hen vreselijk [Ds21]. Wanneer Proteus aan land komt, telt hij hen mee [Ds26] onder de robben zonder bedrog [Ds22] te vermoeden. Tenslotte legt Proteus zich neer [Ds15] tussen de robben. Daarop springen Menelaos en zijn makkers met een luide kreet overeind [Ds15] en ze slaan hun armen om hem heen. Maar Proteus is zijn listige [Ds22] toverkunsten niet vergeten. Hij verandert zich in een leeuw, een draak, een panter, en een zwijn. Hij tovert zich om tot stromend water [D38] en een hoge boom. Menelaos en zijn makkers blijven echter standvastig en houden hem stevig omkneld. Uiteindelijk kan Menelaos hem ondervragen [Ds19] en komt hij te weten [Ds32] wat er op het thuisfront is gebeurd.¹⁸⁸

Dit verhaal heeft overeenkomsten met Odysseus die zich in een hinderlaag [Ds17] legt om de Trojaanse ziener [D34] Helenos te vangen, en hem te ondervragen [Ds19] over welke strategie [Ds32] ze moeten volgen om Troje ten val te brengen. Datzelfde patroon vinden we ook in de Dolonie, waarin Odysseus en Diomedes Dolon ondervragen over het Trojaanse kamp, nadat ze zich in een hinderlaag hadden gelegd. Telkens verkrijgt de dappere verkenners waardevolle informatie door een vijand te vangen en uit te horen. Dat is de oude logica achter dit verhaal. De volgende scène die wordt geanalyseerd, is een flashback die Odysseus maakt naar zijn eigen terugkeer verhaal.

¹⁸⁷ Odyssee IV 400-424. ¹⁸⁸ cfr. Odyssee IV 435-537.

Odysseus bij de tovenaress Circe

Wanneer Odysseus naakt aanspoelt bij de Phaiaken en door hen wordt gekleed en verwelkomd, vertelt hij hen gedurende een lange nacht over zijn avonturen. Een daarvan is zijn oponthoud bij Circe:

Wij landden daar [op Circe's eiland Aia] op de kust en door een god geleid [Ds11] liepen wij zwijgend [Ds12] de veilige haven binnen. Wij stapten aan wal en twee dagen en twee nachten [D17] lagen [Ds15] wij daar, door ellende [Ds21] en moeheid [Ds21] verteerd. Toen de schoongelokte dageraad [D17] voor de derde maal verrees, nam ik mijn speer en scherp zwaard [Ds20] en verliet het schip om vlug een uitkijkpost [Ds1] te beklimmen, of ik soms sporen kon zien van arbeid van mensen of hun stem kon horen. Toen ik daar stond op de top van een rots, vertoonde zich aan mijn blik een rookwolk, die in het wijdstrekte land opsteeg, waar het paleis van Circe verscholen [Ds16] lag in het dichte struikgewas [Ds16] en het woud [Ds16]. Toen ik de fonkelende rook zag, was mijn eerste gedachte op verkenning [Ds1] uit te gaan. Maar toch scheen het mij beter eerst naar het zeestrand en het schip terug te keren, mijn mannen een maaltijd [D5] te geven en hen dan op onderzoek [Ds1] uit te sturen. Reeds was ik dicht bij mijn schip, toen een van de goden [Ds11] medelijden kreeg met mijn verlaten toestand en mij een groot hooggehoord hert [Ds3, Ds32] midden op mijn weg zond.¹⁸⁹

Odysseus doodde het dier met zijn lans en bracht de buit [Ds32] naar zijn kameraden, die met verbazing [Ds28] naar het kolossale hert keken. *Ze wasten [D32] hun handen en bereidden een heerlijk maal [D5]. De hele dag tot zonsondergang [D17] toe zaten wij te smullen van het overvloedige vlees [D5] en de zoete wijn [D21]. Toen de zon onder was [D17] en het duister werd, gingen we slapen [D17] bij de branding der zee.¹⁹⁰* De volgende ochtend [D17] verdeelde Odysseus de groep in twee en schudde de loten [D14]. Een groep onder leiding van Eurylochos – een droevig gezelschap [Ds21] – moest daardoor op verkenning [Ds1] uitgaan, terwijl Odysseus en de rest treurend [Ds21] achterbleven.¹⁹¹

Eurylochos en zijn groep kwamen bij het paleis van Circe, dat bewaakt [Ds18] werd door tamme leeuwen en wolven. Toen ze dichterbij kwamen, hoorden ze Circe zingen met een wonderschone stem. In plaats van stil te naderen, riepen ze luid [Ds12]. Dadelijk nodigde [Ds30] Circe hen uit voor een maaltijd [D5], maar ze mengde er verderfelijke [Ds22] kruiden in. Daar-

¹⁸⁹Odyssee X 140-159. ¹⁹⁰Odyssee X 182-186. ¹⁹¹cfr. Odyssee X 187-209.

door veranderden [Ds5] ze in zwijnen. Alleen Eurylochos bleef achter, want hij vermoedde bedrog [Ds22]. Terug [Ds34] aangekomen bij Odysseus kon hij geen woord uitbrengen [Ds12] en stonden zijn ogen vol tranen [Ds21]. Pas toen Odysseus vol verbazing [Ds28] vroeg wat er gebeurd was, vertelde Eurylochos het hele verhaal. Daarop verzocht Odysseus hem dezelfde weg terug te gaan, maar Eurylochos smeekte [Ds29]:¹⁹² *“Dwing mij toch niet, heer, daarheen terug te keren; laat mij hier. Want dit weet ik zeker, zelf komt ge nooit weer terug [Ds34] en geen van uw vrienden brengt ge weer hier [Ds32]. Laten wij snel vluchten [Ds33] met wie hier nog over zijn. Nu is het nog tijd aan de dood [Ds21] te ontkomen.”*¹⁹³

Odysseus vertrekt alleen op verkenning [Ds1] en ontmoet de god Hermes [Ds11], de god met de gouden staf [Ds20], in de gedaante van een jongeman.¹⁹⁴ Die legt hem uit [Ds3] hoe hij zijn makkers kan verlossen [Ds32] en veilig met hen kan terugkeren [Ds34]: *“Ik leg je uit, hoe zij haar boosaardige [Ds22] kunsten volvoert. Zij zal een drank voor je klaar maken [Ds30] en daarin toverkruiden mengen. Maar het zal haar niet gelukken je te betoveren, dankzij het heilzaam kruid, dat ik je geven zal [Ds3] en waarvan ik je alles zal vertellen [Ds3]. Wanneer Circe je slaat met haar lange toverstaf [Ds20], trek dan het scherpe zwaard [Ds20] van je dij en spring op haar toe, alsof je haar wilt doden [Ds24]. Zij zal bang [Ds21] worden en je uitnodigen haar bed te delen. Weiger dan niet het bed van de godin: dan zal ze je vrienden bevrijden [Ds32] en je zelf goed behandelen. Maar laat haar zweren een plechtige eed [Ds23] bij de goden, dat ze geen ander onheil [Ds22] tegen je zal beramen en je, wanneer je naakt [Ds8] bent, niet van je kracht en je mannelijkheid zal beroven.”*¹⁹⁵

Wat Hermes voorspelde, gebeurde. Odysseus riep Circe, die hem binnen in haar paleis liet neerzitten [Ds30], terwijl zij een toverdrank [Ds22] bereidde [Ds30]. Nadat Odysseus daarvan had gedronken, sloeg ze hem met haar staf [Ds20] en sprak: *“Ga nu naar het kot en leg je neer [Ds15] bij je vrienden!”* Maar Odysseus trok zijn zwaard en sprong [Ds15] op haar toe, alsof hij haar wilde doden [Ds24]. Daarop omvatte Circe zijn knieën [Ds29] en riep weeklagend:¹⁹⁶ *“Wie ter wereld ben je? [Ds19] Uit welke stad? [Ds19] Wie zijn je ouders? [Ds19] Ik ben verbaasd [Ds28], dat je de drank hebt gedronken en niet werd betoverd.”*¹⁹⁷ Daarop stelde ze hem voor om samen neer te liggen [Ds15] in bed, opdat ze in liefde en slaap verenigd elkaar zouden vertrouwen. Odysseus weigerde dit en zei dat hij pas met haar

¹⁹²cfr. Odyssee X 210-265. ¹⁹³Odyssee X 266-269. ¹⁹⁴cfr. Odyssee X 270-279. ¹⁹⁵Odyssee X 289-301. ¹⁹⁶cfr. Odyssee X 302-324. ¹⁹⁷Odyssee X 325-327.

het bed zou delen, als ze een plechtige eed [Ds23] zwoer dat ze geen ander onheil [Ds22] tegen hem zou beramen.¹⁹⁸

Nadat ze die eed had gezworen, legde [Ds15] Odysseus zich in haar bed. *Onderwijl waren vier slavinnen [E], die haar in het paleis bedienden, druk in de weer. Zij zijn de dochters [G38] van bronnen [G19] en bossen [G13] en van de heilige [G49] rivieren [G19], die stromen naar zee [G19]. Een van deze wierp linnen dekken over de stoelen [E] en daar bovenop mooie [E] purperen [E] kleden [Ds9]. De tweede zette voor de stoelen [E] zilveren [E] tafels [E] klaar [Ds30], waarop zij gouden [E] mandjes [E] plaatste. De derde mengde lekkere [E], honingzoete [E] wijn [D21] in een zilveren [E] vat en deelde de gouden [E] bekers rond [Ds30]. De vierde haalde water [D38] en ontstak een helder vuur [D26] onder een grote ketel [D38] en het water [D6, D38] werd al warm.*¹⁹⁹ Toen het water [D6, D38] kookte in het glanzend koper, deed zij Odysseus neerzitten [Ds30] in de badkuip [D32, D38] en het water [D6, D38] uit de grote ketel [D6, D38] behaaglijk mengend waste [D32, Ds27] zij hem, zijn hoofd en schouders overgietend, tot de slopende vermoeidheid [Ds21] uit zijn leden geweken was. Na het bad [D6, D32] wreef zij hem met olijfolie [D32, E], kledde [Ds9] hem in een chiton [Ds9] en een mooie [E] mantel [Ds9] en geleidde hem naar binnen [Ds30], waar hij plaats nam op een kunstig bewerkte [E] stoel [E], met zilver [E] versierd en met een voetbank [E] er onder. Zij nodigde hem uit te gaan eten [D5, Ds30].²⁰⁰

Odysseus had echter geen eetlust, waarop Circe sprak: “*Waarom toch, Odysseus, zit je als met stomheid [Ds12] geslagen en verteer je je hart van verdriet [Ds21], zonder aan eten of drinken te raken?*”²⁰¹ Odysseus antwoordde dat hij te zeer was begaan met het lot van zijn kameraden. Daarop dreef Circe Odysseus’ mannen bijeen en bestreek hen met een nieuwe wonderzalf [D32]. Terstond vielen de borstels hen van het lijf [Ds27] en veranderden zij weer in mannen, jonger, knapper, en groter [Ds5] dan zij vroeger waren geweest. Daarop stelde Circe voor dat Odysseus naar zijn schip zou terugkeren om de rest van zijn mannen te halen. Odysseus gaf aan haar woorden gehoor. Toen hij terugkwam met de tweede groep, was Circe bezig met de eerste groep te verzorgen [Ds30].²⁰² *Ze gaf hen een bed [Ds30] en met olijfolie [D32, E] liet ze hen wrijven en in chitons [E] en wollen mantels [E] zich kleden [Ds9]. Zo trof Odysseus hen aan in de zaal van een goede maaltijd [D5] genietend. Toen ze elkaar van aangezicht tot aangezicht [Ds10]*

¹⁹⁸cfr. Odyssee X 333-344. ¹⁹⁹Odyssee X 348-359. ²⁰⁰cfr. Odyssee X 360-373. ²⁰¹Odyssee X 378-379. ²⁰²cfr. Odyssee X 380-448.

*terugzagen en herkenden [Ds26], barstten ze in tranen [Ds21] uit en de muren weerkaatsten hun klachten [Ds21].*²⁰³

Een vol jaar lang [Ds30] genoten Odysseus en zijn mannen dagelijks van een overvloed van vlees [D5] en heerlijke wijn [D21]. Maar toen Odysseus naar zijn vaderland wou terugkeren, bleek zijn leed [Ds21] nog niet ten einde. Circe gaf hem een nieuwe opdracht: hij moest afdalen in de onderwereld om met de ziener Teiresias te spreken.²⁰⁴

In dit verhaal over Circe is Odysseus de dappere verkenners die met de hulp van de god Hermes het ‘vijandige’ gebied betreedt – het paleis van Circe. De staf is hierin een centraal motief: de gouden staf van Hermes, de toverstaf van Circe, het zwaard van Odysseus, maar ook het mannelijke geslachtsdeel in erectie.

De scène in het volgende onderdeel is er één waarin Odysseus, de dappere verkenners, zijn eerste stappen zet in zijn thuisland Ithaka. Door zich voor te doen als een bedelaar, kan hij waardevolle informatie vergaren over wie hem trouw is gebleven, en wie hem heeft verraden.

Odysseus’ leugenverhaal bij Eumaios

In de Odyssee vinden we een aantal vertelkenmerken van de typische scène van de dappere verkenners in de vorm van motieven die verbonden zijn met Odysseus, namelijk zijn klederdracht [Ds9], gedaanteverwisselingen [Ds5], de herkenning door zijn verwanten [Ds26] en zijn bijzondere band met de godin Athene, die hem voortdurend bijstaat [Ds11]. In de Odyssee is er heel wat te doen over deze motieven. Odysseus krijgt er voortdurend kledij toegestoken van anderen, die hij later weer verliest of uitdeelt. En wanneer hij oude bekenden na vele jaren weer ontmoet, is er telkens veel aandacht voor de manier waarop ze hem uiteindelijk herkennen.

Ook Eumaios, Odysseus’ trouwe zwijnenherder, krijgt Odysseus eerst te zien in de rol van een bedelaar [Ds6]. Hij ontvangt hem gastvrij [Ds30] in zijn woning, waarin hij samenwoont met enkele andere herders. Odysseus vertelt hen een volledig verzonnen verhaal [Ds22] over zijn levensloop, wat op zich ook een vertelkenmerk van de typische scène van de dappere verkenners is. De bedoeling is tenslotte dat de dappere verkenners incognito blijft. In dat leugenverhaal wordt er opnieuw gebruik gemaakt van de vertelkenmerken van de typische scène. In het volgende onderdeel van het leugenverhaal

²⁰³Odyssee X 449-454. ²⁰⁴cfr. Odyssee X 467-498.

gaat het over het liggen en opspringen [Ds15], het lastig hebben [Ds21], en het doden van vijanden [Ds24]:

Wanneer ik zon op kwaad voor de vijand en met de dappersten mij in hinderlaag [Ds17] legde [Ds15], nooit dacht mijn moedig hart aan naderende dood [Ds21], maar het eerst van allen sprong ik te voorschijn [Ds15] en ik doodde [Ds24] met mijn speer een ieder, die minder snel was van voeten dan ik.²⁰⁵

Iets later heeft Odysseus het in zijn verzonnen biografie over zijn aanval op Egypte. Daarin is sprake van de verkennersopdracht:

Daar in de Nijl legde ik de sierlijk gewelfde schepen voor anker en gaf mijn trouwe makers bevel op de schepen te passen [Ds18] en ik zond verspieders [Ds1] op uitkijk om het land te verkennen.²⁰⁶

Na nog meer omzwervingen vertelt Odysseus over koning Pheidon. Voor een keer is het niet een god die de dappere verkenners leidt, maar een mens:

Pheidon, hun dappere koning, nam gastvrij [Ds30] mij op, zonder beloning. Want zijn eigen zoon trof mij aan, uitgeput door kou [Ds21] en vermoeienis [Ds21] en nam mij mee naar huis. Hij hielp mij overeind met de hand en geleidde [Ds3] mij naar het paleis [Ds1] van zijn vader, waar hij mij kleedde in mantel [Ds9] en chiton [Ds9]. Daar was het, dat ik over Odysseus [Ds7] hoorde.²⁰⁷

Tenslotte eindigt de biografie bij de hut van Eumaios. Daarin herkennen we het zich verbergen tussen planten, de bijstand van de goden, en de gastvrije ontvangst van Eumaios:

De velden van Ithaka kwamen in zicht en in de avond [D17] waren zij daar. Mij bonden ze stevig vast met een dik touw onder de banken van 't schip, maar zelf gingen ze van boord en namen haastig een maal [D5] aan het strand. Door de hulp der goden [Ds11] haalde ik gemakkelijk de knoop uit het touw. Ik wikkelde de lompen [Ds9] om mijn hoofd, daalde af langs het gladde roer tot het water mijn borst raakte [D32] en mijn armen uitslaand zwom ik behoedzaam weg en was al gauw uit het water en buiten

²⁰⁵Odyssee XIV 217-221. ²⁰⁶Odyssee XIV 258-261. ²⁰⁷Odyssee XIV 316-321.

hun bereik. Waar het bloeiend woud [Ds16] het dichtst was, ging ik een eindje het land in en hield ik me schuil [Ds16]. Luid mopperend liepen zij rond, totdat het hun verveelde verder te zoeken. Zij keerden terug aan boord; mij hielden de goden [Ds11] zonder moeite verborgen [Ds16] en zij [Ds11] leidden mijn schreden naar de hut van een wijs en vriendelijk man [Ds30].²⁰⁸

Later op de avond stelt Odysseus Eumaios op de proef, of hij of een andere herder in de hut bereid zou zijn om zijn mantel aan de in lompen geklede Odysseus af te staan. Dat doet hij via het volgende leugenverhaal, waarin het hoofdpersonage het lastig heeft door de kou, iemand de rol van heraut (of boodschapper) op zich neemt, en een mantel van persoon wisselt:

Ach, was ik nog maar zo jong [Ds6] en was mijn kracht zo ongeschokt, als toen wij ons in hinderlaag [Ds17] legden [Ds15] voor Troje! Odysseus [Ds7] en Atreus' zoon Menelaos waren de aanvoerders en op hun eigen verzoek voegde ik mij als derde daarbij [Ds1]. Toen we dan de stad genaderd [Ds1] waren en de steile muur, hielden wij ons schuil [Ds16] in het dichte struikgewas [Ds16], in riet [Ds16] en moeras, en wegkruipend onder onze wapenrusting lagen [Ds15] we stil [Ds12]. Een koude [Ds21] vriesnacht [Ds13] brak aan: een scherpe noordenwind stak op, een koude vacht van sneeuw spreidde zich over ons en het ijs zette zich af om de schilden. Alle anderen hadden een chiton [Ds9] aan en een mantel [Ds9] en sliepen rustig, de schouders in het schild gedoken. Maar ik had, dom genoeg, mijn mantel [Ds9] bij mijn makkers gelaten; want ik dacht, dat ik het toch niet koud [Ds21] zou hebben. En zo was ik meegegaan, alleen met een schild en een blanke tuniek [Ds9].

Toen het derde deel van de nacht [D17] aanbrak en de sterren ten ondergang neigden, toen stootte ik Odysseus [Ds7], die naast me lag, met de elleboog aan en hij was dadelijk vol aandacht: 'Odysseus,' zo sprak ik, 'vindingrijke zoon van Laërtes, dit kost mij mijn leven. De kou [Ds21] wordt mijn dood [Ds21], want ik heb geen mantel [Ds9]. Een boze god heeft me verleid alleen een chiton [Ds9] aan te trekken; het is met me gedaan!' Hij dacht na over mijn woorden en, goed raadsman [D2, D4] en strijder [D4,

²⁰⁸Odyssee XIV 343-359.

D10] als hij was, bedacht hij de volgende list [Ds22] en fluisterde mij toe: ‘Stil [Ds12] nu, laat geen ander der Grieken het horen [Ds31]!’ En hij steunde het hoofd op de elleboog en zei: ‘Vrienden, luistert. Een god [Ds2] zond mij een droom in de slaap. Te ver [Ds1] zijn wij afgeraakt van de schepen. Laat iemand die boodschap [Ds6] gaan brengen aan Agamemnon, de aanvoerder van het krijgsvolk. Dan kan hij van de vloot versterking ons zenden.’

Nauwelijks had hij dat gezegd, of snel sprong Thoas op [Ds15], de zoon van Andraimon; hij wierp zijn purperen [E] mantel [Ds9] af en holde weg naar de schepen. En ik lag [Ds15] heerlijk in zijn kleed [Ds9], tot de lichtende Dageraad [D17] haar gouden troon besteed. Was ik nog maar zo jong [Ds6] en zo krachtig!²⁰⁹

Odysseus slaagt in zijn opzet en krijgt een mantel voor één nacht. In dit verhaal worden twee vertelkenmerken aan elkaar gekoppeld, namelijk het lastig [Ds21] hebben door de kou en de verwisseling van een mantel [Ds9], die in de oude logica van de typische scène mogelijk niet waren gekoppeld. In die oude logica is de verwisseling van kledij vooral gekoppeld aan de rolwissel [Ds5] van de dappere verkenners. Anderzijds is het leggen van nieuwe verbanden typisch voor een cluster van vertelkenmerken die samenhangen, zeker als ze zo voor de hand liggen als hier.

Odysseus' leugenverhaal bij Penelope

In hoofdstuk XIX van de Odyssee is Odysseus in zijn eigen paleis binnengeglijpt als bedelaar, waar hij een mantel en chiton zou krijgen in ruil voor informatie over Odysseus.²¹⁰ In het hele hoofdstuk schemeren de vertelkenmerken van de verhalende Delta-traditie en de typische scène van de dappere verkenners door. De belangrijkste vertelkenmerken die we erin aantreffen zijn het zich vermommen als bedelaar [Ds6] om gevaarlijk terrein te verkennen [Ds1], de herkenning van de dappere verkenners [Ds26], het wassen [D32] en kleden [Ds9], zodat de dappere verkenners herkenbaar wordt [Ds27], de ondervraging [Ds19], het stilhouden van de geheime missie van de verkenners [Ds31], het bereiken van de gezochte persoon [Ds25], het verkrijgen van informatie [Ds32], het doden van de vrijers [Ds24], en het duiden van vogel-

²⁰⁹Odyssee XIV 468-503. ²¹⁰Zie ook Harsh 1950 voor een analyse van Odyssee XIX.

tekens [D34]:

Wanneer Odysseus [Ds7] en Telemachos zich samen door hun paleis in Ithaka een weg banen [Ds1], gaat Athene [Ds11] voorop met een gouden lamp in de hand. Terstond roept Telemachos uit: “*Vader, een groot wonder zien mijn ogen! De muren, de mooie balken en de pijnhouten binten, de hoog reikende zuilen, alles blinkt voor de ogen als brandend vuur [D26]. Stellig is hier een van de goden [Ds11], die de brede hemel bewonen!*”²¹¹ Odysseus antwoordt: “*Wees stil [Ds12] en houd je gedachten voor je [Ds31] en vraag niet; dit is de wijze van doen van de Olympische goden. Maar ga naar bed; ik blijf hier om nog meer de slavinnen en je moeder te polsen [Ds19]; in haar verdriet zal zij mij van alles vragen [Ds19].*”²¹²

Telemachos gaat slapen [D17] en Odysseus blijft alleen achter in de zaal waarin de vrijers, die naar de hand van Penelope dingen, net hebben gegeten. Op dat ogenblik komen Penelope [Ds25] en een aantal dienstmeiden [E] binnen. Melanthe gaat tekeer tegen Odysseus:²¹³ “*Zeg kerel, ben je nog altijd hier om ons te hinderen, de hele nacht ronddwalend in het huis en de vrouwen beglurend? Vooruit schelm, naar buiten en geniet daar nog na van je maaltijd [D5]; anders vlieg je weldra de deur uit en een stuk brandhout [D26] achter je aan.*”²¹⁴ Penelope berispt Melanthe hiervoor: “*Onbeschaamde, brutale meid, ik heb heel goed gemerkt, hoe onhebbelijk je doet; maar het komt op je eigen hoofd neer. Want je wist best – je hebt het van mij zelf gehoord – dat ik in mijn hevig verdriet [Ds21] deze vreemdeling hier in huis wilde ondervragen [Ds19] over mijn echtgenoot.*”²¹⁵ Daarop laat ze een stoel (E) halen en nodigt ze Odysseus uit [E] voor een gesprek [Ds25].

Penelope klaagt tegen Odysseus: *Alle edelen, die gezag voeren op de eilanden, op Dulichion en Same en het woudrijk Zakynthos en allen, die hier het alom zichtbare Ithaka bewonen, begeren mij tegen mijn wil tot vrouw en verteren mijn bezit. Dus bekreun ik mij niet om gasten [Ds30] of smekelingen [Ds6] en niet om herauten [Ds6], die komen in naam van het volk; maar mijn hart versmelt van verlangen naar Odysseus [Ds7].*²¹⁶ Daarna vertelt Penelope over de list [Ds22] die ze gebruikte om aan een huwelijk te ontkomen: ze zei dat ze niet kon trouwen zolang ze werkte aan een lijkkleed [Ds9] voor Laërtes, de vader van Odysseus. Overdag werkte ze aan het kleed [E], maar 's nachts haalde ze het weefsel [Ds9] weer uit.²¹⁷

²¹¹Odyssee XIX 36-40. ²¹²Odyssee XIX 42-46. ²¹³cfr. Odyssee XIX 47-65. ²¹⁴Odyssee XIX 66-69. ²¹⁵Odyssee XIX 91-95. ²¹⁶Odyssee XIX 130-136. ²¹⁷cfr. Odyssee XIX 137-150.

Dan is het de beurt aan Odysseus om over zijn verleden te vertellen. Odysseus, nog steeds als bedelaar vermomd, vertelt hoe hij Odysseus [Ds7] ontmoette. Penelope, tot tranen [Ds21] toe bewogen, wil Odysseus op de proef stellen [Ds19] over die ontmoeting met de volgende vragen:²¹⁸ “*Zeg mij: wat droeg hij voor kleren [Ds9], hoe zag hij er uit [Ds10] en wie waren in zijn gezelschap?*”²¹⁹ Odysseus beschrijft de kleren [Ds9] die hij van Penelope meekreeg, hoewel twintig jaar geleden, tot in de kleinste details. Hij droeg onder andere een purperen [E] wollen mantel [Ds9] en een kunstig bewerkte [E] afbeelding [E] van een jachthond die een hinde keelde. Verder liegt [Ds22] Odysseus dat hij Odysseus [Ds7] een zwaard [Ds20] en een mooie [E] purperen [E] dubbele mantel [Ds9] ten geschenke [E] gaf. Dan volgt de passage met de uiterlijke beschrijving [Ds10] van Eurybates, de heraut [Ds6] van Odysseus (zie p. 172).²²⁰

Penelope huilt [Ds21] bij het terugdenken aan haar man. Daarop beweert Odysseus haar dat Odysseus [Ds7] vlakbij is en weldra zal terugkeren, wat Penelope echter niet gelooft. Ze geeft aan haar slavinnen [E] de opdracht om Odysseus’ voeten te wassen [D32, Ds27], een bed voor hem klaar te zetten, en hem de volgende ochtend te baden [D32, Ds27] en te zalven [D32, Ds27] zodat hij met Telemachos kan ontbijten [D5]. Odysseus antwoordt dat hij zijn voeten niet wil laten wassen [D32] door een slavine, tenzij door een oude [Ds6] vrouw, die evenveel heeft doorgemaakt in haar leven als hij. Daarop roept Penelope Eurykleia, die in Odysseus’ [Ds7] jeugd zijn voedster [E] was, en ze beveelt haar om zijn voeten te wassen [D32, Ds27].²²¹

Eurykleia weent hete tranen [Ds21] en beklagt het lot van Odysseus [Ds7], maar heeft ook met Odysseus vermomd als bedelaar te doen. Ze spreekt tot hem: “*Heel wat ongelukkige zwervers [Ds6] zijn al hier bij ons gekomen, maar ik moet zeggen, dat ik er nog geen heb gezien, die in gestalte [Ds10], in stem [Ds10] en van voeten zo op Odysseus geleek [Ds10].*”²²² Odysseus antwoordt haar dat alle mensen dat zeggen die hen samen hebben gezien, dat ze elkaars evenbeeld zijn. Eurykleia haalt daarop een wasbekken [D38] dat als voetbad [D38] dienst doet en mengt koud en warm water [D38]. Maar Odysseus schuift van het haardvuur [D26] weg en wendt zich vlug naar het donker, want hij bedenkt plotseling dat Eurykleia het litteken zal herkennen [Ds26] dat een everzwijn hem heeft toegebracht in zijn jeugd. Eurykleia komt dichterbij om Odysseus’ voeten te wassen [D32] en ze herkent [Ds26]

²¹⁸cfr. Odyssee XIX 165-217. ²¹⁹Odyssee XIX 218-219. ²²⁰cfr. Odyssee XIX 220-248. ²²¹cfr. Odyssee XIX 249-358. ²²²Odyssee XIX 379-381.

het litteken. Van schrik laat ze zijn been vallen [Ds28]. Het wasbekken [D38] valt om en het water [D38] stroomt over de grond.²²³

Eurykleia vat Odysseus bij de kin [Ds29] en zegt: “*Och natuurlijk, jij bent het, Odysseus [Ds7], lief kind. En ik, die je niet had herkend [Ds26], voordat ik mijn meester overal had betast!*”²²⁴ En meteen zoeken haar ogen Penelope, want ze wil haar beduiden dat haar geliefde man in de kamer is. Maar Odysseus grijpt haar bij de keel en zegt: “*Moedertje, wil je me dan in het ongeluk storten, jij, die zelf me hebt gevoed aan je borst? Na twintig jaar van verdriet [Ds21] en ellende [Ds21] ben ik nu in mijn vaderland terug. Nu je dit hebt ontdekt en een god het je ingaf, zwijg stil [Ds12] en laat niemand anders in huis het vernemen [Ds31].*”²²⁵ Hij voegt eraan toe dat hij ook de vrouwen in het paleis zal doden nadat hij de vrijers heeft overwonnen. In zijn rol als bedelaar zal hij zelf achterhalen [Ds1] wie hem trouw is gebleven en wie hem verraadt.²²⁶

Odysseus zet zich weer dicht bij het haardvuur [D26] en verbergt [Ds26] zijn litteken [Ds26] onder zijn lompen [Ds9]. Penelope wil hem nog een vraag stellen voor ze gaat slapen. In haar hof had ze twintig ganzen [D34] die haar een vreugde waren om te zien, hoe ze hun tarwe aten, in water [D38] geweekt. Maar in een droom kwam er een grote arend [D39] die ze allen de nek brak en doodde [Ds24]. Penelope huilde [Ds21] en jammerde [Ds21] terwijl de arend [D39] zich hoog verhief in de hemel. Dan kwam de arend terug en sprak met een menselijke stem:²²⁷ “*Wees gerust, dochter van de wijdvermaarde Ikarios; dit is geen droom, maar heuglijke werkelijkheid, die ge vervuld zult zien. De ganzen zijn de vrijers en ik, zo pas nog een vogel, een arend, ik ben nu teruggekeerd als uw echtgenoot en ik zal aan alle vrijers het smadelijk noodlot voltrekken [Ds24].*”²²⁸

Hierop spreekt Odysseus: “*Koningin, het is niet mogelijk de droom in enige andere richting te duiden; want Odysseus [Ds7] zelf heeft u gewezen, hoe hij hem zal vervullen. Voor alle vrijers schemert de ondergang [Ds24]; geen zal aan dood [Ds24] en noodlot ontkomen.*”²²⁹ Tenslotte vertelt Penelope nog over de wedkamp die ze gaat organiseren voor de vrijers. Daarna gaat iedereen slapen [D17].²³⁰

Opnieuw zien we Odysseus hier optreden in de rol van de dappere verkenner die, vermomd als bedelaar, gevaarlijk terrein betreedt. Zijn missie is

²²³cfr. Odyssee XIX 382-471. ²²⁴Odyssee XIX 474-475. ²²⁵Odyssee XIX 482-486. ²²⁶cfr. Odyssee XIX 487-502. ²²⁷cfr. Odyssee XIX 506-545. ²²⁸Odyssee XIX 546-550. ²²⁹Odyssee XIX 555-558.

²³⁰cfr. Odyssee XIX 559-604.

om informatie te verzamelen over wie hem trouw is gebleven en wie niet, en om zijn vrouw Penelope voor te bereiden op zijn komst. Belangrijke motieven in deze scène zijn de ondervraging en de herkenning. Odysseus kan de vragen weer listig ontwijken dankzij een leugenverhaal. Hiermee is het hoofdstuk over Odysseus en de typische scène van de dappere verkenner beëindigd. Het volgende, laatste hoofdstuk beschrijft de conclusies.

Hoofdstuk 8

Conclusies

Hoewel de verhalende Delta-traditie voor haar gevechtspassages in de Ilias meestal een beroep doet op de Europese Beta-traditie, is het toch een volwaardige verteltraditie die sprookjes brengt over oorlogen tussen naburige clans. Dat tonen de reconstructies van drie sprookjes aan: de wrok van Achilles, de roof van Helena, en het mededogen van Achilles. Zelfs in de vele rauwe gevechtspassages van de Europese Beta-traditie blijven de thema's en de motieven van de Delta-sprookjes aanwezig.

De drie sprookjes zijn bepalend voor de architectuur van onze Ilias. Er is geen hoofdstuk in de Ilias dat geen van de drie sprookjes vertolkt. Toch vormt de Europese Beta-traditie mogelijk de oudste laag in de Ilias, zoals blijkt uit de analyse van Ilias VI. Verschillende thema's in de sprookjes, zoals de wrokkende strijder, de laffe boogschutter, en de roem voor de vader, vinden we ook in de thematische typische scènes van de Europese Beta-traditie.

De verhalende Delta-traditie en de Europese Beta-traditie geven een verschillende kijk op dezelfde clanmaatschappij, en gebruiken daarbij grotendeels verschillende vertelkenmerken. De overeenkomsten vinden we vooral in de thema's, die voor de verhalende Delta-traditie de grote thema's van de sprookjes zijn, terwijl die voor de Europese Beta-traditie vervat zijn in typische scènes die tijdens de gevechtspassages aan bod komen. Mocht het dan toch zo zijn de de Europese Beta-traditie en de verhalende Delta-traditie één en dezelfde traditie zijn, dan moeten we concluderen dat de Europese Beta-traditie een hulpvertelbereik is van de verhalende Delta-traditie.

Net als de Europese Beta-traditie is de verhalende Delta-traditie waarschijnlijk uit Centraal-Europa afkomstig, waar we een vermenging vinden van de uitvaartgewoonten van de urnenveldvolken en de grafheuvelvolken. Die vermengde uitvaartgewoonten vinden we in de Ilias vooral terug als ver-

telkenmerken van de verhalende Delta-traditie. De Griekse heldencultussen uit de Duistere Eeuwen zijn vermoedelijk eerder een gevolg dan een oorsprong van de uitvaartgewoonten die we in de Ilias en de Odyssee aantreffen. Toch lijkt een wisselwerking tussen de heldencultussen en de Homerische werken niet uit te sluiten.

Verder verraden de vertelkenmerken van de verhalende Delta-traditie een sober materialisme. Bronzen ketels behoren bijvoorbeeld tot die vertelkenmerken, en ze kunnen dienst doen als geschenk of als wasbekken. Het schrift is afwezig in de Delta-maatschappij. Bij eden en verdragen roepen herauten of clanleiders een god aan als getuige, terwijl ze een scepter hoog houden. Tenslotte is er de wal van hout en aarde, en de gracht rond het kamp van de Grieken. Ook die elementen behoren tot de vertelkenmerken van de verhalende Delta-traditie. Ze vormen een belangrijke aanwijzing dat we de herkomst van de verhalende Delta-traditie ten noorden van Griekenland moeten zoeken. In de oorspronkelijke verhalende Delta-traditie waren het de huizen in de bolwerken van clans die omringd werden door zo'n wal en gracht. In de sprookjes zijn de Grieken dus, net als de Trojanen, een stadspopulatie.

Ten slotte kunnen het offeren van paarden op de brandstapel van Patroklos en het gebruik van strijdwagens in de verhalende Delta en de Europese Beta-tradities erop wijzen dat deze tradities – althans gedeeltelijk – afkomstig zijn uit het nomadische Oost-Europa, Rusland en Centraal-Azië. Paarden waren belangrijk voor deze volkeren, en het is onzeker dat strijdwagens al voor een voldoende lange tijd werden gebruikt in Centraal-Europa aan het begin van de Duistere Eeuwen in Griekenland, toen de Europese Beta en verhalende Delta tradities Griekenland waarschijnlijk zijn binnengekomen. Er was een grote culturele continuïteit in het niet-Mediterrane Europa tijdens de Bronstijd, en gedeelde verteltradities kunnen daar zeker wel een deel van hebben uitgemaakt.

Het hoofdthema van het wroksprookje, de wrok van Achilles, is ook het hoofdthema van de Ilias. Achilles wordt erin verscheurd door de keuze tussen enerzijds grote roem verwerven en sterven in de strijd, en anderzijds zich wrokkend afzijdig houden van de strijd, maar een lang leven leiden. Wanneer zijn boezemvriend Patroklos sterft onder de hand van Hektor, is zijn keuze gemaakt en vraagt hij, nog voor zijn dood, om samen met Patroklos te worden begraven. Achilles sterft vervolgens, na wraak te hebben genomen op Hektor. De achtergebleven Grieken begraven de beenderen van Achilles en Patroklos in dezelfde urn, onder dezelfde grafheuvel.

Het Helenasprookje heeft de valsheid van de Trojanen als hoofdthema, en de straf van de oppergod die daaruit volgt. De valse Trojaan bij uitstek is Paris, die Helena heeft geroofd van de Griek Menelaos. Hij koopt Antimachos om, zodat die zou voorstellen om Menelaos te doden wanneer die als onderhandelaar bij de Trojanen opdaagt. Bij een duel tegen Menelaos vlucht hij weg, maar weigert hij om Helena terug te geven zoals is afgesproken volgens een plechtige eed. En op het slagveld schiet hij met pijl en boog vanuit verdoken posities. Alleen Antenor pleit ervoor om de verdragen met de Grieken te respecteren. Uiteindelijk verwoesten de Grieken de burcht van de Trojanen en worden alleen Antenor en zijn familie gespaard. Een ondergeschikt thema in het Helenasprookje is de dapperheid van de jongeling Diomedes en de heraut Odysseus.

Het mededogensprookje heeft het mededogen van Achilles als hoofdthema. Achilles stond bekend om zijn edelmoedigheid in de strijd. De Trojanen die in zijn handen vielen, liet hij in leven om ze weer te verkopen aan de Trojanen voor een losprijs. Deze edelmoedigheid slaat om in meedogenloosheid wanneer Patroklos, die hij lief heeft boven alle andere Grieken, wordt gedood door Hektor. Achilles neemt wraak op de Trojanen en op Hektor tijdens een lange zegetocht van het Griekse kamp tot het Trojaanse. Talrijke Trojanen bijten daarbij in het stof. Uiteindelijk doodt Achilles ook Hektor, die als enige niet binnen de wallen van Troje wil vluchten. Achilles sleept het lijk van Hektor mee naar het kamp van de Grieken, met als plan om het te laten verscheuren door de honden. Maar wanneer Priamos helemaal alleen bij Achilles verschijnt in het kamp van de Grieken, bedenkt Achilles zich en geeft hij het lijk van Hektor terug in ruil voor een losprijs.

Een neventhema dat zowel in het wroksprookje als in het mededogensprookje opduikt, is dat van de roem voor de vader. Patroklos, Polydoros, en gedeeltelijk ook Hektor, vinden we in de rol van de zoon die ongeduldig is om zijn vader trots te maken door grootse daden te begaan op het slagveld. Volgens de meest klassieke versie is de zoon nog te jong voor de strijd en smeekt hij zijn vader om in de wapenrusting van de vader ten strijde te mogen trekken. De vader staat dit uiteindelijk toe, maar drukt zijn zoon op het hart om niet te ver vooruit te strijden, en om de grootste held van de vijand te vermijden op het slagveld. De zoon verwerft grote roem tijdens de strijd, maar wordt dan toch gedood door de grootste held van de vijand. De vader verkeert in een diepe rouw.

Het is vooral het mededogensprookje dat goed te onderscheiden is van de andere sprookjes door een lange reeks vertelkenmerken die meestal uit-

sluitend aan dit ene sprookje zijn verbonden. De focus op Troje en de Trojanen, en op Hektor en zijn familie, behoren tot de belangrijkste van die vertelkenmerken. Maar er zijn ook veel gedetailleerde vertelkenmerken bij, die niet in een korte inhoud van het sprookje optreden, zoals het vernoemen van diverse boomsoorten, knieën, het ongewapend raken, en het boeien van gevangenen met riemen. Bovendien zijn er ook een aantal vertelkenmerken van het mededogensprookje die niet passen in de vereenvoudigde setting van de reconstructie in hoofdstuk 5, maar die wel passen in de Griekse Ilias-traditie waarin de oorlog al tien jaar aan de gang was. In de reconstructie is Troje bijvoorbeeld rijk, zodat de Trojanen altijd de Iosprijs kunnen betalen wanneer Achilles hun zonen gevangen neemt. Onder de bijkomende vertelkenmerken vinden we echter dat Troje in het verleden rijk was, maar dat haar glorie intussen is vergaan. Verscheidene andere van die bijkomende vertelkenmerken zijn verwant met de Mykeense Alpha-traditie en de Aeolische Gamma-traditie.

De studie van de verhalende Delta-traditie legt ook de oorsprong van het personage Odysseus bloot. Net als Odios en Idaios treedt Odysseus in de verhalende Delta-traditie op als heraut. Het is echter vooral dankzij de typische scène van de dappere verkenners dat Odysseus is gegroeid tot de listige held die vele avonturen doorstaat. In die typische scène waagt een dappere held zich alleen of in een klein gezelschap in vijandelijk gebied om een opdracht uit te voeren. Dat is ook de taak van de herauten, waardoor we ‘heraut’ ook zien opduiken als een vertelkenmerk van de typische scène van de dappere verkenners. Mogelijk heeft deze typische scène zich sterk ontwikkeld binnen de Ionische Epsilon-traditie. Dat verklaart een reeks kenmerken van Odysseus in de Odyssee, zoals zijn listigheid, de gevaarlijke avonturen die hij doorstaat, de gedaanteverwisselingen, het herkennen van Odysseus, het kleden en wassen van Odysseus, de leugenverhalen die Odysseus vertelt, Odysseus die regelmatig huilt, de voortdurende hulp van Athene, en zijn taak om informatie te verzamelen in gevaarlijk gebied. Daaruit blijkt dat de typische scène van de dappere verkenners bijna is uitgegroeid tot een verhaal op zich. In elk geval heeft het zich meermaals vermengd met de koningsverhalen¹ en de televerhalen,² die eveneens populair waren, en die ook een deel van de oorsprong en de evolutie van het personage Odysseus en van de Odyssee verklaren.

¹Blondé 2018, p. 23-49.

²Blondé 2020, p. 49-54.

Dit besluit de bespreking van de verhalende Delta-traditie. In het volgende boek in de Homerische Tradities serie wordt de laatste verteltraditie in de serie van vijf ontrafeld en uitgelicht: de Ionische Epsilon-traditie. Het boek bespreekt ook in detail hoe de Ilias van een mondelinge vertelling tot een gefixeerde, schriftelijke tekst is geëvolueerd.

Bibliografie

De Homerische Kwestie

- Antonaccio 1995 *An archaeology of ancestors: tomb cult and hero cult in early Greece*, Carla Maria Antonaccio, Rowman & Littlefield, 1995.
- Austin 2008 *Helen of Troy and her shameless phantom*, Norman Austin, Cornell University Press, 2008.
- Berg 2000 *Dividing Homer (continued): Innovation vs. Tradition in Homer-an Overlooked Piece of Evidence*, Nils Berg and Dag Haug, *Symbolae Osloenses*, 75.1: 5-23, 2000.
- Berger 1996 *Sondierungen auf dem Wittnauer Horn, 1980-1982*, Ludwig R. Berger; Marco Brianza; Paul Gutzwiller; Marcel Joos and Markus Peter (eds.), Vol. 14, Habegger, 1996.
- Bersu 1945 *Das Wittnauer Horn*, Gerhard Bersu, Monographien zur Ur-und Frühgeschichte d. Schweiz, IV, Basel, 1945.
- Block 1985 *Clothing makes the man: a pattern in the Odyssey*, Elizabeth Block, *Transactions of the American Philological Association* (1974-) 115: 1-11, 1985
- Blondé 2018 *The Mykenaian Alpha-tradition: on the origin of Greek stories*, Ward Blondé, Lexington, KY: Createspace Independent Publishing Platform, 2018.
- Blondé 2019 *The European Beta-tradition: on the origin of the Iliad*, Ward Blondé, Middletown, DE: Amazon Independent Publishing Platform, 2019.
- Blondé 2020 *The Aeolian Gamma-tradition: on the origin of Roman stories*, Ward Blondé, Middletown, DE: Amazon Independent Publishing Platform, 2020.

- Burgess 2001 *The tradition of the Trojan War in Homer and the epic cycle*, Jonathan S. Burgess, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2001.
- Burgess 2009 *The Death and Afterlife of Achilles*, Jonathan S. Burgess, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2009.
- Burgess 2012 *Geography, the Iliad*, Jonathan S. Burgess, The Homer Encyclopedia, 2012.
- Burgess 2017 *The Apologos of Odysseus: Tradition and conspiracy theories*, Jonathan S. Burgess, The Winnowing Oar—New Perspectives in Homeric Studies, Berlin: De Gruyter: 95-120, 2017.
- Clark 2007 *Poulydamas and Hektor*, Matthew Clark, College Literature: 85-106, 2007.
- Coldstream 1976 *Hero-cults in the age of Homer*, John N. Coldstream, The Journal of Hellenic Studies 96: 8-17, 1976.
- Combella 1948 *Speakers and scepters in Homer*, Frederick M. Combella, The Classical Journal 43.4: 209-217, 1948.
- Cosgrove 2018 *An Ancient Greek Lament Form*, Charles H. Cosgrove, The Journal of Hellenic Studies 138: 173-181, 2018.
- Crotty 1994 *The poetics of supplication: Homer's Iliad and Odyssey*, Kevin Crotty, Cornell University Press, 1994.
- Danek 2006 *Antenor und seine Familie in der Ilias*, Georg Danek, Wiener Studien: 5-22, 2006.
- Danek 2012 *The Doloneia Revisited*, Georg Danek, Relative Chronology in Early Greek Epic Poetry: 106-121, 2012.
- de Jong 2007 *Time in ancient Greek literature*, Irene J. F. de Jong, René Nünlist, Leiden: Brill, 2007.
- De Laet 1967 *De voorgeschiedenis van Europa*, Siegfried Jan De Laet, Brussel: Meddens, 1967.
- Dickinson 1986 *Homer, the poet of the Dark Age*, Oliver T. P. K. Dickinson, Greece & Rome: 20-37, 1986.
- Dignas 2008 *Practitioners of the Divine: Greek Priests and Religious Officials from Homer to Heliodorus. Hellenic Studies; 30*, Beate Dignas, Kai Trampedach, Washington, DC/Cambridge, Mass.: Center for Hellenic Studies, 2008.

- Drack 1968 *Ur-und frühgeschichtliche Archäologie der Schweiz: Die Bronzezeit*, Walter Drack (ed.), Vol. 3, Verlag Schweizerische Gesellschaft für Ur-und Frühgeschichte, 1968.
- Edwards 1992 *Homer and the oral tradition: The type-scene*, Mark W. Edwards, *Oral Tradition*, 7/2: 284-330, 1992.
- Emlyn-Jones 1986 *True and Lying Tales in the 'Odyssey'*, Chris Emlyn-Jones, *Greece & Rome* 33.1: 1-10, 1986.
- Erlikh 2019 *The elite grave of the warrior of the Pre-Scythian Age near Maikop*, V. R. Erlikh, *Archaeology and Early History of Ukraine* 31.2: 385-397, 2019.
- Falkenstein 2012 *The development of burial rites from the tumulus to the urnfield culture in Southern Central Europe*, Frank Falkenstein, *MOM Éditions*, 58(1), 329-340, 2012.
- Finley 2002 *The world of Odysseus*, Moses I. Finley, *New York Review of Books*, 2002.
- Forster 1936 *Trees and plants in Homer*, Edward S. Forster, *The Classical Review* 50.3: 97-104, 1936.
- Frame 2009 *Hippota Nestor*, Douglas Frame, *Hellenic Studies* 37, Washington, DC: Center for Hellenic Studies, Trustees for Harvard University, 2009.
- Gerloff 1986 *Bronze Age Class A cauldrons: typology, origins and chronology*, Sabine Gerloff, *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, 84-115, 1986.
- Graziosi 2010 *Homer. Iliad, Book VI. Cambridge Greek and Latin classics*, Barbara Graziosi, Johannes Haubold, Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2010.
- Gumpert 2001 *Grafting Helen: the abduction of the classical past*, Matthew Gumpert, Madison, WI: University of Wisconsin Press, 2001.
- Hägg 1999 *Ancient Greek hero cult*, Robin Hägg, *Proceedings of the Fifth International Seminar on Ancient Greek Cult*, 1999.
- Hansen, 2002 *Ariadne's thread: a guide to international tales found in classical literature*, William Hansen, Ithaca and London: Cornell University Press, 2002.

- Harsh 1950 *Penelope and Odysseus in Odyssey XIX*, Philip Whaley Harsh, *The American journal of philology* 71.1: 1-21, 1950.
- Heubeck 1990 *A Commentary on Homer's Odyssey: Introduction and Books I-VIII*, Alfred Heubeck, et al., Vol. 1. Oxford University Press on Demand, 1990.
- Hooker 1989 *Gifts in Homer*, James T. Hooker, *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 36: 79-90, 1989.
- Johansson 2012 *The Birds in the Iliad, Identities, Interactions, and Functions. Gothenburg Studies in History 2*, Karin Johansson, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, 2012.
- Kelly 2014 *Homeric battle narrative and the Ancient Near East*, Adrian Kelly, *Defining Greek Narrative*, Scodel Ruth Cairns Douglas (ed.), Edinburgh University Press, 2014.
- Kim 2000 *The pity of Achilles: oral style and the unity of the Iliad*, Jinyo Kim, *Greek studies*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2000.
- Kitts 2005 *Sanctified violence in Homeric society: oath-making rituals and narratives in the Iliad*, Margo Kitts, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Kitts 2013 *The Near Eastern Chaoskampf in the River Battle of Iliad 21*, Margo Kitts, *Journal of Ancient Near Eastern Religions* 13.1: 86-112, 2013.
- Kourakou-Dragona 2015 *Vine and Wine in the Ancient Greek World. Translated by Maria Relaki*, Stavroula Kourakou-Dragona, Athens: Foinikas Publications, 2015.
- Kozak 2016 *Experiencing Hektor: Character in the Iliad*, Lynn Kozak, *Bloomsbury Classical Studies Monographs*, London; New York: Bloomsbury Academic, 2016.
- Kristiansen 2018 *Warfare and the Political Economy: Europe 1500–1100 BC*, Kristian Kristiansen, *Warfare in Bronze Age Society*, 23-46, 2018.
- Kuznetsov 2006 *The emergence of Bronze Age chariots in eastern Europe*, Pavel Fedorovich Kuznetsov, *Antiquity*, 80(309), 638-645, 2006.

- Lord 1960 *The Singer of Tales*, Albert B. Lord, Cambridge: Harvard University Press, 1960.
- Lord 1991 *Epic Singers and Oral Tradition*, Albert B. Lord, Ithaca: Cornell University Press, 1991.
- Mannspurger 2001 *Das Stadtbild von Troja in der Ilias. Gebäude und Befestigungssysteme*, Brigitte Mannspurger, Hans-Joachim Behr (Hg.), Troja. Traum und Wirklichkeit, Darmstadt: 81-83, 2001.
- Meier 2018 *Die 'Ilias' und ihr Anfang: Zur Handlungskomposition als Kunstform bei Homer. Studien zu Literatur und Erkenntnis*, Sven Meier, Band 14, Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2018.
- Montanari 2012 *Homeric Contexts: Neoanalysis and the Interpretation of Oral Poetry, Trends in classics - supplementary volumes, 12*, Franco Montanari, Antonios Rengakos, Christos Tsagalis (eds.), Berlin; Boston: De Gruyter, 2012.
- Muellner 1996 *The anger of Achilles: menis in Greek epic. Myth and poetics*, Leonard Charles Muellner, Ithaca, NY, and London: Cornell University Press, 1996.
- Muich 2011 *Focalization and embedded speech in Andromache's Iliadic laments*, Rebecca Muich, Illinois Classical Studies 35-36: 1-24, 2011.
- Mylonas 1946 *The eagle of Zeus*, George E. Mylonas, The Classical Journal, 41.5: 203-207, 1946.
- Nagy 2013 *The Ancient Greek Hero in 24 Hours*, Gregory Nagy, Cambridge, MA; London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2013.
- Nelson 2005 *The barbarian's beverage: a history of beer in ancient Europe*, Max Nelson, Routledge, 2005.
- O'Driscoll 2017 *A multi-layered model for Bronze Age hillforts in Ireland and Europe*, James O'Driscoll, The Journal of Irish Archaeology 26: 77-100, 2017.
- Pache 2000 *War Games: Odysseus at Troy*, Corinne Ondine Pache, Harvard Studies in Classical Philology 100: 15-23, 2000.
- Papakonstantinou 2009 *Wine and wine drinking in the Homeric world*, Zinon Papakonstantinou, L'antiquité Classique 78: 1-24, 2009.

- Parry 1930 *Studies in the epic technique of oral verse-making. I. Homer and Homeric style*, Milman Parry, Harvard Studies in Classical Philology, 41, 73-147, 1930.
- Porter 2019 *Agamemnon, the pathetic despot: reading characterization in Homer*, Andrew Porter, Hellenic studies series, 78. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2019.
- Pucci 2018 *The Iliad: The Poem of Zeus. Trends in classics. Supplementary volumes, 66*, Pietro Pucci, Berlin; Boston: De Gruyter, 2018.
- Rand 2015 *What was the Trojan Horse?* Harry Rand, Vulcan 3.1: 1-18, 2015.
- Rinon 2008 *Homer and the Dual Model of the Tragic*, Yoav Rinon, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2008.
- Salehi 2017 *The Three Myths of Invulnerability: Achilles, Esfandiyyar, and Siegfried*, Ali Salehi and Dadvar Abolqasem, A Comparative Study Based on Jungian Archetype Theory: 165-196, 2017.
- Saunders 2006 *Sword-fighting in the Iliad: A note on ελαγνυω*, Kenneth B. Saunders, The Classical Quarterly 56.1: 279-284, 2006.
- Scodel 2008 *Epic Facework: Self-presentation and Social Interaction in Homer*, Ruth Scodel, Swansea: Classical Press of Wales, 2008.
- Slatkin 1991 *The power of Thetis : allusion and interpretation in the Iliad*, Laura M. Slatkin, Berkeley: University of California Press, 1991.
- Smith 1957 *A Study in Urnfield Interpretation in Middle Europe*, M. A. Smith, Universidad de Salamanca, 1957.
- Sommer 2013 *Mentoring master's level students: Drawing upon the wisdom of Athena as Mentor in Homer's Odyssey*, Carol A. Sommer, Panagiotis Markopoulos, and Shana L. Goggins, Journal of Poetry Therapy 26.1: 1-12, 2013.
- Suter 1987 *Aphrodite/Paris/Helen: a vedic myth in the Iliad*, Ann Suter, Transactions of the American Philological Association (1974-) 117, 51-58, 1987.
- Tsagalis 2012 *Deauthorizing the Epic Cycle: Odysseus' False Tale to Eumaeus (Od. 14.199–359)*, Christos Tsagalis, Montanari, Rengakos, and Tsagalis 45, 2012.

- Tsoutsouki 2014 *The Father-Son Relationship in the Iliad: The Case of Priam-Hector*, Christiana Tsoutsouki, Rosetta 16: 78-92, 2014.
- Unruh 2011 *Skeptouchoi: a new look at the Homeric scepter*, Daniel Unruh, Classical World: 279-294, 2011.
- van Thiel 1982 *Iliaden und Ilias*, Helmut van Thiel, Basel; Stuttgart: Schwabe, 1982.
- van Thiel 1988 *Odysseen*, Helmut van Thiel, Basel; Stuttgart: Schwabe, 1988.
- Verity 2011 *The Iliad*, Anthony Verity (translator) and Barbara Graziosi (introduction), Oxford University Press, 2011.
- West 1997 *The east face of Helicon: west Asiatic elements in Greek poetry and myth. Clarendon paperbacks*, Martin L. West, Oxford: Clarendon Press, 1997.
- West 2011 *The Making of the Iliad: Disquisition and Analytical Commentary*, Martin L. West, Oxford: Oxford University Press, 2011.
- West 2013 *The Epic Cycle: A Commentary on the Lost Troy Epics*, Martin L. West, Oxford; New York: Oxford University Press, 2013.
- West 2016 *Nausicaa and Iphthime: The Dark Side of the Girl at the Spring*, Emily West, Journal of Indo-European Studies 44.3/4: 494, 2016.
- Wilamowitz 1916 *Die Ilias und Homer*, Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, Berlin: Weidmann, 1916.
- Willcock 1990 *The search for the poet Homer*, Willcock M. Malcolm, Greece & Rome 37.1: 1-13, 1990.
- Wilson 1996 *Homer, Iliad Books VIII and IX*, Christopher H. Wilson, Warminster: Aris and Phillips, 1996.
- Wilson 2002 *Ransom, revenge, and heroic identity in the Iliad*, Donna F. Wilson, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Wissmann 1997 *Motivation und Schmähung: Feigheit in der Ilias und in der griechischen Tragödie. Drama. Beiheft*, Jessica Wissmann, 7. Stuttgart: M&P, 1997.
- Yamagata 1994 *Homeric morality. Mnemosyne, bibliotheca classica Batava. Supplementum, 131*, Naoko Yamagata, Leiden: E.J. Brill, 1994.

- Yamagata 2005 *Clothing and Identity in Homer: The Case of Penelope's Web*, Naoko Yamagata, *Mnemosyne* 58, Fasc. 4: 539-546, 2005.
- Zankor 1994 *The heart of Achilles: characterization of personal ethics in the Iliad*, Graham Zanker, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994.

De literaire bronnen

- Butler 1898 *Homer. The Iliad of Homer. Rendered into English prose for the use of those who cannot read the original*, Samuel Butler (translator), London; New York; Bombay: Longmans, Green and Co., 1898.
- Collard 2004 *Philoctetes*, In Christopher Collard; Martin J. Cropp; John Gilbert (eds.). *Euripides: Selected Fragmentary Plays, Volume II*. Aris & Phillips. pp. 15–25.
- Daitz 1973 *Euripides. Hecuba*, Stephen G. Daitz (ed.), (Teubner) Leipzig: B. G. Teubner, 1973.
- de Roy van Zuydewijn 1992 *De terugkeer van Odysseus*, Ingeleid en vertaald in Nederlandse hexameters door Herbert J. de Roy van Zuydewijn (translator), Amsterdam, Antwerpen: De Arbeiderspers, 1992.
- Dilke 1954 *Achilleid*, P. Papinius Statius (author), Oswald A. W. Dilke (translator), Cambridge [England]: University Press, 1954.
- Evelyn-White 1920 *Hesiod, the Homeric hymns, and Homerica*, Hugh G. Evelyn-White (translator), Vol. 57. W. Heinemann, 1920.
- Evelyn-White 1995 *Homeric Hymns. Epic Cycle. Homerica*. Hugh G. Evelyn-White (translator), Vol. 57. Harvard University Press, 1995.
- Fitzgerald 1983 *Virgil. The Aeneid*, Robert Fitzgerald, New York: Random House, 1983.
- Frazer 1966 *The Trojan War. The Chronicles of Dictys of Crete and Dares the Phrygian*, Richard M. Frazer (translator), Indiana University Press, 1966.

- Golder 1999 *Sophocles., Aias = Ajax. The Greek tragedy in new translations*, Herbert Golder (translator), Richard Peavear (translator), Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Jebb 1894 *Sophocles. The Electra of Sophocles*, Edited with introduction and notes by Sir Richard Jebb (ed.), Cambridge. Cambridge University Press. 1894.
- Lattimore 1962 *The Iliad of Homer*, Richmond Lattimore (translator), CUP Archive, 1962.
- Lattimore 1975 *The Odyssey of Homer*, Richmond Lattimore (translator), Vol. 479. HarperCollins Publishers, 1975.
- Mair 1928 *Tryphiodorus, The Taking of Ilios*, in Oppian, Colluthus, and Tryphiodorus, Alexander W. Mair (translator), Loeb Classical Library 219. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1928.
- Mazon 1975 *Homère, Iliade*, Préface de Pierre Vidal-Naquet, Traduction de Paul Mazon (translator), Paris: Gallimard, 1975.
- Munro 1920 *Homer. Homeri Opera in five volumes*, David B. Munro and Thomas W. Allen (eds.), Oxford: Oxford University Press, 1920.
- Murray 1934 *Homer. The Iliad with an English translation*, Augustus T. Murray (translator), Cambridge, MA: Harvard University Press; Portsmouth, New Hampshire: William Heinemann, 1924.
- Schwartz 1993 *Homerus Ilias & Odyssee*, Maximiliaan A. Schwartz (translator), Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Genneep, 1993.
- Theodoridis 2009 *Sophocles - Philoctetes*, George Theodoridis, Bacchicstage, 2009.
- Voss 2003 *Homer. Ilias – Odyssee*, Deutsch von Johann H. Voss (translator), Köln: Parkland, 2003.
- Way 1913 *Quintus Smyrnaeus, The Fall of Troy*, Arthur S. Way (ed. and translator), London: William Heinemann; New York: G.P. Putnam's Sons. 1913.

Overzicht van de verteltradities

Gepubliceerd

1. De Mykeense Alpha-traditie: oorsprong der Griekse verhalen
2. De Europese Beta-traditie: oorsprong van de Ilias
3. De Aeolische Gamma-traditie: oorsprong der Romeinse verhalen
4. De verhalende Delta-traditie: de Ilias in sprookjesvorm

Nog te publiceren

1. De Ionische Epsilon-traditie: Homeros' laatste hand

Overzicht van alle vertelkenmerken (Alpha - Delta)

A1-55: De Mykeense Alpha-traditie

- A1. Oorlogen om steden
- A2. Bloedige vetes binnen de familie
- A3. Koningen
- A4. De dappere held
- A5. De wissel van de macht
- A6. De cyclus van ellende
- A7. De wraak bij de terugkeer
- A8. De bijzondere opvoeding
- A9. Fatale vrouwen
- A10. Mislukte huwelijken
- A11. Goddelijke dynastieën
- A12. Plaats- en persoonsnamen die vaak Grieks zijn
- A13. Grote kudden van runderen, paarden of schapen
- A14. Lange dooltochten
- A15. Nevenvertellingen
- A16. Het werven van krijgsvolk
- A17. De verhuizing naar een verafgelegen oord
- A18. Vreemde volkeren met een typisch kenmerk
- A19. Het zevenpoortige Thebe
- A20. De beloning van de koning
- A21. Het veelgodendom
- A22. De straf van de goden
- A23. De held die in zijn eentje een heel leger verslaat
- A24. De verbannen zoon

- A25. Lotsbestemmingen, zieners en vloeken
- A26. De roof van vee
- A27. De getallen negen en twaalf
- A28. Herakles, Tydeus, Neleus, Peleus en Nestor
- A29. De held die wordt bijgestaan door een god
- A30. De eervolle begrafenis
- A31. De verblindings
- A32. De vlucht na een misdaad
- A33. Het huwelijk met de koningsdochter
- A34. Bodemrijksdommen die een plaats of stad kenmerken
- A35. De levensgeschiedenis van een personage
- A36. De heimelijke gemeenschap van een mens en een god
- A37. De smartelijke, langdurige gevangenschap
- A38. De mens die door een god wordt geroofd
- A39. Furiën (Erinyen), wraakgodinnen, en Hades
- A40. Afgevaardigde raadgevers
- A41. Heiligheden
- A42. De roof van een vrouw
- A43. Superlatieven, zoals in de dapperste van alle mensen
- A44. De mens die de goden bestrijdt
- A45. Rijke woningen met stevige wallen
- A46. Het overmeesteren van een wild dier
- A47. Wedstrijden
- A48. Sluwe hinderlagen
- A49. De hoge ouderdom
- A50. Moraliserende nevenvertellingen
- A51. Rijk en edel zijn
- A52. Mannelijke, goddelijke schoonheid
- A53. De liefdevolle opvoeding of adoptie in een paleis
- A54. Eeuwenoude, goed gekende mythen en verhalen
- A55. Hermes in een nevenvertelling
- A56. Boomgaarden en wijngaarden

Ah1-41: Het heldenverhaal

- Ah1. De geboorte van de held in een Griekse stad
- Ah2. De lotsbestemming die in een naburig koninkrijk ligt
- Ah3. De verstoorde verhouding met en tussen de opvoeders
- Ah4. De vrouw met het slecht karakter die over de held heerst

- Ah5. De wond die de held in zijn jeugd oploopt aan zijn voet
- Ah6. De goede opvoeder die zich over de held ontfermt
- Ah7. De held die een naam krijgt naar zijn opvoeders
- Ah8. De held die aanbelandt in een naburig koninkrijk
- Ah9. Grootse, opmerkelijke daden van de held
- Ah10. Het ding naar de hand van de koningsdochter
- Ah11. De formele overeenkomst tussen de held en de koning
- Ah12. Opdrachten die de koning geeft aan de held
- Ah13. Speciale wapens van de held
- Ah14. De hechte vriendschap met een medestander
- Ah15. Het wisselen van rol met de medestander
- Ah16. De koning die poogt om de held te laten vermoorden
- Ah17. De held die herkend wordt als een heel bijzondere held
- Ah18. De beloning van de koning voor de held
- Ah19. De wraak die de held neemt op zijn opvoeders
- Ah20. Het glorieuze hoogtepunt van de held
- Ah21. Het ongelukkige einde van de held
- Ah22. De aartsvijand van de held
- Ah23. De verzorger of verzorgster van de held
- Ah24. Het monster dat door de held wordt gedood
- Ah25. De vijandige koning
- Ah26. Meerdere steden in de levensloop van de held
- Ah27. De eenzame gevangenschap van de held
- Ah28. Vertelkenmerken uit het Oosten
- Ah29. Tweelingen
- Ah30. Het hemelse-aardse paar van mensen
- Ah31. Vergelegen, exotische geografische locaties
- Ah32. Beroemde paarden en paardrijders
- Ah33. Slangen
- Ah34. Fabelachtige monsters
- Ah35. Het bezoek van een levende persoon aan de onderwereld
- Ah36. Het gevangenschap in een nauwe metalen constructie
- Ah37. De held die wordt opgevoed door een dier
- Ah38. Verklaringsmythen
- Ah39. De verlosser die de aarde van monsters bevrijdt
- Ah40. Verklaringsmythen over geografische plaatsnamen
- Ah41. De verre reis naar Okeanos
- Ah42. De eerste man op aarde, die al snel de goden overtreft

Ak1-33: Het koningsverhaal

- Ak1. De koning die zijn macht verliest
- Ak2. De koningin die de koning bedriegt
- Ak3. De koningszoon die een goede opvoeding krijgt
- Ak4. Het verzamelen van krijgsvolk
- Ak5. De opsomming van de krijgers
- Ak6. De mislukking van het oorspronkelijke aanvalsplan
- Ak7. Zieners die de dramatische afloop voorspellen
- Ak8. De wachtposten en de moordplannen van de verraders
- Ak9. De aanvallers die op een eind van de stad verzamelen
- Ak10. De loyale enkelingen onder de verraders
- Ak11. De loyale vriend die de koning gastvrij ontvangt
- Ak12. De onderhandelaar die zich binnen de stad waagt
- Ak13. De enkeling die de verraders verslaat bij een wedkamp
- Ak14. De aanval op de stad
- Ak15. De edelman die als eerste sterft
- Ak16. De dood van de koning
- Ak17. Vele jaren die passeren met de verraders aan de macht
- Ak18. De koningszoon die meevecht als volwassene
- Ak19. De banneling die zich aansluit en het einde voorspelt
- Ak20. Aanvallers die in de stad raken met een list
- Ak21. De strijd bij het feestmaal of plechtige spelen
- Ak22. Feestvierders die worden uitgemoord
- Ak23. De stad die valt dankzij listen en raadgevingen
- Ak24. Het offeren van vrouwen en andere wraakacties
- Ak25. Loyale enkelingen die gespaard worden of vluchten
- Ak26. Het transport van lijken dat tot nieuwe doden leidt
- Ak27. De waanzin en de straf van de goden
- Ak28. De nieuwe cyclus van terugkeer drama's
- Ak29. Het thema trouw en ontrouw
- Ak30. De angst voor de terugkeer van de koning
- Ak31. De opvoeder van de koningszoon
- Ak32. De spion
- Ak33. De smokkelaar

B1-50: De Europese Beta-traditie

- B1. Het strijdgewoel
- B2. Gruwelijke verwondingen
- B3. Strijdwagens
- B4. Progressieve typische scènes
- B5. Thematische typische scènes
- B6. De tussenkomst van de oorlogsgoden
- B7. Duels
- B8. Het clansysteem
- B9. De strijdpsychologie
- B10. Beta-specifieke vaste formules
- B11. Het duo dappere strijders
- B12. Het roven van de wapenrusting, de paarden of een lijk
- B13. Peetvaders en bastaardzoons
- B14. De regie van Zeus
- B15. Het gevecht om een lijk
- B16. Adellijke voorvechters
- B17. De achtervolging en de vlucht
- B18. Zegetochten van een enkele held
- B19. Bluf, hoon en verwijten
- B20. De strijder die niet meevecht
- B21. Het schitterende licht rond de grote held
- B22. De bloedwraak
- B23. Schoonzoons
- B24. De wal en de gracht
- B25. Bondgenoten
- B26. Achtergrondinformatie voor elke strijder die sterft
- B27. De goden van de oorlog Ares, Eris en Iris
- B28. Strijdleraars
- B29. De roem voor het nageslacht
- B30. Lijkverbranding, urnen en grafheuvels
- B31. Het lijk dat blijft liggen voor honden en vogels
- B32. Wagenstrijders en voetvolk
- B33. Enorme massa's strijders
- B34. De ongeruste vrouw die thuis wacht
- B35. De verzorging van een gewonde strijder
- B36. Eén of twee helden die alleen standhouden

- B37. De menner die op de paarden moet letten
- B38. Wapens en wapenrustingen
- B39. Het opstellen van het leger voor de strijd
- B40. De strijder in nood en de helper
- B41. De strijder die zijn kompaan verwijt
- B42. De laffe boogschutter
- B43. Het achtergehouden eergeschenk
- B44. De wrokkende strijder
- B45. De roem voor de vader
- B46. De aanval op het vijandelijke bolwerk
- B47. Het oorlogssymbool of de aegis die hoog wordt gehouden
- B48. Overweldigend luide strijdkreten en lawaai
- B49. Een god verwijten of er tot bidden voor hulp in de strijd
- B50. De liefdevolle opvoeding of adoptie in een paleis

Ba1-23: Het opstellen van het leger voor de strijd

- Ba1. De clanleider die wordt gewaarschuwd over een oorlog
- Ba2. Het verzamelen van de strijders in het bolwerk
- Ba3. Glorieuze beschrijvingen van clanleider en aanvoerder
- Ba4. Strijders die zich wapenen
- Ba5. De aanvoerder die de vijand overziet vanaf de wal
- Ba6. De felle schittering van de aanvoerder op de wal
- Ba7. De uittocht langs het brugje over de gracht bij de wal
- Ba8. Het geschitter, gedreun en rumoer van het leger
- Ba9. De overweldigend luide strijdkreet van de aanvoerder
- Ba10. Het opstellen van het leger bij de gracht en de wal
- Ba11. Het opsommen van leiders, regimenten en aantallen
- Ba12. De leider die de ronde doet met een oorlogssymbool
- Ba13. Goden van de oorlog die door de gelederen dwalen
- Ba14. Goden die partij kiezen
- Ba15. De aanvoerder die terugkeert om te offeren en te bidden
- Ba16. De clanleider die toekijkt vanaf de wal
- Ba17. De aanvoerder die voorop gaat in de strijd
- Ba18. Het optrekken tot bij het vijandige leger
- Ba19. Het luide gekletter bij het van de strijdswagen springen
- Ba20. Menners die de paarden inhouden bij de gracht
- Ba21. Menners die de wagenstrijders volgen
- Ba22. Het ontbranden van de strijd

Ba23. De dwaas die als eerste sterft

Bb1-15: De strijder in nood en de helper

- Bb1. De oude, zwakke of dode strijder tegenover een overmacht
- Bb2. De strijdmakker die nog net de strijder in nood opmerkt
- Bb3. Het hulpgeroep dat wordt overstemd door het krijgsrumoer
- Bb4. De strijdmakker die een helper gaat zoeken
- Bb5. De helper die zich ver achter het krijgsgebeuren bevindt
- Bb6. De keten van strijders die om hulp gaan zoeken
- Bb7. De jeugdige kracht van de helper
- Bb8. De boogschutterskunsten van de helper
- Bb9. De strijdmakker die wenend en smekend om hulp vraagt
- Bb10. De helper die naast de strijder in nood komt staan
- Bb11. De groep die de strijder in nood komt helpen
- Bb12. De vijand die achteruitwijkt uit schrik voor de helpers
- Bb13. De zwakke strijder die op een strijdswagen wordt geholpen
- Bb14. De strijd die weer in evenwicht is
- Bb15. Aias, Menelaos en/of Antilochos in een van de rollen

Bc1-10: De strijder die zijn kompaan verwijt

- Bc1. De vijand die het overwicht krijgt in de strijd
- Bc2. Het duo strijders waarvan een strijder niet kan vechten
- Bc3. De reden waarom een strijder niet kan vechten
- Bc4. De strijder die een andere lafheid verwijt
- Bc5. De oproep om naast elkaar of op hetzelfde span te strijden
- Bc6. De strijder die uitlegt waarom hij niet kon strijden
- Bc7. De aanvaarding van het excuus
- Bc8. De strijders die elkaar bemoedigen tot de strijd
- Bc9. Wapens, vaak schilden, of meners die worden gewisseld
- Bc10. Het duo dat samen ordelijk ten strijde trekt

Bd1-10: De laffe boogschutter

- Bd1. De boogschutter die zich ver achter het strijdgebeuren bevindt
- Bd2. De grote held die de boogschutter komt halen naar de felle strijd
- Bd3. De boogschutter die de grote held op de voet volgt

- Bd4. Het schild van de grote held als schuilplaats
- Bd5. De boogschutter die pijlen schiet vanuit verdoken posities
- Bd6. De boogschutter die de vijand op knullige plaatsen raakt
- Bd7. De boogschutter die er niet in slaagt om een vijand te doden
- Bd8. De boog van de boogschutter die stuk springt
- Bd9. De boogschutter die wegvlucht uit de felle strijd
- Bd10. Paris, Pandaros of Apollo als laffe boogschutter

Be1-9: Het achtergehouden eergeschenk

- Be1. De strijder die een grote krijgsdaad gaat verrichten
- Be2. De strijder die een aanzienlijk eergeschenk verwacht
- Be3. De clanleider die plechtig een eergeschenk belooft
- Be4. De strijder die de strijd in trekt zonder eergeschenk
- Be5. De strijder zonder eergeschenk die misnoegd is
- Be6. De strijder die sterft of zijn eergeschenk niet krijgt
- Be7. De strijder die beslist om niet langer te vechten
- Be8. De clanleider die zijn fout inziet
- Be9. De plechtige overhandiging van het eergeschenk

Bf1-10: De wrokkende strijder

- Bf1. De strijder die wrok koestert
- Bf2. De strijder die weigert om mee te strijden
- Bf3. De strijder die zich eenzaam afzondert
- Bf4. De strijder die zich zelfs van sexuele omgang onthoudt
- Bf5. De vrouw die het hart van de strijder nog kan beroeren
- Bf6. De strijdmakkers die in de verdrukking komen
- Bf7. Verwanten die de strijder vergeefs proberen over te halen
- Bf8. De vrouw die er wel in slaagt om de strijder over te halen
- Bf9. De strijder die terug meevecht
- Bf10. De strijder die terug sexuele omgang heeft

Bg1-22: De roem voor de vader

- Bg1. De vader die een dappere en befaamde held was
- Bg2. De zoon die te jong is voor de strijd
- Bg3. De zoon die in opleiding is voor de strijd

- Bg4. De zoon die de gewonden verzorgt tijdens de strijd
- Bg5. De vader die de wapens en strijdwagen voor zijn zoon verbergt
- Bg6. De zoon die smeekt om te mogen strijden in zijn vaders wapens
- Bg7. De zoon die ten strijde trekt
- Bg8. De vader die de dood van zijn zoon voorspelt
- Bg9. De vader die aanraadt om niet in de voorste linies te strijden
- Bg10. Het ontwijken van de grootste held van de vijand
- Bg11. Het weerkeren naar de vader
- Bg12. De vader die zijn zoon eergeschenken belooft
- Bg13. De vader die zijn eigen wapens aan zijn zoon overhandigt
- Bg14. De zoon die ten strijde trekt als wagenstrijder
- Bg15. De zoon die grote roem verwerft in de voorste linies
- Bg16. De zoon die een grote held uitdaagt tot een duel
- Bg17. Duellerende strijders die bluffen over hun afkomst
- Bg18. De zoon die wordt gedood in een duel met een grote held
- Bg19. De medestrijders die het lijk van de jonge zoon heroveren
- Bg20. De vader die in diepe rouw verkeert omwille van zijn dode zoon
- Bg21. De grote losprijs voor het lichaam van de zoon
- Bg22. Nestor, Patroklos, Menelaos, en/of Antilochos in de hoofdrollen

G1-68: De Aeolische Gamma-traditie

- G1. De hechte relatie met de Mykeense Alpha-traditie
- G2. De Gamma-specifieke eigennamen
- G3. De goden die, over twee kampen verdeeld, tussenkomen
- G4. Achilles
- G5. Diomedes
- G6. Aeneas
- G7. De val van Troje
- G8. Paris en Pandaros
- G9. Apollo, Poseidon en soms Artemis
- G10. De omgeving van Troje
- G11. Herakles
- G12. De vermenging met de Europese Beta-traditie
- G13. Lokale natuurgoden en nimfen
- G14. De wallen
- G15. Eponiemen
- G16. De verwoesting van steden

- G17. Verwondingen
- G18. Typische interacties tussen mens en god
- G19. Rivieren
- G20. Pijl en boog
- G21. De naam Xanthos
- G22. De clusters van vertelkenmerken
- G23. Kostbare, bijzondere paarden
- G24. De Lyciërs
- G25. Het lot en de wens van de goden
- G26. Tweekampen en ruzies, die vaak vreedvol worden beëindigd
- G27. De toorn van Poseidon
- G28. Het verzorgen van de doden en gewonden
- G29. De oorlog tussen twee kampen
- G30. De god die een mens in een wolk hult
- G31. Het drenken van een lichaam in een rivier of in de zee
- G32. Driemaal dezelfde handeling
- G33. Het voorspellen van dood of ondergang
- G34. Geneeskunst, magie en mysterieën
- G35. Het opperbevel van Zeus
- G36. Zeegoden en zeemonsters
- G37. Centauren en Amazonen
- G38. Nimfen en goden als moeder of vader
- G39. Kostbare, goddelijke wapens
- G40. Lijken die vaak verminkt zijn
- G41. De twist tussen Hera en Zeus
- G42. De afstammingen tot een voorvader
- G43. Het beledigen van de goden, die zich wreedaardig wreken
- G44. Zeevaart, storm op zee en eilanden
- G45. De berg Ida
- G46. Machtige moeders, vrouwen en godinnen
- G47. Schimmen, dromen en schijn gestalten
- G48. De fatale huwelijken en romances
- G49. Priesters, offers, heiligheden en gebed tot de goden
- G50. Reusachtige, samengestelde monsters
- G51. Tweelingen
- G52. Parallellen met Oosterse verteltradities
- G53. Wedstrijden en plechtige spelen
- G54. Slangen

- G55. Het stichten van steden en kolonisaties
- G56. Waanzin, doldrieste daden en zelfmoord
- G57. Zieners en orakels
- G58. Moeizame omzwervingen in verre oorden
- G59. De verhalen van de Trojaanse cyclus
- G60. Onsterfelijkheid, de onderwereld en het hiernamaals
- G61. De leider die wordt gevolgd door een grote groep
- G62. De onervaren, begeerlijke jongeling die deelneemt aan de actie
- G63. Geopenbaarde voorwaarden opdat een expeditie slaagt
- G64. Huis als thuis, familie of stamboom
- G65. De zoon die wordt opgevoed door een dier
- G66. De moedergodin Cybele
- G67. De verliefde vrouw die haar thuisstad verraadt
- G68. De koning die sterft van verdriet of zelfmoord

Gd1-21: Het vernietigingsverhaal

- Gd1. Het thema godsvrezendheid
- Gd2. De slechtheid van de stedelingen
- Gd3. Het beledigen van de god(en)
- Gd4. De straf van de god(en)
- Gd5. De vernietiging van de stad
- Gd6. Het bedreigende monster
- Gd7. Versteende mensen
- Gd8. De enkeling die gespaard wordt
- Gd9. De mooie, bijzondere vrouw in de stad
- Gd10. De koning van de stad
- Gd11. De omzwervingen van de held
- Gd12. De gezanten die de stad binnengaan
- Gd13. Het gastvrij onderdak bieden
- Gd14. De terugkeer naar de stad
- Gd15. De dood van een vrouw
- Gd16. De mens in een kleine, omsloten ruimte
- Gd17. Perverse daden
- Gd18. Nipt vermeden mensenoffers
- Gd19. Een draad ter herkenning
- Gd20. Ruïnes van steden
- Gd21. De held als stamvader van een volk

Gm1-9: Het monsterverhaal

- Gm1. Het monster dat bestaat sinds het begin der tijden
- Gm2. Het monster dat regelmatig behoefte heeft aan mensenvlees
- Gm3. De mensen die worden geofferd aan het monster
- Gm4. De held die het monster doodt
- Gm5. De helper die de held helpt
- Gm6. De held die uitzonderlijke wapens gebruikt tegen het monster
- Gm7. Het monster dat mensen opslokt in zijn buik
- Gm8. De dankbaarheid of ondankbaarheid tegenover de helper
- Gm9. De helper die sterft of zelfmoord pleegt

Gs1-13: Het verlossingsverhaal

- Gs1. De boosdoener die bestaat sinds het begin der tijden
- Gs2. De slangachtige monsters of kwaadaardige goden
- Gs3. De schepper die een nieuwe generatie wezens maakt
- Gs4. De nieuwe generatie uit klei of uit boosaardige wezens
- Gs5. De verlosser met bijzondere gaven, afkomst, en wapens
- Gs6. De verlosser die verboden, goddelijke kennis verwerft
- Gs7. De verlosser die wordt bijgestaan door goedaardige goden
- Gs8. De verlosser die de boosdoeners vernietigt
- Gs9. De boosdoeners die een gruwelijke lijfstraf ondergaan
- Gs10. De verlosser die wapens maakt uit de resten van boosdoeners
- Gs11. De verlosser die in contact komt met de doden
- Gs12. De herrijzenis uit de dood van de verlosser of van doden
- Gs13. De verlosser die een eeuwig leven verkrijgt

Gt1-11: Het televerhaal

- Gt1. De voorspelling over de held die een wantoestand beëindigt
- Gt2. Goden en zieners die de voorspelling blijven herhalen
- Gt3. De heerser die de voorspelling ongedaan wil maken
- Gt4. De held die aanspoelt op een ververwijderd eiland
- Gt5. Het ondraaglijke lijden van de held
- Gt6. De vrouw die steun, genezing en kennis verschaft
- Gt7. De trouwlustige vrouw die een sterke band heeft met de zee
- Gt8. Zieners die de toekomst en het doel van de held voorspellen

- Gt9. De keten van helpers die de held zijn doel laten bereiken
- Gt10. De held die bij zijn aankomst wordt herkend aan een teken
- Gt11. De held die zich aan de heerser toont en hem doodt

D1-51: De verhalende Delta-traditie

- D1. De afwisseling van de strijd
- D2. Krijgsraden
- D3. Dialogen
- D4. Tegenstellingen
- D5. Maaltijden met veel vlees en wijn
- D6. De herhaling van hetzelfde vertelkenmerk
- D7. De samenwerking met de Europese Beta-traditie
- D8. De typische scène van de dappere verkenner
- D9. Wallen, grachten, poorten, torens en het slagveld
- D10. (Het vermelden van) 'woorden' of 'strijd'
- D11. Eden en verdragen
- D12. Thema's en motieven
- D13. Het enigzins sobere materialisme
- D14. Herauten
- D15. De symmetrie tussen beide vijandige kampen
- D16. Geschenken en kostbaarheden
- D17. De afwisseling van dag en nacht
- D18. Odysseus, Idaios en Odios als herauten
- D19. Nestor, Hektor en Achilles als aanvoerders
- D20. Wachtposten
- D21. Wijn
- D22. De veilige terugkeer binnen de wallen
- D23. Jonge antihelden
- D24. Zeus en soms Athene of Apollo
- D25. Agamemnon en Priamos als clanleiders
- D26. Vuur en brandhout
- D27. List en bedrog
- D28. Machaon, de geneesheer die de gewonde Grieken verzorgt
- D29. Vrouwen, kinderen, jongelingen en oude mannen
- D30. Grafheuvels, lijkverbranding en urnen
- D31. Wapenen en de overgang tussen rust en gevecht
- D32. Wassen en zalven

- D33. De opsomming van een groep of gevolg
- D34. Vogelwichelaars, zieners en de priesterrol
- D35. Het offeren van vee en wijn
- D36. De scepter
- D37. Rouw en lijkverzorging
- D38. Ketels, badkuipen en water om te wassen
- D39. Slangen, roofvogels en bliksems als goddelijke tekens
- D40. Het gezamenlijke toejuichen van een voorstel, of een lange stilte
- D41. Polydamas, de vriend en raadgever van Hektor
- D42. Het mennen, in- of uitspannen en voederen van de paarden
- D43. Oude versus jonge strijders
- D44. Referenties naar de Trojaanse Cyclus
- D45. Losgeld
- D46. Tranen, geweent en geklaag
- D47. Het succesvol aanroepen van een god
- D48. Bloed en vuil
- D49. Wee mij, waartoe overweegt mijn hart deze dingen?
- D50. Nu zou (voortduren van A), als niet (plotwending B)
- D51. Zolang (A), zo lang (B), maar toen (A'), dan (B')

Da1-15: De wrok van Achilles

- Da1. Achilles, het tragische hoofdpersonage
- Da2. De wrok van Achilles
- Da3. Aias, de grootste held na Achilles
- Da4. Patroklos, de boezemvriend van Achilles
- Da5. Agamemnon, de leider die Achilles' meisje ontnemt
- Da6. Thetis, de moeder van Achilles
- Da7. Het zwaar belegerde kamp van de Grieken
- Da8. De voorspelling dat Achilles zal sterven
- Da9. De geschenken voor Achilles
- Da10. De gezamenlijke uitvaart van Achilles en Patroklos
- Da11. Phoinix, die Achilles en Patroklos heeft opgeleid
- Da12. De vele personen die Achilles proberen over te halen
- Da13. Briseïs, het meisje dat Achilles wordt ontnomen
- Da14. Menelaos, de onervaren maar dappere held
- Da15. Antilochos, die Achilles overhaalt tot de strijd

Dc1-41: Het mededogen van Achilles

- Dc1. Het medelijden en de meedogenloosheid van Achilles
- Dc2. Troje en de Trojanen
- Dc3. Hektor, van wie de dood Troje onbeschermd achterlaat
- Dc4. De nakende ondergang van Troje
- Dc5. De rijkdom van Troje
- Dc6. De familie van Hektor
- Dc7. Roem behalen in de strijd voor de vader en voor het volk
- Dc8. De tekens van Zeus
- Dc9. De hoogmoed van Hektor
- Dc10. De voorgeschiedenis van Achilles tegen de vijand
- Dc11. De vele zonen van Priamos, van vele moeders, en hun dood
- Dc12. Smeken om medelijden
- Dc13. Nauwkeurige geografische referenties rond Troje
- Dc14. Polydamas, die de Trojaanse nederlaag voorspelt
- Dc15. Het verkopen van de gevangenen Trojanen voor losgeld
- Dc16. Het verzorgen en het bewenen van een lijk door de naasten
- Dc17. Ongewapend raken, de laatste speer verliezen
- Dc18. De omsingeling en de belegering van Troje
- Dc19. Snelle voeten en knieën bij de achtervolging en de vlucht
- Dc20. De rivier langs het slagveld
- Dc21. De speer en het zwaard
- Dc22. Het wassen na de strijd
- Dc23. De ongenaakbare Achilles, die ten hoogste wordt geschramd
- Dc24. Het gevaar om buiten de wallen te zijn
- Dc25. Het boeien van de gevangenen met riemen
- Dc26. De moeder die Priamos' kind heeft gebaar
- Dc27. Het zelfbeklag
- Dc28. Boomsoorten
- Dc29. Lykaon
- Dc30. Knieën
- Dc31. De kennis, of het gebrek daaraan, over het plotverloop
- Dc32. Een hart van ijzer
- Dc33. De Mykeense Alpha-context van Achilles' gevangennemingen
- Dc34. Buursteden van Troje en omliggende regio's en eilanden
- Dc35. Het eerdere treffen met Aeneas
- Dc36. Het verkopen van de gevangenen als slaven

- Dc37. De integratie met de stamboom van Priamos
- Dc38. De goddelijke Skamandros
- Dc39. De aflossing van de Trojanen door bondgenoten
- Dc40. De vergane glorie van Troje
- Dc41. De vermenging met de Aeolische Gamma-traditie

Dh1-17: De roof van Helena

- Dh1. Eden en verdragen
- Dh2. De oneerlijke, corrupte Trojanen, die de verdragen schenden
- Dh3. Zeus, die waakt over de eden en verdragen
- Dh4. De tegenstelling laf versus dapper in de strijd
- Dh5. Uitblinken in de krijgsraad
- Dh6. Diomedes, de jongeling die de grootste held blijkt te zijn
- Dh7. Helena, die wegwijnt in Troje
- Dh8. Odysseus, de dappere heraut en kompaan van Diomedes
- Dh9. De typische scène van de dappere verkenner
- Dh10. Agamemnon, de leider die wordt overklast in de krijgsraad
- Dh11. De nakende ondergang van Troje
- Dh12. Paris en Pandaros, de laffe boogschutters
- Dh13. Nestor, de leider die de praktische zaken regelt
- Dh14. Antenor, de rechtvaardige onder de Trojanen
- Dh15. Gewonde strijders en de geneesheer Machaon
- Dh16. Slangen als onheilspellende voortekenen
- Dh17. Menelaos, de held van wie de vrouw is geroofd

Ds1-34: De dappere verkenner

- Ds1. De verkenner(s) die gevaarlijk gebied betreedt (betreden)
- Ds2. De god of mens die een opdracht geeft
- Ds3. De god of mens die raad, steun of een teken geeft
- Ds4. De geruststelling
- Ds5. De transformatie: een wissel van rol of uiterlijk
- Ds6. De rol van heraut, bedelaar of oude mens
- Ds7. Odysseus
- Ds8. De persoon die vies, in lompen gekleed of naakt is
- Ds9. Kleden en het krijgen of verliezen ervan
- Ds10. De nadruk op de uiterlijke verschijning

- Ds11. De god die de verkenner voortdurend bijstaat
- Ds12. Zwijgen en het stille, verborgen naderen
- Ds13. De nachtelijk actie
- Ds14. Muildieren en paarden
- Ds15. De persoon die blijft liggen of opspringt
- Ds16. Zaken of personen die worden verborgen tussen begroeiing
- Ds17. De hinderlaag
- Ds18. Wachtposten
- Ds19. De ondervraging
- Ds20. Scepters, zwaarden en toverstaffen
- Ds21. De persoon die angstig, verdrietig of in nood is
- Ds22. Leugens, listen, kwaad en stoutmoedige plannen
- Ds23. Plechtig gezworen eden
- Ds24. Het doden van vijanden tijdens een missie
- Ds25. De verkenner die de gezochte persoon bereikt
- Ds26. Het (niet) herkennen van iemand
- Ds27. De verkenner die schoon en herkenbaar wordt gemaakt
- Ds28. De verbazing
- Ds29. Smeken om medelijden
- Ds30. De gastvrije ontvangst
- Ds31. Het stilzwijgen om de komst van de verkenner
- Ds32. De informatie, voorwerpen of personen die worden verkregen
- Ds33. De vlucht naar het eigen kamp
- Ds34. De veilige terugkeer binnen het eigen kamp